

SZABOLCS-SZATMÁR-BEREGI SZEMLE

TÁRSADALOM • TUDOMÁNY • MŰVÉSZET

2008 | 2

- GÖRÖMBEI ANDRÁS
- KARÁDI ZSOLT
- KORMÁNY GYULA
- KUJBUSNÉ
MECSEI ÉVA
- LÁSZLÓ GÉZÁNÉ
- MALAKUCZINÉ
PÓKA MÁRIA
- MÁRIÁS JÓZSEF
- MARIK SÁNDOR
- MINYA KÁROLY
- NAGY FERENC
- NAGY TÍMEA
- SOMI ZSOLT
- ZSOLDOS ILDIKÓ

írásai

SZABOLCS-SZATMÁR-BEREGI SZEMLE

XLIII. évfolyam

2008. április

2. szám

**SZABOLCS-SZATMÁR-BEREG MEGYE ÖNKORMÁNYZATÁNAK FOLYÓIRATA
NYÍREGYHÁZA MEGYEI JOGÚ VÁROS TÁMOGATÁSÁVAL**

SZERKESZTŐSÉG:

NÉMETH PÉTER
főszerkesztő

MARIK SÁNDOR
főszerkesztő-
helyettes

FÁBIÁN GERGELY
társadalom

KARÁDI ZSOLT
művészet

NAGY FERENC
tudomány

ERDÉLYI TAMÁS
tervező
szerkesztő

E SZÁMUNK SZERZŐI:

GÖRÖMBEI ANDRÁS akadémikus, DE Debrecen

KARÁDI ZSOLT főiskolai tanár, Nyíregyháza

KORMÁNY GYULA ny. főiskolai tanár, Nyíregyháza

KUJBUSNÉ MECSEI ÉVA főlevéltáros, ig. h., Nyíregyháza

LÁSZLÓ GÉZÁNÉ könyvtáros, Nyíregyháza

MALAKUCZINÉ PÓKA MÁRIA szakmai tanácsadó, KSH
Debrecen

MÁRIÁS JÓZSEF újságíró, Nyíregyháza/Szatmárnémeti

MARIK SÁNDOR újságíró, Nyíregyháza

MINYA KÁROLY főiskolai tanár, Nyíregyháza

NAGY FERENC levéltárigazgató, Nyíregyháza

NAGY TÍMEA főiskolai tanársegéd, Nyíregyháza

SOMI ZSOLT PhD-hallgató, Debrecen/Ungvár

ZSOLDOS ILDIKÓ tanársegéd, Nyíregyháza

Cimlapfotó: a Túr Panyolánál. Illusztráció a Hová siet a Túr? című írásunkhoz
(273. oldal). Forrás: <http://www.panyola.hu>; Szász Marci felvétele

A SZEMLE KORÁBBI SZÁMAI 2003-TÓL AZ INTERNETEN:
<http://szemle.szszbmo.hu>

monográfia*

Kujbusné Mecsei Éva

A megváltkozás időszaka II.

Nyíregyháza: mezővárosból örökváltott mezőváros

A második (Károlyiakkal kötött) örökváltás

1823 nyarán az előjáróság arról értesült, hogy a Károlyi család tagjai osztozkodni kívánnak. A június–augusztusi gyűléseken két fontos döntést is hoztak: egyrészt a Draskóczy János fiscalis által megfogalmazott kérvényt Benkó István főbíró, Kovács András, a nemesek hadnagya és Miskolczy Mátyás nótárius vigyék a földesurakhoz, másrészt Sexty András kezdjen hozzá a szállásföldek felméréséhez 1 kötélaljat 10 jugerumnak, 1 jugerumot pedig 1600 négyszögölnek véve.

A szeptember 6-án átadott kérvényt a Károlyi fivérek elfogadhatónak találták – annál is inkább, mivel lánytestvéreik kifizetéséhez pénzre volt szükségük. A Réthei Róth József jószágigazgatóval folytatott tárgyalás eredményeként a megváltkozás összegét 730 ezer bécsi értékű forintban határozták meg. Ebből 200 ezret 1824-ben, az 530 ezret pedig a következő két évben kellett kifizetni úgy, hogy az 1825-ben fizetett után 4, az 1826-ban fizetett rész után pedig 6 % kamatot számoltak fel.¹

A pénz előteremtéséhez – az előző váltsághoz hasonlóan – most is három forrásra alapozhatott Nyíregyháza: elsősorban a városi bevételekre, amelyek többnyire a regálékból és a lakosoknak termények, legeltetés alá kiadott földek béréből tevődtek össze.

A város bevétele 1824-ben 17007 jugerum szántó évi jövedelme 2 forintjával 34 014 Rft, a szőlők és gyümölcsösök cenzusának fele 1278 Rft, 1690 ház után járó egy-egy arany² fele 3802 Rft 30 krajcár, a regálékból 18 433 Rft 28 krajcár volt. Ingó és ingatlan vagyonban 110 665 Rft 14 krajcár, magánszemélyeknek adott kölcsönben 27 506 Rft feküdt. Az adósságként ekkor már csak 37 939 Rft-ot tartottak nyilván. Eszerint a város tiszta jövedelme a teljes megváltkozás előtt 158 082 Rft 12 krajcár volt.³

Másodsorban számolni lehetett a lakosokra kivetendő újabb váltságra – vállalva, hogy ezt az összeget sokáig kölcsönökből kell majd pótolni, hiszen ekkor még az előző váltságot sem fizette ki mindenki. 1824-ben a lakosok váltságtartozása a

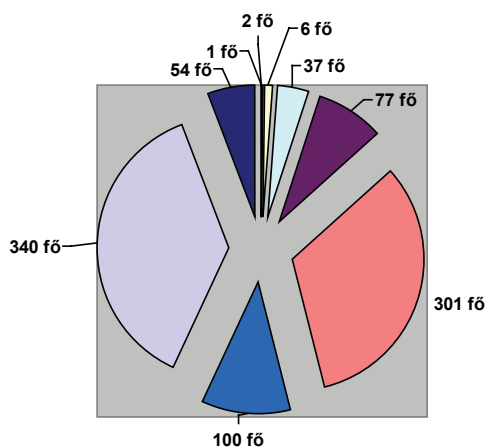
1. Uo. 76.

2. 1 arany = 4 Rft 30 krajcár

3. IV. A. 1. Fasc. 24. No. 666. 1824.; Cservenyák, 1987. 88.

* E rovatcím alatt jelentetjük meg Nyíregyháza Megyei Jogú Város monográfiájának már elkészült fejezeteit. (A szerk.)

kamatokkal együtt 30 888 váltóforint 11 krajcár volt.⁴ A teljes összeget 2094 főre számolták ki.⁵ Közülük 1176 szállásföld nélküli volt. A szállással bírók területarány szerinti megoszlása a következő:

■ 7 kötélalj ■ 6 kötélalj □ 5 kötélalj □ 4 kötélalj ■ 3 kötélalj ■ 2 kötélalj ■ 1,5 kötélalj □ 1 kötélalj ■ 0,5 kötélalj

A 2094 lakos közül 514-en adóztak szőlő és kert után (közülük 184-en szállásföld után is). Házas gazdák 1490-en voltak, fél házzal bírók 318-an, egyharmad házzal 30-an, egynegyed házzal 4-en kerültek az összeírásba. 252 adózónak nem volt háza.

A lakosokkal nem csak vagyonuk arányában kellett számolni az örökváltság szerződés megkötésére készülő eljárásnak, hanem azzal is, hogy a városban élő nemesekkel külön egyezséget kössön arról, hogy a földesúri jog a város közönségére száll, minthogy a város közönsége egy testnek tekintendő, a közjövödelmek közösek maradnak – ebbe olvadjon bele a nemesek malmának bevétele is – továbbá a nemesek a határban lévő föld után ezután is adózni fognak, a közterheket is viselik személyes előjogaik megtartása mellett. Megmaradna az eddigi igazgatási szervezet, de felsőbb helyen csak a városi tanácsnak lenne törvényes jegyzőkönyve és pecsétje, és az adásvétel is a tanács tudtával és engedélyével történhetne. A senatus döntene a nemesek és nem nemesek közötti peres ügyekben, a magistratus megbüntetne minden nemes és közrendű lakost, aki vét a város szabályai ellen, a választott közönség pedig irányítaná a város gazdasági és politikai ügyeit. Bár az egyezés nem született meg, a váltság szerződés most is, mint 1803-ban a város közönségének, nemeseknek és nem nemeseknek egyaránt adta át a földesúri jogokat.

A tárgyalás felgyorsításához leginkább mielőbbi hitelekre volt szükség. Az első fontos és sürgető feladatot annak a 110 ezer bécsi forintnak az előteremtése jeentette, amellyel a város képviselői: Benkő István, Kovács András, Draskóczi

4. V. A. 101/f. 37/37. 1824:46.

5. Cservenyák, 1987. 66.

János, Kobilitz Dáneiel és Sulyán József 1824 szeptember 13-án Szögyéni József királyi személynök előtt átadott a Károlyiak megbizottjának, Réthei Róth Józsefnek és Erdélyi Jánosnak, ezzel is megerősítve a megkötött egyezséget. Ezt követően kerülhetett sor a birtokba iktatási ünnepségre 1824. október 26-án.⁶

„... a grófok osztatlan birtokának fele része a curialis erdővel együtt 1824 október havában ünnepélyesen resignáltatott Erdélyi jog igazgató által; ki is az ez alkalommal meghívott számos vidéki uraság, a vármegye küldöttsége és a lakosok nagy sokaságának jelenlétében a piaczon a róm. Kath. Templom észak keleti szegleténél a város előljáróinak kinyilatkoztatta a Károlyi grófok nevében küldetése célját; Dézsi György megyei főjegyző ezután ékes beszédet tartott, melyben egy részről a gróf Károlyiak érdemét emelte ki, másrészről a város múltját vázolta; mire a város részéről ennek fiscalisa draskóczi Draskóczy János a következő beszédet tartotta: »Tekintetes Honorum Director Úr! Ezen város közönsége, midőn a tekintetes úr kezéből a resignált jószágot ezennel által venné: a méltóságos gróf Károlyi háznak mind azon kegyességeért és pártfogásaért, melyet szárnyai alatt ezen közönségnekeleltől fogva mindekkoráig tagadhatatlanul tapasztalnia szerencséje vala, és amelynek valamint kezdetét, úgy eddig való és mostani állapotját is, egyszóval csaknem egész lételét köszönheti; mindezekért magát s jövődöbeli maradékát örökös hálaadosságra érezvén lekötelezettnek lenni, amidőn én általam ez alkalmatossággal hálaadó alázatos köszönetét tenné, önön érzéséből eredő kedves kötelességének tartja a Méltóságos Gróf Károlyi familia szakadatlanul való virágzásáért ezentul is könyörögni és azáltal is magát, valamint ezen város előljáróit és lakosait jövődöre is a Méltóságos grófi familia nagyon becsült kegyességébe és szivességébe továbbra is alázatosan ajánlja.«”

Ezen teljes váltság emlékezetére a templomokban ünnepélyes isteni tiszteletek tartattak, a nép örömmünnepet ült s az ev.[angélikus] templom körül felállított mozsár ágyuk lövései hirdették az általános örömet.⁷

Ezután az erdőbe mentek, ahol Erdélyi János leszakított egy tölgyfagallyat és jelképesen ekként adta át az erdőt Benkő István főbíróinak.⁸

A megváltkozás után az új jogállást megjelenítő pecsétje lett a városnak SIGILLUM L.[iber] OPPIDI NYIREGYHÁZA 1825 körirattal. A pecsét külső peremén kalászmotívum. A korábbi szimbólumok csak részben maradtak meg a zárt pecsétképben, amelynek alján jobbra fekvő ekevas, fölötte nőalak, akinek bal oldalán egy, jobb oldalán két nyírfa látható, fölötte a korona, melynek keresztje átnyúlik a köriratba. A nőalak bal kezében lévő kalászok és a szőlőfürt arra a tornyos templomot ábrázoló címerpajzsra hajlik, amire jobb kezével mutat. A templom tornyán és végén egy-egy kereszt van.⁹

„Nyíregyháza megváltotta magát, még mielőtt az országgyűlés törvényesen engedélyezte az örökváltságot. Ezzel már akkor magasabb szintre emelkedett a mezővárosoknál, hiszen nem volt felettük földesúri hatalom, bár igazi várossá csak a rendezett tanácsú város jogállásának megszerzésével lett a település.”¹⁰

6. 1825. január 25-én Dessewffy József és Nyéki Németh Imre császári és királyi tanácsos, a királyi ügyek főigazgatója, valamint Rónai Hallesz Dániel kamarai fiscalis protestációt emelt az örökváltság ellen, de a Károlyiak nevében Jákó István reprobált az ellentmondásra. Részletesen lásd Cservenyák, 1974. 87.

7. Lukács, 1886. 231–232.

8. Cservenyák, 1987. 87–88.

9. A pecsétképeket és a leírást lásd Pecsétnyomatok és címerek Bereg, Szabolcs és Szatmár megye településeiből. Szerk. Csermely Tibor, Takács Péter. Nyíregyháza, 1988.

10. Orosz, 1983. 32.

Mínthogy a megváltkozást követően az átengedett földesúri jussok az egész közösséget illették, a váltságért fizetettekből — hasonlóan az 1803-as örökváltsághoz — a lakosoknak most is vagyonaik arányában kellett kivenni a részüket. A városi előljáróság számítása szerint a Nyíregyháza város határában fekvő földekre kivethető váltság az alábbiak megoszlásában összesen 400 418 rénes forint és 44 krajcár bevételt jelenthet.

„— Az ószőlő foglal 194 293 négyyszögöleket, számítván	17486 rénes forint	21 krajcár
— Újszőlő 101 676 négyyszögöleket	9150 rénes forint	51 krajcár
— Kisteleki 73128 négyyszögöleket	6581 rénes forint	32 krajcár
— Kötélalj föld 1600, számítván 10 köblöst, 120 forint	190 200 rénes forint	
— Gyümölcsös kertek, nyilas 236, fizet pro 50 forint	11 800 rénes forint	
— Ház 1720, pro 95 forint	163 400 rénes forint”	

Ezt az összeget 14 év alatt kellett kifizetni a váltság alá eső ingatlanokkal, tehát házzal, szállásfölddel és szőlővel bíró lakosoknak. Ehhez az összeghez számított még a kamat, amelyet azoknak a kölcsönöknek a törlesztésére fordítottak, amelyet az egy összegben fizetni nem tudó nyíregyháziak váltságának pótlására vett fel a város. Eszerint a számítás szerint 330 000 rénes forintot a communitas jövedelméből reméltek kigazdálkodni.¹¹

Honnan tudta előteremteni a szükséges pénzt a nyíregyházi gazda, és miként igyekezett sáfárkodni a köz javaival az előljáróság? Minden nyíregyházi lakos az ingó- és ingatlanvagyonának szabad adásvételi jogával bírva eladhatta állatait, szántóföldi terményeit, szótt-font áruit, végszükség esetén házának, földjének (szállás, szőlő, gyümölcsös) szabad értékesítésével is pénzhez juthatott. A fizetni nem tudókat kibecsültette az előljáróság. Ahhoz, hogy a városi lakosság nagyobb része fizetőképessé volt a megváltkozásokkor, nagyban hozzájárultak a földesurakkal kötött szerződések, amelyek által egyrészt mentesültek a legnagyobb teher, a földesúri robot alól, ill. gazdánként egy aranyon kívül más szolgálattal nem tartoztak, másrészt az árenda révén néhányan közvetlenül, de közvetve a többség is részesült a földesúri haszonvételekből.

Hogy mennyire volt kifizethető a váltságösszeg, ahhoz érdemes figyelembe venni a pénz értékét, illetve a lakosság vagyoni állapotát. Váltságként egy kötélalj után 68, egy ház után 64, egy nyilas szőlő után pedig 50 forintot kellett fizetni akkor,¹² amikor egy öreg anyabirka 7, egy kimustrált kos 15, egy sertés 15, egy 1 esztendős üszőborjú 15, egy 4 esztendős tinó 80, egy hámos ló 150 váltóforint volt.¹³ Azok, akik 1824-ben eladták ingatlanukat, 1 kötélalj föld után — annak helyétől és minőségétől függően — 24–290 váltóforintot kaptak, míg városi házat 44–380 váltóforint közötti áron lehetett eladni.¹⁴

11. V. A. 101/j. Nyíregyháza mezőváros választott hites közönségének iratai. Örökváltság iratok. (a továbbiakban V. A. 101/j.) 47/47. 1825:24

12. Cservednyák, 1974. 82.

13. XV. 16. Uradalmi gazdasági számadások. 1825.

14. V. A. 102/d. 40/120. 1824:25.

Az alábbi limitált árakon lehetett megvásárolni mindazokat a ruhadarabokat¹⁵, amelyeket otthon a szövő-fonó, varrogató asszonyok nem tudtak elkészíteni, ill. azokat az élelmiszereket¹⁶, amelyeket a piacon lehetett adni-venni.

Az 1824-ben Nyíregyházán kapható ruhák és élelmiszerek ára

Férfi csizma	3–5 váltóforint	Sózatlan sertéshús fontja ¹	10 krajcár
Női csizma	3,20–4 váltóforint	Ószalonna fontja	10 krajcár
Gyerek csizma	1–1,30 váltóforint	Nyers faggyú fontja	8 krajcár
Nagyködmön	6 váltóforint	Közönséges gyertya fontja	12 krajcár
Szűr	3–5 váltóforint	1 tyúk	6 krajcár
Férfi mente	1–2 váltóforint	1 kövér lúd	24 krajcár
Dolmány	1,2–2 váltóforint	1 pulykakakas	36 krajcár
Nadrág	0,24–0,30 váltóforint	1 icce ² olvasztott vaj	18 krajcár
Lajbi	1–2 váltóforint	1 icce tejfel	18 krajcár
Szoknya	0,24–1,15 váltóforint	1 font túró	6 krajcár
Női mente	1,24–2 váltóforint	5 tojás	2 krajcár
Női hosszúruha	1,23–3 váltóforint	1 icce búzaliszt	2 krajcár
Férfi süveg	1 váltóforint	1 icce lencse, borsó	1 krajcár

A lakosok vagyoni állapotáról képet adó adóösszeírások és pusztabérleti szerződések szerint a városi házzal és szállásfölddel rendelkező gazdák mellett a zselléreknek is volt pénzelési lehetősége az árendált legelőkre hajtható állatok tartásával. 1824-ben a 2356 gazdának több mint 13 ezer állata legelt a közeli s távoli pusztákon.

Az adózás alá eső állatállomány 1824-ben

Adózó gazdák száma	Ökör	Tehén	Ló	Juh
2356 fő	2665	1916	3645	5214

Az állatoknak jó piaca volt, a gyapjút is helyben, a városháza udvarán vette át a kereskedő, a gabonának pedig a helybeli vásáron volt keletje – hiszen Nyíregyháza 1828-ra már a régió elsődleges piacközpontjává vált. Hogy az eladottakból mennyi készpénze volt egy-egy lakosnak, azt csak sejteni lehet. A városi kimutatás szerint pl. többen nyújtottak alkalomadtán vagy rendszeresen kisebb-nagyobb hiteleket, így pl. Blahunka János 1822-ben 1000, Suták Mihályné 1824-ben szintén 1000 váltóforintot.¹⁷

Néhány lakosnak pénzelési lehetőséget biztosított a Hegyalján a szőlőnapaszamos munka, néhányan pedig a salétromfőzésből próbáltak megélni.¹⁸

Egy-egy család vagyoni helyzetéről reális képet kapni nehéz, az elképzeléshez azonban jó adalékot nyújtanak az adóösszeírásokon túl a hagyatéki leltárak, ill. a

15. V. A. 108. 216. k. 1818:7.

16. V. A. 102/c. 39/119. 1823:23.

17. V. A. 102/i. Nyíregyháza mezőváros választott hites közönségének iratai. Ürészéki iratok. 80/60. 1834:26.

18. A XVIII. század végén a környéken báró Vay Miklós nyert királyi engedelmet arra, hogy Szabolcs, Bihar és a velük szomszédos megyékben a szabad ég alatt lévő földből évi harmincezer mázsa salétromot készítsen. Az 1800-as évek első harmadában tízen foglalkoztak salétromfőzéssel. A legtöbb salétromszerű a Bujtoson volt. A főzést a kállói adminisztrátor ellenőrzése alatt sorrendben végezték a gazdák.

végrendeletek is. Özvegy Hogyan Andrásné Zajatz Mária 1823-ban vette számba hagyatékolási céllal vagyonait. Ő a házasságba vitt egy kötélalj szállásföldet egy házikóval és szalmából rakott istállóval együtt, egy ökröt, egy tehenet és egy lovat. *„Rész szerint az urammal szerzettem, úgymint: a városban Hogyan János és Ilavszki Mihály közt lévő házamat... A váltságnak kifizetésére requiráltató pénzt, valamint a kisteleki szőlőkben volt egy fél nyilas szőlőt, melynek az árába mindazonáltal én magam férjem halála után fizettem száz, 100 rénes forintot. De ezen szőlőt idővel, mikor János fiamat házасítottam, eladtam százhetven, 170 forintért, melynek egy részét János fiam mindjárt lakodalmakor magára elköltötte. A hátralévő részét pedig Királyteleki pusztának kifizetésére fordította. Egyszóval én azon pénzben semmiképpen nem részesültem, hanem a fiam még a feljegyzetteken kívül vett magának egy kanca lovat és egy kanca két esztendős csikót. Volt még egy kevés marha is a férjem halála után, nevezetesen kettőszázötven, 250 forint bankóban, melyekhez én is idővel adván a magam vászonból lett szerzeményemből kettőszázötven, 250 forintot, János fiamnak csináltattam egy vasas s becsületesen elkészült szekeret. Azon kívül a magam szerzeményéből egy ekét harminc, 30 forinton bankóban. Van még a házi bútorokból egy élésláda, egy szekrény, két szuszék, esztovata, csüllő, egy nyoszolya hozzá tartozó ágybelivel, egy kis véka, egy új testamentum könyv, egy tót Zsvota Studnice nevű könyv, két Tranoscius nevű könyv, egy énekes könyv, egy rézüst, egy mángorló sulyok, egy asztal lócákkal együtt.”*

Ripulya János, 1824. márciusában kelt testamentumában az alábbi javait sorolja elő: *„egy: a városban Morauszki János és Tomasovszki György szomszédságában lévő fél portán épült házam, melyet az első feleségemmel a boldogult ipamtól, néhai Balás Jakabtól 200 rénes forintokon még 1810-ben vettem; kettő: egy fél nyilas orosi határban lévő szőlőm, melyet a nevezett feleségemmel úgy szereztem, hogy a feleségem successioba kapván 120 rénes forintokat, azon a pénzen 10 rénes forintért vevődött.”*

Krajetz Mihály 1825 februárjában íródott végrendeletében az alábbiak olvashatóak: *„következendő vagyonaím is vagynak, melyeket rész szerint az édesatyámtól megkaptam, rész szerint magam is megszereztem magamnak. Van pedig elsőben is a városban a Debreceni utcán Palitz Mihály és Lavrentsik János házok között fekvő házom, melyet az édesatyám után megkaptam. Másodszer szállásom 3 kötélalja valóval, melyekből egyet én magam megszereztem ezen mostani második feleségemmel, kettőt pedig az édes szüleimtől megkaptam. Harmadszer vagyon egy félnyilas szőlőm az orosi határban, melyet szinte ezen második feleségemmel megszereztem. Negyedszer vagyon egy fél kertem, ötödször vagyon öt hámos lovam és egy kétesztendős csikóm, hatodszor vagyon hat jármos ökröm, kettő kétesztendős ökörinó, négy rúgott borjú, hat tehén, egy azokból a menyemé, és eszerint csak öt tehén, negyven fejős juhok, ürü és kos 15, bárány 23. Hetedszer tíz darab sertés, aki udvari, hízóba négy darab. Nyolcadszor vagyon három vasas szekere, két eke, hozzávaló eszközökkel, két vasas berena. Kilencedszer vagyon a megírt lovakhoz és ökrökhez szükséges [szerszámok]. Tizedszer szállási épületek, úgymint ház, lovakhoz estálló, szarvasmarhának két ajtóra való estálló, granarium, pelyvás és akol. Vagynak még házi bútorok is.”¹⁹*

A második váltságra 1824-ben végül a lakosoktól 60 316 rénes forint gyűlt össze. A váltság fizetéséhez így a legjelentősebb forrást a kölcsönök jelentették. A városi levelező könyv szerint a személyesen eljáró deputátusok mellett 72 hitelt

19. V.A. 102/k. 47/47. 336.

vagy a kölcsönszerzéshez segítséget, ajánlást kérő levelet írtak és küldtek szét az előljárók Béctől Budáig, Eperjestől Egerig. Vallástól, jogállástól, kortól és nemtől függetlenül kérték az ismerőseiket kölcsönadásra, ill. hitelszerzésre – ajánlva a segítségért kisebb-nagyobb honoráriumot is. A törekvés sikerét mutatja, hogy a XVIII–XIX. században több száz hitelezője lett a városnak, közöttük a földesúri plenipotenciárius, Rácz Demeter, a fiscalis Mittuch Ferenc, bécsi és pesti hercegnek, közel és távol lakó földesurak, a város polgárai és egyesületei, a szélesebb régió egyházi, jogi, és magánszemélyei.²⁰

A szerteágazó kapcsolatokra példa az az útvonal is, amit 1824-ben, a Károlyi örökváltság kifizetéséhez szükséges pénzt kölcsönözni kívánó küldöttségek tettek. Benkő István főbíró a nemesek hadnagyával, vagy 1-1 esküdttel járt ez ügyben pl. Fancsalon Lehoczky Dávid prédikátornál, Mikóházán Koi Komáromi István Abauj megyei alispánnál, Nagyváradon Özv. Pataky Jánosné Veres Katalinnál, Késmárkon Hommer Friderikánál, Gölnicen Duronelli Andrásnál, míg más deputátusok Nagykárolyban keresték fel Brósz János patikáriust, Nagyváradon Lányi Márton táblabírót és regisztrátort, Debrecenben Pénczeli József táblabírót és Kálmán János tiszteletes feleségét, Ladányi Juliannát, valamint Bécsben báró Frimont Jánost, Pálffy grófnét és De Ligne hercegnét.

Ez évben 461 250 rénes forintot hiteleztek, amely után 1826-ig 20058 rénes forint 20 krajcár kamatot kellett fizetni. A kapitális és az interes visszafizetése mellett a hitel egyéb kisebb kiadásokkal is járt. Gondoljunk itt a pénzért menő küldöttek útiköltségeire, a magukkal vitt „kedveskedő ajándékokra”. És mivel a megnyert hitelek törlesztéseit kölcsönadónként változó időben, különböző helyekre kellett vinni, itt is jelentett némi költséget a deputátusok útiköltsége és diurnuma.²¹

A hazai nehézkes, magán- és jogi személy által nyújtott hiteleken alapuló kölcsönügyletek ellenére azonban a város meg tudta szerezni időre a szükséges összegeket.²² Általában elfogadható feltételekkel, 4-6 %-os kamatra, és többnyire hosszabb lejáratra kapott pénzt. 1824–1826 között összesen 550 792 forintnyi kölcsönt vett fel Nyíregyháza.²³ A XVIII. század végétől folyamatosan kisebb-nagyobb összegeket, az első váltság alkalmával pedig igen tekintélyes nagy összegű pénzt kölcsönzött város nem vesztette el hitelét az évek folyamán, jó adósnak bizonyult.²⁴

Hogy mennyibe kerül a nyíregyháziaknak a két örökváltság, az még a jogi procedúra megindítása előtt beláthatatlan volt, de még 1824-ben sem igazán lehetett tudni a várható költségeket. Ugyanis az örökváltság-szerződésekben meghatározott összeg előteremtéséhez felvett hiteleket éveken át kellett törleszteni. A tőke visszafizetése mellett tekintélyes summát jelentettek a kamatok is, de számolni kellett a „meggyőzés és kedveskedés”, valamint az utánjárás költségeivel is. Egy-egy évben 10 ezer forintot is meghaladta ugyanis az interesfizetéssel vagy tőkefelvétellel megbízott deputátusok útiköltsége. Ha egy-egy küldöttség útra kelt, akkor Egerbe, a Felvidékre, Bécsre, Budára menendő 1-2 hetet voltak távol, utaz-

20. 1804 és 1829 között majdnem egymillió forintnyi hitelt vett fel a város 66–50 000 forint közötti összegekben 4-6 %-os kamatra.

21. V. A. 101/j. 47/47. 1825:24.

22. Az országban volt több olyan, jó gazdasági körülmények és széles jogi lehetőségek között élő mezőváros, amely azért nem tudott megváltkozni, mert nem kapott hitelt, saját erejéből pedig nem tudta előteremteni a szükséges összeget. Kossuth 20 helységről tudott, amelynek a hitelhiány miatt hiúsult meg a váltsága.

23. A hitelfelvétel természetesen a kölcsöntörlesztésekhez a későbbi években is folyamatos.

24. A váltságkassza perceptorának feladata volt a pontos törlesztés felügyelete.

tak, megszálltak, ettek, ittak – sőt 1811-ben (ha már Budán voltak és „kifizették az átkelést a Dunán”) néhány napot maradtak, körbe néztek,²⁵ sőt a megégettek felségélyezésére pénz is adtak. Ezen kívül rendszeresen fizetni kellett a szerződésért (papír, megírásuk, ügyvéd stb), sőt a hitel közvetítőjének is járt némi honorárium. Mindezek az egyveleges kiadásokat terhelték. Nem hagyhatók továbbá figyelmen kívül azok a költségek, amelyek a megváltkozás során a közösségre ruházott földesúri jogokkal való éléshez szükséges feltételek biztosításához voltak nélkülözhetetlenek. Így a gazdálkodás szervezéséhez 60, majd 100 főre növelték az electa communitas tagjainak számát, létrehoztak egy 6, majd 12 fős igazgatószolgálatot megbízott szenátust, kialakították a váltságösszegeket (kiadások és bevételek) kezelő váltságpénztárat.

A kölcsönök összegét tekintve 1824 és 1826 között 550 792, 1827-ben 160 503, 1828-ban 44 940, összesen 756 245 váltóforintot vett kölcsön a város.²⁶ A kölcsöntörlesztés futamidejét mutatja a váltságkassza 1828. évi számítása,²⁷ miszerint ha a hitelezők megadnák 748 913 forint 16 krajcáros tartozásukat, akkor a város bevételeit és kiadásait áttekintve pl. 34 206 forint kölcsöntőkét tudnának visszafizetni ebben az évben.

1836-ban 6 %-os kamatú kölcsöne 551 299 forint, 5,5 %-os 75 000 és 5 %-os 179 140 – összesen 805 439 forint volt még a városnak.²⁸ A lakosok az óváltságba 13 358, az újváltságba 141 151 – összesen 154 711 forinttal tartoztak.

A felvett hitelek, valamint a lakosok által befizetett adóból és a városi jövedelmekből az 1830-as években tett számítás szerint az alábbiakat fizették megváltkozás díjba:

„Nyíregyháza városa által fizetett fassionális summák”²⁹

A Dessewffyeknek összesen	163 047 ft 44 xr
Meskó vagy Semseyeknek	163 597 ft 44 xr
Jékelfalusynénak	55 808 ft 15 xr
Laffertéknek	118 136 ft 6 xr
Ahánynak összesen	500 590 ft 6 xr
Károlyiéknek	730 000 ft

Összesen: 1 230 590 ft 6 xr”

Ha a kölcsönök kamatait és az egyéb járulékos költségeket, valamint a város életének átszervezését igénylő kiadásokat is beleszámoljuk, akkor az első és második örökváltságra fizetettek közelítik a két millió forintot. Nem csoda hogy nemcsak a vármegyében, hanem a régióban sem tudott ilyen típusú szerződésre vállalkozni egyetlen közösség sem.

Bár sok pénzt, időt és fáradságot igényelt a megváltkozás, a város földesúri jogokkal bírván nagy automómiát, ítélkezési szabadságot, gazdasági lehetőségeket

25. Nyitottságukra jellemző, hogy egy-egy út során igyekeztek megnézni, sőt hasznos tapasztalatokat szerezni a joggyakorlat formáiról, a hatékony közigatás összetevőiről, a technikai újdonságokról.

26. Cserevnyák László számítása. Lásd Cserevnyák, 1987. 88.

27. V. A. 101/j. 41/41. 1828:8.

28. A hitelek azonban nem csak a kölcsöntörlesztéshez kellett, hanem forrásként is funkcionáltak, vagyis a kölcsön kapott készpénzt a beruházásokhoz is felhasználták, sőt haszonnal meg is forgatták, hiszen a város az 5 %-os és a hosszú lejáratú hitelek adta lehetőséget kihasználva általában rövid határidőre és 6 %-os kamatra maga is kölcsönzött kisebb-nagyobb összegeket, főleg helybeli polgároknak és a közelben lakó földbirtokosoknak.

29. V.A. 101/j. 41/41. szn. 1839?

kapott – „Nyíregyházán láttam egész nagyságában az örökváltság eszméjét, magát tanúsítani”³⁰ – írta Madách is, de a nagy álmot mégsem tudták valóra váltani.

A szép reményekkel indult és nagy anyagi terhet jelentő megváltakozás után azonban a történelmi-politikai helyzet már nem kedvezett ahhoz, hogy a település megkaphassa a szabad királyi városi címet. Minthogy a megváltakozást törvény még ekkor nem szabályozta, az egyezés magánföldesúri szerződésnek számított. Így Nyíregyháza hivatalos jogállása 1824 után sem változott, továbbra is mezőváros maradt. A földesúr nélkül maradt közösség előjáróinak azonban –élve statutumalkotási jogukkal – határozni kellett arról, hogy az új jogokkal miként éljen a nyíregyházi közösség. A hasonló helyzetben lévő városok: Kecskemét, Nagykőrös és Rimaszombat példájára az előjáróság olyan szabályrendeletet igyekezett alkotni, amely rögzíti a megváltakozás utáni élet kereteit. Az előjáróság a város közönségének átengedett jogokkal élve azok számára igyekezett előnyöket biztosítani, akik anyagi terhet is vállaltak a szabadságért. A megváltakozásban való részvétel szerint kategorizált lakosok vagyonát érintő magánjogi kérdések mellett rögzítette a statutum a most már a vérbíróság kivételével minden ügyben helyben történő pervitelt.

Azt 1826-ban írásba foglalt „Szabad Nyíregyháza rendszabásai”-ban³¹ 21 statutumot foglaltak bele. A polgári állapotról, az igazgatásról, a közhasznok és terhek viseléséről és a polgárosításról 10 rendelet intézkedik.

A szabályrendelet rendelkezik a tisztújítás rendjéről, a döntéshozó testületekről: a választott közönségről, valamint a bíraskodási joggal felruházott tanácsról, illetve a főbíró feladatköréről, számadásáról.

A korábban változó időpontokban tartott tisztújítást most olyan napra rögzítették, amelyen mindenki a városban van és részt tud venni a választásban. Az 1826-os statutum kimondta, hogy városi hivatalra csak városi polgár választható: *„A főbírónak elválasztása ekképpen történik: minden esztendőben Karácsony ünnep után való második napjának, mint a bírói választás idejének beállását megelőző utolsó város gyűlésében maga a választott közönség votuma által hat tanácsbeli és tizenkét választott közönségbeli személyekből álló deputatiót nevez ki. Ezen deputatio a bírói választás napját megelőző este a városházánál öszeülvén a bírói hivatalra candidálandó hat személyekről elébb tanácskozik, annak utána pedig egyenként egy oldalszobába menvén, ott ki-ki vallás és nemesi vagy polgári rangkülönbség nélkül tetszése szerint a candidatióra legérdemesebbnek vélt tanácsbeli és választott közönségbeli hat személyeket a jegyző által egyforma nagyságú papírosra felirat, s magához vévén az eszerint általa tett candidatiót foglaló papírost, azt a többi deputált személyekkel egyszerre s öszekeverve, a már együtt ülő egész deputatióknak beadja. Mely papírosok egyről egyre megvizsgálatnak, s amely hat személyek eszerint legtöbb votumot nyertenek, azok másképp, a közhíradással is öszvegyűjtött polgárok előtt, mint bírói hivatalra candidált személyek felolvastatnak és a polgárok votizálásra bocsátatván, az eszerint legtöbb votumot nyert személy főbírónak kineveztetik. A főbírónak elválasztása után nyomban a vicebírónak választása vétetik elő, eképpen minekutána a bírói választás napját megelőző este öszvegyűlt deputatio a főbírói hivatalra való candidatiót elvégezze, ugyanazon megírt módon a vicebírói hivatalra kétrendbeli, úgymint az egyiket csupa nemes, a*

30. Madách Imre Sontágh Pálhoz. Lásd Cservenyák László: Nyíregyháza örökváltsága. In: Tanulmányok Nyíregyháza újabkori történetéből. Szerk. Hársfalvi Péter, Mann Miklós. Nyíregyháza, 1976. (a továbbiakban Cservenyák, 1976.) 33.

31. V. A. 101/h. 39/39. 1826:3.

másikat csupán polgári rendből való személyekből álló candidatio vicebíró elválasztása végett felolvassa, és pedig oly móddal, hogy mivel mind az eddig is observált szokásnál fogva, mind pedig azért is, mivel ennek utána az egyik bírói hivatalhoz egyszersmind a nemesek főhadnagyi hivatala³² is kötve léssen, a deputatio teljes figyelmét fogja arra fordítani, hogy ha a főbíró polgári rendből választatott, ezen esetben a vicebírói hivatalra nemes személyekből álló candidatio és megfordítva, ha főbírónak nemes személy választott el, vicebírónak nem nemes személyekből álló candidatio olvastasson fel."

A titkos szavazáshoz 1832-ben megfelelő eszközt is szerettek volna beszerezni, ezért megbízták a főbíró, hogy akár helyben készíttessen, akár a debreceni vásáron vegyen a voksoláshoz egy hat fiókos, záros ládát, ahhoz száz darab megbélyegzett golyót, amelyhez „a láda lyukai úgy alkalmaztassanak, hogy belől bőrzacskó által a fiókokból a golyóbisok felnyitás nélkül ki ne vétethessenek.” A szavazóláda úgy működött, hogy minden szavazó kapott egy golyóbist és egy üres szobában abba a fiókba tette, amelyiken az általa választott jelölt neve szerepelt. A voksolás végén, amikor a ládát a gyűlés előtt kinyitották, harag és részrehajlás nélkül lehetett megállapítani, hogy ki kapott több szavazatot, csak össze kellett számolni a golyóbisokat.³³

1833-ban majd még inkább szűkítették a bíróságra választhatóak körét kimondva, hogy a fő- és vicebírák egyedül senatorokból választassanak. A jelölést a választott közönség által kinevezett küldöttség tette meg a meghívott szolgabíró előlülésével. Nem lehettek itt tagok a bírák, senatorok, a nótárius és a fiskális. Mindkét tisztségre 4-4 személyt jelöltek, a „választás pedig a választott közönség tagjain és az új rend szerint kinevezendő többi polgárok által fog történni.”³⁴

A statutum meghatározza a főbíró hatáskörét is, kimondva, hogy ő „a város minden politicai és oeconomiai tárgyainak fő inspectora”. Szükség esetén összehívhatta a választott közönséget, felügyelt az eljárásokra, a hivatalnokokra, a regale beneficiumokra, illetve arra is, hogy a közterhekből és közjövödelmekből mindenki egyformán részesedjen. Kötelességei közé tartozott a pénztárak felügyelete, a város számadásainak gyűlés elé terjesztése, sőt a választott közönség által ráruházott feladatok elvégzése és az azokról való beszámolás is.

Ha valakit kötelességteljesítésének mulasztásán kapott, azt szóban meginthette, illetve a választott közönség elé terjeszthette az ügyet. Fontos feladatai közé tartozott a városiasság jegyeire felügyelni: vigyázta az utcák tisztaságát, a határbeli utakat, a határjelzőket. Szükség esetén prókátort vallhatott.

Feladatainak nagy részét az igazságszolgáltatással kapcsolatos teendők alkották: „Mínt hogy pedig senki önnön ügyében magának bírója nem lehet, tartozik ki-ki aziránt illető bírójához folyamodni.” A kisebb ügyek orvoslására a fő- vagy a vicebíró magához vett két esküdtet a jegyzővel kihallgatta a panaszost és szóban intézkedett. Ha a hozott ítéletben a felek nem nyugodtak meg, akkor a tanács elé utasították őket.³⁵

Ebben az időszakban már a főbírói tisztség hivatallá vált, a nagy hatalmú, számos kedvezménnyel bíró, sőt már rendszeres fizetést kapó előljáráóság nem a közönség által egy évre rájuk ruházott nyűg volt a szállásukon gazdálkodni akarók

32. A hadnagyi szék előljárájaként a nemesek hadnagya 1786-tól intézte a nemesek egymás közötti ügyeit és az adójuk beszedését.

33. V. A. 101. 5/5. No. 38. 1832.

34. Uo. No. 335. 1833.

35. V. A. 101/h. 39/39. 1826:3.

számára, nem megtiszteltetés. A jelöltséget sem utasította már vissza senki otthoni körülményeire hivatkozva. A gazdasági, jogi eredményeket elérő fő- és törvénybírók, akiknek akár huzamosabb időre is bizalmat szavaztak a lakosok, szívesen vállalták a tisztséget – sőt olyan is volt, akit évek múlva újra és újra megválasztottak.

**Több évre választott nyíregyházi fő- és törvénybírák
a második örökváltságot követő évtizedekben**

Név	Főbíró	Törvénybíró
Benkő István	1820, 1823–1825, 1827, 1829, 1833–1834	1817, 1835
Huray János	1830–1831	1828
Suták Sámuel	1832	1830–1831
Kralovanszky András	1835–1840, 1847–1848	1834, 1841–1843

Ebben a szakaszban, a XIX. század elején teljesedett ki azoknak a családoknak a köre,³⁶ akik már tulajdonképpen a betelepedés utáni évektől vagyontévesztésük, illetve a közösség életének, gazdálkodásának irányításában való részvételük révén mind befolyásosabbá váltak.

**A fő- és törvénybírói tisztséget leggyakrabban viselő családok
(1753–1837)**

	Családnév	Főbb tisztséget viselő családtagok száma	Tisztségviselés kezdete
1.	Bencs	10	1756
2.	Bogár	9	1784
3.	Garay	9	1762
4.	Huray	6	1797
5.	Kováts	18	1755
6.	Marko	10	1753
7.	Sulyán	5	1754
8.	Szmolár	7	1756
9.	Trsztynszky	9	1756
10.	Zajacz	6	1754

A befolyásos családok mellett egy-egy időszaknak megvoltak a domináns személyiségei is. Legkiemelkedőbb közülük az örökváltságokat bonyolító két főbíró, Gerliczky/Szuchacs Mátyás és Benkő István. Benkőről az 1833-ban kiadott városi biznyságlevélben ez olvasható: „*városi jegyzőkönyvünket megtekintvén ezek örömmel emlékeztek bennünket vissza azon hosszú évsorokra, melyek alatt a folyamodót szakadatlanul majd egy, majd más városi hivatalokba állandóul közöttünk láthattuk, ugyanis, minek utána még az 1807. és 1808. esztendőben úgymint a számvevő kiküldöttség egyik tagja, a közjő iránt való buzgóságát és közszolgálat viselésében való pontos szorgalmatosságát csakhamar nyilván kitüntette. Legelőbb is az 1809. és 1810. két esztendőben mint utca kapitány, hovatovább az 1811., 1812. és 1813. esztendőben három esztendőig mint borbíró, majd az 1814. 1815. és 1816. esztendőben ismét három esztendőig mint pusztainspector magának városunk iránt máris jeles érdemeket szerezni kezdett. Az 1817. esztendőben már*

36. Bogár, Garay, Kováts, Markó, Sulyán, Szmolár, Trsztynszky családok.

vicebírónak választatván, különösen ezen időtől oly annyira érdemesítette magát, hogy ezóta egész e jelenig szakadatlanul tagja volt tanácsunknak, felváltva mint senator és főbíró, úgy hogy nyolc esztendőig a senatori, ismét nyolc esztendőig a terhes főbírói hivatalban nemcsak elválasztatott, de azokat mindenkor a legkiválóbb pontossággal és buzgósággal olyannyira viselte, hogy vele való tökéletes megelégedésünket teljes mértékben megnyerte. Ugyanis azon 25 esztendő alatt, melyekből kettő az utca kapitányi, 3 a pusztainspectori, 3 a borbírói, 8 a senatori, 1 a vice-, 8 pedig a főbírói hivatalokban töltött, éppen azon nevezetes kora érlelődővén városunknak, melyben a maga fiatalabb zsenyéjéből e jelen, hála az egeknek máris virágzó férfiasabb korára felemelkedhetett. Éppen ezen időközre estek leginkább azon terhes körülmények, melyek midőn a köz előmenetelét egyrésztől terhesítették, másrésztől igen hathatós rugók voltak azon módoknak elővételére, melyek már boldogabb létezetünket kieszközölni a várost buzdították, hogy pedig ezen segítő módoknak feltalálásában és okos előrelátással intézett kivitelében magát a folyamodó városunknál igen jelesen érdemesítette, minekutána a számadások vitelében a megkívántató jó rend behozatott az oly költséges közkonyha-tartás, és ezáltal tetemes kiadások eltöröltettek, a méltóságos volt földesurasággal volt kétes viszonyunkat a szerencsésen megnyert tökéletes kiváltás és örökös megvevés által megszüntettük, a városi politia közbátorság, igazság rendes kiszolgáltatása, közcsinosodás és az egész közdolgozók vitele szembeűnő előléptetéseket nyerne, s általyán véve városunk e jelen rendesebb és virágzóbb helyzetéjére emeltetett. Szíves érzéssel teszünk nyilvános vallomást arról, hogy mindezeket igen nagy részben egyenesen a folyamodónak, városunk közjava iránt való jeles buzgóságának és fáradhatatlan szorgalmának tulajdoníthatjuk, s örömmel tapasztaljuk ezen megkerestetésbeli alkalmatosságot, azaz, hogy vele való tökéletes megelégedésünket, melyet jegyzőkönyveink is örökíteni fognak, e jelen hiteles bizonyság- és ajánlólevelünk által is kinyilatkoztatathatjuk, ajánlván ötet mindenüvé, ahol a közjó előmozdítása iránt való nemes buzgóság és a fáradhatatlan munkásság a magok méltó becsét és jutalmát a köztiszteltetésen felől is elnyerendtetik.³⁷

Ennek az időszaknak az egyik jellemzője az, hogy a bíróságra jelölt gazdák elég tehetősek voltak már ahhoz, hogy a szálláson lakó fiaik mellé szolgálkat fogadva gazdaságukat akkor is zavartalanul folytathassák, ha őket a közösség ügyei bent tartották a városban.

A másik fontos feladatkör, amit az 1826-os rendszabás meghatározott az a tanács (senatus) hatásköre volt. A rendeletet alkotók figyelembe véve a szokásjogokat is a közönségének átengedett földesúri jogok közül az igazságszolgáltatást és a hozzá tartozó vagyoni jogi viták rendezését teljesen a tanács kezébe adta. A tanúk megidézésétől az ítélet végrehajtásáig, a pereskedő felek közötti vagyoni megosztástól a testamentum hitelesítéséig ott kellett lennie egy-két tanácsbelinek. Felhatalmazást kaptak a rendkívüli esetekben: tűz-, marhavész, járványok stb., idején a szükséges intézkedések megtételére, ha lehetséges, akkor a megelőzés megszervezésére. A tanács intézkedésének jogköre kiterjedt az utcák és házak regulációjára is.

A tanács előlülője továbbra is a főbíró volt. Rajta kívül részt vett az üléseken a vicebíró, a tizenkét tanácsbeli, a város fiskálisa, jegyzője, a két árvagyám, a perceptorok és tiszteletbeli senatorként a korábban bíróságot viselők. Ahhoz, hogy a tanács magistratust formálhasson, hat tanácsbelinek kellett jelen lenni. A mezei

37. V. A. 101. 3/3. No. 469. 1832.

nagymunkák: kaszálás, aratás és szüret idején, vagyis júliusban, augusztusban és októberben, illetve a sátoros ünnepeket megelőző s követő hetekben, és a törvényben megírt decretalis napok kivételével az üléseket minden héten pénteken tartották. Ha az ügyek sokasága megkívánta, akkor csütörtökön is ülészetek.

A 12 tagot úgy választották, hogy az arányosan képviselje a lakosságot, vagyis egyharmad nemesi származású, illetve hat evangélikus és két-két római, görög katolikus és református volt. A hivatalviselés idejét is öt évre hosszabbították meg. Az időközben elhalálozók helyét a választott közönség jelöltje foglalhatta el. Az 1830-as években már tudatosan törekedtek arra, hogy a senatusban minél több „törvénytudó” legyen.³⁸

A megváltakozás nem csak az igazgatásban követelt változtatásokat, hanem felgyorsította a városi társadalom átstrukturálódását is. A megváltakozásért anyagi terhet is vállalók új, kivételezett csoportot alkottak, hangsúlyozva azt, hogy ők pénzen megvették szabadságukat és jogaikat. A megváltakozásban való részvétel alapján a statutum a lakosságot három csoportra osztja: polgárokra, lakosokra és zsellérekre.³⁹ Az elsőbe, a polgárok közé azok a szabad menetelű lakosok kérhették felvételüket, akik a megváltakozás után kifizették a vagyonarányosan rájuk rótt váltságösszeget, és egyéb tartozásuk nem volt. A polgárok rendelkeztek a legtöbb joggal: a városban javakat bírhattak, ezeket szabadon adhatták-vehették, szerzett javaikat korlátozás nélkül örökíthették. Mint a *communitas* tagjai részesedhettek az erdő és a bérelt puszták hasznából. A közlegelőn fizetés nélkül tarthattak egy fejős tehenet borjúval, a többi után pedig mérsékelt fűbért fizettek a városnak, továbbá lovaikat a város ménlovával hágattathatták. A szőlős- és gyümölcsöskertjeik terméséből készített italokat birtokaik mennyiségének arányában a városnak önként eladhatták. A helybeli vásárokon a helypénzfizetés alól mentességet élveztek. Függetlenül attól, hogy nemesek vagy nem, részesedtek a közjövedelmekből, bérelhették a regale beneficiumokat, igényelhettek egy-egy darabot az évente köles, tengeri stb. alá kiosztott határbeli, bérelt és zálogos vagy árendális földekből. Előnyt élveztek továbbá a kölcsönfelvételeknél, a város által szervezett gyapjúeladásokkor, a tűzkármentesítésnél. Csak a polgárok voltak választók és választhatók a városi tisztségekre.

Külön rendelet foglalkozik a lakosok közteherviselésével és annak módjával, mértékével, valamint a polgárság és a lakosság elnyerésének feltételeivel. Minden idegent befogadtak a városba a zsidók kivételével, akiknek néhány napos itt tartózkodásukhoz is írásos bírói engedélyre volt szükségük. A zselléreknél a választott közönségnél kellett jelentkezni. A városban tartózkodásukat nekik is írásban engedélyezték – ennek hiányában ugyanis mint a közjavakkal alattomban élő kódorgókat és lappangókat bármikor kiutasíthatták a városból. A már itt lakók számára a polgár- és lakosjog megszerzése volt a cél. Ez a jog örökölhető volt, de el is lehetett veszíteni akkor, ha valakinek a „megrögzött rosszasa” bizonyítást nyert, ha elvesztette ingatlan javait vagy elköltözve innen és más település lakosává vált.

A polgárrá, lakossá válás a választott közönség tudtával és engedelmével történhetett. A befogadáshoz azonban a kérelmezőnek bizonyítania kellett, hogy a közönség hasznos tagja lesz: fel kellett mutatnia a mesterségét, tudományát bizonyító

38. V. A. 101. 5/5. No. 3049. 1832.

39. A statutumban említettekén kívül a városban éltek még ideiglenesen itt tartózkodók, így az egyre nagyobb számban összeírt szolgák, szolgálókat, inasok, legények, valamint a rövidebb-hosszabb ideig ide szállásolt katonák. Ők azonban semmilyen városi joggal nem bírtak.

leveleket, de a három próba év alatti cselekedeteit, magaviseletét, jó erkölcsét is számba vették a kérelem elbírálásakor. A polgárjogot kérelmezni kellett. Azokat, akik kedvező albíráásban részesültek és lefizették a polgártaxát, sőt jótékonysági célokra pénzt is ajánlottak, a polgármester a városházán a hitletétel után kézfogással befogadta, majd bejegyezték nevüket a polgárok könyvébe.⁴⁰ Minderről a város pecsétjével hitelesített polgárlevelet állítottak ki.

Lakosok lettek azok, akik benősültek, illetve azok, akiknek házuk volt. Nekik volt esélyük arra, hogy ha megfeleltek a polgárjog valamennyi feltételének, akkor polgárrá válhattak.

A zselléreknek városi házuk nem volt, de bírhattak szőlővel vagy bármennyi ingósággal. Szállásföldjük is lehetett abban az esetben, ha helybeli gazdafiúk lévén örökségként kapták azt, esetleg városi házukat eladva kiköltöztek a szállásra. A zsellérek a városban tartózkodásért zsellérpénzt fizettek,⁴¹ és jobb esetben lakossá válhattak.

A megváltkozással magántulajdonba került ingatlanok közül meghatározó jelentősége volt a városi háznak, hiszen szállásföldje csak háztulajdonosnak lehetett. A kialakult tulajdonviszonyokat és gazdálkodási rendet kívánták megszilárdítani azokkal az intézkedésekkel, amelyek a földelaprózódás és a -koncentráció elkerülése érdekében 1 és 6 kötélalj közötti nagyságban meghatározták a birtokminimumot és -maximumot, valamint az ingatlaneladást és -cserét az előjáróság tudtához és engedélyéhez kötötték. A birtokokról és az tulajdonosainak változásáról a notárius jegyzőkönyvet is vezetett.

Ingatlan és ingó javakat szerezni nem csak vásárlás, hanem házasság, örökösödés, osztálytétel sőt adósságtörlesztés útján is lehetett. A statutumtervezet második nagy fejezetének 7 rendelkezése ezeket a módokat veszi számba. A harmadik rész a földesuraktól a közösségre ruházott igazságszolgáltatási jog formáit körvonalazza – meghatározva a bíraskodó tanács jogkörét, a pervitelt és az ítéletvégrehajtás módjait.

A belső szervezeti rend kialakítása azonban nem pótolta a törvényi szabályozottság biztonságát. Bár belső szervezete, önkormányzata megközelítette a szabad királyi városokat, de nem volt „országrendisége”, a megyei bíróság mint fellebbviteli fóruma alá tartozott, állami adóját is a megyének fizette és a katonai beszállás alól sem kapott mentességet. Az ex lex állapotnak még egy hátránya volt: nem tudták kivédeni a nemesi vármegye közgyűlésének azt az álláspontját, hogy a megy hivatott arra, hogy a törvényhatósága alatt lévő közösséget irányítsa.

A vármegye közgyűlésén Bónis Sámuel 1825. augusztus 31-én vetette fel Nyíregyháza ügyét, minthogy a mezőváros a megváltkozás után bíraskodás nélkül maradt. Megemlítette az elkészült statutumot is, amelynek felülvizsgálatára bizottságot neveztek ki.⁴² A nemesi közgyűlés által kinevezett deputatio azonban az örökváltsággal kollektív nemességet nyerő nyíregyházi communitas földesúri jogairól tudomást sem véve, a rendi társadalomban érvényes erővonalat igyekezett határozottabbá tenni akkor, amikor a város által készített statutumot teljes efészében megváltoztatta. A megye által készített szabályrendelet azonban teljesen felborította volna a helyi társadalom 70 év alatt kialakult hierarchiáját és a születési előjogok érvényesítésével fölöslegessé tette az örökváltság tehervál-

40. Sajnos a polgárkönyvet csak rövid ideig vezették.

41. Korábban a néha polgárnak is nevezett lakosokon kívül az összeírásokba bekerült zselléreknek még volt városi házuk, csupán a subinquinus lakott más házában.

42. Cserevnyák, 1987. 90.

lalását. Veszélyeztette ezen kívül az autonómiát és a megváltakozottak érdekeit az is, hogy a vármegye az olyan földesúri jogok fölött is diszponálni akart, mint a lakosbefogadás, és mindenkinek engedélyezte a betelepülést. Így azok is élhettek volna a néhány száz lakos pénzén megvett szabadsággal, akik semmit nem tettek érte. A korlátlan beköltözés meggyorsította volna a mezőváros társadalmának statutumokkal lassított polarizálódását. 1824-ig a földesurak és a bírák közös engedélyével lehetett letelepedni annak mérlegelése után, hogy biztosított-e a beköltözni kívánó „élelemmódja”: elbír-e még a határ több szántóvetőt, illetve milyen mesterségbeli hiányzik még a közösség igényeinek a kielégítéséhez. A belső konfliktusok elkerülése végett igyekeztek megakadályozni a „bécsűszásokat” is. Az optimális lakosság szám és a belső rend megtartásához az újonnan letelepedni kívánónak ezen túl hitelesen bizonyítani kellett azt, hogy miből fog itt megélni. A gazdálkodással foglalkozó lakosok védelmében több helyi rendelet is tiltotta pl. a kézművesek földhöz jutását, ugyanakkor maximalizálta az egy gazda kezén lévő földdarab nagyságát is. A vármegye rendelete értelmében azonban féló volt, hogy megnő a nincstelenség mellett azoknak a nem városban élőknek a száma is, akik a szabad adásvétel lehetőségével élve felvásárolják a szállásföldeket és ezáltal akár polgárjoghoz, valamint a város közbeneficiumaival való éléshez jutnak.

Hasonló volt a jogsérelem az előjáróválasztás kérdésében is. Az előjárók az 1824-ben aláírt perennalis fassio által azért érezték feljogosítva magukat arra, hogy a tisztújítást saját belátásuk szerint tegyék meg, mert az újratelepítéstől a választás a földesúr és a város ügye volt – bár a megye is képviseltette magát megbízott szolgabírája által. Minthogy a megváltakozáskor a földesúr a közösségre ruházta jogait, a tisztújítás ezáltal a város belső ügyévé vált. A nemesi vármegye azonban nem fogadta el azt, hogy a város önmaga számára törvényt szabjon. Ráadásul azt sem ismerte el, hogy a megváltakozással szabad lett, csupán szabadosoknak tekintette a nyíregyháziakat, akik ezáltal polgároknak sem nevezhetők, csak szabadokká lett nemteleneknek, ha éppen nem nemesek, vagy más fundusán de saját házban lakó zsellérek.

A megyei statutum beavatkozott a közösség ügyeit és a tisztségviselők feladatvégzését a földesúr helyett is ellenőrző, száz főre tervezett communitas választásába is, 40 főre korlátozva azt. A testületben ráadásul a főbíró mellett a nemesek hadnagya is előülő lett, a tagokat pedig arra eskették fel, hogy a vármegye rendelkezéseit híven végrehajtják. A tizenhárom ezer fős városban élő száz nemes kivételezett helyzetét akarta szilárdítani a megye azzal is, hogy peres és birtokügyeiket már nem a városi senatusban, hanem a megyei sedrián tárgyalták, a nem nemes lakosok fölötti bíráskodásban pedig nem az eddig hozott városi statutumokat, hanem az országos úrbéri törvényeket tartották irányadónak.

A megváltakozásig a földesúri szerződés és a szokásjog által meghatározott keretek között érvényesülő városi autonómia tehát az örökváltságot követően nem-hogy nőtt volna, hanem a nemesi vármegye annyira korlátozta, hogy „városunk tanácsa még a legcsekélyebb s jobbágyi állapotban lévő falunak tanácsa classisába tétetik” – panaszolták a nyíregyháziak a Helytartótanácsnak írt levelükben.⁴³

A megye korlátozó rendelkezései megnyírbálták a város autonómiáját a céhek felügyeletében is.⁴⁴

A Szabolcs vármegye nemesi közgyűlése által jóváhagyott statutumot 1826. december 15-én Nyíregyházán kihirdették annak ellenére, hogy a városi tanács

43. Idézi Hársfalvi, 1982. 50.

44. A céhek felügyeletét a várostól megvonta és a szolgabíró hatáskörébe utalta a megyei statutum.

– minthogy nem vette figyelembe a megjegyzéseit a rendelet kidolgozásával megbízott küldöttség – tiltakozott annak bevezetése ellen, sőt hitlevéllel kötelezték a város elöljáróit az abban foglaltak megtartására. Hiábavalónak bizonyult a város jászói konventhez benyújtott protestációja, sőt a Helytartótanács eljuttatott kérelme is. Bár az örökváltság szerződés, a nemesi tanács statútuma és a város igazgatására vonatkozó szabályrendelet alapján a Helytartótanács úgy ítélte meg a helyzetet, hogy a vármegyének a város szerzett jogaival és szokásaival öszeegyeztethető szabályrendeletet kell alkotni, de az 1828-ban kelt leiratra sem történt semmi változás. Éppen ezért a városnak érdekei érvényesítéséhez új jogi lehetőséget kellett találni.

Mindenek előtt igyekeztek a szabad királyi városokhoz hasonló szervezetszerű és gazdálkodású közösséggé válni. Ezt szolgálták azok az intézkedések, amelyek igyekeztek pontosan körbehatárolni a tisztségviselők hatáskörét. Az 1826-os statútum első lépésként meghatározta a város életét irányító testületek, a választott közönség és a tanács, valamint a főbíró feladatait, ezt követően a választott közönség pedig „munkaköri leírást” csinált a többi tisztségviselő számára is.

A haszonvételt kezelők mellett jelentős feladata volt a város gazdaságát felügyelő és kezelő két városgazdának. A több évtizeden át érlelődött instrukcióit 1835-ben foglalták írásba. Eszerint egyik városgazdának mindig a városházán kellett tartózkodni, hogy az adódó problémákat rövid időn belül megoldhassa, míg a másik szinte állandóan úton volt. A város minden épületére, kútjaira, eszközeire, marháira, takarmányára ügyelő, a város cselédeire felvigyázó két városgazda szervezte a heti szerez szolgáltatást is, amit a lakosok pénzben megválthattak. A szekeres és lovas szolgáltatásban részt vevő városi, cügos társasági és lakossági lovak ellátásáról szintén a városgazdának kellett gondoskodni, sőt minden kérdésre kiterjedő adminisztrációt készíteni (forspontról, vásárlásokról). A gyalogszeres szolgálatra is a gazda jelölte ki a lakosokat. Egyikőjüknek a mezőbírákkal és a kirendelt esküdtekkel ott kellett lenni a dézsmálás ellenőrzésénél, a kaszálásnál, gyűjtésnél, hordásnál, ügyelni kellett a várost illető takarmányra, annak a majorba szállítására. E munkákról pontos számadást kellett vezetnie: minden takarmányt szállító szekerre külön cédulát adott miután feljegyezte a szekeres nevét. Hordás után lajstromát összehasonlították a majorgazda lajstromával, így ellenőrizték a munkában résztvevőket.

A városgazdák szemmel tartották a város legelő állatállományának gondozását, valamint egy esküdt társaságában napi felügyeletet gyakoroltak a ménlovak felett. Az állatok ellátására a porciókba kötött szénát nyugtatvány ellenében a kertgazdától, a gabonát ugyanígy a malominspektortól vételezhették. Ezeket is külön-külön számadókönyvbe kellett adminisztrálni, mint ahogy a küldöttek vagy esküdtek által vett és a városgazdának felhasználásra átadott zabot is.⁴⁵

A városgazdák gondoskodtak a város és a vendégek lovainak ellátásáról, a raboknak adandó élelmiszerekről. A városi ingatlanok eladása mellett intézték a szükséges vásárlásokat is. Munkájukról, a rájuk bízott javakról elszámolással a közönségnek tartoztak.⁴⁶

Az 1830-as évektől jelentősen megnöttek a gazdák adminisztrációs feladatai, több könyvet is vezetniük kellett. Az egyikbe azt rögzítették, hogy kitől mit vásárol-

45. V. A. 101. 11/11. No. 2850. 1837.; A városgazda munkája meglehetősen szerteágazó volt és nagy felelősséggel járt még azután is, hogy 1818-ban feladatainak egy részét átvette az új hatáskörrel ellátott comissarius. A forspont comissariusi hivatalt azonban továbbra is a városgazda látta el.

46. V. A. 102/j. 76/156. 1821:14.

tak, mennyit és mennyiért, hova használták fel a vetteket. A másikban arról kellett számot adni, hogy a kezük alatt lévő ingatlanok javítását mikor, milyen mester végezte, illetve mennyit fizetett a munkáért. Külön könyvet vezettek a városnak dolgozó mesteremberekkel együtt is, ebbe az egymástól vett dolgokat és azok árát írták. Ugyanígy kellett eljárni a kereskedőkkel. Mindketten papírra vetették minden alkalommal a boltból vett és eladott portékát és azok árát.⁴⁷ A városgazda kisebb ügyekben ítélezhetett is: amikor a főbíró nem volt itthon, a comissariussal törvénykezett. Ilyenkor a törvénydíj fele, 8 garas illette.⁴⁸

A városgazdák a rájuk bízott városi javakért egyformán feleltek, a hibájukból keletkezett kárt fele-fele arányban saját vagyonukból kellett megtéríteni. Éppen ezért erre a tisztségre azokat választották, akikben a közönség a korábbi tevékenységét alapul véve feltétlenül megbízott, valamint bírói foglaltság alá vehető ingatlannal bírt.

A betelepedés után vezető tisztségekbe került családok közül itt is képviseltették magukat a Markók, Trsztjánshyák, Garayak. Augusztin Mihály pedig esküdt, borbíró és perceptor volt városgazdai tisztsége előtt, míg utána törvény-, illetve főbíró lett.

A város ingó- és ingatlan vagyona mellett jelentős készpénzforgalmat is bonyolított tekintélyes jövedelmet hozó bevételei és kölcsönügyletei révén. Az örökváltság után az adókassza mellett a váltságpénzek bonyolítására létrehozott váltsággassza kezelője 1827-től Titz Sámuel kereskedő lett. 1831-ben azonban szembetegsége miatt már csak úgy tudta vállalni e tisztséget, hogy Dióssy Tamás senator segítette munkájában. Emiatt vált szükségessé e tisztség feladatkörének módosítása. A választott közönség jelentősen csökkentette a váltsággassza perceptorának munkáját azzal, hogy a váltságcédulák kidolgozását, valamint a még teljességgel össze nem állított városi activum-passivum adósság kimutatását a perceptorok munkáját eddig ellenőrző számvevőre bízta. A váltságpénztárat minden hónap végén egy küldöttség megvizsgálta, és a befizetni elmulasztott, valamint a fizetendő és készpénzben meglévő pénzüsszegekről jelentést tett.⁴⁹

Az adó- és váltságpénztárhoz gyakran hozzákapcsolták a malom- és pusztakasszát, így a perceptor munkája az ezekhez szükséges feladatok ellátásával is kibővült: ilyen volt pl. a legelésbér kiszámítása az árenda, a pusztabeli költségek a legelő állatok számának arányában.⁵⁰

A két kasszából fizették a hadi- és háziadót, a salláriumokat és conventiókat, a napidíjakat és útiköltségeket, fedezték a katonaság ellátásával és a forsponttal kapcsolatos kiadásokat, a városi állatállomány ellátásához, az ingatlanok építéséhez, fenntartásához, javításához szükséges költségeket, valamint a mind nagyobb összegű hitelek kamatait.

Mindezeket a kiadásokat a város lakosaira kivetett adókból, a felvett kölcsönökből, a haszonvételek jövedelmeiből kellett fedezni. Ahhoz, hogy a közigazdálkodás jól átlátható legyen, pontosan kellett adminisztrálni a legkisebb kiadási-bevételi tételt is, ezért a perceptornak nemcsak becslésesnek, hanem írásbeli munkáját tekintve is pontosnak, rendesnek kellett lennie, hiszen a XIX. század elejétől a

47. V. A. 102/b. 33/113. No. 2592. 1830.

48. V. A. 101/k. 78/78. 1804: 34. No. 2799. 1818.

49. 1839-ben a váltsági pénztárnok számadásainak megvizsgálásához, az ügyészhez Benczúr Vilmost, az adóperceptor ellenőrzéséhez a főjegyzőhöz Palicz Mihályt nevezték ki segédszámvevőnek. A váltsági pénztárnok számadását februárig, az adópénztárét pedig augusztus végéig kellett elkészíteni.

50. V. A. 101. 5/5. No. 372. 1833.

nótárius már csak az összesítéseket készítette el, az egyes tételek rögzítése a perceptor feladata lett.

Az 1826-os rendszabás a választott közönség kötelességévé tette a gazdálkodás ellenőrzését, a számadás megtételét. Számadásra volt kötelezve „a perceptori hivatal, amely minden kiadásokat és bevételeket dokumentumok mellett tesz, s azok által számol, a borinspector és borbírói hivatal, akik a választott közönség által előre meghatározott áron a polgároktól vásárlott borokról és gyümölcsből, borseprőből, s törkölyből főzött pálinkákról, valamint ugyancsak azon közönség által a liferánssal és a város serházában készített s a város kocsmái számára átvett pálinkáról, a malominspector és malombírói hivatal, mely a malomvám-életről, a városgazdai szolgálat, amely a városnak ingó javairól, természetményeiről s forspontozásukról, a szőlők és kertek inspectorai, akik a szőlőkre és kertekre tett repartíciókról minden esztendőnek végével, a kocsmárosi szolgálat, mely a haszonnal kimért italokra nézve minden fertály esztendőben számot adni tartozik.” Vizsgálatukra a közönség hat tagjából, valamint a fiskálisból és nótáriusból álló számvevő küldöttséget jelöltek ki, amely munkájáról a rationum exactornak számolt el. Senki addig számadó hivatalát el nem kezdhetette, míg a választott közönség küldöttsége a keze alá adottak összeírását át nem adta neki.⁵¹

1831-ben azonban a választott közönség úgy látta jónak, hogy – határozata szerint – a számvevői hivatalra „egy különös individuumnak választása és tartása szükségesnek lenni találtatván”.⁵² A feladatra Martinyi Sámuel kérték fel.⁵³ Munkájához tartozott a két perceptor és az alájuk tartozó tisztségviselők, valamint a városgazdák ellenőrzése. Évente 120 ezüst forintot, 4 köből búzát, 8 köből gabonát, 4 öl fát és – minthogy nem volt nyíregyházi lakása – quartélyt is kapott. Az „Activum és passivum statusok kidolgozásáért” ezen felül még 100 pengő forint honorárium illette.⁵⁴

1833-ban, amikor Martinyi Sámuel elköltözött Nyíregyházáról, a számvevői feladatokat – a perceptornak visszaadott váltságcédula kidolgozásának kivételével – a fiskálisra bízta a közönség.

1833-tól a számvevői feladatok egy részével is bővülő jogkört a város kérésére Jármay Menyhért vállalta el. Feladata lett a város jussainak védelme mellett a számadási kötelezettséggel tartozó városi hivatalok ellenőrzése, sőt a licitet nyerő kocsmárossal is a fiskális jelenlétében kötötték meg a részletes, mindenre kiterjedő, a város hasznát minden lehetőséggel biztosító szerződést. A város ügyésze képviselte az előljárást mind a lakosokkal, mind más, közhatósággal folytatott perben. Gyakran járt a fiscalis Debrecenben, de utaznia kellett néha Pozsonyba, Pestre és Budára, sőt Bécsbe is, ahol a város által megbízott ágensekkel tárgyalt.

Az ügyész feladatai közé tartozott a város pereiről lajstromot vezetni, és ezt fél évenként bemutatni, a váltsági pénztárnok számadását megvizsgálni, a pénztárnoki lajstromot ellenőrizni, majd az adósoknak idéző levelet íratni az írkokokkal. Az adósság miatti árverezési ügyekben az ítélet után tájékoztatni kellett a feladatra kijelölt tanácsnokokat az ügy aktuális állásáról, mert előfordult, hogy mire a tanácsnokok teljesítették volna megbízatásukat, addigra az adós kifizette adósságát,

51. V. A. 101/h. 39/39. 1826:3.

52. V. A. 101. 5/5. No. 2857. 1831.

53. Először a váltsággal szembe fordított perceptorságát akarták rábízni, de mivel nem volt helybeli lakos, városi tisztséget nem viselhetett.

54. V. A. 101. 5/5. No. 2865. 1831.

illetve megtörtént az is, hogy a tanácsnokok nem voltak tisztában azzal, hogy mennyi a pontos adósság, aminek fejében foglalniuk kellett.⁵⁵

A számvevői jogkör gyakorlásáért évi 300 pengő forintot kapott Jármy Menyhért. Ez az összeg a választott főtisztviselők (bírák) honoráriumának majdnem a duplája volt. 1833-ban az évi 300 pengő forint sallárium mellé megillette még egy tisztességes szállás, megyén belüli úthoz deputátum, megyén kívülihez pedig 2 pengő forint napidíj. Ezen kívül kapott négy öl tűzifát, hat köböl búzát és tizenkét köböl gabonát, valamint részt igényelhetett a pascuumon lévő dinnye-, tengeri-, krumpli-, paszuly-, kenderföldből, illetve kedvezményesen tarthatta állatait a bérelt pusztákon.⁵⁶ Városon kívüli ügyintézéséhez forspontot vehetett igénybe. Az 1837-es privilégium utáni fizetésrendezéskor 750 forint, 18 köböl örlés és 4 öl fa lett e tisztséghez tartozó illetmény. 1846-tól Májerszky Lajos lett a város ügyésze.

1833-ban itt élt ügyvédek: 1816-tól Dióssy János, 1820-tól Velenczey Ferenc, 1830-tól Kriston Sándor, 1831-től Sztruhár Károly, 1831-től Sinka Mihály, 1832-től Martinyi József, 1836-tól Inczedy György.

Az ügyészek, mivel általában nem helybeli polgárok voltak, tisztségükre való tekintettel bírtak csak szavazattal, de miután kinevezésük nem holtig szólt, saját házat kellett vásárolniuk és le kellett fizetniük a polgártaksát ahhoz, hogy valószínű polgárjoggal bírjanak.⁵⁷

A megváltakozás után az új jogi helyzet, az igazgatás szervezetté tétele, a gazdálkodás formai változása az adminisztrációs feladatok megsokszorozódásával járt együtt. A város szerteágazó életét kézben tartani, felügyelni csak úgy lehetett, hogy a legapróbb részletekig szabályozták a gazdálkodás minden fázisát, írásban rögzítették a város társadalmi és gazdasági életében részt vevők jogait és kötelezettségeit, mindenről pontos számadást vezettek, ill. lejegyeztek. Ráadásul a közel 17 ezer főre nőtt a lakosság hivatali ügyintézése, a megváltakozással járó levelezés, a bérelt pusztákra, tetemes kölcsönökre és haszonbérbe adási formákra is alapozott gazdálkodáshoz kapcsolódó szerződések, elszámolások is írásban történtek. Ezen kívül el kellett látni az igazságszolgáltatással kapcsolatos írásbeli teendőket is. Az ingatlanok szabad adásvétele, az örökítés, az osztályegyezségek és osztályos perek, a büntetőbíráskodás, a passzusok, igazoló levelek kiadása, a hitelezőkkel, megyével, más városokkal folytatott élénk levelezés mind mind sok feladatot rótt az írásbeliség ügyintézőjére, a nótáriusra, aki ekkor már helyettese segítségével is nehezen birkózott a rá háruló munkával. Ezért 1827-ben, amikor Miskolczy Mátyás helyébe új nótáriust választottak, megszervezték a jegyzői hivatalt, élén a főjegyzővel, helyettesével az aljegyzővel és segítőikkel, az írnokokkal. 1832-ben a fiskálist számvevői munkájában is segítő aljegyzőnek – miután a helybeli Sztruhár Károly visszautasította a felkérést – egy miskolci ügyvédet, Soltész Józsefet hívtak meg. Felesketése után 200 pengő forintért és szállásért látta el az aljegyzői tisztséget úgy, hogy a hirdetmények közzététele Juhász Dániel írnok feladata lett.⁵⁸

1836-ban a főjegyző fizetése 500 váltóforint volt. Ezen kívül megillette még egy sertés, egy öl fa, egy szekér széna és 60 icce bor. Kisebb összegeket kapott pl. tanúesketésért, alperes citálásáért, végrendelet és úriszék elé terjesztendő irat készítéséért. Ha a megyegyűlésre, Kállóba kellett kísérni a főbíró, a főjegyzőnek egy pengő napidíj, az aljegyzőnek évi 5 pengő forint járt. A jegyzői hivatalban nyá-

55. V. A. 102/a. 16/96. 1845. márc. 31. 8. fol.

56. V. A. 101. 5/5. No. 334. 1833.

57. V. A. 102/a. 15/95. 1839.

58. V. A. 101. 5/5. No. 3055. 1832.

ron reggel 7–12, délután 2-6 között dolgoztak, télen egy órával később kezdtek s végeztek.

A főjegyző kötelességei közé tartozott a különböző haszonvételek kezelésére, bérlésére vonatkozó iratok készítésén kívül a felvásárlási és eladási árakat érintő határozás írásba foglalása. A nyugtákat, bizonyágleveleket, szerződéseket a város irattárában őrizte, azokról bizonylatot, másolatot adott ki. A pénztárat a kirendelt küldöttséggel félévente ellenőrizte, a hozott határozatokról „rendes scontrót vinni” tartozott.

Az ingatlancserék során a főjegyző feladata volt, hogy az adózáshoz fontos tulajdonosváltások, birtokátírások pontosan és időben megtörténjenek. Mindezek mellett felügyelt a pusztai tartozások befizetésére is.

Az előjáróság az igazgatási feladatköre mellett oda kellett, hogy figyeljen a rend fenntartására is. Az 1830-as években a „közcsendre a rendőrséget viselő kapitányi hivatal” felügyelt, amely 1833-ban átvette a vásárbíráktól is a piac ellenőrzését, sőt a vásári rend fenntartása mellett a határ rendjéért is felelt.⁵⁹

A kapitány fő feladata a közrend és -biztonság feletti őrködés volt. A szállásokat és a határt vigyázó mezőbírák felügyelőjeként kötelessége volt a mezőbírákkal a rájuk vonatkozó városi határozatokat megismertetni és a mezőbírák által feljelentett rendbontókat megregulálni.

A belvárosi rendfenntartásban főként a piac, a kocsmák, boltok és mészárszékek környékének rendjét kellett biztosítani. Ügyelnie kellett a piaci árulóhelyek elrendezésére és rendjére, az árusokra és az áruk minőségére. A boltokban és kocsmákban a hiteles mérőedények használatát, a kimért italok és áruk minőségét és a nyitva tartást kellett ellenőriznie.

Belátása szerint büntetést is kiszabhatott a rend ellen vétőkre.⁶⁰ Azt, hogy joga van a mészárszékek ellenőrzéséhez, a székarendások szerződéseiben is rögzítették. A „cserép- és téglagyárak is rend- és csendőri tekintetben a kapitány által megvizsgálandók” voltak.⁶¹

A közrend megőrzésére éjjeliőröket és strázsákat fogadott a közönség, ezek irányítása is a kapitány feladata volt. Neki jelentett minden reggel az éjjeliőrök feljebbvalója, az őrhadnagy. Gyakran kellett intézkednie kocsmái verekedésnél, sőt a tiltott játékokban részt vevőket is szemmel tartotta.

A városban gyakran tomboló tűz megakadályozására statutum rendelkezett arról, hogy fakéményeket és zsüptetőt új házakra tenni már nem lehet. Ennek felügyeletét, illetve a határozat ellen cselekvők büntetését: a tető és kémény le-rántását is a kapitány hatáskörébe utalták.

Munkájáért a bálcomissarius 1833-ban a váltságcassából 2 pengő napidíjat kapott.⁶²

Az utca kapitányokat és a tizenharmadosokat bízták meg a rendvédelmi feladat mellett a kisebb-nagyobb summák beszédésével is. 1826-tól két utca kapitányt és a város minden negyedében egy-egy utcahadnagyot, minden hadnagy mellé pedig három lándzsást neveztek ki.⁶³ Minthogy „az utca kapitányi kötelességnek teljesítése a fennálló szokás szerint kötelességből kívántatván meg a lakosoktól”,⁶⁴ rendszeres

59. V. A. 101. 15/15. No. 2. 1841. A mezei rendőri kapitányi feladatokat majd csak 1841-ben vette át az albiró.

60. A büntetés mértékét is meghatározta a tanács. Lásd V. A. 101. 16/16. No. 158. 1844.

61. Uo. No. 159.

62. V. A. 101. 3/3. No. 2024. 1830., V. A. 101. 5/5. No. 576. 1833.

63. V. A. 101. 2/2. No. 1110. 1826.

64. V. A. 101. 12/12. No. 44. 1838.

fizetést nem kaptak, napibéreként 30 váltókracjár illetve őket csupán, valamint az a lehetőség, hogy a város által bérelt területekből árendálhattak.⁶⁵ Abban az esetben, ha éjszaka olyan kódorgót kísértek a fogházba, aki pénzbüntetéssel volt sújtható, a bírság összegét az utca kapitánynak adták.⁶⁶

1836-ban a város mind a négy negyedéből két-két utca kapitányt, valamint őket irányító főutca kapitányt választottak.⁶⁷ Ebben az évben már az utcahadnagyoknak a tizenharmadosi feladatokat is el kellett látniuk. Ezt a tisztségösszevonást a sikeres próba láttán 1843-ban újra megerősítették, de ekkor már a várost 13 részre osztották.⁶⁸ A tizenharmadosi tisztséget hasonló helyen állt a város igazgatási hierarchiájában, mint az utca kapitány. A tisztségre felfogadottak leginkább a város által kivetett kisebb összegű pénzeket szedték be a lakosoktól, így a tűzkármentesítési pénzt, az őri pénztárba befizetendőket, valamint a város által vásárolt bika tartási költségeit.⁶⁹ A beszedett őri pénznél minden száz forint után hat forint jutalom illetve őket. A beszedett összegekről vezetett elszámolásukat a főjegyző ellenőrizte. 1846-ban az e tisztséget viselők 2 évi használatra 2 hold kölesföldet kaptak.⁷⁰

A rendfenntartásban, a közigazgatási feladatok közhírré tételében segítették az előjárókat a tizedesek, a kisbírók és a hajdúk, akik napközben az előjárók által kiadott napi feladatokat végezték: értesítették a communitas által a széna- és szalmaszállításra kijelölt lakosokat, gondoskodtak arról, hogy a megszólitottak a munkára megjelenjenek. 1828-ban két hajdút csak azért kellett tartani, hogy a katonai épületekhez szükséges szekeres és gyalogos embereket kiállítsa. Országos vásárok idején a vásárbírság munkáját két hajdú segítette.⁷¹

A város éjszakai nyugalma conventionatus éjjeliőrök vigyázták. Tizenhatan őrködtek a település különböző részeiben, a templom tornyában⁷² és az 1830-as évektől ketten a városházán. A toronybeliek feladata az volt, hogy tudassák az óraütést, és ha valahol tüzet észleltek, akkor verjék félre a harangot. A többieknek leginkább a tolvajokat kellett vigyázni.⁷³ Ha besurranót láttak, akkor túlkölessel adták a többiek tudtára a vétkes hollétét. 1831-ben a városi éjjeliőrök mellé évi két köből rozs fejében a kereskedők külön is fogadtak éjjeliőrt a főpiacra.⁷⁴

A város előjárósága gondoskodott az egészségügyi ellátás biztosításáról is. 1834-ben született az a határozat, amelyben számot vetve azzal, hogy ide csak akkor jön orvos, ha rendes fizetést biztosítanak neki „egy orvosdoktornak és egy seborvosnak a város pénztárából leendő tartatása oly móddal határozatik, hogy úgy az orvosdoktor, mint seborvos, szorosan köteleztessenek állandóul a belső vá-

65. V. A. 101. 6/6. No. 712. 1834.

66. V. A. 102/a. 9/89. No. 84. 1838.

67. V. A. 101. 9/9. No. 2130. 1836.

68. V. A. 101. 16/16. No. 24. 1843.

69. A helybeli lakosok teheneinek a városi bika által való folytatása ingyenes volt.

70. V. A. 101. 18/18. No. 168. 1846.

71. V. A. 101. 12/12. No. 159. 1838.; Mint városi conventionatust 2 pár csizma, évente 1 nadrág, mente és köpeny illetve meg. Ha hosszabb útra kellett mennie a kiadott feladat teljesítése érdekében, akkor a második naptól 12 krajcár napidíjat is kapott. 1825-ben bére 4 rénes forint volt, amelyhez később só és szalonna is járult, illetve kaphattak a pascuumból egy köblös tengeri-, krumpli-, paszuly- és kenderföldet.

72. Az ő személyükről az előjáróság az egyházzal egyeztetett.

73. A megváltkozás után a privilégizált mezővárosi cím elnyerése érdekében igyekeztek szorgalmazni az előjárók a magyar nyelv használatát, így az éjjeliőröket is kötelezték arra, hogy az időt „ne csak tótul, hanem magyarul is jelentsék”. Lásd V. A. 101. 5/5. No. 248. 1833.

74. A városkasszából 17 rénes forintot fizetett ki a pénztáros, valamint egy évre 10 véka gabonát, 2-2 véka kását és búzát, valamint télre a szükséges famennyiséget is biztosították számukra. Az éjjeliőrök fizetésüket nemcsak a várostól kapták, hanem a lakosoktól egyenként is járt nekik órpénz.

rosba tartózkodni, egyedül 12 órányi időre, de ennyi időre is mindenkor a közönség elnökénél eleve teendő jelentés után és csak a másik orvosnak idehaza maradása feltétele alatt engedtetvén meg a belső városon kívül való eltávozás.

Továbbá, hogy az orvosok által a lakosoktól semmi különös fizetések nem kívántathatván, egyedül az önkénti ajánlatoknak elfogadhatása engedtetik meg, mely orvosok számára esztendőnkénti fizetésül és ugyan az orvosdoktor számára készpénzben háromszáz pengő forintok, deputátumba hat köből búza, 12 köből gabona,⁷⁵ és 4 öl tűzifa, szállásbér fejében 40 pengő forintok, a seborvos részére pedig készpénzben 150 pengő forintok, deputátumba 10 köből gabona, 4 köből búza, 2 öl tűzifa, szállásbér fejében 20 pengő forintok állapíttatván.” A városi kölesföldökből is kaphattak, éppen úgy, mint az előljáróság tagjai.

Ilyen feltételekkel hívták meg 1836-ban Máramaros megyéből seborvosnak Takács Lajost és orvosdoktornak Karlovsky Lajost, akinek lehetőséget adtak arra is, hogy mielőtt elkezdi a városban a praxisát, egy évet bécsi kórházakban töltsön a legújabb gyógymódok tanulmányozásával.⁷⁶

Az orvosokat az előljáróság, 1826-tól a választott közönség „hiványa” invitálta a városba. Meghívólevelükben vázolták a rájuk váró feladatot is: a város közegészségügyének felügyelete, a betegek gyógyítása, a gyógyszertár ellenőrzése,⁷⁷ járvány esetén az előljáróság tájékoztatása. Örömmel vette a tanács, ha az orvos javaslatot tett a különböző kórok megakadályozására, meggátlására.

A kisebb-nagyobb közösségekben szinte mindenütt megtalálható a szülést segítő és asszonyi panaszokat orvosló parasztbába. A bábának három évig kellett volna tanulni valamelyik orvosi fakultáson, majd itthon a városi orvosból, egy másik bábából és egy tanácsosból álló bizottság előtt vizsgát tenni.⁷⁸ Nyíregyházán az első tanult bábákról az 1830-as évekből találhatók feljegyzések, mivel ekkortól támogatta az előljáróság egy éves tanulásukat, illetve biztosított számukra évi rendszeres fizetést. 1833 áprilisában özv. Huray Andrásné Sztrebala Zsófiának és Hutzman Mátyásné Boros Annának a bábalevelét fogadták el, akik segíthették özv. Noszák Andrásné munkáját.⁷⁹ 1834-ben nevezték ki városi bábának az egy évig Pesten bábáságot tanuló nemes Kováts Péterné Figura Zsuzsannát.⁸⁰ Feladata volt „*állandóul a városban tartózkodni, minden különbség nélkül mindegyik lakosokhoz menni, a szegényeknek minden fizetés nélkül, a többieknek pedig az eddig szokásban lévő bérért szolgálni, az új parasztbábákat a bábáságra oktatni, a már beavatottakat is vezetni köteles legyen*”. Mindezekért évi 100 ezüst forintot kapott a városi kasszájából.⁸¹

A szociális feladatok ellátására az előljáróság az 1830-as években már bizottságot hozott létre, amelynek tagjai városi árvákért felelő gyám, Sztruhár Mátyásmellett még négy senator és Posonyi János orvos voltak. Ők a város gyarapodó számú koldusaira ügyeltek fel: megvizsgálták őket és elkészítették azt a névjegyzéket, amely

75. A gabona a forrásokban rozst jelent!

76. V. A. 101. 8/8. No. 1713. 1836.

77. Nyíregyházán egy, időnként két gyógyszertár működött.

78. A helytartótanács 1766. évi rendelete kötelezte a megyéket egy szülésznő tartására.

79. V. A. 102/a. 5/85. No. 3520. 1833.

80. 1838-ban kelt, 31 szülést leíró feljegyzését más, orvostörténeti dokumentummal együtt közli Fazekas, 1979.

81. V. A. 101. 6/6. No. 740. 1834. Mivel az 1837-es privilégiumlevél nem rendszeresítette a bábái szolgálattal, ezért fizetését 1838-tól megvonták. Lásd V. A. 101. 11/11. No. 2850. 1837.

jogosultságot biztosított a városban a statutumok által meghatározott rendben és időben való kolduláshoz.⁸²

A gyámot a XVIII. század végétől a választott közönség választotta az írástudó, majd jogvégezett lakosok közül, remélve, hogy ők átlátják és hozzáértéssel végzik a feladat szociális és pénzügyi részét is. A népesség sokszorozódásából adódó feladatnövekedés indokolta, hogy 1824 decemberében Reguly Gábort második árvagyámnak nevezték ki.⁸³

Az 1831-es statutum szerint „szoroson megkivántatik, hogy az árvák rendes curatora elegendő fundust és bátorságot mutasson ki, mely elégtételül szolgálhasson az által veendő vagyonokra nézve”.⁸⁴ Sztruhár Mátyás 1830. szeptember 26-án kelt végrendeletében házáat, egy nyilas szőlőjét, egy kötélalj pusztaföldjét, fél kertjét, állatait (sertések, ökrök, tehenek), bútorokat, edényeket, némi készpénzt és adósságot hagyott két házasságából származó gyermekeire.⁸⁵

Az 1826-os szabályrendelet szerint a két gyám a főbíróval, vicebíróval, tizenkét tanácsbelivel, a város fiskálisával, jegyzőjével, a perceptorokkal és a múlt bírói választások által bírói hivatalukból kilépett fő- és vicebírákkal mint tiszteletbeli senatorokkal együtt alkotta a tanácsot.⁸⁶

Fizetése az általa kezelt jövedelemnek a hatoda volt, amit szükség esetén a város pénztárából az 1820-as években 100, 200, 1832-től 250, 1837 után pedig 500 forintra pótoltak ki. A gyámi hatod 1832-ben 119 váltóforint 18 krajcár, 1833-ban 269 váltóforint 36 ½ krajcár, 1834-ben 363 váltóforint 20 ½ krajcár volt. Ezen felül megillette még a curatort 11 köből örlés és 2 öl fa. 1830-ban közfáradozásuk honorálásaként egy évi használatra ingyen kaptak a gyámok 4 köblös köles alá való földet.⁸⁷

Az árvákkal kapcsolatos feladatokat a tanács 1831-ben statutumba foglalta. Ezek szerint minden lakosnak kötelességévé tette az árvákra való odafigyelést. Mielőtt a bírák tudomására jutott, hogy a szülő vagy szülők halála miatt neveletlen gyermek maradt árván, vagy az, hogy az özvegy új házasságra lép, több senatort vagy esküdttel jelölt ki az árvagyám mellé a vagyon összeírására és megbecsülésére. Az árvák ingóságait a hetivásáron elárverezték, kivéve „a drágaságok, példának okáért (órákon kívül) arany-, ezüstkészületek, gyűrűk, gyöngyök, gránátok, egyéb asszonyi ékességek, drága képek s egyéb, kénybebecsű ritkaságok, melyek eltarthatók, és amelyek mindenestre inventálандók s becsülendők lesznek, továbbá kivételnek az árva nemzetségét s jussát érdeklő különös irományok, melyek szinte összeírni s elenchesával együtt a magistratus színe előtt lepecsételtetni fognak.”

Az ingatlan el- vagy bérbeadáskor háromszori kihirdetés után egyszeri licitációval kellett intézni. Mindezekért a curator volt a felelős, mint ahogy neki kellett a fennmaradt adósságokat is kiegyenlíteni az eladottakból, illetve felügyelni a magistratus elé bocsátott osztálytételt.

Munkájáért – a többi kiküldöthöz hasonlóan – csak akkor kapott külön napi-díjat, ha az árva vagyonának összértéke meghaladta a 200 váltóforintot, egyébként a szokásos egy forintot illette.

82. V. A. 102/a. 2/82. No. 2018. 1830.

83. V. A. 101. 1/1. No. 656. 1824.

84. V. A. 101. 5/5. No. 2949. 1831.

85. V. A. 102/k. 88/168. 1830:30. Megjelent Nyiregyházi testamentumok (1789–1848). (forrásválogatás)

Összeáll. Kujbusné Mecsei Éva. Szerk. Nagy Ferenc. Nyiregyháza, 1995. 175–179.

86. V. A. 101/h. 39/39. 1826:3.

87. V. A. 101. 4/4. No. 2207. 1830.

Miután az árvák javait pénzzé tették, a gyám felügyelete alatt a törvényes hat százalék kamatra kölcsön adhatták. Mind a pénzről, mind az ingatlanokról a curator „számolni, valamint az árvát tartó is a kezénél levő, s megbecsülendő jóról (de nem jövedelméről) felelni tartozik”.

A végrendelettelnél az apának joga volt gyámot megnevezni, aki kezelte vagyont és nevelte gyerekeit. Ilyenkor ezt az ún. segéd-tutort kellett rendszeresen ellenőriznie a városi árvagyámnak. Amikor az apa testamentumában tutort nem nevezett meg, akkor hivatala szerint az árvacurator lett a törvényes gyámatya. Az árvacuratornak jogában állt az árvák javaival rosszul gazdálkodó segéd-tutortól vagy özvegytől a vagyont a város kezelésébe kérhetni.⁸⁸

Hogy az árvák jogai képviselve legyenek a „magistratualis határozásoknál”, az árvagyámok mint tiszteletbeli senatorok jelen voltak az üléseken.

A gyámi munkát több módon is adminisztrálták. Külön könyvet vezettek minden árváról. A könyv megnyitáskor külön leírták az árva vagyoni állapotát, majd minden évben külön oldalon elkészítették a számadást: bal oldalon a jövedelmeket, jobb oldalon pedig a kiadásokat sorolták fel tételesen, részletezve azok jellemzőit (capitalis, interes, árendális jövedelem stb.). A kiadások között szerepelt a törvényesen az árvagyámot illető 1/6 rész (sextalitás). Külön feljegyezték a javak összeírását, becslését, eladását, a vonatkozó magistratualis határozásokat, a testamentumokat, osztályleveleket. Csatolták a capitálisokról, árendáról szóló szerződéseket; a kézhez vett javakról szóló reversálisokat, az árendák, interesek, adósságok kifizetéséről szóló nyugtákat. Két külön kötött könyvben vezették az árvák pénzéből bonyolított kölcsönügyleteket. Feljegyezték a hitelezők nevét, a kölcsön összegét, kamatát, fizetésének idejét, módját, feltételeit. Ezekhez is alfabetikus indexet készítettek. Vezetniük kellett ugyanakkor egy ún. „generalis chronologicus index”-et, amelyben a magistratus részéről az árvákat illető lezárt és az árvagyámnak átadott iratokat kellett beírni időrendben az iratszám feltüntetésével. Az elkészült kötetekhez indexet is csatoltak. A gyámi számadást külön e célra kinevezett számvevő felügyelte.⁸⁹

Az árvavagyont illető fontosabb kérdésekben, mint pl. adásvétel, csere a curator mindig ki kellett, hogy kérje a magistratus állásfoglalását, de a 8 pengő forint alatti ügyleteket, javításokat maga intézhette. A három évre árendába adott ingóságok bérletét a belső tanács, a szőlőterületek évenkénti felügyeletét a curator végezte.

A curatornak is megvolt a maga „levelestára”, ahol a maga által vezetett jegyzőkönyv, azok segédletei, különféle mutatók, vagyonszámolások mellett őrizte a gondviselése alatt lévő árvákra vonatkozó fontosabb iratok: végrendeletek, hagyatéki leltárak, periratok másolatait is, sőt ezekről mérsékelt díj fejében az érintetteknek másolatot is adhatott. 1833-ban a város levéltárában lévő, árvákat érintő régi iratok rendezésére és az árvagyámnak rendezett állapotban való átadására a tanács három tagú küldöttséget nevezett ki.⁹⁰

A gyám a magistratusnak számolt el a rábizott javakkal. A tanács nemcsak a számszaki részét ellenőrizte munkájának, hanem a gondnokit is, figyelve arra, hogy a gyerekek jól neveltetnek-e, járnak-e legalább az olvasásig iskolába, jó helyen szolgálnak-e. A gyám felelőssége volt ugyanis, hogy az árva testi adottságainak megfelelő mesterségre vagy „más élelem módjára” neveltessen, de az is hatáskörébe

88. V. A. 102/a. 3/83. No. 252. 1824.

89. V. A. 101. 5/5. No. 2949. 1831.

90. V. A. 101. 5/5. No. 107. 1833. A küldöttség tagjai voltak: Draskóty János volt város fiskális, Suták Sámuel senator és Martinyi Sámuel számvevő.

tartozott, hogy megakadályozza a magistratus támogatásával a pénz pazarlását pl. költséges, nagy lakodalomra vagy ruhákra.

Mínthogy az árvák vagyonaért az árvagyám személyében és vagyonával felett, megválasztásakor – hasonlóan a jövedelemkezelő árendásokhoz – neki is kezeseket kellett állítani. A netalán a gyámi számadáskor adódó hiányokat a gyámnak saját vagyonából kellett kiegyenlítenie.⁹¹

Az igazgatás megszervezését követően az előjáróknak a hamradik nagy feladatkörükben, a gazdálkodás szervezésében is meg kellett tenni a megváltakozás utáni új helyzethez igazodó döntéseket. Mínthogy a szállásgazdálkodáson változtatni nem akartak, így a közbeneficiumokról: a haszonvételek bérbe adásáról kellett határozniuk.⁹²

A legjövendelmzőbb haszonvétel továbbra is a kocsmáltatás volt. A vicebíró vezetése alatt álló deputatio által tartott licitáláson a legtöbbet ígérő, kauciót is adó és kezeset állító polgárok egy évre kaphatták bérbe a város egyes korcsmaházait. A licitre jelentkezők alkalmasságát a borinspector -és bírák vizsgálták meg, javaslatot téve a nem megfelelő anyagi háttérrel vagy erkölcsi értékkel rendelkezők kizárására. Az évente tartott licitáláson részt vehettek azok is, akik már korábban, vagy éppen akkor voltak korcsmárosok, ha rendezték a város felé minden fennálló adósságukat. Homolya Sámuel, aki 1829-ben volt kocsmáros, az e feladatra történő választásról a következőket írja: „Mínthogy a kocsmárosi szolgálat nagyon össze vagyon kapcsolva jó ismerettséggel, melyet egy kocsmáros több esztendőig csak úgy szerezhet meg magának, hogyha jó nevet s becsületet akar maga előljáróitól nyerni, szükséges dolog mindenkor egy kocsmárosnak azon igyekezni, hogy minél több jókívánói legyenek, több vendégei hozzá járjanak, hogy így a publicum java előmozdíttasson.”⁹³

Az 1820–1830-as években ezt a jó ismeretiséget és megbízhatóságot sokszor az előjárósággal való rokonni kapcsolatok is „garantálták”. A kocsmárosi munkát meghatározó, minden évben megkötött szerződések alapján megállapítható, hogy a hosszabb ideig e feladatokat ellátók a jelentősebb városi tisztségeket viselők közeli (fiú, vej) vagy távoli rokonai voltak. Így a város igazgatásának vezetői a gazdaság e szférájában is jelentős szereppel bírtak. Az önként jelentkezőkből a városvezetés által kiválasztott kocsmárosok között voltak nemesek, nemtelenek, parasztok és kézművesek egyaránt. Kezeseik – akik írásban tett nyilatkozatuk szerint saját vagyonukkal vállaltak felelősséget – általában a jobbmódú szülők, testvérek, távolabbi rokonok, jó ismerősök voltak. A kocsmárosságra jelentkezőnek és két kezesének kaucióként megfelelő biztosítékot jelentő, saját tulajdonban lévő, tehermentes ingatlant (városi házat, szállásföldet, szőlőt, gyümölcsöskertet) bíró igazolást kellett felmutatni a város megbízottjai előtt.

Egy 1837-ből fennmaradt licitálási jegyzőkönyv szerint Nyíregyházán 13 kocsmára 3/4 évre történő árendába vételére lehetett jelentkezni azoknak, akik a bérleti díj mellett kauciót adtak, illetve vinculumot is hajlandóak voltak fizetni. Ez utóbbiakhoz azonban csak az 1830-as években kezdett ragaszkodni a város, amikor helybeli jelentkező híján kénytelen volt a fennhatósága alá nem tartozó vidékieket is bérlőül

91. V. A. 102/a. 15/95. ad. 5. 1838.

92. 1829-ben az előjáróság hozzájárult ahhoz, hogy az angol Ernest Newbue a Sóstón szódát főzzön. 20 évre adták évi 100 Rft-ért adták neki árendába a tavakat és a környező épületet úgy, hogy továbbra is biztosított maradt az ottani itatási és mosási lehetőség, továbbá a város az épületek javításában semmi részt nem vállalt. Lásd V. A. 101. 2/2. No. 1896. 1829.

93. V. A. 101/e. 37/37. 1794–1829. sz. n. 1829.

elfogadni. Az 1917. számú rendelet értelmében azonban csak a vendégfogadó és a sóstói kocsmá volt nem nyíregyházinak kiadható, de ezek is csak végső esetben, illetve akkor, ha az árendásnak jelentkező készpénzben a sóstóiért 200, a vendégfogadóért 2000 váltóforint kauciót tett le a város kasszájába.⁹⁴ A licitet nyerő kocsmárossal a fiskális jelenlétében kötötték meg a részletes, mindenre kiterjedő, a város hasznát minden lehetőséggel biztosító szerződést. Rögzítették az általában ezüst húszasokban kért, négy részletben fizethető árenda összegét, fizetési módját és a nemfizetés esetén érvényesíthető szankciókat. Ezek közül a legsúlyosabb az volt, hogy az okozott kár vagy adósság megtérítésére a magistratus a kocsmáros javait elárverezhette.

Az italok beszerzése a város feladata maradt. A felvásárlást és a haszon kezelését a váltáságcassa intézte. A kocsmárost is illette haszon az eladott italok után: butelliás boroktól egy, hordó pálinkák után 30 váltókrajcár. Ezen kívül csurgás fejében 50 icce bor után 1 icce, 1837-ben egy cseber után 2 icce, öreg cseber után 30 váltókrajcár, egy hordó pálinka után 30 krajcár, 1837-ben egy icce után egy váltóforint járt.

A kocsmárosok feladata az inventárium szerint átvett kocsmáépület állagának, berendezésének óvásán és az italmérésen túl a vendégfogadó jellegű helységekben az ételkészítésre és -tálalásra, valamint a szállóvendégek ellátására is kiterjedt. Kötelessége volt minden kocsmárosnak a borbírák és -inspector lajstromán kívül külön feljegyzést vezetni az átvett italokról. Árulni csak a város által vásároltakat volt szabad. A kiméréshez pedig a vásárbíró által hitelesített mérőedényeket kellett használni.⁹⁵ A hamis iccével való mérésben találtakra első esetben 2, másodikban 4 forintnyi büntetést róttak ki. Arra, aki az italokat meghamisította, először 4 forint büntetés várt, másodsorra pedig kitették a kocsmárosságból. A város az italmérés hasznán kívül egyéb anyagi lehetőségeket is biztosított a kocsmárosoknak, mint pl. a közlegelőn szarvasmarha vagy ló tartását. Tilos volt rossz emberekkel barátkozniuk és cselédektől ital fejében életet, terményt elfogadniuk.

Mindezeken túl a vendégfogadóbeli, az epreskerti és a sóstói kocsmárosokra külön feladatok vártak. A vendégfogadónak báltartási joga is volt. A bálókra szóló engedély megadása, illetve a rendfenntartónak, a bálcomissariusnak a kinevezése az előljárási hatáskörébe tartozott. A bálokon a kocsmáros feladata az italok felszolgáltatásán kívül kiterjedt a szükséges gyertyák beszerzése is. „A szállóra nézve különösen kiköztetik, hogyha ezen városba valamely magyar színjátszó társaság játékok adására az előlülöktől engedelmet nyerend, játszóhely végett részekre a szálló minden bérkívánás nélkül adasson a vendégfogadós által ki, kivéven a téli farsangot, amely idő alatt hasonló kedvezéssel az epreskerti szállókra fognak utasíttatni.”⁹⁶

Az előljárási engedélyét elnyerve az epreskerti kocsmáros is tarthatott bálakat. Ezen kívül a kocsmárosság ellátása mellett gondozta a kocsmához tartozó kertben lévő gyümölcsfákat, tisztán tartotta az utakat, vigyázott a szőlők felé menő kapura. A sóstói kocsmá is vendégfogadó jelleggel működött, valamint hozzá tartozott még a fürdő is. Éppen ezért az itt kocsmárosságot vállalónak az italáruláson és ételkészítésen, a vendégszobák tisztán tartásán kívül feladata volt a fürdő üzemelésének biztosítása is. Ehhez egy alkalmas embert kellett tartania a kocsmárosnak, aki segítségére volt a fürdőszobák és kádak tisztántartásában. A májustól augusztusig dolgozó kisegítő személynek az is feladata volt, hogy a fürdőalkalmatosságok

94. V. A. 101/h. 39/39. 1826:5.

95. V. A. 101. 1/1. 23. fol. 1818.

96. V. A. 101/f. 37b/37b. 1826:5., 1834:8.

rendben és időben a vendégek rendelkezésére álljanak. A fürdőket Szent György-naptól kezdték melegíteni. Az előjáróság döntése alapján a fürdődíj az első két szobában egy kádtól 24, a többiben pedig 15 váltókrajcár volt. (A zsidó vendégek csak a melegítő kemence melletti leghátsó szobát vehették igénybe.) A sóstói kocsmáros feladata volt az ivókutak és sétáló helyek tisztántartása és védelme is. A sóstói kocsmák és fürdő nem tartozott a kocsmárosságra jelentkezők körében a legcsábítóbb lehetőségek közé, hiszen nem egy évben előfordult, hogy licitet sem tudtak tartani, mert csak egy jelentkező volt rá, vagy egy sem. Ilyenkor megfelelő biztosítékok mellett a környékről jelentkezőket is elfogadta a város bérlőnek.

Farsangkor tarthatott bálakat és mérhetett italt 1818-tól Kacska Dániel kávéháza is. A tanács utasítása szerint ezekre az alkalmakra a borbíráknak válogatottabb borokat kellett beszerezni.⁹⁷

A kocsmárosok kötelességeihez hasonlóan a kocsmák működését is szabályozta a város. A mindennapos rend fenntartását, a gyakori verekedések megelőzését szolgálták azok az intézkedések, amelyek tiltották a legényeknek a bottal való járást, vagy amelyek előírták, hogy a délutáni istentisztelet után, de csak 7 óráig engedtetik a muzsikálás és tánc. Külön engedéllyel, és csak a téli napokban lehetett 10 óráig, éjfélig mulatozni. A rendeletek betartására az utca kapitány felügyelt.

Az italok árát a főbíró, majd a választott közönség aszerint állapította meg, hogy mennyiért tudták felvásárolni a szükséges mennyiséget. (Egy-egy bőséges szüret után mérsékeltebbek voltak a beszerzési árak.) A szokásosnál alacsonyabb árakat csak a nagyobb fogyasztást feltételező sátoros ünnepek és országos vásárok idején, valamint kiemelkedő családi ünnepekre (keresztelő, lakodalom) való vásárláskor engedélyeztek.

A város kocsmáltatásból származó jövedelme a megváltakozásig jelentős összegű volt: 1824 után is a regálébevételeknek 50–70 %-a származott a kocsmáltatásból.

A malmokat a már bevett gyakorlat szerint bérelték tovább a molnárok. 1826-ban a Mokranczy szállásokon vett két kötélaljnyi földet a város az itt felállítandó malomnak. A száraz- és vízimalmok mellett működött szélmalom is a településen, de ez 1829-re olyan rossz állapotba került, hogy érdemesebb volt újat építeni, mint megjavíttatni. 1835-ben Sulyán Ádám olajütő malom építésére nyert engedélyt.

1832-ben olyan határozat született, amely szerint a malombírák az inspectorok mellett csak ellenőri kötelességeket gyakorolhattak, így fölöslegessé vált a két malombíró, ezért ezután csak egyet választottak, aki a számadást vezető inspector commissiója mellett adhatta el a malombeli életet.⁹⁸

A választott közönség a malombírák és inspectorok számára 1831-ben dolgozott ki részletes instrukciót. Eszerint a kezük alatt semmilyen termény vagy pénz nem maradt, kivéve a kővágásra szánt árpát a hombárokból, amelyeknek egyik kulcsa a malombíróknál, másik az inspectornál volt. Minden hónapban az inspector jelenlétében minden életet át kellett hordatniuk a magtárba. A tisztségviselőknek járó deputátumokat már csak az inspector adhatta ki.

Minden fontosabb kiadást és bevételt adminisztrálni kellett. Amikor az inspector a katonaság és a rabok részére közhatározás nélkül adott gabonát a városgazdának, mindkettőjüknek pontos listát kellett vezetni az átvettekről és átadottakról, sőt mindezek igazolására egymásnak ellennyugtát is kellett kiállítani.

97. V. A. 102/a. 2/82. No. 3. 1818.

98. V. A. 101. 5/5. No. 19. 1832.; V. A. 101. 3/3. No. 2092. 1830.

A megmaradt életből, terményből a választott közönség határozata szerint az inspector adhatott el. Az így kezéhez került pénzt mihamarabb át kellett adnia a közkassza perceptorának. Kisebb mennyiségű pénz felett csak akkor rendelkezhetett, ha az javításra kellett. A munka díjáról a malombíró is alkura léphetett a mesterekkel 5 váltóforintig, de az összeg kifizetését – inspectori assignatióra – ekkor is a perceptor végezte. Mint a malomügyek fő felelősének „szoros kötelességébe fogván állni ugyancsak az inspectornak minden hónap elsőjén praeses uraknak tabelláris remonstratiót beadni, az elébbeni hónapban bejött élet nemeinek mennyisége, az abból ki- vagy eladott és még megmaradt mennyiség felől, mely remonstratióhoz okvetlen tartozik az eladott életnek bejött s a perceptornak valósággal befizetett áráról az illető perceptornak nyugtatványát is mellékelni.”⁹⁹

A malombírák feladatai közé tartozott, hogy a conventionatusoknak – nótárius, fiskális, doktor, kályhafűtő, sóáruló, órás, kovács, béresek, pástorok, gulyások, csikósok, kerülők, toronyban lévő bakterek, erdőkerülő, comissarius, városi kocsisok, tikosi gazda, vachter, kocsmáros, hajdú, sírásók – kiadja az őket illető terményt. 1818-ig gondoskodott a városházánál működő konyha működtetéséről, a szükséges nyersanyagok beszerzéséről. A keze alá adott malom épületére, a benne levő szerszámokra is gondja kellett, hogy legyen. Ha javításokat látott szükségesnek, akkor jelentette a választott közösségnek.

A malompénztár némely évben együtt volt a pusztapénztárral¹⁰⁰ és sokszor kölcsönöztek is egymásnak.

A választott közönség a malombírák és inspectorok számára 1831-ben dolgozott ki részletes instrukciót. Eszerint a kezük alatt semmilyen termény vagy pénz nem maradt, kivéve a kővágásra szánt árpát a hombárokból, amelyeknek egyik kulcsa a malombíróknál, másik az inspectornál volt. Minden hónapban az inspector jelenlétében minden életet át kellett hordatniuk a magtárba. A tisztségviselőknek járó deputátumokat már csak az inspector adhatta ki.

Minden fontosabb kiadást és bevételt adminisztrálni kellett. Amikor az inspector a katonaság és a rabok részére közhatározás nélkül adott gabonát a városgazdának, mindkettőjüknek pontos listát kellett vezetni az átvettekről és átadottakról, sőt mindezek igazolására egymásnak ellennyugtát is kellett kiállítani.

A megmaradt életből, terményből a választott közönség határozata szerint az inspector adhatott el. Az így kezéhez került pénzt mihamarabb át kellett adnia a közkassza perceptorának. Kisebb mennyiségű pénz felett csak akkor rendelkezhetett, ha az javításra kellett. A munka díjáról a malombíró is alkura léphetett a mesterekkel 5 váltóforintig, de az összeg kifizetését – inspectori assignatióra – ekkor is a perceptor végezte. Mint a malomügyek fő felelősének „szoros kötelességébe fogván állni ugyancsak az inspectornak minden hónap elsőjén praeses uraknak tabelláris remonstratiót beadni, az elébbeni hónapban bejött élet nemeinek mennyisége, az abból ki- vagy eladott és még megmaradt mennyiség felől, mely remonstratióhoz okvetlen tartozik az eladott életnek bejött s a perceptornak valósággal befizetett áráról az illető perceptornak nyugtatványát is mellékelni.”¹⁰¹

Munkájukért az inspectorok 1831-ben cselédtartásra 8 pengő forintot, sallári-umként 40 pengő forintot kaptak a minden tisztségviselőnek járó egyéb juttatásokon felül, valamint 8 pengő forintot cselédtartásra. A malombírák éves fizetése ekkor 16-16 pengő forint volt. Az inspectorokat ezen kívül, a városgazdának átadott

99. Uo. No. 3001. 1831.

100. Pl. 1828-ban. Lásd V. A. 107. 2/228. 1828:1.

101. Uo. No. 3001. 1831.

gabonán felüli részből a kiméréskor 100 köből után két, a többi terménytől 100 után egy köből apadó illette meg.¹⁰²

A mészárszékeket is árendába adta a város a második örökváltság után. Az egy évről három éves időtartamú bérletre a pengő forintban meghatározott vinculum fizetését követően lehetett licitálni. A tehetősebbek mészárosok a kért összegeket azonban gond nélkül le tudták tenni, sőt volt olyan, aki egyszerre több széket is bérelt. A város 1837-ben határozattal igyekezett a székek koncentrációját korlátozni, kimondva, hogy egy személy csak egy széket árendálhat. Ugyanakkor meghatározták a székek profilját is. Három helyen csak szarvasmarhát, egy székben sertést lehetett mérni. A szék hússal való ellátásáról az árendátor gondoskodott. A szarvasmarhákat és juhokat elsősorban a városi lakosságtól kellett beszereznie. Csak akkor vehetett idegentől, ha helyben nem kapott megfelelő minőségű vagy mennyiségű árut. Szükség esetén a város magára vállalta a hús beszerzését, de ilyenkor a mészáros 4 forint büntetéssel sújtották. Pénzbüntetést kellett fizetnie az árendátornak akkor is, ha az általa kimért hús nem volt friss, ha nem a város által hitelesített mértékekkel mért, ha nem tartotta be a vármegye által meghatározott limitációs árat, ha nem volt rend és tisztaság a székben, és ha a vásárlókkal nem illendően viselkedett. Az általa okozott kárt akár vagyonának elárverezésével is megtéríthette a város.

A mészárosok munkájának segítéséhez a város azzal járult hozzá, hogy engedélyezte a cselédek mellett vágólegények tartását. A mészárosok a felvásárolt állatokat a vágásig maguk tartották el. Ehhez a város külön legelőrészt biztosított számukra. A vágóhíd felépüléséig az állatok levágását a mészárosok saját házaiknál végezheték.¹⁰³

Az árendát négy részletben pontosan fizető, a lakosság és az előljáróság megelégedésére dolgozó mészárosoktól szívesen vette a bérletigényt a közönség. Licitre is csak az jelentkezhetett, akinek szakmai hozzáértéséhez, becsületességéhez nem fért kétség, akire rá lehetett bízni a lakosság ellátását és a városi vagyont képező mészárszéket.

A városi bevételek között megváltakozás utáni jövedelemforrás volt az erdő. 1824-ben, a város jövedelmének számbavételekor, a 40 sectióra osztott erdőből évi 1600 váltóforint származott. A teljes megváltakozás után majd 900 holdnyi erdőterülete lett a városnak. Ezt vásárlások és zálog útján is gyarapították.¹⁰⁴ Az erdőbevételek leginkább a fa-, patics-, vesszőeladásból, a fűhordásból, valamint a be nem fásított, művelés alá adott földek (krumpli-, tengeri-, len-, őszi vetés) terragiumából tevődtek össze. A város erdőből származó bevétele évenként igen változó volt, a megváltakozás utáni regáléjövedelemnek átlagban az egytizedét jelentette.

A második, Károlyiakkal kötött örökváltságszerződés után már mint a város teljes jogába került haszonvétellel számoltak. Ettől kezdve minden tisztújításkor megválasztották az erdőt felügyelő inspectort is. Az első évben, 1824-ben Kováts Ferenc és Szmoljár Mihály személyében két erdőinspectort, később csak egyet választottak. Honoráriumuk évi 30 rénes forint, egy szekér széna, két szekér tűzifa volt. Feladatukként a közönség az erdő védelmét és a városi vagyont képező erdőbeliek rendben tartását jelölte meg. Az eladásokat megszervezhették, lebonyo-

102. V. A. 101. 5/5. No. 3001. 1831.

103. Uo.

104. 1824-ben pl. a Szalai Barkóczy családtól vették meg a bogdányi jószágban lévő Eresztvény erdőt 781 darab fával 1716 forintért, a Kállaiak nagykállói erdejének egy részét pedig az 1830-as évektől zálogban bírták. Lásd V. A. 101/g. 38/38. 1824:16.

líthatták, de a befolyó pénzzel – a többi haszonvétel kezelőjéhez hasonlóan – nem rendelkezettek, a város összes jövedelemforrásából származó bevételeket ugyanis a perceptor kezelte. Munkájuk kiterjedt a vesszővágásra és annak osztására, a boronakészítésre- és árulásra, a gűzsok eladására, a fűhordásra, a száraz gallyak, tuskók, levelek gyűjtésére. A vesszővágást a választott közönség határozata alapján irányították éppen úgy, mint az erre kijelölt küldöttség értékbecslését követő eladást. 1826-tól jegyzőkönyvet kellett vezetniük arról, hogy hol, mikor, miért, mennyi fát vágtak ki.¹⁰⁵

A kettő, majd négy erdőkerülő által vágott gűzsnak való vesszőket az inspector saját udvaráról árulhatta.¹⁰⁶ Az így kezéhez került pénzt pontos lajstrom szerint kellett átadnia a váltságpénztárnoknak. 1835-ben megtiltották az erdőinspectornak a tövisborona készítését és árulását, és lehetővé tették minden lakos számára, hogy az inspector assignatiója alapján tövist vágjon, ha annak árát előre lefizette a váltságpénztárnoknak.

A fűhordásra mindig az inspector adhatott engedélyt. Ilyenkor fokozottan kellett figyelnie az erdő védelmére. Ügyelnie kellett, hogy ne kaszálják, csak sarlózzák a fűvet és ne taligával, hanem csak zajdával hordják. Favágáskor a levágott részekről a tuskót kiásatta, ölekbe rakatta, és a választott közönség határozata szerint eladta. A száraz gallyak és levelek szedésére is az inspector adott engedélyt, de csak azoknak, akik igazolni tudták, hogy valamilyen közmunkában (utak tisztítása, garádok igazítása) részt vettek.

Az erdőrongálókat, engedély nélkül gallyat szedőket, fát vágókat, marhájukat beengedőket az inspector feljelentette a tanácsnál, amely két garasnyi pénzbüntetést szabott a rend ellen vétőkre. A bírságpénzből az inspector is részesült: a behajtott marhák után járó hajtásbérnek 2/3-ad részét kapta.

Az erdőbeli kaszálók használatát a választott közönség határozatai szabályozták, az inspectornak csak ezek megtartását és az itt folyó munkát kellett felügyelnie. Kötelességei közé tartozott a Sóstóra, az ott lévő épületekre való vigyázás. Azt is rendszeresen ellenőrizte, hogy a kocsmáros nem tart-e az engedett marhánál többet. Munkájáért fizetést, lóporcióként 11 köből zabot és 180 részlet szénát, valamint évente egy pár jó csizmát kapott.¹⁰⁷ Igazgatási racionalizálásoknál néha ezt a tisztséget is összevonták mással: pl. 1837-ben egy személy volt az erdő- és a cserépinspector.¹⁰⁸

Az erdőhöz hasonlóan a vásártartási jog is – tekintve, hogy ez igazgatási, bíráskodási, rendészeti feladatok megoldását is kívánta – a város kezében maradt. Bár kísérletek történtek a vámjog bérbe adására, de ezek nem jártak sikerrel. A vásár élénkülésének köszönhetően azonban Nyíregyháza az 1820-as évekre a régió elsődleges piacközpontjává vált.

Magyarországon a reformkor végén 52 szabad királyi, néhány kiváltságos város, valamint kb. 800 mezőváros, 13 765 falu, valamint 1204 puszta volt. Nyíregyháza ebben a rangsorban a 38 kiváltságos város között szerepel.¹⁰⁹ Szabolcsban azonban szinte vetélytárs nélkül első, mert a megye 8 mezővárosa sem népességben, sem a kedvezményeket tekintve nem versenyezhetett vele. Egyedül „*Nagykállónak van*

105. V. A. 101. 2/2. No. 1087. 1826.

106. Párját egy krajcárért.

107. V. A. 101. 14/14. No. 3., No. 47. 1840.

108. V. A. 102/a. 15/95. ad. 3., 98. 1838.

109. Hársfalvi, 1982. 62.

némi közigazgatási vonzata, a többieknek még ez sem. Se egy gimnázium, se egy kollégium, se egy manufaktúra, se egy bánya nem „ékesíti” ezt a régiót...¹¹⁰

A szabolcsi vásárok nem voltak túl népesek, néha érdeklődés hiánya vagy az időjárás miatti megközelíthetlensége miatt fel sem álltak. A szabolcsi ember vásároló hajlamát *„jelentős mértékben befolyásolták a közlekedési viszonyok... Szabolcs megye néhány régióját különös mértékben sújtották a tavaszi és az őszi esőzések. A Taktaköz, a szabolcsi Tiszahát, a Rétköz emberei tavasszal és ősszel kényszerültek bezárkózni falvaikba. Még saját határukra is nehezen mozdulhattak ki egy-egy esőzés után, nem is beszélve azokról a hetekről, hónapokról, amikor a Tisza megáradt és Debrecenig látogatta rónaságokat, pusztákat. Ilyenkor legfeljebb csónakokon, ladikokon vagy egyéb vízi alkalmatosságokon közlekedhettek az emberek, sokszor még saját határukban is.”¹¹¹*

Nyíregyháza számára a központi szerepkör kialakulásához egyéni sajátos fejlődése adta meg a lehetőséget. Az újrateremtett közösség, amely harminc éven át leginkább a hegyaljai és a debreceni vásárokat látogatta, 1828-ra a környék fő gabonaelosztó országos vásárait tarthatta. Elsődleges piacközponttá válásában a jó terméseredményeket elérő mezőgazdasági tevékenysége mellett szerepe volt a kiemelkedően jó közlekedéscsoporthelyi helyzetének is, hiszen itt kereszteződött a megyét É-D és K-Ny irányban átszelő postaut, amihez több alsórendű út is csatlakozott, illetve a folyószabályozásig (1846) a Nyírség nyugati peremén haladt a szarvasmarhahajtó út is.¹¹²

Ennek a szerepkörnek a kialakulásához hozzájárult az is, hogy a megye korábbi fő vásáros helyeinek: Nyírmadának, Nyírbátornak, Tizsaszentmártonnak, Tornospálcának vonzása csökkent, 1828-ra Nagykálló és Kisvárdra is alközponttá esett vissza, mivel a forgalom egyre jobban koncentrálnak a nagyobb vonzáskörrel bíró, új központként jelentkező Nyíregyházán. Nyíregyházának nagy volt a tiszta körzete, vásárain megfordultak Szabolcs és a szomszédos, mezőgazdasági területhiányos megyék: Szatmár, Bereg, Ung, Ugocsa lakosai. *„Élénk forgalmú vásárai a környék gabonafeleslegének legközelebbi eladóhelyei voltak... Megosztott körzetében 51 település 49000 főnyi népességére 4 alközponttal együtt gyakorolt vonzást, 32 nagyobb népességű település 69000 lakosára 6 várossal és 4 alközponttal együtt. Ebből 3 alközpont vallotta piachelyének.”¹¹³*

„A XIX. sz. elején a kereskedelmi szerepkör a fő városfejlesztő erő. A városok egyéb központi szerepkörei jóval kevésbé érvényesültek: a korábbi védelmi szerep megszűnt, a jogi meghatározás lényegtelené vált, az e korban ugyan növekvő jelentőségű igazgatási szerepkör a feudális viszonyok fennmaradása következtében a lakosság szélesebb rétegeire kevésbé és egyre inkább csak közvetve érvényesült és hasonlóképpen korlátozott volt a kulturális szerepkör hatósugara is... a kézműiparon nyugvó termelés vonzáskört alakító szerepe pedig ... egyre korlátozottabbá vált, a gyárpar pedig még nem alakult ki.”¹¹⁴

110. Takács Péter: Ürbéresek vallomása Szabolcsban, 1772. Bp., 1991. (a továbbiakban Takács, 1991.) 59.

111. Takács, 1991. 68.

112. Kókai, 1998. 109–110.

113. Bácskai Vera: A régi városi polgár élete. *Rubicon*, 1998/7. 33–36. 49.

114. Bácskai Vera – Nagy Lajos: Piackörzetek, piacközpontok és városok Magyarországon 1828-ban. Bp., 1984. 7.

Nyíregyháza nemcsak nagy kiterjedésű vonzásterülettel rendelkezett, hanem olyan erős térkapcsolatokkal, amellyel periférikus területeket is magához kapcsolott.¹¹⁵

A vásárok szerepe több szempontból is jelentős volt a közösség életében. Egyrészt hatással volt a nagy létszámú mezőgazdasággal foglalkozó népesség iparcikkkel való ellátásához szükséges kézművesek betelepülésére, ösztönözte az árutermelést, valamint bővítette a közösség kapcsolatrendszerét, élénkítette az információáramlást. Mindezeknek fontos szerepe lehet abban, hogy tovább növelte a migráció során alakult városi társadalom „világlátottságát”.

A vásározás mellett a migrációnak, a kézművesek vándorlásának, a kölcsönfelvételnek és nem utolsósorban a családi szálaknak köszönhetően főként a felvidéki településekkel tartott fenn Nyíregyháza élénk kapcsolatot. A kézművesek, akik a felvidéki céhek ez idő tájban történt bezárkózása után – minthogy mesterré válásukat szülőföldjükön alig remélhették – elindultak a török hódoltság után újratelepülő Alföld felé, örömmel települtek ide, ahol a nagyszámú földművelő-állattenyésztő közösség szívesen fogadta őket. Hittestvéreik, a velük egy nyelvet beszélő szomszédai, vagy legalábbis a biztos megélhetést nyújtó közösség igen jelentős vonzóerő volt, hiszen a betelepüléskor még alig egy tucatnyi kézműves száma az 1828-as összeírás idejére több mint háromszázra nőtt. Ehhez természetesen hozzájárult az is, hogy jelentősen megemelkedett a kereslet a lakosság létszámnövekedése (ekkor kb. 15 ezren lakhattak ekkor a városban), illetve a piaclehetőségek kiszélesedése által. A kézművesek betelepülésének van még egy hozadéka: a mesterekhez sok inas és legény érkezett más településekről, más vidékekről, más országokból. Ők is lehettek láncszemek a kapcsolatok kialakításában.

A XIX. század elején többen költöztek ide a Felvidék mellett Szabolcs megye településeiről is.¹¹⁶

A város mikrotársadalmára, a családi kapcsolatokra a házassági anyakönyvek adatai világítanak rá. Sajnos az 1800-as évek eleje előtt keletkezett matrikulák nagyon szűkszavúak: igen ritkán tüntetik fel, ha a házasulandó fél más helységről származik. Az 1810-es évektől azonban már gyakrabban találkozhatunk olyan bejegyzéssel, amely elárulja, hogy a menyasszony vagy vőlegény hol született és hogyan került a városba: pl. itt dolgozott legényként, itt szolgált stb. Ezek az anyakönyvek a város kapcsolatrendszerét tekintve arra is rávilágítanak, hogy az 1753 után alakuló közösség egy majdnem zárt szigetet alkotott. A betelepítés és a spontán bevándorlás következtében ugyanis létrejött egy olyan nagy számú evangélikus közösség, amelynek nagyon sokáig nem kellett exogám kapcsolatot kialakítania, vagyis elég népesek voltak a belülről való házasodáshoz.

Ha mégis idegenből származó feleséget vettek vagy férjet választottak, akkor ezt leginkább Gömör, Liptó, Sáros, illetve az 1830-as évek végétől Szabolcs megyéből tették, igaz innen leginkább filiájukból, Geszterédre és Húgvajból.¹¹⁷

115. A Szabolcs megyei központok két térszerkezeti erővonal (Mándok – Debrecen és Rakamaz – Nyírbátor) mentén helyezkednek el, amelyek Nyíregyházánál metszik egymást. Lásd Kókai, 1998. 109–110.; 118–119.

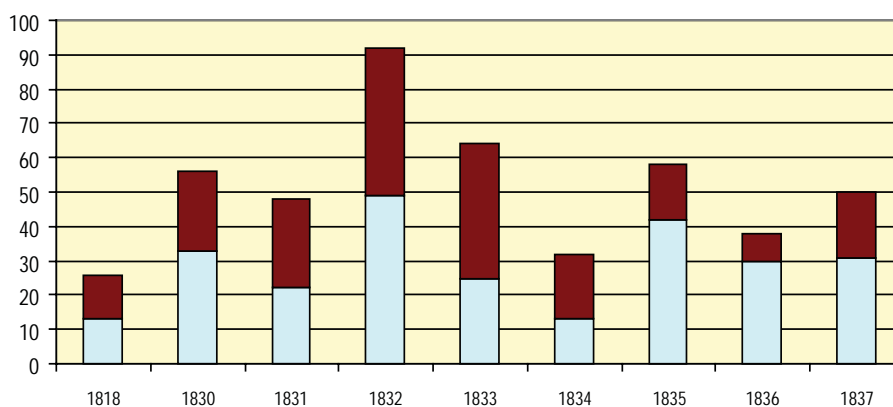
116. Abaújból: Fancsal, Felsőnovaj, Kajsza, Vizsoly, Szepsi, Aszaló, Kassa – Biharból: Nagyvárad, Svábolczi, Monospetri – Borsodból Miskolc és Szirák – Gömörből: Csetnek Gócs, Pongyelok, Nagyrőcze, Hosszúrét – Hajdú: Hajdúböszörmény, Debrecen, Balmazújváros – Komárom: Révkomárom, Komárom – Liptó: Nemetlipcse, Prószek, Brezova, Radimo – Szabolcs: Eszlár, Lök, Nagykálló, Újfehértó, Rakamaz, Kemecse, Ajak, Földes – Szepes: Gölnic, Leszkovján, Stoósz, Szomolnok, Igló, Durand, Lócse – Túróc: Lipóc, Zaturec – Zemplén: Nagygéres, Tokaj, Tolcsva, Erdőbénye – Árva: Kubin, Pest-Pilis: Pilis, Sáros: Eperjes, Zólyom: Ribár a kibocsátó település.

117. Húgvaj neve ma Erpatak.

Szélesebb körű kapcsolatai voltak a csekély számú római és görög katolikus, valamint a református gyülekezet tagjainak, akik elég nagy számban választottak idegenből származó házastársat. A római katolikusok házasságuk korábbi lakhelye mutatja a legtarkább képet, mivel majdnem mindannyian máshonnan jöttek: Abaúj megyéből 18 településről, Árvából 3, Barsból 1, Békéből 1, Beregből 8, Biharból 3, Borsodból és Esztergomból 1-1, Gömörből 16, a Hajdú kerületből 3, Hevesből, Komáromból, Krassóból 1-1, Liptóból 11, Nógrádból 2, Nyitrából 3, Pestről 1, Pozsonyból 4, Sárosból 11, Szabolcsból 32, Szatmárból 1, Szepesből 16, Tornából 1, Trencsényből 3, Túrócból, Ugocsából, Ungból, Zarándból 1-1, Zemplénből 24, Zólyomból 2 helységről érkezett ide a vőlegény vagy a menyasszony a mintavételként vizsgált időszakban, 1818 és 1845 között.

A görög katolikusok és reformátusok közül is többen kötöttek házasságot más településen élőkkal, de ők az 1800-as évek elejétől a néhány felvidéki és zempléni kívül leginkább szabolcsiakat választottak.

Nyíregyházán házasságot kötött római katolikusok (1818–1837)¹¹⁸

A házassági-rokoni kapcsolatokról mellett szélesnek mondható a kulturális és gazdasági kör is. Az evangélikusok leginkább a felvidéki városokban, leginkább Eperjesen tanultak tovább. A tanulmányok befejezésével a német nyelv begyakorlásához általában gyerekként a késmárki vagy lőcsei iskolát, a magyar nyelv elsajátításához leginkább a reformátusok által kiemelten kezelt debreceni vagy a sárospataki kollégiumot választották.¹¹⁹ Volt azonban olyan is, aki Nagykállóban, Hajdúnánáson, Hajdúböszörményben, Hajdúdorogon vagy Polgáron „magánháznál” tanult magyarul.¹²⁰ A város kapcsolata a felvidéki iskolaközpontokkal különösen szoros volt, hiszen innen jöttek az evangélikus gyülekezet papjai, tanítói is.

A gazdasági kapcsolatokban a legmeghatározóbb elem a hitelfelvétel. A XIX. században több száz hitelezője volt a városnak. Közöttük a földesúri plenipotenciárius, Rácz Demeter, a fiscalis Mittuch Ferenc, bécsi és pesti hercegnék, közel és távol lakó földesurak, a város polgárai és egyesületei, Eperjes és környéke egyházi,

118. A görög katolikusok aránya egy 1830-as adat alapján hasonló.

119. A felvidéki cseregyerekek a nyíregyházi professzori iskola diákjai lettek. Lásd Margócsy József: A hajdani professzori iskola. Kelet-Magyarország, 1997. augusztus 2. 11.

120. Márkus Mihály: A bokortanyák népe. Bp., 1943. 13.

jogi és magánszemélyei rangra, korra, jogállásra való tekintet nélkül. A hitelezők közül többen laktak Debrecenben, Egerben, Eperjesen, Késmárkon, Miskolcon, Nagykállóban, Nagykárolyban, Nagyváradon, Pesten, Szomolnokon, Tályán, Tolcsván, de közeli s távoli kisebb nagyobb helyeken is. 1804 és 1829 között majd egymillió forintnyi hitelt vett fel Nyíregyháza 66–6250 forint közötti összegekben. Ehhez igen széles körű kapcsolatrendszerre, illetve a rendszeres kamatfizetéshez és az ahhoz szükséges újabb és újabb hitelfelvételhez folyamatos kapcsolattartásra volt szükség.

A gazdaság más területe is szükségszerűvé tette a nyitást, mégpedig a közvetlen környezet: Szabolcs megye települései és a tágabb régió, a Hegyalja, Bihar – ezen belül leginkább Debrecen –, valamint Bereg és Szatmár felé is. Egyrészt a hegyaljai és debreceni vásárok mint beszerzési színterek jelentősek (bor-, állatvásárlás), másrészt Nyíregyháza is a térség elsődleges piacközpontjává, Szatmár és Bereg számára meghatározó gabonaelosztó- eladó helyévé vált. Amikor már itt is tartottak országos vásárt, a szomszédos települések és a környező megyék lakosai mellett pl. a cseh, lengyel kereskedők is megfordultak. Az interetnikus kapcsolatok révén Nyíregyháza nemcsak a lakosság számára szükséges iparcikkekhez, hanem hasznos információkhoz is jutott.

Az adásvétel mellett pénzkereseti lehetőségek is kapcsolták a várost a Hegyaljához, ahova többen szőlőmunkára jártak. De a városi kocsmák számára is itt vették az e célból kijelölt küldötték a jobb minőségű borokat. Deputációk révén tartott továbbá a város kapcsolatot azokkal a földesurakkal, előljárókkal is, akiktől földet, erdőt béreltek vagy zálogoltak. Ezek általában egy napi járóföldön belül voltak, és közülük többen egyéb pénzügyi kapcsolatban is álltak a várossal, pl. innen vettek fel kisebb összegű kölcsönöket, amit néha betudtak az árendába.

A gyakran úton lévő megyebeli (leginkább balkányi, berceli) és pesti állat-, gyapjúkereskedőkkel, valamint pálinkaliferánsokkal az előljáróság levélben tartott folyamatos kapcsolatot. A XIX. század elejétől fennmaradt levelezőkönyvek tanúsága szerint élénk volt a kapcsolat a legényvándorlás kiinduló és célállomásaival is. A gazdasági, kulturális és házassági vándorlási területén bizonyosságlevél kiadása, vagy hagyaték miatt volt élénk a levélváltás az előljáróságok között. Rendészeti ügyekben is gyakran kurrentálnak: tolvajok, más bűnelkövetők vagy kóbor állatok felkutatása miatt. Hasonló körlevélformájú a kapcsolattartás a környék támogatást kérő iskoláival vagy az ország segítségére szoruló, tűz-, víz-, elemi csapást szenvedett településeivel.

Szigorú és hivatalos volt a parasztközösség kapcsolattartása a nemesi vármegyével: rendszeresen írásban tettek jelentést a szolgabíráknak, a nemesi közgyűlésnek, élénk levélváltás zajlott a katonaság helyben tartózkodó vezetőivel és távolabb lévő parancsnokaikkal.

Külön csoportba sorolható az a levelezéssel fenntartott kapcsolat, amit jogaik védelmében alakítottak ki. Így írtak pl. megváltkozásuk után a jogi helyzetük tisztázása érdekében a Helytartótanácsnak, majd sikertelenségük után több Budán élő ügyvédnek. Hasonló helyzet alakul ki az 1830-as években is, mikor a város autonómiájának megőrzése érdekében királyi privilégiumot szeretett volna kapni. Ennek eléréséhez bécsi ágenst kerestek. A sikerhez néha azonban elengedhetetlen volt az, hogy kisebb nagyobb deputációk személyesen is felkeressék az ügyekben eljárókat némi „kedveskedéssel”.

A város fizetnivalói közül csak a földesuraknak vitték az előjárók közül választott küldöttek uradalmi vagy családi központjukba, a Dessewffyeknek Fintára, a Károlyiaknak Nagykárolyba a kötelező tartozást. A kölcsönök kamatait legtöbbször a közeli nagyvásárokon megjelenő kereskedők közvetítésével juttatták el a hitelt nyújtókhoz.

A betelepítés, illetve a későbbi bevándorlás által befolyásolt, dominánsan a Felvidékre irányuló többágú kapcsolat – a főként gazdasági és igazgatási feladatok végzése során – kibővült egyrészt egy szélesebb régiót magában foglaló hálózattal, másrészt Szabolcs megye települései felé irányuló vonallal is. A betelepítéskor nyert, és a joggyarapodásokkal egyre bővülő belső autonómia megtartására való törekvés közvetetten bár, de rákényszerítette a várost a széles körű kapcsolatok kialakítására. Megfelelő személyes támogatókat kellett szereznie a nemes vármegyében és az udvarban, kellő számú hitelezőt az országban, a birodalomban és olyan ismereteket, amelyek elengedhetetlenek voltak az új kiváltságokkal való éléshez. A belső autonómia mellett az egymásra utaltság, a területi munkamegosztás, a közigazgatási hierarchiából származó alá-, fölérendeltség jogi, városhálózati, piacközponti jelleg mind hozzájárult Nyíregyháza kapcsolatrendszerének kialakulásához.

A sokféle megforduló nyíregyháziak nem csak a hitellehetőségeket fedezték fel, hanem nyitott szemmel járva a világot megfigyeltek minden olyan kezdeményezést, amelyet itthon ők is megvalósíthattak. A tudást fontosságának felismerését mutatja, hogy a XIX. század elején külön iskolában tanulhattak a kicsit, illetve a nagyobb fiúk és lányok. Főként az írás-olvasás-számolás tudományával és a vallástannal ismerkedtek a gyerekek Mihóky Mátyás, Turinyi Ádám és Király János vezetésével, de a nagyobb fiúk szent történeteket, földleírást és latint, nagyobb lányok pedig természettörténetet és szepiírást is tanultak. 1836 áprilisában elkezdődött az oktatás a Vasárnapi Iskolában. Az evangélikus Kollman Sámuel és Nagy Sámuel tanítók, akik „minden rendes fizetés nélkül” ajánlották a tanítást azt remélték, hogy az iskolából kimaradt ifjak: inasok, legények, fiatalabb mesterek, szántővetők számára itt a mindennapi életben szükséges olyan hasznos dolgokat taníthatnak, mint a levél- és szerződésírás, utalványok, elismervények, nyugtatványok kitöltése. Lelkesedésüket azonban az érdeklődés hiányában nem pótolta, így az iskola hamar bezárta kapuit.¹²¹

1806. augusztus 20-án született evangélikus eklézsiái határozat a professzori iskola megszervezéséről.¹²² A 3500 forintos közadakozásból összegyűlt alapítványból 500 forintért vásárolták meg Dióssy Tamás házhelyét. Az alapkövetételre 1807. február 17-én került sor. Az iskolában főként eperjesi professzorok tanítottak, így Karloviczky József, majd Király István, Greguss Tamás, Jurányi Sámuel.¹²³

1831-től mintegy száz taggal működött a városi kaszinó, ahol folyóiratokat és könyveket is lehetett olvasni.¹²⁴ 1832. december 8-án létrehozták a „Magyar olvasó társaságot”. Az egyesület célja „a magyar nyelvben leendő előhaladás, annak terjesztése”. A 4 forint tagsági díjjal fizető 50 tag között volt Martinyi József városi

121. Erről bejegyzés Susztek Sámuel naplójában olvasható. Közölve: Galambos – Kujbusné, 1998/1. 10–11.

122. Margócsy József: Ezeréves a magyar iskola. A nyíregyházi „professzori iskola”. Kelet-Magyarország, 1995. 266. sz. 10.

123. Itt tanult Korányi Frigyes orvosprofesszor és Jurányi Lajos professzor is. Lásd Cserenyák, 1987. 98–99.; Emlékkönyv. Kiadja az alapításának 150. évfordulóját ünneplő Nyíregyházi Kossuth Lajos Gimnázium. Szerk. Horváth Sándor, Margócsy József.

124. Cserenyák, 1987. – hivatkozva Fényes Elekre. (Fényes Elek: Magyarország geographiai szótára. Pest., 1851. 150-3.)

fiscalis, Inczédy György, Galánffy János, Elek Salamon, Takács Alajos, Jurányi Sámuel, Kovács János. Előbb Martinyi, lakásán, aztán a nagyvendéglőben, később a Mezőssy-féle 1545. sz. házban, aztán Sulyán József házában emeletén gyűltek össze 1849-ig. Az egyesület elnöke Inczédy György, Elek Salamon, majd Galánffy János volt, pénztárnoka Takács Alajos, könyvtárnoka Jurányi Sámuel, majd Kovács János.¹²⁵

A magyarosodásban való előbbre lépést fontosnak tartók szorgalmazták a főként óceh nyelvet használó „tót” közösség nyelvváltását. Berzeviczy Gergely, a tiszántúli evangélikus kerület felügyelője is ajánlotta az itt élőknek a magyar nyelv tanulását és felhívta a figyelmet arra, hogy minden iskolában tanítsák is. Az 1820-as évektől havonta kétszer, és a sátoros ünnepek másodnapján is magyar nyelvű az evangélikusok istentisztelete. Mind több esküvő, keresztelezés és temetés is magyarul történik.¹²⁶ Az evangélikus egyházban először 1833-ban tartottak magyar nyelvű konfirmációt. Minthogy a lakosok mindinkább értették az ország nyelvét, 1836-ban a város tanácsa ekként rendelkezett: *„ámbátor ezen város lakosai a magyarosodásban is meglehetősen haladnak elő, a közönségessé tételek mindazonáltal az ágostai vallást követők temploma előtt még mindig, a város utcáin pedig többnyire csak tót nyelven történnek. Minthogy a köztudomás szerint a lakosok már a magyar nyelven teendő hirdetéseket is megértik, egyébiránt biztosan lehetne reményelni, hogy csak az előhaladáshoz célirányosan alkalmaztatva hajtassanak végre a haladás további előmenetelesítését eszközzendő intézetek, azok várt következtetéssel fognak a célnak megfelelni. Ez okból a tanács előlülői oda utasítatnak, hogy az utcákon teendő köz-hirdetéseket azonnal magyar és tót nyelveken, az ágostai vallást követők temploma előtt pedig felváltva magyar és tót nyelveken úgy tétessenek, hogy eleinte a magyar hirdetések tót nyelvre is fordítottassanak, és később lassanként kieszközöltessen, hogy a közönségessé tételek csupán magyar nyelven történjen meg.”*¹²⁷

A város előjárói fontosnak tartották az élet-, egészség és vagyonvédelem érdekében azokat a rendelkezéseket, amelyeknek hatására 1833-ban közadakozásból négy termes kórházat építtetettek, 1835-ben engedélyt adtak a sokáig fölöslegesnek tartott második gyógyszerár felállítására is,¹²⁸ valamint szorgalmazták tűzkármentesítési egyesület létrehozását, ill. a tragédiák megelőzésére a házépítéskor a tűzbiztonsági szempontból szükséges intézkedések betartását. Kötelezték az építtetőket arra, hogy házaikat cseréppel fedjék. A helybeli Fitkonidesz Mátyásnak 1833-ban engedélyt is adott a város arra, hogy cserepet égesen. 1834-ben pedig a vicebíró vezetésével már azért ment küldöttség Gyöngyösre, hogy tapasztalatokat szerezzen egy, a város által üzemeltetett cserépetetővel kapcsolatban. 1835-ben meg is alapították a cserépetetőzetet a főbíró inspectorsága alatt. Cserépmesternek a balmazújvárosi Fésüs Jánost hívták. Egy évre szóló próbaszerződése szerint köteles volt évi 100 000 jó cserepet égetni. Bére 1000 jó cserep után 10 váltóforint, ugyanennyi téglá után 5 váltóforint, miközben az égetett cserepet a helybelieknek

125. Lukács, 1886. 241.; Margócsy József: *Olvasó Társaság Nyíregyházán*. Kelet-Magyarország, 1997. 214. sz. mell. 13.

126. Cservenyák, 1987. 98.

127. V.A. 101/a. 9/9. No. 1830. 1836.

128. Nyíregyháza egészségügyéről Fazekas Árpád közölt figyelemre méltó írásokat: Fazekas Árpád: Orvosi emlékek Szabolcs-Szatmárban. Nyíregyháza, 1975.; Fazekas Árpád: Szabolcs-Szatmár megyei levéltár orvosi-egészségügyi vonatkozású iratai. In: Szabolcs-Szatmár megyei helytörténetírás, I-II. Szerk. Gyarmathy Zsigmond. Nyíregyháza, 1979. 145-164.; Fazekas Árpád: Mozaikok Szabolcs-Szatmár orvosi múltjából. Nyíregyháza, 1988.

20 váltóforint/1000 darab, vidékieknek 25 váltóforint/1000 darabért adták el.¹²⁹ A várost a fáért és az égetéshez szükséges egyéb költségek fedezéséért 2000 cserép illette. Ha az elkészített cserepek fele rossznak bizonyult, a kiadásokat a mester köteles volt megtéríteni. Jó munkáját a város egy köblös köles alá való földdel honorálta, három év elteltével pedig bevették lakosnak. 1843-tól új mesterrel, Czapkai Sámuellel kötött szerződést a közönség.¹³⁰ Ez a contractus a mesterek feladatait is rögzítette.

A cserépinspector fő feladata a cserépmester munkájához szükséges feltételek megteremtése, az égetés és kirakodás ellenőrzése, valamint a cserépeladás szervezése volt. Mint az 1830-as években más haszonvételeknél, itt sem kezelte a pénzt, még akkor sem vehette el az assignatiójára eladás alá bocsátott cserepek árát, ha a pénztárosok közül egyik sem volt elérhető. Az inspector munkájáért 1000 eladott cserép után 1 váltóforintot, 1000 eladott téglá után 30 váltókrajcárt kapott.

A tűzvédelmi intézkedésekre azért volt szükség, mert a könnyen és gyorsan égő anyagokból készült, sokszor szorosan egymás mellé épített házakban gyakran tett kárt kisebb-nagyobb tűzvész.

1832. augusztus 11-én, szombaton dél tájban támadt tűz özvegy Koch Pálné kerékgyártónál a vigyázatlansága miatt.¹³¹ Minthogy száraz, szeles idő volt aznap, a náddal fedett házakra nagyon gyorsan átterjedtek a lángok, elégetve a szomszédságban álló, náddal fedett malmokat is. A Csillag utcán keletkezett tűz *„nagy sebesen rohant le a Debreceni utcának mind a két során egészen az evangélikus oskoláig, és a vele átellenben lévő Németh kovács házáig, mely csudaképp sértetlen maradt, bár a lángok még alól rajta is egynéhány házakat megemésztették. Azalatt Kovács György házától le egészen az Arnóti utcáig, melyet valamint a Róka-zúgot és Rózsa utcát s a Csillag utcának nagy részét a lángok két óráig tartott dühöngése elhamvasztotta. Százharminc nyolc ház égett le, nem számítva az ólakat. Ehhez hasonlítható tűz még Nyíregyházán nem volt.”* A város a szegényebb károsultak között 1000 forint váltócédulát, és az újraépítéshez szükséges fát osztott ki.¹³²

Hasonló nagy csapás volt az előtte lévő évben a kolera. Az országos járványról a hírt a nyíregyháziak a 1831. június 28-án tartott iskolai körvizsgálatra érkező Komáromy József tokaji lelkész révén Kobilitz Dánieltől hallották. Az első kolerás július 4-én halt meg, majd két hét múlva a katonai kórházban újabb két, majd három, majd egyre több ember vesztette életét az epemirigynek is nevezett betegségben. *„... sűrűen hulltak a colera áldozati, minden pillanatban más-más lakostársunk haláláról lehet hallani... A holttestek két arra rendelt targoncán naponta hordattak ki esténként hét óra tájban énekszóval mindannyian eltakarítandók... Első, ki szokott rendtartással mégpedig éjjeli 11 órakor kivitetett, volt özvegy Sutákné, kinek emlékköve a colerások közt most is látható. Kezdetben ezeknek végső tiszteletjökre a harangozás is megtagadtatott, utóbb harangoztak, de csak eltakarítatásuk előtt. Kezdetben a colerásokat senki sem kísérelte ki a temetőhelyre a rémítő félelem miatt,*

129. V. A. 101. 7/7. No. 1374. 1835.

130. V. A. 101. 16/16. No. 36. 1844.

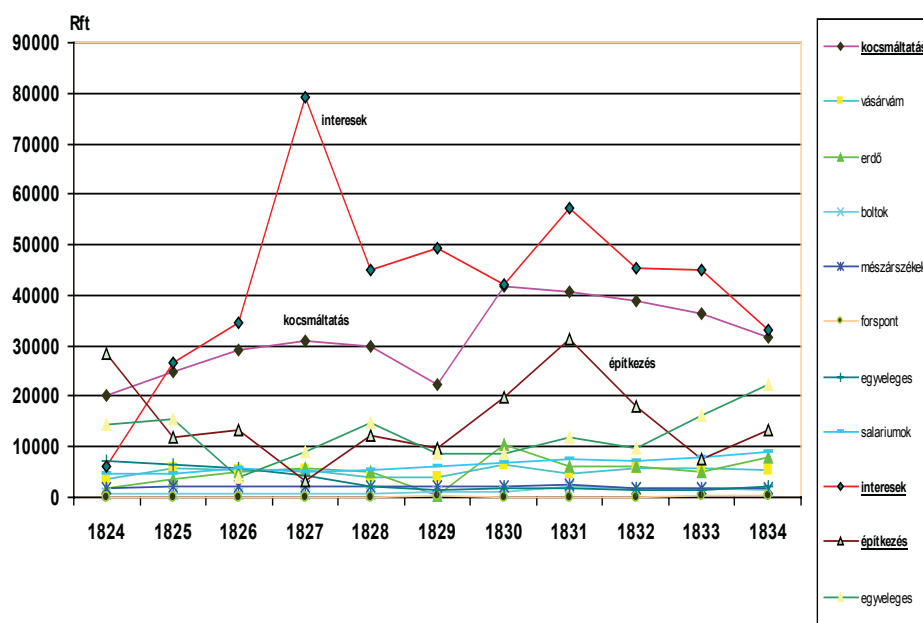
131. Lukács szerint a legény vigyázatlansága miatt támadt a tűz, amely gyorsan terjedt az erős szél miatt. Lukács, 240.

132. „Történetkönyv, melyben Nyíregyházi Evangélikai Ekklesiának XIX dik századtól kezdve évenkénti történetei - Miklósfy Sámueltól szerkesztve és Nagy Sámuel - Susztek Sámuel és Mihályik Mátyás által írva az első két évtizedben kivált T. Jurányi Ádám kéziratából más két évtizedben már gazdagabb kút főkből merített adatok szerint 1841 ik és 42 ik években lehetőképp összegyűjtve és leírva az Ekklesia oltárára hálás szível letétettek és akkori nagy érdemű Presbyter Uraknak ajánlottak” című kéziratából (a továbbiakban Történetkönyv) 264.

mellyel minden szív el vala fogódva.... A szállásokon colerában meghalálozottakat eleink éjjelenként hordták be a temetőbe, s anélkül, hogy az egyházi vagy városi felsőbbségnek bejelentették volna, magok elásták vagy csak a kész sírokba bocsáták be, amiért is a megholtak anyakönyvében július utolsó és augusztus első napjaiban nem kevés hézag van... a colerában megholtak számát nem lehet pontosan adni. Az anyakönyvben ilyen csak 420 van, de mivel ez évben összesen 1060 halott volt és egy-egy évben körülbelül 400 temettetik el nálunk, így a colerában meghalálozottak számát legalábbis 600-ra lehetne tenni.¹³³

A csapások sorát az 1830-as évek első felében még földrengés is tetézte. 1834. október 15-én reggel 8 órakor észlelték a rengést, aminek következtében nemcsak az evangélikus templom mennyezete, hanem sok ház fala is megrepedt, kéményeik lehulltak. Bár jelentős anyagi kár keletkezett, de emberéletet nem követelt a rengés sem ekkor, sem október 31-én, amikor regeli 5 órakor volt kisebb „földindulás”.

Nyíregyháza város bevételei és kiadásai (1824–1834)

133. Történetkönyv 251.

történelem

Zsoldos Ildikó

A tulipános mozgalom Szabolcsban

A századfordulón egyre erősebb lett Magyarországon is a nők igénye, hogy megszűnt helyzetükből kiszabaduljanak. A felső- és középosztály körében már az 1830-as években megjelent a törekvés a nők szervezésére és/vagy valamiféle női társadalmi élet létrehozására, s a XIX. század utolsó harmadától növekvő tendenciát mutatott az ilyen típusú szervezetek száma. A nőszervezetek túlnyomó többsége szorosan kapcsolódott a nők társadalmi feladatairól a korszakban kialakult Kirche-Küche-Kinder (templom-konyha-gyerek) képhez. A nőegyesületek többsége mindenekfelett jótékonyssággal foglalkozott, mint például a Nyíregyházi Jótékony Nőegylet vagy a helybeli Izraelita Nőegylet, hiszen a családon kívül a nők meghatározó feladatának a jótékonytságot tekintették. A másik alapvető feladat a nők szociális helyzetének javítása, képessé tétel a nekik tulajdonított szerepre. A kettő természetesen igen gyakran találkozott például nőknek való iskolák, tanfolyamok szervezésében. Szabolcs vármegyében jó példa erre a Nőiipariskola. Ezek a feladatok tulajdonképpen ösztársadalmiak tekinthetők, de nem igazán politikaiak. A legaktívabb nők bizonyos „férfi” szervezet típusok keretein belül kapcsolódtak be a nagypolitikába.

A kibontakozás

Az 1905–1906-os kormányzati válság időszakában – Szabó Dániel történész kifejezésével élve – „a frusztrált politikusok feleségei önálló iparvédelmi egyesületet, az úgynevezett Tulipán Szövetséget hozták létre, szinte világmegváltó, de legalábbis Magyarországot megváltó céllal. Úgy vélték, ha a magyarországi fogyasztás kizárja a Monarchia másik részéről eredő árukat, olyan nyomást gyakorolhatnak ezzel az „osztrákokra”, hogy az ottani politika kénytelen elfogadni a magyarországi politikai változásokat.”¹ A mozgalom elsődleges célja a politikai válság megoldása volt. Az 1905-ös választásokon győzelmet aratott koalíció kormányra kerülését gazdasági „zsarolással” akarták elérni.²

Szabolcs vármegyében gróf Vay Gáborné született Zichy Márta grófnő állt a mozgalom élére. Figyelemfelkeltő, lelkesítő írásai, különböző rendezvényeken elhangzott nagyhatású beszédei helyet kaptak a helyi lapokban, hiszen mind a Nyírvidék, mind a Szabolcs teljes válszélességgel kiállt a „nemzeti ellenállás” ügye mellett. A mágnásnőt a „legmagyarabb grófné” címmel tüntette ki a Szabolcs.³

1. Boros Zsuzsanna - Szabó Dániel: Parlamentarizmus Magyarországon 1867-1944. Korona Kiadó, Bp., 1999. 85.

2. Uo. 27.

3. Szabolcs, 1906. május 26.

Vay grófné 1906 elején belevetette magát a politikába. Nagy segítségére volt a szabolcsi „nemzeti ellenállás” szervezésében aktív szerepet vállaló férjének. Ez a szerepvállalás Vay gróft fősöpáni pozícióba emelte, ami által feleségének befolyása is megnőtt a vármegyében.

Vay grófné A magyar nőkhöz! című cikkében célként a nagy nemzeti küzdelem társadalmi térre való átvitelét jelölte meg, s csokorba szedte, milyen feladatokat szán a magyar nőknek. „Hozzuk divatba a magyar ipart, ne vásároljunk külföldi, de különösen osztrák cikkeket”⁴ – hangzott az instrukció. Továbbá segíteni kell a kereskedőket abban, hogy raktáraikat honi iparcikkkel szerelhesék föl. Ezen túlmenően minden magyar nő kötelessége a „dicső küzdők” [tehát a „nemzeti ellenállásban” részt vevők Zs. I.] lelkesítése, valamint az „árulók” [tehát a „nemzeti ellenállásban” részt nem vállalók, illetve a Fejérváry-kormányval kollaborálók Zs. I.] megvetéssel sújtása és kitaszítása a társadalomból. A mágnásnő takarékoságra intette a nőket, hogy ne ékszerek és osztrák gyártmányú ruhák vásárlására fordítsák pénzüket, hanem adományozzák inkább a vármegyei tisztviselők pénzalapja javára.⁵

Országszerte nagy visszhangot váltott ki a szentmihályi gróf feleségének, Desseffy Aurélné Károlyi Pálmának 1906 március elején gróf Batthyány Lajosné Andrássy Ilona budapesti szalonjában egy estélyen indult azon kezdeményezése, hogy gyűjtést kell indítani a megyei rezisztencia anyagi támogatására, amit igazgyöngy nyakláncával nyomban el is kezdett. Példáját követték az estély mágnás hölgyei, a rajtuk lévő ékszereket szintén felajánlották a „nemes” ügyért.⁶ Tulajdonképpen ezzel a céllal, tehát a „küzdelem áldozatainak” a tulipán jelvényekből – melyek a Fejérváry-kormány elleni „nemzeti ellenállás” szervezettségét, összetartozását igyekeztek reprezentálni – befolyó jövedelemmel indult útjára hazánkban a tulipán mozgalom. Ezt követően tűzte zászlajára a honi ipar pártolásának és fejlesztésének gondolatát.

Szabolcs vármegyében 1906 márciusában karolták fel a nemzeti jelvények viseletét.⁷ Vay grófné április elején a helyi lapokban nyilatkozatot tett közzé a tulipán jelvények érdekében, melyben tájékoztatott arról, hogy a Budapestről érkező, a Tulipánkert hölgy-bizottsága által kibocsátott tulipán jelvényeket hamarosan árusítani fogják, ám máris megjelentek az utánzatok, a hamis tulipánok is.⁸ A tulipán mozgalmat, mely Szabolcsban a „nemzeti ellenállás” utolsó fázisában indult, a Nyíregyházi Nőegylet karolta fel. A Tulipán Szövetség vagy – ahogy a budapesti központ levélpapírján szerepelt – Tulipánkert Szövetség nyíregyházi megalakítása azonban csak a válság lezárulása után történt meg. A vármegyében nem érhető tetten az a két fázisú szerveződés, amely a budapesti központ létrehozását jellemezte, nevezetesen, hogy az arisztokrata hölgyek és polgárnők külön-külön szervezték volna meg saját köreiket.

Mivel a tulipán mozgalom céljait illetően, majd szervezetileg is összekapcsolódott a Magyar Védő Egyesülettel, a tisztánlátás érdekében vissza kell nyúlnunk egészen 1904-ig. Ekkor került sor ugyanis a Kossuth Lajos nevével fémjelezhető,

4. Szabolcs, 1906. március 17.

5. Szabolcs vármegye 1905-1906-os ellenzéki magatartásáról lásd Inczedy Lajos: Az alkotmányvédelem Szabolcs vármegyében. 1905-1906. Nyíregyháza, 1907., Zsoldos Ildikó: Szabolcs vármegye ellenzékiessége az 1905 – 1906. évi kormányzati válság idején. In: Gesta 2006/1. 66-76.

6. Nyírvidék, 1906. március 11.

7. Szabolcs, 1906. március 31.

8. Szabolcs, 1906. április 7.; Nyírvidék, 1906. április 8.

1844-ben életre hívott Védegyelet megújításaként, – annak hatvan éves évfordulóján – a Magyar Védő Egyesület megalapítására. 1904 szeptemberében gróf Somsich Tihamér és Dobieczki József ügyvezető igazgató felhívását a Nyírvidék is publikálta. A felhívás a Magyar Védő Egyesület küzdelmének egyedüli céljaként a honi ipar pártolását, erősítését és fejlesztését jelölte meg, melynek következtében erős, nagy és anyagilag is független lesz hazánk. A feladat megoldásához egységes, erős országos szervezetre van szükség, okszerű és céltudatos irányítással. Szabályozni kell a hazánkban készült iparcikkek felismerésének és megtalálásának módját. Útmutatás kell, hogy a külföldi versenyárunk nagy tömkelegében a társadalom egyedei miként igazodjanak el. Ezt szolgálta az egyesületi „Védőjegy” és „Kirakati Védőtábla” kibocsátása.⁹

A Budapesten 1906 elején már bizonyos aktivitást mutató Magyar Védő Egyesületre felfigyelt néhány szabolcsi érdeklődő is, s belépési szándékukat jelezték a budapesti központnak. A Magyar Védő Egyesület Szabolcsvármegyei Osztályának szervezése 1906 áprilisában, májusában indult meg elsősorban a megyei közigazgatási hálózat révén, az új főispán sugallatára. Ezzel párhuzamosan a vármegye területén kibontakozóban volt a Tulipán Szövetség megalakítása is. Ebben az időben még két külön vonalon szerveződő – hiszen mindkét szervezet budapesti központjából irányította terjeszkedő, tagtoborzó, az ország területén minél több helyi szervezet létrehozására törekvő akcióit –, de hasonló célokat megfogalmazó mozgalomról beszélhetünk. Szólnunk kell arról is, hogy a Magyar Védő Egyesületen belül női osztály is működött, amely szintén törekedett a magyar nőegyesületek megnyerésére.¹⁰

A magyarországi tulipán mozgalom megindulása kezdetben némi riadalmat okozott a Monarchia osztrák államfelében. Egy bécsi egyesület, a „Verein Reisender Kaufleute Oesterreich-Ungarns” a magyar kereskedelemügyi miniszternek egy beadványt jutatott el, melyben véleményt formált a Magyarországon a tulipán jegyében megindult iparpártolási mozgalommal szemben, és arra kérte a magyar kormányt, minden erejével törekedjen arra, hogy e mozgalom a kellő határok között maradjon. A kérdéssel az osztrák kormány is foglalkozott, ugyanis az osztrák kereskedelemügyi minisztertől Wekerle Sándorhoz, az osztrák miniszterelnöktől pedig Kossuth Ferenchez érkezett átirat. Ezek a magyar kormányt állásfoglalásra készítették. Kossuth tagadta a mozgalom politikai voltát, (pedig tisztában vagyunk létrejöttének politikai indokaival), ehelyett társadalmi alapon történő megindulását hangsúlyozta, de rögtön el is határolta magát tőle: „hangsúlyoznom kell továbbá, hogy a mozgalomtól a kormány teljesen távol áll”.¹¹ Majd tett egy lépést a másik irányba is, s a következőkben a mozgalom iránti szimpátia olvasható ki a miniszter soraiból: „A mozgalom célja a hazai ipar pártolása, felkarolása és társadalmi uton való fejlesztése, nem irányul tehát az osztrák ipar ellen és nem képezi a mozgalom feladatát az osztrák termékek ellenséges indulatu bojkottálása, a mint azt a Lajthán tuli érdekeltek magyarázzák... nézetem szerint a kormánynak ezen mozgalomra irányító befolyást gyakorolni ezentúl sem lehet, és minden a mozgalom beszün-

9. 1907 elején egy védőtábla hét koronába került. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár (a továbbiakban: SZSZBML) X. 202. A Tulipán-Szövetség – Magyar Védő Egyesület iratai 1887-1911. (a továbbiakban: X. 202.) 2. d. 6. pallium 19/1907. Ruzsonyi Pál értesítése megrendelt védőtáblájának megérkezte tárgyában 1907. január 26. 1907 februárjáig 15 nyíregyházi kereskedő kapott védőtáblát.

10. Lásd a Magyar Védő Egyesült női osztályának felhívását Szózat a magyar nőkhöz! címmel. Nyírvidék, 1906. február 25.

11. Magyar Országos Levéltár K 26 Miniszterelnökségi Levéltár 688. cs. 1906. – XLI – 2575 A kereskedelemügyi miniszter átirata a miniszterelnöknek 1906. május 29.

tésére és korlátozására irányuló intézkedésektől tartózkodni kell, elegendő levén, ha a maga részéről a hazafias törekvésektől megszállott társadalmi tényezőket a tüzásoktól óvja.¹² Kossuth Ferenc tehát hivatalosan nem állt a mozgalom mellé, de azért kacérkodott vele, hiszen mégis apja kezdeményezésének megújítását tagadta volna meg a látványos elutasítással, illetve az esetleges ellenséges fellépéssel. Csupán apró gesztusokat tett a mozgalom irányába.¹³

A Tulipán Szövetség egész Szabolcs vármegyére kiterjedő nyíregyházi fiókjá 1906. május 27-én a helybeli Jótékony Nőegylet révén alakult meg, természetesen a főispánné elnöklete alatt. A tisztkarban férfiak is helyet kaptak, társelnökként például dr. Meskó László országgyűlési képviselő, Májerszky Béla polgármester és Mikecz Dezső alispán.

A nyíregyházi Tulipánkert szervezetileg csatlakozott a központhoz, de azt is ki-mondták, hogy külön testületet nem fog képezni, hanem beleolvad az alakulóban lévő Magyar Védő Egyesület Szabolcsvármegyei Osztályába, és annak hölgyosztályát fogja képezni.¹⁴ Erről a Tulipánkert Szövetség két megválasztott funkcionáriusa, dr. Bodnár István titkár és dr. Szabó László jegyző be is számolt a budapesti központnak, ahonnan azonban augusztus 6-án szemrehányásteli választ kaptak: „sajnálattal értesítjük, hogy az ottani „Tulipánkert-Szövetség” megalakulásáról felvett jegyzőkönyvet tudomásul nem vehetjük. Nem pedig azért, mert a „Tulipánkert-Szövetség” belügyminiszterileg jóváhagyott alapszabályai szerint a Szövetség minden egyes fiókjá más egyesülettől függetlenül a központhoz tartozik. A központ programja egyúttal a fiók programja is, s így a fiók nemcsak a Magyar Védőegyesület céljaiért, hanem azonkívül a Szövetség alapszabályaiban lefektetett közgazdasági és kulturális intézmények szolgálatában áll. Továbbá különös, hogy az országos szervezettel bíró szövetség leendő fiókjá, egy a saját központjának csak egy hányadát képező egyesület felsőbbiségét ismerje el akkor, amikor már csak hetek kérdése, hogy a Magyar Védőegyesület a „Tulipánkert-Szövetség”- be olvad.”¹⁵

A Magyar Védő Egyesület ügyvezető igazgatója éppen ellentétesen értékelte az erőviszonyokat. „Minthogy azonban sok helyen elénkbe vágott a munkára nézve szervezetlen Tulipán Szövetség és több helyen teljesen helytelennek mondható céltalan harcot vívnak az alakulás körül, mi csak a különben is gyenge társadalmunk szétbontására vezet, minden oldalról hangosan követelik e két hasoncélú egyesület összeolvadását.”¹⁶ A fúzió azonban néhány hónapig még váratott magára. A Magyar Védő Egyesület Szabolcsvármegyei Osztályának előkészítő bizottsága tagtoborzás céljából gyűjtőíveket bocsátott ki, melyeket a bizottság június 15-i értekezletén

12. Uo.

13. Például amikor a Tulipán-Szövetség – Magyar Védő Egyesület vezetősége honi áruk címtárának kiadási tervével állt elő, a miniszterhez fordult segítségért. Kossuth utasította (ez is beletelt jó néhány hónapba) a m. kir. kereskedelmi múzeum igazgatóságát, hogy a hazai beszerzési források címjegyzékét gyorsan, olcsón és könnyen kezelhető alakban állítsa össze. Az elnökség azon kérelmét azonban, hogy ezekből húszezer példányt bocsássonak az egyesület rendelkezésére, forráshiányra hivatkozva elutasította. Ehelyett azzal az ötlettel szolgált, hogy nem emel kifogást az ellen, hogy az egyesület saját használatára utánnomott példányokat adjon ki, s az utánnomási költségek fedezése céljából nevezett példányokba hazai cégek termékeit reklámozó hirdetéseket vegyen fel. SZSZBML X. 202. 1. d. 6. pallium 768/1907.

14. SZSZBML X. 202. 1. d. Határozati javaslat a Tulipán Szövetség megalakításáról

15. SZSZBML X. 202. 1. d. 652/1906. A „Tulipánkert-Szövetség” központi irodájának levele dr. Szabó Lászlónak 1906. augusztus 6.

16. SZSZBML X. 202. 1. d. 1. pallium 33/24/1907. Dobieczki Sándor ügyvezető igazgató levele a nyíregyházi Magyar Védő Egyesületnek 1907. január 7.

nagy számban mutattak be.¹⁷ Így 1906. június 21-én összeült az alakuló közgyűlés, ahol 5 alapító, 12 pártoló, 62 fogadalmas és 538 rendes tagot jelentett be az előkészítő bizottság jegyzője, dr. Bodnár István. A központ kiküldötte, Dobieczi Sándor ügyvezető igazgató közel egy órás beszédben ismertette az egyesület célját és szervezetét. Kifejtette, hogy a három éve megalakított Magyar Védő Egyesület nem új, hiszen 1844-ben már alakítottak hasonlót, s hogy ebben az időben Nyíregyházán is alakult fiók Inczedy György elnökletével. Dobieczi szerint akkor könnyebb volt a harc, mert kisebbek voltak az igények és a közlekedési eszközök hiányossága megnehezítette a külföldi áruk importálását. Most, 62 évvel később nagyobb kitartás kell a sikeres küzdelemhez. A helyzetet biztatónak értékelte, melynek ékes bizonyítéka az 1906 júniusáig megalakult 36 fiók és az alakulóban lévő további 29. A Magyar Védő Egyesület Iparvédelem című lapja, – melyet a rendes tagok ingyenesen kaptak – immár 10 000 példányban hirdeti a magyar iparért folytatott céltudatos munka megkezdését. A megalakulás kimondása után gróf Vay Gábor főispánt elnökké, Mikecz Dezső alispánt pedig társelnökké választották meg. A diszelnökök sorában találjuk többek között gróf Vay Ádámot, de a vármegye két országgyűlési képviselőjét, dr. Meskó Lászlót és dr. Mezőssy Bélát is. Elfogadták továbbá, hogy a május 27-én megalakult nyíregyházi Tulipánkert képezi a Magyar Védő Egyesület Szabolcsvármegyei osztályának nőosztályát gróf Vay Gáborné elnökletével, s a már megválasztott tiszttal.¹⁸ Az alispán közbenjárására díjtalanul az egyesület rendelkezésére bocsátottak hivatalos helyiségül a vármegyeháza épületében egy szobát.¹⁹

Az egyesület fennállása alatt három „vidéki” alosztály alakult: a tiszalöki 1906. augusztus 5-én, a nyírbátori 1907. május 12-én és a kisvárdai 1907. május 28-án. A nyírbátori és a kisvárdai alosztály már a Tulipán-Szövetség – Magyar Védő Egyesület kötelékében jött létre. A már 1906 nyarán felmerült fúzió 1907 elején megvalósult. Január 7-én Dobieczi a központból úgy informálta a fiókegyesületeket, hogy „már 1906. május hó 25-én kiküldött bizottság a Tulipánkert Szövetséggel a tárgyalást megkezdvén, valószínűleg folyó [január] hó 9-én, szerdán, Igazgatóságunk véglegesen fog dönteni.”²⁰

A Tulipán-Szövetség – Magyar Védő Egyesület alakuló közgyűlését február 3-án tartották. A székhely továbbra is Budapest maradt, pecsétje: koronás hármashalmon álló kettős kereszt cserkoszorúval övezve, a tulipán befoglalásával és az egyesület címének köriratával. Már a célok megfogalmazásában feltűntek sovinizta szölamok. „Az egyesület célja: Állásfoglalás minden nemzeti eszme, mozgalom és törekvés mellett, s minél hathatósabb közreműködés arra, hogy semmi ezzel ellenkező irányzat a társadalomban érvényesülni ne tudjon, továbbá a megalkuvást nem ismerő nemzeti érzés ápolása a családi életben és főként a nevelés terén. Hogy a nemzeti érzület a társadalom minden rétegében megerősödjék, rendszeresen foglalkozik az egyesület a felmerülő különösen szociális eszmék megvitatá-

17. SZSZBML X. 202. 1. d. Jegyzőkönyv a „Magyar Védő Egyesület Szabolcsmegyei Osztálya” előkészítő bizottságának 1906. június 15-i üléséről

18. SZSZBML X. 202. 1. d. Jegyzőkönyv a Magyar Védő Egyesület Szabolcsvármegyei Osztályának 1906. június 21-én Nyíregyházán megtartott alakuló közgyűléséről; Szabolcs, 1906. június 23.; *Nyírvidek*, 1906. június 24.

19. SZSZBML X. 202. 1. d. 1. pallium A Magyar Védő Egyesület Szabolcsvármegyei Osztálya ügyvezető igazgatójának köszönőlevele Mikecz Dezső alispánhoz 1906. július 20.; 18276 K 627 Bgy/1906. Vég-határozat Szabolcsvármegye közönségének 1906. október 10-i őszi rendes közgyűléséről

20. SZSZBML X. 202. 1. d. 1. pallium 33/24/1907. Dobieczi Sándor levele a Magyar Védő Egyesület Szabolcsvármegyei Osztályának 1907. január 7.

sával, s a munkásviszonyok méltányos javításával és emberbaráti intézmények felkarolásával igyekszik meggátolni az elégtelenség terjedését. Az egyesületnek további célja: minden társadalmi tényezőnek egyesítése a végből, hogy hazánk mezőgazdasági és minden más iparát fejlessze, erősítse és a külföldi versenynyel szemben megvédje.”²¹

Az egyesület Szabolcsmegyei Osztályának 1907. július 27-én indult, s csak néhány számot megélt hivatalos közlönyében, a Tulipánban meglehetősen szélsőséges hangnemű írások is helyet kaptak. Dr. Szabó László ügyvezető vezércikkében ezt olvashatjuk: „Egyszerű jelvényünket nem is divatból hordtuk kezdetben sem, most emlék gyanánt viseljük, az eszme szent szimbólumaként... E jelvény azt követeli: legyünk sovének... Külömböztessük meg és szeressünk mindent a mi magyar. Élőt és élettelenlét a természet alkotásai közt ép úgy mint a mesterség, művészet termékei között.”²²

Az egyesület szervezete az eddigiekhez hasonló felépítésű volt, ugyanúgy rendelkezett vidéki fiókokkal, mint idáig. A tagsági típusok közé belépett a „tisztelbeli tag”, akit a közgyűlés kiváló érdemei elismerésül választhatott meg. Változott a „fogadalmis” taggá válás feltétele, nekik az egyesület jelvényét kellett megváltani és az egyesület hazafias céljait lelkesen támogatni, továbbá a honi ipar használható cikkeit következetesen fogyasztani. A pártfogó és rendes tagok belépésük alkalmával öt évre vállaltak kötelezettséget.²³ Az egyesület az 1907 februárjában létrehozott formájában 1909 végéig működött. Eddig használta a központ a Tulipán-Szövetség – Magyar Védő Egyesület szövegű emblémás cégjelzést. 1910-től az iratokból eltűnt a Tulipánkert megnevezés.

Az aktív időszak rendezvényei

A szabolcsi tulipán mozgalom igazán aktív időszaka 1906 eleje és 1907 vége közé datálható. 1906. május 24-én délután három órától az újdonsült főispánné védnő tiszta jövedelmének jelentős részét a megalakítandó Tulipán Szövetség kapta.²⁴

A Nőiipariskola szokásos nyári multságát 1906-ban Tulipán majális névvel (a tavalyi Cseresznye ünnepély néven futott) rendezte meg Kégly Szeréna igazgatónő főszervezésével június 17-én az Erzsébet-ligetben, a tenispályán, mely fényes anyagi sikert hozott, a bevétel ugyanis meghaladta a 2000 koronát. A szervezők honi kelméből készült ruhákat viseltek.²⁵

A Magyar Védő Egyesület Szabolcsvármegyei Osztálya a Szabolcs Megyei Tulipánkert Szövetséggel 1906. szeptember 8-9-re a nyíregyházi Sóstó fürdőhelyen a magyar iparcikkek ismertetése és terjesztése céljából szűkebb körű iparkiallítás és vásár rendezését határozta el, melynek védnökéül Kossuth Ferencet, gróf Batthyány Lajost, gróf Andrássy Gyulát és gróf Dessewffy Aurélt kérték fel. Nagyszabású kiállítás szervezésére sem az idő rövidege, sem az anyagi eszközök fogyatékosága, sem pedig az alkalmas helyiségek elégtelensége miatt nem nyílt mód. A rendezőség ezért felhívásaiban közölte, hogy nagyobb méretű tárgyak beküldését nem tartja

21. SZSZBML X. 202. 1. d. 6. pallium A Tulipán-Szövetség – Magyar Védő Egyesület Alapszabályai

22. *Tulipán*, 1907. július 27.

23. SZSZBML X. 202. 1. d. 6. pallium A Tulipán-Szövetség – Magyar Védő Egyesület Alapszabályai. Az új alapszabályokat a központtól 1907. április 21-én kérte meg a szabolcsi testvéregyesület. 47/1907.

24. *Nyírvidék*, 1906. május 20.

25. *Nyírvidék*, 1906. június 24.

célszerűnek. „Célunk csupán az” – fogalmazta meg gróf Vay Gábor elnök – „hogy az említett tényezők által megszabott keretek között minél számosabb olyan magyar gyártású iparcikket halmozzunk össze, melyek a mindennapi élet általános szükségleteinek fedezésére szolgálnak. Célunk a fogyasztó közönséget meggyőzni arról, hogy van már elegendő és versenyképes magyar iparcikk, mely a külföldi áruk pótlására, helyettesítésére alkalmas és hogy rá mutassunk ezeknek az iparcikkeknek beszerzési forrásaira.”²⁶

A főispán elnöki minőségében utasította a járások főszolgabíráit, hogy akár állásuk tekintélyének fölhasználásával gondoskodjanak az érdeklődés minél szélesebb körben történő felkeltéséről, s hogy ott vezetésükkel „főleg a lelkész, tanító és jegyző urak és az értelmesebb kereskedők, iparosok és földművesek lehetőleg minél tekintélyesebb számban megjelenjenek”.²⁷ A kiállítás kapcsán megrendezett nagyobb szabású ünnepség célja a honi iparcikkek népszerűsítésén túlmenően természetesen a helyi védőegyesület anyagi gyarapítása volt. A kiállításon való részvételhez természetesen kedvet is kellett csinálni. Ezt a célt szolgálták a rendezvény szórakoztató programjai. Az ünnepélyes megnyitó után 9 és 11 óra között gömb- és céllövő versenyt szerveztek. 11 órakor vette kezdetét az „úrhölgyek kocsiversenye”, melyre minden olyan Magyarországon ellett és nevelt lóval lehetett nevezni, mely még nyilvános pályán nem indult. Az a ló, melyben sem orosz, sem amerikai vér nem csörgedezett, 25 méter előnyben részesült. A taligás versenyt közebed követte. A délutáni programot a vármegyei gazdasági egyesület által rendezett szőlő és gyümölcskongresszus nyitotta meg, majd a nyíregyházi és kisvárdai önkéntes tűzoltó társulatok mutattak be különféle gyakorlatokat az érdeklődőknek. Délután fél 4-kor indult az úrhölgyek, 4-kor pedig a mezőgazdák lóversenye. A tombolasorsolást fél 5-kor ejtette meg a rendezőség, s fél hatkor került sor a kiállítás bezárására. Ezzel a Sóstón véget ért a mulatság, de a városi színházban este 8 órakor Fedák Sári és Zilahy Gyula főszereplésével díszelőadásra került sor. Az iparkiállítás nem csekély anyagi hasznot eredményezett az egyesületnek. A 7870 korona 32 filléres bevételből a 2830 korona 13 fillérre rúgó kiadási költségek rendezése után 5040 korona 19 fillért helyeztek el a Nyíregyházi Takarékpénztárban.²⁸

1907. április 2-án és 3-án az Országos Gyermekvédő Liga az egész országban Gyermeknapot rendezett. Ehhez a kampányhoz csatlakozva a Tulipán-Szövetség – Magyar Védő Egyesület Szabolcsvármegyei Osztályának elnöke felhívásában ki nyilvánította a gyermekvédelem nemes ügyének fontosságát, s hogy a társadalom minden tagjának kötelessége jövedelmének egy részét erre a célra áldozni. A levéltári iratok egy nagyszabású, sikeres gyűjtésről árulkodnak, amelynek folytatásáról azonban nem találunk adatokat.

Az 1907. szeptember 8-10 közötti „Női kézimunka kiállítás” bevétele meg sem közelítette az eddigi akciókét. Mindösszesen 494 korona 40 fillérrel gyarapította az egyesület vagyont.²⁹

Szólnunk kell az 1908. március 21-től 5 napig Kisvárdán megrendezett mezőgazdasági gépkiallításról és vásárról, amelyen a kisvárdai és a két szomszéd járásban lakó iparosok és kereskedők vettek részt honi áruikkal, de az ország bármely

26. SZSZBML X. 202. 1. d. 2. pallium 41/1906. A Magyar Védő Egyesület Szabolcsvármegyei Osztálya elnökének levele Szabolcs vármegye járási főszolgabíráihoz 1906. augusztus 27.

27. Uo.

28. SZSZBML X. 202. 1. d. 2. pallium Jegyzőkönyv az 1906. szeptember hó 8 és 9 napjain rendezett ipar minta kiállítás bevétele és kiadásainak elszámolása tárgyában 1906. október 19.

29. SZSZBML X. 202. 1. d. 8. pallium 27/1908.

részéről elfogadtak gépeket. Sőt a mezőgazdasági gépekből a honi gépgyárosok vagy képviselők külföldi származású gépeket is bemutathattak, s ebbe a központ is beleegyezett, csupán azt szabta feltételül, „hogy a külföldi mezőgazdasági gépek teljesen elkülönítve és külföldi gépek fölirattal ellátott helyen állíttassanak ki”.³⁰

Ilyen kisebb megalkuvások másban is megnyilvánultak. Nyírbátorban például 1906-ban jelentkezett egy asszony, aki segítséget kért az egyesülettől iparhonosítási tevékenységhez. Az elképzelés a következő volt: harisnyakötő géphez jutással segíteni lehet a hazai harisnyagyártást, ami azzal a következménnyel fog járni, hogy mind kevésbé lesz szükség külföldi termékekre. Sajátos volt a kialakult megoldás: a harisnyakötő gépek külföldi gyártmányok ugyan, de ha majd lesz a gyárnak hazai képviselete, telepe, akkor nem marad ok a külföldiként való megkülönböztetésre, tiltakozásra.

Gyakran merült fel a gyanúja a honi gyártmány ürügye alatt üzött visszaéléseknek is. A Nyírvidék 1906. július 15-i száma Hamis tulipán című cikkében beszámolt arról, hogy egy nyíregyházi kereskedőnek egy magát Goldbergernek nevező férfi árut ajánlott a Bittner Arthur cégtől Pozsonyból és Bécsből. A kereskedő kikötötte, hogy ő csakis Pozsonyból hajlandó vásárolni. Néhány nap múlva egy német nyelvű számlát kapott, ami Pozsonyban kelt, de a postai bélyegző szerint Bécsben adták fel. A borítékra hatalmas betűkkel ráírták: „Tulipán”. (A felháborodott kereskedő ez egyszer mégis átvette az árut, mert a számlát csak Pozsonyban perelhette.)³¹

Blumberg József nyíregyházi kereskedő üzletében egy vevő részéről az áru minősége ellen emelt kifogással szemben állítólag úgy védekezett, hogy a szóban forgó árucikk magyar gyártmány, s ez által akarta annak silány minőségét megindokolni és a vásárlót elnézésre hangolni. A Magyar Védő Egyesület Szabolcsvármegyei Osztálya szerint azonban a kifogásolt cikk nem volt magyar gyártmány, ezért felszólította a kereskedőt az ilyen típusú visszaélésektől való tartózkodásra, kijelentve, hogy ez esetben még elnézést tanúsítanak, „megtorlásra” nem kerül sor.³²

A tiszalöki alosztály 1907. május 26-án a szentmihályi „Lukács fürdő” helyiségében (azért itt, mert az alosztály megalakításakor ebben a községben a Dessewffy család hatására óriási érdeklődés mutatkozott, továbbá mert a fürdő a védőegylet keretében jött létre) tartott közgyűlésen is sérelmezték a jelenlevők, hogy Tiszalökön még mindig német feliratú gyufát árulnak. Ennek a „hallatlan és hazafiatlan” eljárásnak az ellensúlyozására olyan nyilatkozat szerkesztését és terjesztését határozták el, mellyel kötelezik magukat, „hogy olyan üzletbe, ahol a legszükségesebb és a magyar ipar által jó minőségben és elegendő mennyiségben előállítható árukat nem árusítják, többé vásárolni nem fognak, tekintet nélkül arra, hogy az illető kereskedő tagja-e vagy nem a védőegyletnek”.³³

Láthatjuk, hogy a Tulipán-Szövetség – Magyar Védő Egyesület Szabolcsvármegyei Osztályának az aktív időszaka sem volt egy sikertörténet. Jelentős eredményekkel nem büszkélkedhetnek, csak jó néhány rendezvénnyel, összejövetellel, amelyek valamelyest gyarapították az egyesület vagyonát, ám ezeknek inkább közösségformáló, társasági funkciójuk volt. Sikertelen maradt a Szabolcsvármegyei

30. SZSZBML X. 202. 2. d. 4. pallium 260/1908. Dobiecki Sándor ügyvivő tanácsos levele a Tulipán-Szövetség – Magyar Védő Egyesület Szabolcsvármegyei Osztályának 1908. január 30.

31. *Nyírvidék*, 1906. július 15.

32. SZSZBML X. 202. 2. d. 1. pallium 74/1906. A Magyar Védő Egyesület Szabolcsvármegyei Osztálya ügyvezető igazgatójának levele Blumberg Józsefhez 1906. október 18.

33. SZSZBML X. 202. 2. d. 2. pallium Jegyzőkönyv a Szabolcsvármegyei Magyar Védő Egyesület tiszalöki alosztályának 1907. május 26-i 1-ső évi rendes közgyűléséről

Osztálynak egy létesítendő festékgár részvényeinek elhelyezése irányában kifejtett 1906-os fáradozása éppúgy, mint az 1907-ben nyíregyházi „Kézimunka-ipartelep” részvénytársasági alapon való létrehozására indított akciója is, melynek keretében 100 koronás részvények jegyzésével kívánták volna az alaptőkét biztosítani. Az előirányzott tőkét azonban nem jegyezték. Az alapítók ezért az 1908. június 10-i értekezletükön módosították az eredeti tervet, s azt a döntést hozták, hogy a már jegyzett hozzájárulási összegekből egy „iparfejlesztési alapot” létesítenek, melynek kezelését a Tulipán-Szövetség – Magyar Védő Egyesület vezetése mellett egy négytagú kezelő bizottságra bízzák, mely bizottság arra lenne hivatva, hogy megkezdje a megyében a kézimunka ipar (csipkeverés, hímzés, szövés...) meghonosítását és fejlesztését a rendelkezésre álló 12 000 korona célszerű felhasználásával.

Már döcögösen indult az „iparfejlesztési alap” létrehozása is, hiszen az alapítólevél megszerkesztéséhez szükséges aláírások csak többszöri sürgetésre érkeztek meg. Az alapkezelő bizottság a következő programot irányozta elő: Trajtler Anna (a néhai dr. Trajtler Samu városi főorvos leánya) vezetésével 1908 őszén pár hónapos csipkeverő tanfolyamot indítanak Nyíregyházán elsőként a csipkeverés (majd később a fonás-szövés) elsajátítására, s megfelelő számú munkaeő kitanítása után áttérnek az említett iparágak üzleti megalapozására. A szükséges tudnivalók megszerzése, illetve kiegészítése érdekében Trajtler Anna úrleány Budapesten egy nyári csipkeverő tanfolyamon vett részt.³⁴

Megfigyelhető azonban, hogy Nyíregyháza város tanácsa a vármegye határain túlról érkező kezdeményezéseket nem igazán támogatta, mint például a nagyváradi özvegy Szedlarik Istvánné Dubinszky Anna ajánlatát sem. Szedlarikné Nyíregyházán egy háztartási tanfolyammal egybekötött szövőipari szakiskolát szándékozott felállítani, amiben azonban Nyíregyháza város vezetősége nem igazán látott fantáziát.³⁵

Iparhonosítási tevékenység címén többen fordultak segítségért a kormányhoz államsegélyért folyamodva, de a rendelkezésünkre álló iratok szerint a kérelmek teljesítése ritkaságszámba ment. A nyírbátori Bella Józsefné harisnyakötő iparág meghonosításához három 12-es számú styriai kötőgép beszerzését kérelmezte Kossuth Ferenc kereskedelemügyi minisztertől. Bella Józsefné Nyíregyházán látott neki a harisnyakötő mesterség kitanulásához, ugyanis az általa népes mezővárosnak titulált Nyírbátorban és környékén állítása szerint senki sem foglalkozott ilyen tevékenységgel, így a vásárló közönség idegen termékeket volt kénytelen beszerezni. Belláné pedig – akit kislányával együtt a férje cserbenhagyott és kivándorolt Amerikába – ettől remélte a megélhetés biztosítását. A miniszter egy gép kincstári számlára történő beszerzését engedte az asszonynak.³⁶

Nem úgy Sauerbrunn Béni nyíregyházi harisnyakötőnek, aki azonban már előre megrendelte a szükséges gépeket részletfizetésre, ami anyagi erőit kimerítette, s így kötőanyag beszerzésére nem maradt pénze, pedig állítása szerint már jelentős mennyiségű megrendelés érkezett hozzá. Ehhez igényelt a Tulipán-Szövetség – Magyar Védő Egyesület Szabolcsvármegyei Osztályától 600 korona kamatmentes kölcsönt, melynek visszafizetési módját úgy képzelte el, hogy eleinte hetenként

34. SZSZBML X. 202. 1. d. 8. pallium 22/1908., 35/1908.

35. SZSZBML X. 202. 1. d. 8. pallium 61/1908. Bogár Lajos levele özvegy Szedlarik Istvánné Dubinszky Anna úrnőnek 1908. január 17.

36. SZSZBML X. 202. 2. d. 3. pallium Bella Józsefné folyamodványa 1907. július 20.; 1290/1907. Dobieczki Sándor értesítése 1907. október 11.

5-6 koronát törleszt, majd később egyre többet, az üzlet menetétől függően.³⁷ Kamatmentes hitellel való támogatásra számos alkalmat említhetünk, például Bleich Ignác bőröndgyárosnak először 200 koronát, majd 800 koronát bocsátott rendelkezésére az egyesület a bőröndipar fejlesztése és támogatása céljából. Ennek mechanizmusa a következő volt: a kapott összeg erejéig Bleich Ignác a gyártáshoz szükséges nyersanyagokból, illetve félgártmányokból hazai termelő cégeknél az egyesület nevében és címére megrendeléseket tett.

Palaticz Jenő nyíregyházi szücsmester az állam támogatását szerette volna igénybe venni. 1908. március 31-i folyamodványában leírta, hogy 1879 óta űzi a szücs ipart Nyíregyházán, „amely annak idején városunkban elsőrendű, jól jövedelmező, keresett iparág volt. A külföldi nagytermelés által előidézett verseny azonban ezt a mi iparunkat is a szó szoros értelmében tönkre tette... Én, az egykor tekintélyes iparosmester ... teljesen elszegényedtem, segédek és tanoncok nélkül csupán a magam és családom tagjainak kezemunkája után élek”.³⁸ Mintegy mentőeszközként négy varrógép beszerzését kérte a minisztériumtól, ám a kérvény további sorsáról nincs adatunk, a kudarc azonban már a dátum miatt is borítékolható. Eddigre a kezdeti látványos-sikeres kampányok ideje elmúlt, a mozgalom országosan is kifulladásban volt, a kezdeti lelkesedést lankadság, érdektelenség váltotta fel.

A bomlási periódus

A mozgalom teljes elhalása Szabolcsban 1911-re tehető, a válság jelei azonban már 1908-ban kitapinthatóak voltak. Mind az egyesület tagjainak, mind tisztikarának körében a kezdeti aktivitás után általános kiábrándulás lett úrrá. Ennek okaként egyfelől a sikerek, a kitarítás hiánya, az 1907 októberére az Ausztriával tíz évre kötendő vámszerződés kapcsán a két kormány között létrejött megállapodás okozta keserűség, másfelől a honi gyártmány ürügyén űzött visszaélésekből adódó csalódások, illetve egyéb „becsapódások”³⁹ jelölhetőek meg.

Ezekhez járult még hozzá a vármegye vezetésében az 1909-es év második felében bekövetkezett változás, gróf Vay Gábor távozása a főispáni székből. Ezáltal ugyanis a mozgalom motorjait jelentő Vay házaspár megyei befolyása is csökkent. A csalódásokból egyenesen következtek az egyesület ügyintézése körüli fennakadások, sűrűlódások („a Tulipánszövetség Magyar Védő Egyesület ügyeinek intézése körül munkatársaim közreműködésének hónapok óta tapasztalt teljes hiánya folytán fennakadás és sűrűlódás következett be”⁴⁰ – írta gróf Vay Gábor elnök 1908. január 20-án), tagdíjhátralékok, kilépések és lemondások. Elsőként a „vidéki” tagság ábrándult ki.⁴¹ Az újfahértói Kálmánczhey Márton már 1907 elején jelezte kilépési szándékát, amit azonban az ügyvezető nem ismert el az Alapszabályra hivatkozva,

37. SZSZBML X. 202. 2. d. 7. pallium 52/1907. Sauerbrunn Béni kérvénye 1907. május 7.

38. SZSZBML X. 202. 1. d. 8. pallium Palaticz Jenő nyíregyházi szücsmester kérvénye 1908. március 31.

39. Gondolunk itt például Brandis Péter nyíregyházi iparos, egyesületi tag panaszára, aki az 1906-os kiállításra és vásárra állítólag két darab szabadalmazott gyermekszéket küldött 47 korona eladási áron. (Ebből 8 korona jutalék az eladókat illette.) Az iparos a rendezvény után azonban sem az áruját, sem annak árát nem kapta meg, s mivel többszöri próbálkozás után sem tudott szót érteni a helybeli egyesülettel, elkeseredésében a központhoz fordult. A központ 1907. október 24-i levelében kérte számon a testvéregyesületet. SZSZBML X. 202. 2. d. 6. pallium 1772/1907. Dobiczki József igazgató levele a Tulipán-Szövetség – Magyar Védő Egyesület Szabolcsvármegyei Osztályához 1907. október 24.

40. SZSZBML X. 202. 1. d. 8. pallium 2/1908.

41. Lásd SZSZBML X. 202. 2. d. 7. pallium Hátralékosok 1906-1907. évről

miszerint minden rendes tag a belépéskor három évre vállalt kötelezettséget.⁴² A pártfogó tagok pedig öt évre, mint például a főispán testvére, gróf Vay Tibor is, aki hiába kérte törlését 1909-től a tagnévsorból az 1907-es és 1908-as tagdíjak kifizetését követően. 1908. március 11-én a nyíregyházi Bleuer Béláné jelentette be kilépését. December 15-én dr. Szabó László tiszadobi barátja levelében arról számolt be, hogy az ottani kilépni szándékozó parasztemberek – akik tudomásuk szerint belépésükkor egy éves kötelezettséget vállaltak – három évi tagdíjat követelnek. A hároméves tagság lejárta után méginkább megsaporodtak a kilépést bejelentő közlések.

Egyre többen látták céltalannak a tagságot, az anyagi részvállalást. A központból először 1908. január 18-án érkezett figyelmeztető levél a tagdíjhátralékokkal kapcsolatosan. Az 1908 elején fennálló 741 korona 76 fillér tartozást a Szabolcsvármegyei Osztály május 1-jén utalványozta a központnak, ezután azonban egy fillért sem küldtek sem 1908-ban, sem 1909-ben. A díjhátralékok felhalmozása azonban nem tekinthető szabolcsi specialitásnak. „A központi egyesület sokoldalú működését nagy mérvben zsidbasztja az a körülmény, hogy Testvéregyesületeinknek több mint fele a központot illető tagdíj hányadát nem küldötte be”⁴³ – állapította meg keserűen az elnök 1908 októberében.

A központ újabb és újabb felszólításai válasz és eredmény nélkül maradtak. Elindult a tisztikar bomlása is. Két és fél évi munkásság után bejelentette lemondását Vay grófnak az egyesület ügyvezető igazgatója. Döntését egyrészt az időhiánnyal indokolta, másrészt azzal, hogy tisztársai az utóbbi időben teljesen magára hagyták. Dr. Szabó László lemondását az 1910. február 3-i választmányi gyűlésen sajnálattal fogadták el, és az ügyvezetői teendőket ideiglenes ellátásával az egyesület titkárát bízták meg. Távozott Török László pénztárnok is, sőt maga az elnök is lemondott, ám ez a bejelentés nem nyert elfogadást.⁴⁴

Szervezeti életnek ekkor már semmi nyomát nem találjuk, már a hivatalos helyiségükre sincs szükségük, hiszen a Szabolcsvármegyei Gazdasági Egyesület nevében maga gróf Vay Gábor kérte a Magyar Védő Egyesület nyíregyházi vezetőségétől a nem használt szoba részbeni vagy teljes átengedését.⁴⁵ 1910-11-ben már közgyűlést sem tudtak összehívni, ekkorra a koalíciós kormány is megbukott. A szabolcsi egyesület 1910 elején elhatározta feloszlását. Az elszámolás megejtése végett a központi igazgatótanács Barthos Józsefet küldte ki. 1910. június 15-én 1908. december 31-ével bezárólag történt meg az elszámolás. Megállapodás született, hogy a Magyar Védő Egyesület Szabolcsvármegyei Osztályának 11 828 korona 47 filléres pénztárkészletéből 1628 korona 47 fillért beküldenek a budapesti központba, 10 200 korona pedig a Szabolcsmegyei Osztály kezelése alatt marad, továbbá hogy 1910 szeptemberében Nyíregyházán a Szabolcsvármegyei Gazdasági Egyesület által szervezendő ipari és gazdasági kiállítás keretében a Magyar Védő Egyesület Szabolcsvármegyei Osztálya újjáalakuló közgyűlést tart.⁴⁶ Azonban a központ hiába szorgalmazta az újjáalakuló közgyűlés megtartásának tervét, nem sikerült az egyesület ügyét újra lendületbe hozni. Társadalmi bázis hiányában az

42. SZSZBML X. 202. 2. d. 6. pallium 16/1907.

43. SZSZBML X. 202. 1. d. 8. pallium 1555/1908.

44. SZSZBML X. 202. 1. d. 10. pallium Jegyzőkönyv a Magyar Védő Egyesület Szabolcsvármegyei Osztályának választmányia által Nyíregyházán az 1910. évi február hó 3-ik napján tartott üléséről

45. SZSZBML X. 202. 1. d. 8. pallium 958/1908. A Szabolcsvármegyei Gazdasági Egyesület levele a Magyar Védő Egyesület Nyíregyházi Osztálya vezetőségéhez 1908. november 12.

46. SZSZBML X. 202. 1. d. 10. pallium Jegyzőkönyv a Magyar Védő Egyesület Szabolcsvármegyei Osztályával 1910. június 15-én Nyíregyházán megejtett elszámolásáról

újraélesztés helyett csupán a választmány hozott döntést 1911. december 29-i ülésén a működésképtelenség nyomán az egyesület vagyonának sorsáról. Időközben az Országos Gyermekvédő Liga Szabolcsvármegyei jogvédő bizottsága Patronage egyesületté alakult állt, s programjába felvette egy nyíregyházi iparos tanoncotthon létesítését és gondozását. (Ez a diákotthon fel is épült.) 1911. december 15-én pedig azzal a tervvel fordult a Magyar Védő Egyesület Szabolcsvármegyei Osztályához, amelynek működése már hosszú idő óta szünetelt, hogy olvadjon be a Patronage egyesületbe, „amelynek keretében céljának megfelelő munkásságot fejthet ki”.⁴⁷ A javaslat szerint a Magyar Védő Egyesület Szabolcsvármegyei Osztályának körülbelül 9900 koronából álló pénzkészletét az építendő tanoncotthon céljaira adták volna át. A választmány kellő tájékozódás után december 29-i ülésén elvetette ezt a megoldást, s inkább egy alapítvány létesítése mellett foglalt állást, melynek kamatai a tanoncok tanulmányi eredményeinek serkentését, elismerését hivatottak szolgálni.⁴⁸

Ezzel a végjátékkal zárult az 1908 óta tulajdonképpen már halódó tulipán mozgalom, melynek története és a koalíciós kormány sorsának alakulása között párhuzam fedezhető fel. 1909–1910-re ugyanúgy a bukás lett a sorsa, mint az egy éves agónia után dicstelenül letűnt koalíciónak. A tapasztalatok során ugyanúgy kiábrándultak ebből az iparpártolási mozgalomból is, mint a koalíciós kormányzásból.

47. SZSZBML X. 202. 1. d. 10. pallium A Szabolcsmegyei Patronage egyesület levele a Magyar Védő Egyesület Szabolcsvármegyei fiókjához 1911. december 15.

48. SZSZBML X. 202. 1. d. 10. pallium Jegyzőkönyv a Magyar Védő Egyesület Szabolcsvármegyei fiókjának 1911. december 29-i választmányi üléséről

Boros György: Fénykép Sóstóról, Őszikék No. 1 2008 – Polaroid transzfer, vegyestechnika

gazdaság

Malakucziné Póka Mária

A megye gazdaságának jellemzői a kétezres évek első felében

Az 1990-es évek első felében a hazai gazdaság szerkezetének átalakulása kezdetben a teljesítmény nagyfokú visszaesésével járt. A változások eredményei az 1990-es évek második felében, utolsó éveiben jelentkeztek, a gazdaság ekkor állt tartós növekedési pályára. A fejlődés motorja 2000–2003 között főként a belföldi, mindenekelőtt a lakossági felhasználás – termelést meghaladó ütemű – bővülése volt. E folyamatot 2004-ben az előbbinél kedvezőbb szerkezetű fejlődés követte, a növekedésben ugyanis fokozódott az export szerepe, ami a későbbiekben meghatározóvá vált. A belföldi felhasználás növekedése ugyanis – az elkerülhetlenné vált egyensúlyi törekvésekkel összefüggésben – 2005-ben tovább lassult, a 2006. évi növekedés pedig szinte kizárólag a külkereskedelmen alapult, hiszen a fogyasztási kiadások alig nőttek, a beruházások pedig csökkentek.

Szabolcs-Szatmár-Beregben a szerkezetváltás veszteségei – a térség agrár jellegéből adódóan – nagyobbak voltak és a fejlődés is később indult el, az új erőforrások, mindenekelőtt a tőke viszonylagosan gyengébb jelenléte miatt, és a térség gazdasága a lassulásra is érzékenyebben reagált.

Az elemzés célja, hogy a 2000–2006 közötti időszakban bemutassa a megye gazdaságának főbb mutatóit, pozícióját az országon, valamint az észak-alföldi régióon belül.

A bruttó hazai termék (GDP) alakulása

A gazdaság teljesítményét legátfogóbban a GDP méri, melynek alapján Szabolcs-Szatmár-Bereg gazdaságának teljesítménye 2000–2004 között eltérő intenzitással ugyan, de folyamatosan bővült. A változás mértéke folyó áron hol meghaladta, hol elmaradt az országostól, de minden évben jelentős volt. A mindenkori áron mért emelkedés mögött azonban csak akkor van tényleges növekedés, ha mértéke meghaladja az árákét, vagyis a volumenindex száz feletti. Területi (megyei, régió-kénti) ún. változatlan (összehasonlító) áron mért index nem áll rendelkezésre, a valorizáláshoz így az országos árindex használata ad lehetőséget. (E megközelítés ugyanakkor figyelmen kívül hagyja a térség országostól eltérő ágazati szerkezetét, ami az átlagostól eltérő árszínvonal változást eredményezhet.) Mindazonáltal az

országos árindexszel számolva 2000–2004 között Szabolcs-Szatmár-Beregen tényleges növekedés adódik.

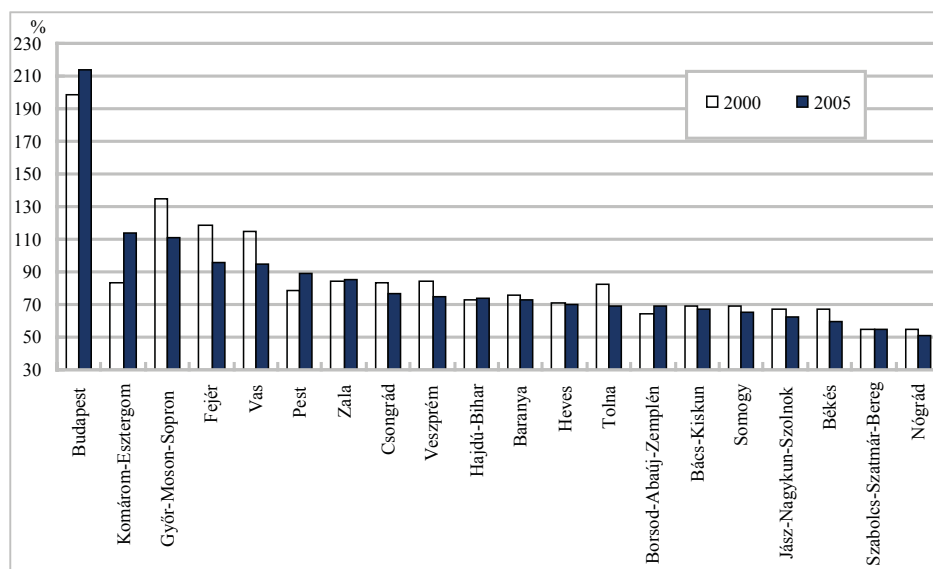
A megyei GDP folyó áron 2000–2003 között évente átlagosan 13–14 százalékkal, az országot meghaladóan nőtt. A növekedési ütem 2004-ben valamivel szerényebb (9 százalék) volt, és az országotól is elmaradt. 2005-ben a bővülés üteme nagymértékben lefékeződött, mindössze 2 százalékot tett ki, ami már stagnáló volumenre utal. (Országosan ugyanakkor 2005-ben a 6,5 százalékos mindenkori áron mért növekedés 4,4 százalékos tényleges emelkedéssel járt, a korábbiaknál viszont ez is mérsékeltebb volt.)

A térség hozzájárulása az ország bruttó hazai termékéhez a legnagyobb növekedés éveiben sem haladta meg a 3,3 százalékot, 2005-ben pedig 3,1 százalékra csökkent, mintegy 6 százalék népességi arány mellett.

A bruttó hazai termék (GDP) változása

Év	GDP piaci beszerzési áron			Országos volumenindex, előző év=100,0	A megyei GDP az országos %-ában
	milliárd Ft	előző év=100,0 (folyó áron)			
	a megyében	országosan			
2000	431,3	115,2	111,5	109,8	3,2
2001	499,0	115,7	112,9	105,3	3,3
2002	548,3	109,9	112,5	104,4	3,2
2003	625,0	114,0	110,2	104,7	3,3
2004	679,7	108,8	109,4	105,3	3,3
2005	693,3	102,0	106,5	104,4	3,1

Szabolcs-Szatmár-Bereg fejlődésének megítélésében fontos momentum, hogy a fejlődés fajlagosan, vagyis a lakosság számához mérten az átlagnál lényegesen alacsonyabb szintű teljesítmény mellett jutott érvényre – amit jól mutat, hogy hozzájárulási aránya az ország produktumához a jelentős változások esetében is kissé módosult. Részarányának csökkenése ugyanakkor a megyék sorában nem egyedülálló, sőt, leginkább ez volt jellemző. 2000–2005 között csupán öt térségben (Budapest, Komárom-Esztergom, Zala, Hajdú-Bihar és Borsod-Abaúj-Zemplén) történt pozitív irányú elmozdulás.

Egy lakosra jutó GDP az országos átlag százalékában

Nagyobb lett a szélső értékek közötti különbség is. A rangsor elején álló főváros, valamint váltakozva a végén álló nógrádi, vagy szabolcs-szatmár-beregi mutató közötti távolság 145 százalékponttól 159 százalékpontra emelkedett. A szórás intervallumának növekedése mellett nőtt a relatív szórás is, 35 százalékról 38 százalékra növekedett. Nógrád és megyénk leszakadása ugyanakkor a rangsorban közvetlenül előttük állóhoz képest mérséklődött (A Borsod-Abaúj-Zempléntől mért lemaradás 2000-ben 9,7 százalékpont, 2005-ben ugyanezt a szerepet betöltő Békéshez képest 4,8 százalékpont volt.)

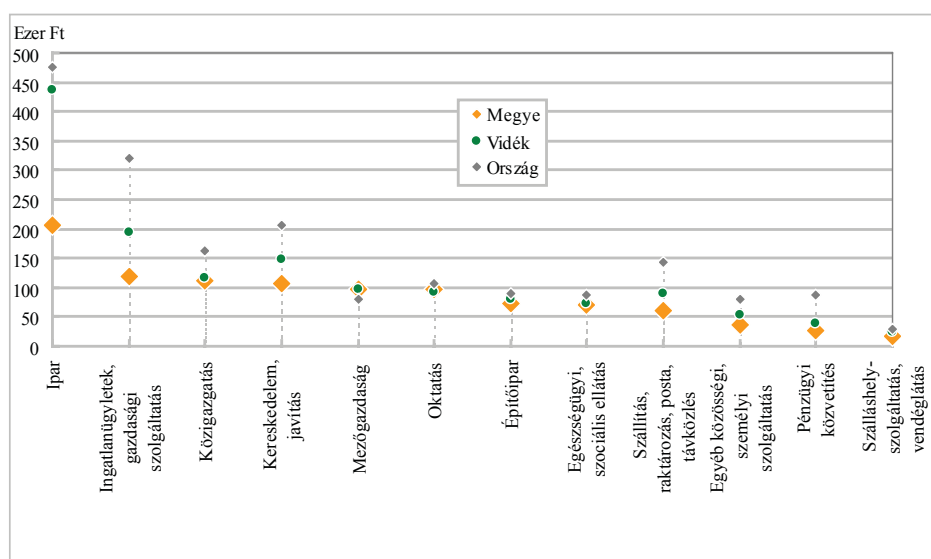
A főváros nélküli, vagyis az ún. vidéki rangsor legeleje és legvége közötti sáv ugyanakkor kissé szűkült. Győr-Moson-Sopron ugyanis sokat veszített előnyéből, a helyét átvevő – rendkívül dinamikusan fejlődő – Komárom-Esztergom fölénye pedig nem volt akkora az átlaghoz lépest, mint Győr-Moson-Soproné korábban. (A főváros helyzete e két térséghez viszonyítva is erősödött.)

A gazdasági növekedés a 2000-es években tehát a területi különbségek fokozódásával járt, elsősorban a főváros és vidék viszonylatában, miközben a leszakadók táborra szélesedett. Mindezt a megye tekintetében leginkább az tükrözi, hogy 2000-ben az egy lakosra jutó GDP-je az országos 55,7 százaléka, 2005-ben már csak 54,7 százaléka volt, miközben a gazdaság teljesítménye a térségben is növekedett.

A változások hatására a legkedvezőbb pozícióba a magas szintű szolgáltató szektorral rendelkező főváros, és az iparilag fejlett vidéki térségek kerültek. Szabolcs-Szatmár-Bereg gazdaságában ugyanakkor éppen az ipar gyengébb teljesítménye szembetűnő, mind a vidéki átlaghoz, mind az országos átlaghoz viszonyítva. Számottevően gyengébb még az ingatlanügyletek, gazdasági szolgáltatás ág teljesítménye, amely a vidéki átlagtól is nagyfokú lemaradást jelez. Az erőteljes fővárosi koncentrációt mutató pénzügyi közvetítés ág teljesítménye pedig a térségben (de

vidéken is) igen szerény, vagyis a tercier szektoron belül leginkább a magas szintű szolgáltatásokat nyújtók kiépítettsége gyengébb a térségben. Az egy lakosra jutó bruttó hozzáadott érték ugyanakkor a mezőgazdaság kivételével valamennyi ágazatban elmarad az országostól, legkevésbé az oktatásban, az egészségügyi, szociális ellátásban, valamint az építőiparban

Egy lakosra jutó bruttó hozzáadott érték ágazatok szerint, 2005

A mezőgazdaság nagyobb szerepét a térség adottságai indokolják. Az oktatás relatíve nagyobb – a vidéki átlagot meghaladó – teljesítményét a fiatalos korstruktúra magyarázza, illetve – akárcsak az egészségügyben – az ellátások normatív jellege, ami önmagában gátolja a túlzott területi különbségek kialakulását. Az építőipari tevékenységre pedig ösztönzőleg hat a megye lakosságát jellemző aktív lakásépítési szerepvállalás, a térségben zajló fejlesztések.

Az ágazati adatok jól mutatják, hogy a megyében elsősorban a vállalkozói szféra teljesítménye marad el az országostól. Ez egyúttal azzal is jár, hogy a közösségi szolgáltató ágak (közigazgatás, oktatás, egészségügy) súlya a megye gazdaságán belül nagyobb az átlagosnál. Tehát azok a hatások (mindenek előtt létszám, kereset), melyek e szférát érintik, jelentős hatással bírnak a térség gazdaságára. (A közzféra teljesítményének számbavétele ugyanis – a nemzetközi gyakorlattal összhangban – a keresettömeg alapján történik.)

Bruttó hozzáadott érték megoszlása gazdasági ágak szerint, 2005

Gazdasági ág	Milliárd Ft	Megoszlás, %		
	a megyében	vidéken	országosan	
Mezőgazdaság, vad-, erdő, halgazdálkodás	57,2	9,6	6,6	4,3
Ipar	119,7	20,2	30,2	25,3
Építőipar	42,2	7,1	5,5	4,9
Kereskedelem, javítás	62,6	10,5	10,3	11,1
Szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás	10,2	1,7	1,7	1,6
Szállítás, raktározás, posta, távközlés	35,0	5,9	6,3	7,7
Pénzügyi közvetítés	15,5	2,6	2,6	4,6
Ingatlanügyletek, gazdasági szolgáltatás	69,2	11,7	13,5	17,1
Közigazgatás, kötelező társadalombiztosítás	64,7	10,9	8,0	8,7
Oktatás	55,6	9,4	6,4	5,7
Egészségügyi, szociális ellátás	40,6	6,8	5,1	4,7
Egyéb közösségi, személyi szolgáltatás	21,4	3,6	3,7	4,3
<i>Összesen</i>	<i>593,9</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

A gazdaság szervezeti háttere

Szabolcs-Szatmár-Beregben a vállalkozások elterjedtsége – ezer lakosra jutó száma – az országos átlag csupán héttizede, és ez az arány 2000–2005 között alig változott. (A kevésbé fejlett megyék mindegyike az átlagosnál gyengébb vállalkozássűrűséget mutat, ami fordítva is igaz, vagyis a vállalkozások elterjedtsége és a gazdaság teljesítménye igen szoros pozitív korrelációt mutat.)

A megyében leginkább a nagyméretű vállalkozások ezer lakosra jutó száma kisebb az átlagosnál, ugyanakkor a kis- és középvállalkozások kiépítettsége is gyengébb. A vidékhez viszonyítva árnyaltabb kép rajzolódik ki, ugyanis a közepes méretű (50–249 fő közötti) vállalkozások ezer lakosra jutó száma Szabolcs-Szatmár-Beregben a vidéki átlag kétszerese.

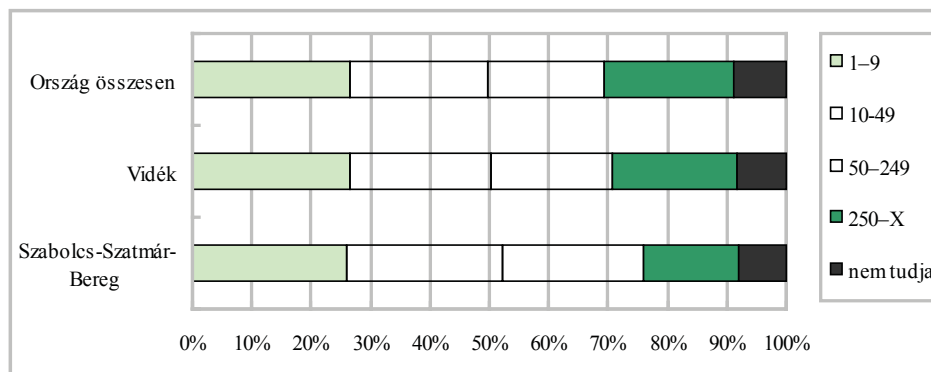
A 2005-ig rendelkezésre álló – a regiszterekétől eltérő, EU-konform módszertanon alapuló – vállalkozásdemográfia felmérés adatai szerint a megyében 2005 során átlagosan 29 000 vállalkozás működött, 3 ezerrel több, mint 2000-ben. A vállalkozások számbavétele ugyanakkor székhelyükön történik, tehát azokban a településekben nem jelennek meg. Miután ezek száma a megyében viszonylag magas, a székhely szerint mutatottnál ténylegesen kedvezőbb a térség helyzete.

Működő vállalkozások száma létszám-kategória szerint, 2005*

Megnevezés	0–9	10–19	20–49	50–249	250–	Összesen
	főt foglalkoztató					
<i>Működő vállalkozás</i>						
A megyében	28 026	653	401	20	22	29 302
Vidéken	493 637	12 884	73 000	13 77	624	517 968
Országosan	672 345	18 648	10 859	4 980	924	707 756
<i>Ezer lakosra jutó vállalkozás</i>						
A megyében	48,31	1,13	0,69	0,34	0,04	50,51
Vidéken	58,84	1,54	0,87	0,16	0,07	61,74
Országosan	66,65	1,85	1,08	0,49	0,09	70,16

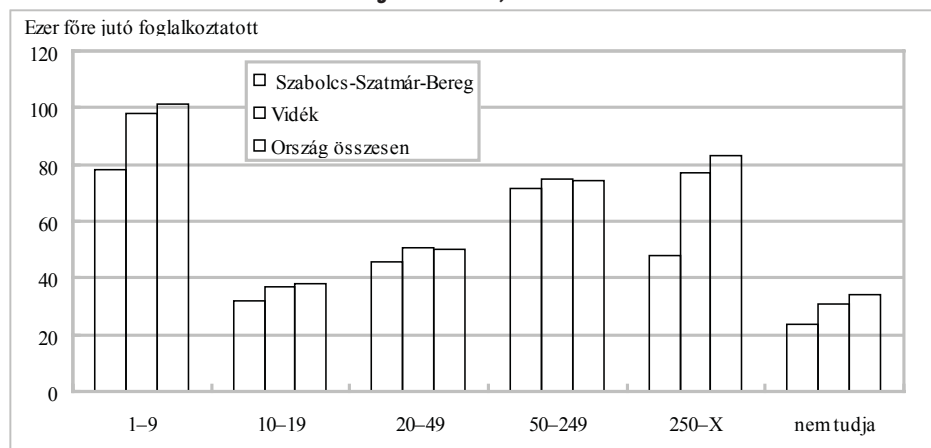
* A vállalkozás székhelye szerinti számbavétel alapján.

A legutóbbi, 2005 április 1-jei eszmei időponttal végrehajtott mikrocenzus adatai ugyanakkor lehetőséget adnak annak feltérképezésére, hogy a munkavégzéshez kapcsolódóan jövedelmet biztosító munkát végzők (több mint 170 ezer fő) foglalkoztatásában a különböző méretű szervezetek mekkora szerepet játszanak. Eszerint a megyei foglalkoztatottak 16 százaléka dolgozott nagy foglalkoztatónál, vagyis 5–6 százalékponttal kisebb része, mint vidéken és országosan.

A foglalkoztatottak megoszlása a munkáltató létszám-kategóriája szerint, 2005

A térségben a nagy foglalkoztatók viszonylagos hiánya a kkv szektor – ezen belül főként a közepes vállalkozások – nagyobb súlyát eredményezik. Ugyanakkor a foglalkoztatottak ezer lakosra jutó száma e szervezetek tekintetében sem éri el az országost, a hátrány azonban jóval kisebb, mint a nagyszervezetek esetén.

Ezer lakosra jutó foglalkoztatottak száma a munkáltató létszám-kategóriája szerint, 2005

Vállalkozási formák szerint tekintve a térségben mind az egyéni, mind a társas vállalkozások előfordulása mérsékeltebb az átlagosnál. A társas vállalkozások elterjedtsége vonatkozásában különösen nagymértékű a lemaradás, a főként betéti társaságok által alkotott nem jogi személyiségű vállalkozások tekintetében is, de leginkább – a nagy foglalkoztatók jelentős részét tömörítő – a jogi személyiségű társas vállalkozások esetén.

Működő vállalkozások száma vállalkozási forma szerint, 2005*

Megnevezés	Szám szerint			Ezer lakosra		
	jogi személyiségű	nem jogi személyiségű	egyéni vállalkozás	jogi személyiségű	nem jogi személyiségű	egyéni vállalkozás
	társas vállalkozás			társas vállalkozás		
A megyében	5 030	4 898	19 374	9	8	33
Vidéken	104 092	104 250	309 626	12	12	37
Országosan	173 661	161 122	372 973	17	16	37

* A vállalkozás székhelye szerinti számbavétel alapján.

Külföldi befektetések

A vállalkozásokon belül a gazdaság dinamizálásában kiemelkedő szerepük van a külföldi érdekeltségűeknek, melyek Magyarországon 2005-ben a bruttó hozzáadott érték ötödét állították elő. (A hazai magánszektor részesedése 50 százalékot, a közösségi szolgáltató ágaké 29 százalékot tett ki.) A külföldi működő tőke állománya 2006. végén 13,9 billió forintra rúgott. A befektetések rendkívül koncentráltak, a tőke 54 százaléka a fővárosi, további kéttizede Győr-Moson-Sopron és Pest, közel

tizede pedig Komárom-Esztergom, Fejér, Vas megyei székhelyű vállalkozásokban van jelen, így a többi megyébe együttesen is alig több mint tizedük jut.

A külföldi működő tőke állománya országosan folyamatosan bővült, legintenzívebben az utóbbi években, így 2000–2006 között az állomány 2,5-szeresére emelkedett. A megyében ugyanakkor kisebb, 2,1-szeres bővülés történt, mivel a növekedés 2004-ig tartott, 2005-től pedig mérséklődött a tőkeállomány.

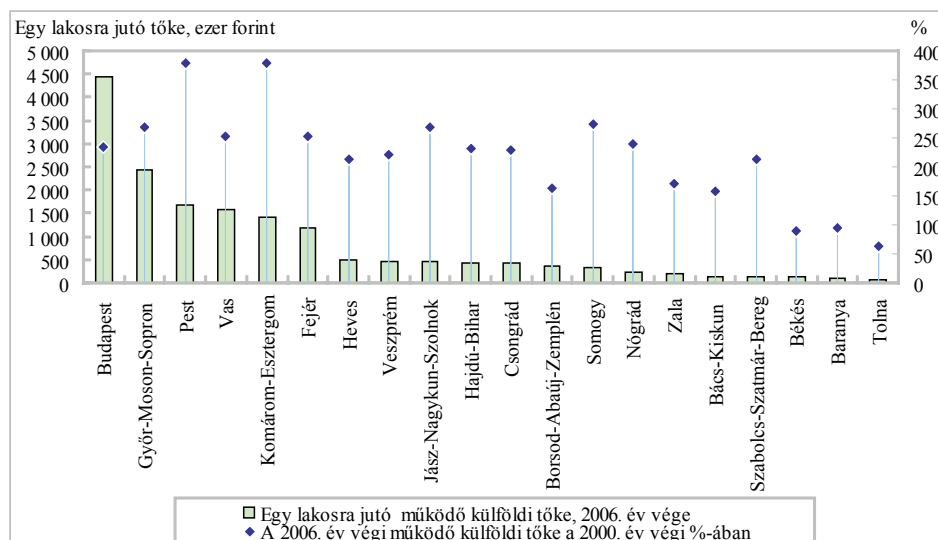
A külföldi működő tőke állománya

Év vége	Külföldi saját tőke, milliárd Ft			A megye ^{a/} részesedése, %	
	a megyében ^{a/}	vidéken ^{a/}	ország összesen	a vidékből ^{a/}	az ország összesenből
2000	35,9	2 268,1	5 501,6	1,6	0,7
2001	44,6	2 856,0	6 195,2	1,6	0,7
2002	50,3	3 253,0	6 903,4	1,5	0,7
2003	68,3	4 515,9	8 570,0	1,5	0,8
2004	95,8	4 900,2	9 772,0	2,0	1,0
2005	89,6	5 389,6	11 583,4	1,7	0,8
2006+	76,3	6 377,9	13 911,3	1,2	0,5

a/ A vállalkozás székhelye szerinti számbavétel alapján.

A többi megyével történő összehasonlításban számos térségben az ittenihez hasonló, vagy ez alatti növekedés történt. A tőkekivonás 2005-ben már több megyét is érintett, közülük Komárom-Esztergot is, ahol a külföldiek jelenléte egyébként kiemelkedő.

A külföldi működő tőke egy lakosra jutó értéke

A befektetések ingadozása egyes térségekben felerősödött, Békésben a 2005. évi számottevő visszaesést 2006-ban látványos növekedés követte, míg Baranyában időrendben megfordítva zajlott le ugyanez a folyamat, és további példák is említhetők. Az említett két megyében azonban a tőke állománya is mérsékelte. A legnagyobb befektetésekkel rendelkező fővárosban, Pest és Győr-Moson-Sopronban ugyanakkor folyamatos növekedés történt, ahogyan néhány további térségben is.

Szabolcs-Szatmár-Bereg részesedése a külföldi befektetésekből mérsékelte, 2000–2006 között végig 1 százalék alatti, 2006-ban pedig csupán 0,5 százalék volt. Az egy lakosra jutó működő tőke így az átlagos egytizede, ahogyan számos más térségben is, a nagyfokú koncentrációból adódóan.

A megyei székhelyű külföldi érdekeltségű vállalkozásokban átlagosan 240 millió forint a külföldi saját tőke nagysága, ami szintén kevesebb mint fele az átlagosnak, vagyis a befektetők mérete is jellemzően kisebb a térségben.

Az ágazati szerkezetet vizsgálva a külföldi befektetések a megyén belül rendkívül koncentráltak, hiszen az investíciók több mint nyolctizede az iparba irányul. Az ipari koncentráció vidéken is nagyfokú, de messze nem olyan nagymértékű, mint a térségben. Az egy lakosra jutó külföldi tőke nagysága azonban az ipari befektetések vonatkozásában is lényegesen kisebb Szabolcs-Szatmár-Beregben, mint országosan. A gazdasági ágak közül egyedül a mezőgazdaságban nagyobb a befektetések fajlagos értéke a megfelelő átlagnál. Országosan az ipar mellett az ingatlanügyletek, gazdasági szolgáltatásba irányul a legtöbb külföldi befektetés, melyek mellett a kereskedelem és a pénzügyi közvetítés, a szállítás, raktározás, posta, távközlés ágak iránti érdeklődés jelentősebb még. A vidék (így a megye) lemaradása is az ingatlanügyletek, gazdasági szolgáltatás, valamint a pénzügyi közvetítés ágak vonatkozásában a legnagyobb, melyek fővárosi koncentrációja igen erőteljes.

Működő külföldi tőke gazdasági ágak szerint a megye székhelyű vállalkozásokban, 2006

Gazdasági ág	Külföldi saját tőke				Egy lakosra jutó külföldi saját tőke, ezer Ft		
	a megyében millió Ft	vidé- ken	ország összesen	ország összesen	a me- gyében	vidé- ken	ország összesen
Összesen	76 341	100,0	100,0	100,0	132,5	762,0	1 382,0
Mezőgazdaság, vad-, erdő-, halgazdálkodás	3 852	5,0	0,8	0,4	6,7	6,3	5,5
Ipar	63 026	82,6	63,8	39,5	109,4	486,0	545,6
Építőipar	13	0,0	0,2	0,8	0,0	1,4	10,7
Kereskedelem, javítás	3 524	4,6	16,1	15,3	6,1	122,6	211,2
Szálláshely- szolgáltatás, vendéglátás	65	0,1	0,2	0,6	0,1	1,3	7,7
Szállítás, raktá- rozás, posta, távközlés	5 295	6,9	3,8	9,2	9,2	29,1	127,7

Pénzügyi közvetítés	-	-	0,2	10,0	-	1,5	138,8
Ingyenértékesítési tevékenységek, gazdasági szolgáltatás	546	0,7	10,5	21,9	0,9	80,1	303,3

Beruházások

Magyarországon a beruházások volumene az 1990-es évek második felétől 2005-ig változó ütemben ugyan, de folyamatosan emelkedett, amit 2006-ban kisebb mérséklődés követett. 2000–2006 között a beruházási volumen összességében 28 százalékkal növekedett, hasonló mértékben, mint a GDP, az utóbbi azonban kiegyenlítettebb volt. 2006-ban hazánkban a GDP 20 százalékát fordították beruházásokra.

Megyei beruházási adatok folyamatosan a gazdasági szervezetekre vonatkozóan állnak rendelkezésre. E tekintetben a megyei fajlagos, a népesség számához mért teljesítményérték alacsony, ugyanakkor a lakossági (egyéni gazdasági tevékenységhez kapcsolódó) fejlesztések – a 2000-es évek elejének adatai szerint – az átlagoshoz hasonlóak. Az előbbiekből adódóan a megyén belül a lakossági beruházások részaránya az átlagosnál jelentősebb. A fejlesztések nagyobb részét – mintegy hattizedét, kétharmadát – azonban a térségben is a gazdasági szervezetek adják.

Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében 2000–2006 között a gazdasági szervezetek beruházási volumene évente igen eltérő irányú és mértékű változásokat mutatott. 2002-ben és 2003-ban kisebb, 2006-ban nagymértékű visszaesés, 2000-ben stagnálás, a többi évben növekedés volt jellemző, melyek közül a 2005. évi igen figyelemre méltó, 1,4–1,5-szeres volt.

A szélsőséges változásokban a beruházások relatíve alacsony szintje is meghatározó, így egy-egy nagyobb fejlesztés jelentős növekedést eredményezett, ezek kifutását követően pedig lassulás, visszaesés állt be.

A gazdasági szervezetek beruházási teljesítményértéke és volumenindexe*

Év	Beruházás		Egy lakosra jutó beruházás		
	a megyében		vidéken	ország összesen	
	milliárd Ft	volumenindex, előző év = 100,0%		ezer Ft	
2000	68,9	100,1	107	168	199
2001	80,8	110,2	124	173	207
2002	80,9	98,4	140	226	265
2003	80,4	97,3	137	233	268
2004	88,3	106,2	161	267	298
2005	126,0	140,1	217	296	336
2006	127,4	85,6	221	309	371

* 2005-ig a 4 főnél többet foglalkoztató vállalkozások és létszámkorlát nélkül a költségvetési szervek adata, 2006-ban teljeskörűsített adat.

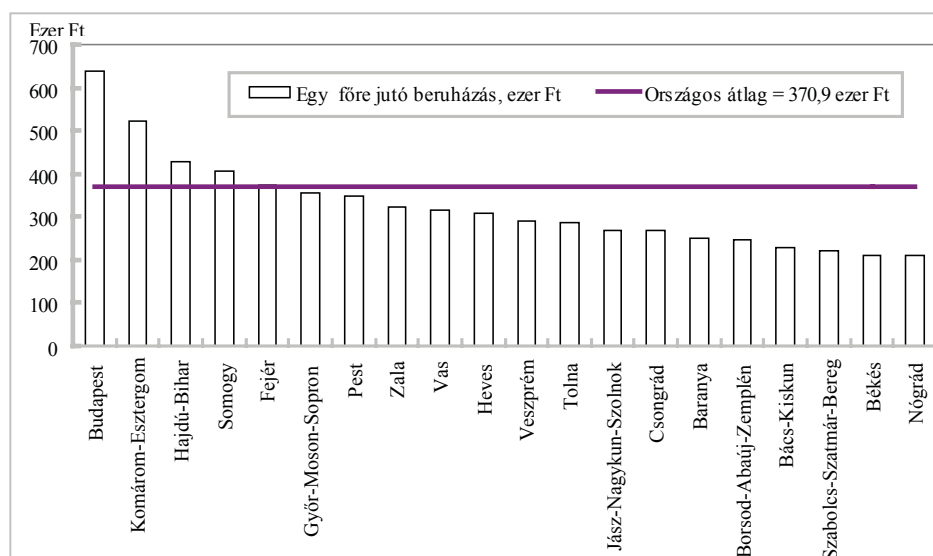
A megye az országos beruházási értékből 2000–2006 között is kisebb mértékben részesült népességi arányánál. Az időszak elején ez a részarány még meghaladta a 4 százalékot, ami 2004-re 3 százalék alá csökkent, és a 2005. évi kiugró növekedés is kevés volt ahhoz, hogy ismét legalább 4 százalék fölé kerüljön, mivel országosan a térségénél egyenletesebb és szinte a teljes időszakban jelentős mértékű növekedés volt jellemző.

2000–2004 között a megyében a négy főnél többet foglalkoztató vállalkozások és a teljes költségvetési szféra együttesen, változatlan, 2006. évi áron évente hasonló összeget, átlagosan 90 milliárd forintot fordított fejlesztésre, 2005-ben ennél lényegesen többet, mintegy 130 milliárd forintot, 2006-ban pedig közel 110 milliárdot (2006-ban a 4 fő alatti vállalkozásokat is számba véve közel 130 milliárd forint beruházás adódik).

A megyei egy lakosra jutó beruházási érték az országos átlag fele-hattizede körül alakult, és a főváros nélkül számított vidéki átlagtól is elmaradt, annak leginkább hat-héttizedét tette ki.

A beruházások területi allokációja szintén a főváros magas részesedését mutatja, azonban ez messze nem olyan nagymértékű, mint a külföldi befektetések esetén, így a vidéki egy lakosra jutó beruházási érték nyolc-, leginkább pedig kilenctizede volt az átlagosnak a 2000–2006 közötti időszakban. A megyék sorában Szabolcs-Szatmár-Bereg a kedvezőtlen értéket mutatók között található.

Egy lakosra jutó beruházási érték, 2006*

* Teljeskörűsített adat.

A 2006. évi adatok – a mezőgazdaság kivételével – a versenyszféra valamennyi területén alacsonyabb fajlagos beruházási értéket mutatnak mind az országosnál, mind a vidéki átlagnál. A beruházások jelentős részét adó ágazatok közül az ingatlanügyletek, gazdasági szolgáltatás ágak fejlesztési szintje egy hetede volt

az átlagosnak, de az ipar, és a szállítás, raktározás, posta, távközlés, valamint a kereskedelem, javítás ágaké is az országos átlag hattizedét tette ki. A költségvetési szféra területein (közigazgatás, oktatás, egészségügy, egyéb közösségi személyes szolgáltatás) a megyében is az átlagoshoz hasonló intenzitású fejlesztések történtek, e téren összességében alig mutatkozott lemaradás.

Az előbbiekből adódóan a megyében megvalósult beruházások ágazati szerkezetében a közösségi szolgáltató ágak súlya nagyobb az átlagosnál, a fejlesztések 22 százaléka irányult e területekre 2006-ban, míg országosan 17 százaléka. A versenyszféra részesedése így összességében mérsékeltebb, döntően az ingatlanügyletek, gazdasági szolgáltatás ág igen alacsony részaránya miatt, miközben a többi ágé – fajlagosan lényegesen alacsony beruházási szinten – az átlagoshoz hasonló.

Gazdasági szervezetek beruházása gazdasági áganként, 2006

Gazdasági ág	Millió Ft	Egy lakosra jutó érték, ezer Ft		
	a megyében	vidéken	ország össz.	
Mezőgazdaság, vad-, erdő-, halgazdálkodás	7 621	13,2	13,6	11,9
Ipar	41 996	72,7	109,6	116,2
Építőipar	2 536	4,4	7,3	9,0
Kereskedelem, javítás	10 702	18,5	25,8	29,7
Szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás	741	1,3	2,6	4,3
Szállítás, raktározás, posta, távközlés	31 587	54,7	73,4	86,2
Pénzügyi közvetítés	685	1,2	2,6	6,6
Ingatlanügyletek, gazdasági szolgáltatás	12 116	6,2	17,6	43,6
Közigazgatás, kötelező társadalombiztosítás	12 301	21,3	22,0	26,3
Oktatás	4 633	8,0	8,5	8,6
Egészségügy, szociális ellátás	4 979	8,6	6,9	8,0
Egyéb közösségi személyi szolgáltatás	6 022	10,4	18,6	20,4
<i>Összesen</i>	<i>127 359</i>	<i>220,6</i>	<i>308,5</i>	<i>370,9</i>

Vidéken az ipari beruházások aránya minden térségben kiemelkedik, hiszen az iparnál csupán néhány megyében volt nagyobb a szállítás, raktározás, posta, távközlés ág fejlesztése (igaz, ott lényegesen). Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében 2000–2006 között végig az ipari investíciók képviselték a legnagyobb részarányt (2006-ban 36 százalékot), amit a szállítás, raktározás, posta, távközlés ág követett, melynek fejlesztései 2005–2006-ban alig maradtak el az iparétól, és az összes 25 százalékát adták.

Gazdasági szervezetek beruházása a megyében gazdasági ágak szerint, milliárd Ft*

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006 ^{a/}
Mezőgazdaság, vad-, erdő-, halgazdálkodás	3,4	4,1	5,7	8,3	6,0	6,0	7,6
Ipar	22,4	32,9	26,4	24,3	34,7	41,8	42,0
Építőipar	0,7	1,8	2,0	1,5	2,6	2,5	2,5
Kereskedelem, javítás	4,9	6,1	7,2	7,4	8,5	12,5	10,7
Szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás	0,5	0,3	0,5	0,4	0,6	0,5	0,7
Szállítás, raktározás, posta, távközlés	16,4	10,3	11,1	15,1	11,8	32,0	31,6
Pénzügyi közvetítés	0,5	0,7	0,5	0,5	0,8	0,8	0,7
Ingyanügyletek, gazdasági szolgáltatás	1,1	1,1	4,2	2,2	2,3	2,7	3,6
Közigazgatás, kötelező társadalombiztosítás	5,0	7,6	6,9	7,0	7,2	10,0	12,3
Oktatás	2,8	3,6	8,0	5,7	5,0	4,5	4,6
Egészségügy, szociális ellátás	3,3	2,3	3,2	3,3	2,5	3,1	5,0
Egyéb közösségi személyi szolgáltatás	7,9	10,0	5,2	4,6	6,2	9,7	6,0
<i>Összesen</i>	<i>68,9</i>	<i>80,8</i>	<i>80,9</i>	<i>80,4</i>	<i>88,3</i>		<i>127,4</i>

* 2005-ig a 4 fő feletti vállalkozások és létszámkorláttól függetlenül a költségvetési szervek adata, 2006-ban teljeskörűsített adat.

Foglalkoztatottság

A gazdasági szerkezet változása a kezdeti években a foglalkoztatottság nagymértékű csökkenésével járt, a gazdaság élénkülése az évtized második felében azonban jelentős javulást hozott, ami a 2000-es évek első két évében is folytatódott. Ezt követően a foglalkoztatotti létszám stabilizálódott, amiben szerepet játszott a nyugdíjkorhatár korábban elkezdődött lépcsőzetes emelésének hatása. A gazdaságilag inaktívok száma hol kisebb, hol nagyobb mértékben csökkent, ami a munkanélküliek számának eltérő mértékű emelkedését okozta. A két kategória közötti arányeltolódásban (a munkanélküliek nagy számában) jelentős szerepet játszott a rokkantsági nyugdíjazás feltételeinek szigorodása is. A foglalkoztatottság, javulása ellenére, uniós összehasonlításban változatlanul alacsony, a munkanélküliségi ráta viszont az EU átlagát kissé meghaladó, az ország területi egységei közötti jelentős, fokozódó eltérésekkel. Ez azt is jelenti, hogy amíg a fejlett térségeket napjainkban az 1990. évihez hasonló, vagy attól kissé elmaradó foglalkoztatotti létszám jellemzi, addig a fejletlenebbekben továbbra is lényegesen kisebb a foglalkoztatottság, mint a rendszerváltozás előtti, körüli időben (A munkanélküliség ugyanis az 1990-es évek

elején kezdett kiterjedtté válni, így az 1990. évi népszámlálási adatok lényegében a jelentős változások előtti állapotot mutatják.)

Szabolcs-Szatmár-Beregben az 1990. évi census alkalmával 220 ezer foglalkoztatottat regisztráltak, ami az 1996. évi (a radikális változások utáni állapotot rögzítő) mikrocensus idejére 156 ezerre csökkent, és ez a létszám 2001-re csak mérsékelten emelkedett. A 2000-es évek első felében már jelentősebb növekedés alakul ki, a 2005. évi census alkalmával regisztrált létszám azonban az 1990. évinél így is mintegy 50 ezerrel kevesebb volt.

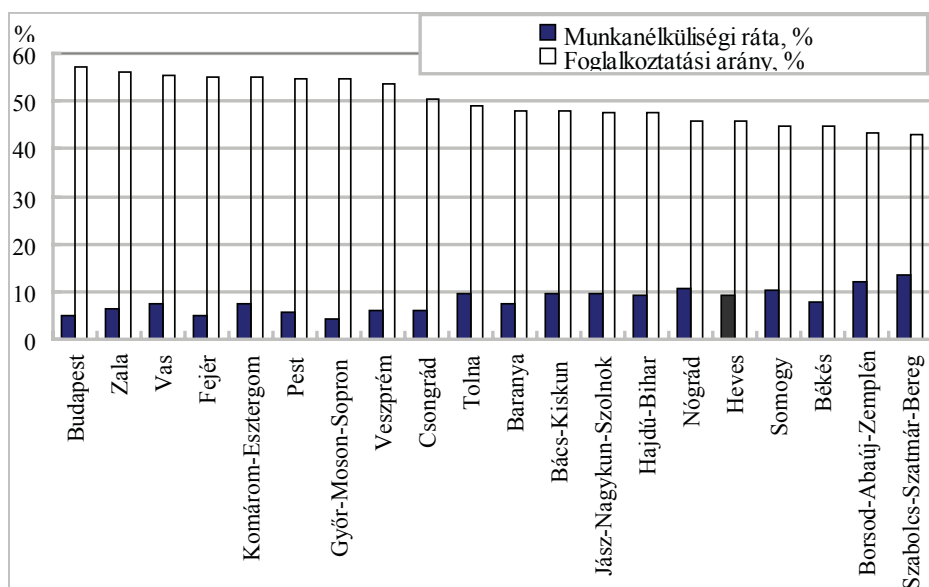
Az évenkénti vizsgálatra a munkaerő-felmérés adatai adnak lehetőséget, melynek fogalmi rendszere rokon a legutóbbi népszámlálásával (és ez alapján homogenizáltak a korábbi népszámlálási adatokat is, lehetővé téve az időbeli összehasonlíthatóságot). A 15–74 éves népesség aktivitását vizsgáló munkaerő-felmérés adatai főként a 2000-es évek elején mutattak jelentős növekedést, így 2003-ra a foglalkoztatottak száma megközelítette a 186 ezret, és kisebb ingadozások után 2006-ban is e körül alakult. 2000–2006 között a foglalkoztatottak népességen belüli aránya (foglalkoztatási arány) 40 százalékról 43 százalékra javult, ez azonban az országos 51 százalékhoz képest így is mintegy 8 százalékpontos hátrányt mutat.

A 15–74 éves népesség gazdasági aktivitás szerint

Év	Gazdaságilag aktív, ezer fő	Ebből		Gazdaságilag nem aktív, ezer fő	Foglalkoztatási arány, %		Munkanélküliségi ráta, %	
		foglalkoztatott	munkanélküli		a megyében	országosan	a megyében	országosan
2000	194,6	172,9	21,7	241,1	39,7	49,6	11,2	6,4
2001	197,3	178,4	18,9	238,9	40,9	49,8	9,6	5,7
2002	195,5	177,8	17,7	240,1	40,8	49,9	9,1	5,8
2003	202,6	185,5	17,1	231,7	42,7	50,6	8,4	5,9
2004	201,4	182,2	19,2	233,5	41,9	50,5	9,5	6,1
2005	205,6	184,4	21,2	228,3	42,5	50,5	10,3	7,2
2006	215,5	186,1	29,4	217,8	42,9	50,9	13,6	7,5

A munkanélküliségi ráta – a munkanélküliek gazdaságilag aktív (foglalkoztatott+munkanélküli) népességen belüli aránya – a 2000-es évek elején mérséklődött, 2004 óta azonban ismét folyamatosan emelkedik, és 2006-ra közel 14 százalékot ért el, ami az országos átlag közel kétszerese. A megyei foglalkoztatási ráta a legkisebbek közé, a munkanélküliségi ráta viszont a legmagasabbak közé tartozik.

Foglalkoztatási arány, munkanélküliségi ráta, 2006
(A 15–74 éves népesség körében)

A foglalkoztatottaknál szűkebb kört, a munkaviszonyban állókat (alkalmazottak), vagyis a rendszeres munkajövedelemmel rendelkezőket vizsgálva láthatóvá válik, hogy a versenyszféra valamennyi részterülete gyengébb foglalkoztatási lehetőségeket kínál az átlagosnál, még a mezőgazdaság is. (Az ágazat helyzete a foglalkoztatott létszám alapján kedvezőbb, hiszen abban megjelenik az idegymunka is, melynek volumene az ágazatban igen jelentős.) A termelő ágak esetében (együttal valamennyi gazdasági ág közül is) a legnagyobb foglalkoztató az ipar. Az ágazat ezer lakosra jutó alkalmazottainak száma a térségben 64, országosan és vidéken ennek 1,2–1,3-szerese. A piaci szolgáltatásokat nyújtó területek közül a legkiterjedtebb, a kereskedelem ezer lakosra jutó foglalkoztatottainak száma szintén mérsékeltébb az átlagosnál, annak csupán kétharmada.

A közösségi szolgáltató ágak foglalkoztatása már kevésbé marad el az átlagostól, így pl. az oktatásban dolgozók ezer lakosra jutó száma a megyében a vidéki átlaghoz hasonló (23), az országos közel kilenctizede.

Az előbbiekből adódóan, a térségen belül a közösségi szolgáltató ágak foglalkoztatási súlya magasabb (egyharmad), a piaci szolgáltató ágaké (kereskedelem, idegenforgalom, szállítás, raktározás, posta, távközlés, pénzügyi közvetítés, gazdasági szolgáltatás) együttesen ugyanakkor lényegesen kisebb, háromtized, így a termelő ágaké – a gyengébb fajlagos mutatók ellenére – valamelyest magasabb.

Az alkalmazásban állók ágazati szerkezete, ezer lakosra jutó száma, 2006

Gazdasági ág	Alkalmazásban állók				Ezer lakosra jutó alkalmazott			
	a megyében	vidéken	ország össz.	a megyé- ben	vidé- ken	ország össz,		
	fő	megoszlás, %						
Mezőgazdaság, vad-, erdő-, halgazdálkodás	5 368	3,9	4,5	3,3	9	12	11	
Ipar	36 732	26,8	29,1	24,8	64	80	79	
Építőipar	7 749	5,6	6,3	5,9	13	17	19	
Kereskedelem, javítás	18 264	13,3	14,2	14,8	32	39	48	
Szálláshely- szolgáltatás, vendéglátás	3 766		2,7	3,5	3,6	7	10	12
Szállítás, raktáro- zás, posta, távközlés	10 984		8,0	7,2	7,5	19	20	24
Pénzügyi közvetítés	1 311	1,0	1,1	1,7	2	3	6	
Ingatlanügyletek, gazdasági szolgáltatás	7 340		5,3	6,7	10,3	13	18	33
Közigazgatás, kötelező társadalombiztosítás	16 981		12,3	8,8	9,7	29	24	31
Oktatás	13 540	9,9	8,6	8,0	23	23	26	
Egészségügy, szociális ellátás	12 288		9,0	7,2	7,2	21	20	23
Egyéb közösségi személyi szolgáltatás	3 037		2,2	2,8	3,2	5	8	10
<i>Összesen</i>	<i>137 270</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>238</i>	<i>321</i>		

A megye régió belüli pozíciója

Szabolcs-Szatmár-Bereg pozíciója az észak-alföldi régió belüli a vizsgált mutatók tekintetében eltérő, leginkább lemaradást jelez.

A vállalkozások elterjedtsége a Jász-Nagykun-Szolnok megyeihez hasonló, a térségben legkedvezőbb értéket mutató Hajdú-Biharénál azonban kisebb. (Az országos átlagot egyébként az utóbbiban sem éri el.)

A külföldi befektetések viszont mind a két megyében lényegesen kedvezőbbek, és 2000–2005 közötti növekedésük is intenzívebb volt, így a működő tőke egy lakosra jutó értéke a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyeinek négy-öttszöröse. A befektetések fajlagos értéke azonban a régió másik megyéjében is csupán harmada az átlagosnak.

A beruházási érték Hajdú-Biharban nőtt kiugróan, melynek egy lakosra jutó fejlesztései 2000-ben még csak mérsékelten múltak felül Szabolcs-Szatmár-Beregét, 2006-ban pedig már az országos átlagot is meghaladták.

Az ipari termelés növekedése a régió legiparosodottabb térségében, Jász-Nagykun-Szolnok megyében volt a legintenzívebb, így a térség egy lakosra jutó ipari termelési értéke 2006-ban meghaladta az országost. Az iparosodottság szintje

Hajdú-Biharban is nagyobb mértékben nőtt, mint a megyében, az országos átlagtól azonban e megye mutatója is jóval kisebb.

A foglalkoztatási arány Szabolcs-Szatmár-Beregben javult leginkább, ennek ellenére a régió belül a legkisebb maradt. A foglalkoztatási színvonal a régió mindhárom megyéjében kisebb az országosnál.

Fontosabb gazdasági mutatók Észak-Alföld megyéiben

Megnevezés	Hajdú- Bihar	Jász- Nagykun- Szolnok	Szabolcs- Szatmár- Bereg	Észak- Alföld össz.	Ország össz.
	megyében				
Egy főre jutó GDP, ezer Ft					
2000	963	894	731	857	1 325
2005	1 622	1 354	1 195	1 391	2 186
Működő vállalkozások ezer lakosra jutó száma					
2000	50	45	44	47	61
2005	59	51	51	54	70
Külföldi befektetés egy lakosra, ezer Ft					
2000	98	78	36	69	287
2006 ⁺	441	444	133	326	1 382
Egy lakosra jutó beruházás, ezer Ft					
2000	128	147	111	127	203
2006	428	269	221	307	371
Egy lakosra jutó ipari termelési érték, ezer Ft					
2000	622	958	534	680	1 159
2006	1 067	1 938	797	1 196	1 901
Foglalkoztatási arány,%					
2000	45,7	46,4	39,7	43,6	49,6
2006	47,4	47,4	42,9	45,8	50,9

A versenyszféra kedvezőtlenebb teljesítménye ellenére a megyei egy főre jutó GDP gyorsabban növekedett, mint a másik két megyében. Ebben a kormányzati szektor és a lakosság gazdasági tevékenysége volt meghatározó. Ennek ellenére a másik két megye mutatója kedvezőbb, Jász-Nagykun-Szolnoké tizedével, Hajdú-Biharé három-négytizedével több Szabolcs-Szatmár-Beregénél, az országos átlagnál azonban mindkettő kisebb.

A megye kistérségei szerinti különbségek

A megyén belüli különbségek vizsgálatát nehezíti, hogy a gazdasági konjunktúra legfontosabb mutatói kistérségekre, településekre nem állnak rendelkezésre. E kérdéskörhöz ugyanakkor jó alapot szolgáltat a kedvezményezett térségek 2013-ig érvényes listája, mivel az kifejezetten gazdasági jellegű mutatókat is vizsgál, és azok valamennyi térségre adottak. (A besorolás alapja ugyanis öt – gazdasági, infrastrukturális, társadalmi, szociális és foglalkoztatási – mutatócsoportba sorolt viszonyszámokból képzett komplex mutató volt.) A gazdasági folyamatok elemzése kapcsán ugyanakkor a gazdaság és infrastruktúra szoros összefüggéséből adódóan a legfontosabb infrastrukturális elemek sem hagyhatók figyelmen kívül, akárcsak a vizsgálatban külön csoportot alkotó foglalkoztatottsági adatok.

Kistérségi gazdasági mutatók

Kistérség	A működő vállalkozások ezer lakosra jutó száma, 2004	A vendégéjszakák ezer lakosra jutó száma, 2005	Az ezer lakosra jutó kiskereskedelmi boltok száma, 2005	Száz foglalkoztatottra jutó		A tudományos kutatók, fejlesztők ezer lakosra jutó száma, 2005	Az önkormányzati helyi adók ezer lakosra, Ft, 2005	A működő vállalkozások számának alakulása, 1999–2004, 1999=100,0
				mezőgazdaságban	szolgáltatásban			
				foglalkoztatott, 2001				
az országos százalékában								
Baktalórántházi	43	6	68	134	93	–	15	116,3
Csengeri	46	6	123	194	85	–	24	106,7
Fehérgyarmati	53	15	109	135	102	–	13	118,8
Kisvárdai	66	20	97	73	105	3	37	134,5
Mátészalkai	57	6	96	136	95	4	29	119,8
Nagykállói	60	1	80	196	88	7	64	129,5
Nyírbátori	53	16	82	139	101	1	29	108,5
Nyíregyházi	134	38	146	62	115	80		127,9
Tiszavasvári	58	47	81	161	78	3	22	125,2
Vásárosnaményi	54	47	96	98	107	8	28	114,2
Ibrány-Nagyhalászi	48	1	76	139	82	–	15	130,9
Záhonyi	57	15	78	30	138	–	33	131,5

A lehatárolás gazdasági mutatói közé a vállalkozások elterjedtsége, az idegenforgalom és kiskereskedelmi üzlethálózat elterjedtsége, a gazdaság ágazati szerkezete, a k+f tevékenység intenzitása, a helyi adóbevételek fajlagos nagysága tartozott.

Az országoshoz viszonyítva a vállalkozások a megye több kistérségében intenzívebb bővülést jeleznek, ugyanakkor a vállalkozások elterjedtsége változatlanul jóval gyengébb.

A működő vállalkozások ezer lakosra jutó száma csak a Nyíregyházi kistérségben haladja meg az országost. Kistérségeink felében az országos átlag 50 százaléka

körüli. A viszonylag kedvezőbb értéket mutató kisvárdai, nagykállói, mátészalkai, záhonyi térségben is csupán hattizede, kétharmada az átlagosnak.

Az idegenforgalom valamennyi térségben mérsékelt. A vendégéjszakák ezer lakosra jutó száma – a kereskedelmi és a magán szálláshelyeket egyaránt számba véve – töredéke az átlagosnak. Viszonylag magasabb arányt Tiszavasvári és Vásárosnamény körzete mutat, az országos felét azonban ezekben sem éri el és Nyíregyháza körzetében is csupán négytizede az átlagosnak. Az idegenforgalom koncentrációja ugyanis Magyarországon igen erőteljes, a főváros és a Balaton környéki térségek dominanciája érvényesül.

A kiskereskedelmi üzlethálózat kiterjedtsége tekintetében már mérsékeltőbb a kistérségek lemaradása és a megyeszékhely mellett átlag feletti értéket mutat a csengeri és a fehérgyarmati körzet is. Ez utóbbiaknál azonban a mutató magas értékét döntően a településstruktúra elaprózódottsága magyarázza, vagyis a kis üzletek nagy száma jellemző.

A gyengébb vállalkozói potenciálból adódóan az önkormányzatok helyi adóbevételei esetenként az országos átlag kéttizedét sem érték el, sok esetben pedig annak két-háromtizede körül alakultak. Nyíregyháza adata ugyan a megyén belül kiugró, ennek ellenére a bevételek fajlagos szintje csupán az átlaghoz hasonló.

Az innovációs tevékenység a megyeszékhelyre koncentrálódik, így a többi kistérségben szinte elenyésző.

Az infrastrukturális mutatók Szabolcs-Szatmár-Beregben főként a telekommunikációs technológiák elterjedtsége tekintetében jelzik a lemaradást, amit jól mutat, hogy a széles sávú internet előfizetőinek ezer lakosra jutó száma még Nyíregyháza körzetében is átlag alatti, és minden második térségünkben legfeljebb az átlagos harmada körüli. A központok eléréséhez szükséges idő (hétköznapi elérési mutató) szintén igen kedvezőtlen. Nyíregyháza körzetében ugyan az átlagos harmada, a többiben azonban jellemzően annak négy-öttszöröse. Legkritikusabb Csenger és Fehérgyarmat körzetében, ahol az átlagos hatszorosa.

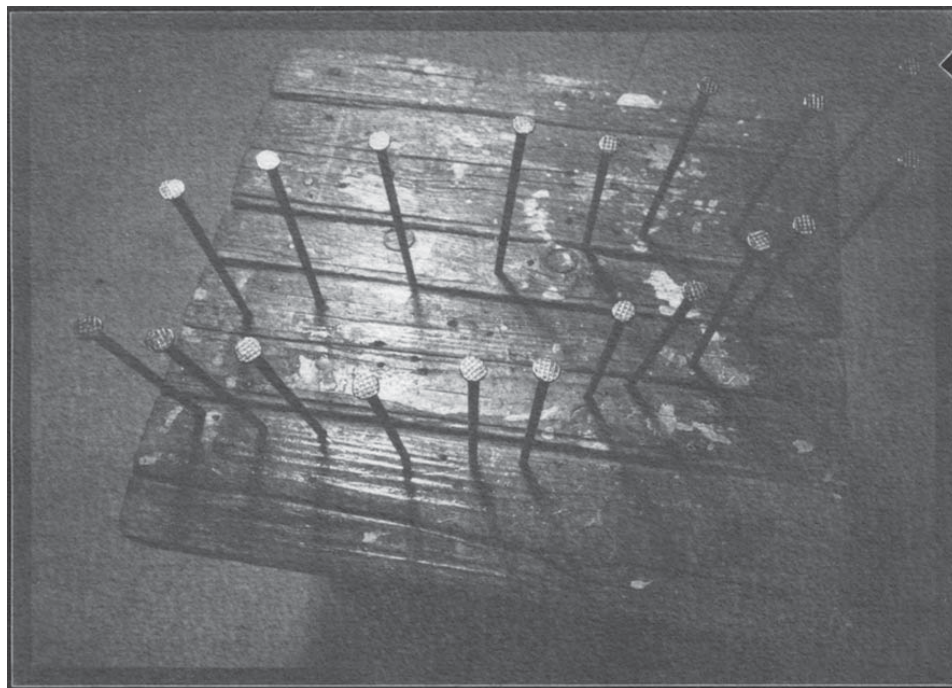
Néhány vizsgált infrastrukturális mutató az országos átlag százalékában

Kistérség	Hétköznap elérés, 2007, perc	A telefon főallo- mások (ISDN-nel együtt) ezer lakosra, 2005	A kábel- televízió- előfizetők ezer lakosra, 2005	A szélessávú- internet- előfizetők ezer lakosra, 2006	A gyorsfor- galmi csomópontok elérése, perc, 2007
Baktalórántházi	235	52	–	8	88
Csengeri	561	67	53	37	276
Fehérgyarmati	584	65	35	10	269
Kisvárdai	314	62	14	50	142
Mátészalkai	390	69	40	32	169
Nagykállói	219	57	12	34	44
Nyírbátori	336	57	23	24	118
Nyíregyházi	33	94	105	97	37

Tiszavasvári	280	66	18	38	93
Vásárosnaményi	405	57	25	23	180
Ibrány-Nagyhalászi	260	56	14	20	102
Záhonyi	389	54	14	55	182

A gyorsforgalmi csomópontokhoz jutás a térségek nagyobb részében szintén időigényesebb az átlagosnál, főként a megye keleti fekvésű részein. A Csengeri és Fehérgyarmati kistérség ezen mutatója háromszorosa az országosnak. Ugyanakkor több kistérségben alakul kedvezően, a Nyíregyházaiban és a Nagykállóiban az országos négytizede, de az átlagos alatt marad Baktalóránháza és Tiszavasvári térségében is az autópályák eléréséhez szükséges idő.

Foglalkoztatási és Szociális Hivatal regisztrációja alapján a megyeszékhely térsége kivételével a megye minden kistérségében átlagost meghaladó méretű a munkanélküliség, jellemzően az átlagos két-háromszorosa. A problémát tovább súlyosbítja, hogy ez rendszerint együtt jár a huzamosan, éven túl is állást keresők magas arányával, és e tekintetben még hangsúlyosabb térségeink kedvezőtlen foglalkoztatási helyzete, ami Csenger, Fehérgyarmat és Vásárosnamény térségében a legkritikusabb a regisztrált munkanélküliek száma alapján.

Síró Lajos: Áldozat-kép 05 2007 - Cianotípiá

Nagy Tímea

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye üzleti vállalkozásainak bemutatása idősorok elemzésével

A gazdasági, társadalmi folyamatok időbeli fejlődésének, alakulásának vizsgálata központi kérdés a gazdasági döntéshozók és a gazdaságpolitika irányvonalát meghatározó szereplők számára egyaránt. Ahhoz, hogy jövőbeli döntéseink megalapozottak legyenek, elengedhetetlen a múlt és a jelen időbeli eseményeinek elemzése.

A tapasztalati idősorok mögött meghúzódó társadalmi-gazdasági törvényszerűségek, tények feltárása érdekében azonban fel kell használnunk a valószínűségi számításokat is, hiszen az idősorok adatai – a valószínűségi számítás szemszögéből nézve – az időben véletlenszerűen lejátszódó, vagyis sztochasztikus folyamatok empirikus adatai.

Valamely jelenség fejlődését, időbeli változását különböző tényezők idézik elő. E tényezők bizonyos jellegzetes csoportjai alkotják az idősorok részben törvényszerű, részben véletlen jellegű komponenseit. A gazdasági folyamatok törvényszerűségeinek elemzésekor az egyik fő probléma éppen az egyes komponensek elkülönítése. A gazdasági élet dinamikájának vizsgálatokor azonban nélkülözhetetlen a fejlődés tényezőinek, ezek hatása mértékének ismerete.

Az idősorok statisztikai elemzése szempontjából négy komponenst különböztetünk meg:

- alapisírvonalat vagy trendet, amely az idősorban érvényesülő tartós tendenciát fejezi ki,
- periodikus ingadozást (szezonális ingadozást és konjunkturális ingadozást), és
- véletlen ingadozást.

Természetesen egy-egy konkrét idősorban nem mindig tapasztalhatjuk valamennyi komponenst. A fenti komponensek együttesen is előfordulhatnak, de az is lehet, hogy egyik vagy másik hiányzik az idősorból. Általában csak alapisírvonalat és véletlennel kell számolni.

Az idősorok elemzésének célja a komponensek megismerése, illetve számszerűsítése. Az elemzés végrehajtása során arra törekszünk, hogy a vizsgálat tényét lássuk tisztán. Ezért egyszerre csak egy tényezőt vizsgálunk, és a komponensek közül kiküszöböljük azokat, amelyek hatását nem kívánjuk mérni. Tehát ha a trendet szeretnénk meghatározni, akkor az idősort mintegy kisimítjük, megtisztítjuk a szezonális, a konjunkturális és a véletlen tényezőtől.

Az elemzési módszer az egyes komponenseknél más és más:

- alapisírvonal meghatározás → trendanalízissel vagy mozgóátlagolással,

- szezonális kimutatása → szezonindex, szezonális eltérés számításával,
- konjunktúra vizsgálat → grafikus elemzéssel,
- véletlen tényező kimutatása → reziduális eltérés-számításával történik.

Vizsgálataim során ezeket a statisztikai módszereket használtam fel Szabolcs-Szatmár-Bereg megye gazdasági folyamatainak (pl.: regisztrált/működő vállalatok száma, munkanélküliség, beruházások alakulása, külföldi tőke, innováció) elemzésére, rövid távú prognózisok készítésére. Előrejelzéseim alapján megalapozott következtetéseket tudtam levonni a megye jövőbeli fejlődése szempontjából.

Tehát a hangsúlyt a továbbiakban az elemzések idődimenziójára helyezem, és azt vizsgálom, hogy egy-egy kiragadott jelenség (amelyet egy ismérvvvel jellemezhetünk) időben hogyan viselkedik, hogyan lehet időbeli lefutását leírni, elemezni, előre jelezni.

A regisztrált gazdasági szervezetek számának elemzése (1991–2004)

Összességében a megye nyilvántartásba vett vállalkozásainak száma a rendszer-váltás óta töretlenül nőtt. A regisztrált vállalkozások száma körülbelül 51ezer. 2006-ban 51051 regisztrált vállalkozás volt a megyében.¹

1. táblázat: A regisztrált gazdasági szervezetek száma 1991 és 2006 között

Év	Vállalkozások száma (db)	Vállalkozások számának változása		x_i	$x_i y_i$	\hat{y}
	y_i	1991 = 100% V_b	Előző év = 100% V_1			
1991	25 580	100,0	-	-15	-383 700	29 573
1992	28 166	110,1	110,1	-13	-366 158	31 205
1993	33 403	130,6	118,6	-11	-367 433	32 837
1994	37 855	148,0	113,3	-9	-340 695	34 469
1995	39 989	156,3	105,6	-7	-279 923	36 101
1996	40 204	157,2	100,5	-5	-201 020	37 733
1997	38 349	149,9	95,4	-3	-115 047	39 365
1998	40 291	157,5	105,1	-1	-40 291	40 997
1999	41 894	163,8	104,0	1	41 894	42 629
2000	44 137	172,5	105,4	3	132 411	44 261
2001	46 151	180,4	104,6	5	230 755	45 893
2002	48 068	187,9	104,2	7	336 476	47 525
2003	50 134	196,0	104,3	9	451 206	49 157
2004	51 511	201,4	102,7	11	566 621	50 789
2005	52 220	204,1	101,4	13	678 860	52 421
2006	51 051	199,6	97,8	15	765 765	54 053
Σ	669 003	-	-	0	1 109 721	669 008

Forrás: KSH-adatok alapján saját szerkesztés
(\hat{y} - trend szerinti adatok)

A bázisviszonyszámok alapján megállapítható, hogy a regisztrált vállalkozások száma 1991-ről 2006-ra mintegy megduplázódott. A láncviszonyszámok pedig egyértelműen jelzik az évről évre bekövetkező dinamikus növekedést, kivételt csak az 1997-es, és a 2006-os évek képeznek, ebben a két évben ugyanis csökkent a vállalkozások száma az előző évekhez képest. A csökkenés 1997-ben 4,6%, 2006-ban pedig még ennél is kevesebb, mindössze 2,2% volt. Annak ellenére, hogy a 2006-os csökkenés csekélynek mondható, mégis aggodalomra adhat okot, hiszen felvetődhet az a kérdés, hogy a következő évben/években vajon tovább folytatódik-e ez a csökkenő tendencia, vagy csak egyszeri, egyedi esetről van szó. Amennyiben igen, az súlyosan érintené az országos viszonylatban amúgy is hátrányos helyzetű megye gazdaságát.

Most vizsgáljuk meg a regisztrált vállalkozások átlagos változását:

Az átlagos változást két mutatóval mérhetjük: a fejlődés átlagos mértékével és a fejlődés átlagos ütemével. A fejlődés átlagos mértéke (\bar{d}) az időszakról időszakra bekövetkező átlagos abszolút változást mutatja a vizsgált jelenség mértékegyiségében, a fejlődés átlagos üteme (\bar{I}) pedig az időszakról időszakra bekövetkező átlagos relatív változást fejezi ki.²

Ez alapján 1991 és 2006 között évente átlagosan 1698 darabbal, azaz 4,7%-kal nőtt a regisztrált gazdasági szervezetek száma.

Végül a regisztrált gazdasági szervezetek számának mélyebb elemzése érdekében komponensekre bontottam az idősort, amely – mivel éves adatok állnak rendelkezésre – alapismerést (trendet) és véletlen hatást tartalmaz.³

A lineáris trend alapján 1991–2006 között átlagosan 41 813 darab regisztrált vállalkozás volt Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében.

A gazdaságpolitika irányvonalát meghatározó szereplők előrejelzések alapján hozzák meg gazdasági döntéseiket. Mivel a vállalkozói szféra döntő módon befolyásolja a gazdaság vérkeringését, ezért fontos hogy időben prognosztizáljuk számukat, illetve szerkezeti jellemzőiket.

Mivel az idősorunk kellően hosszú, ezért lehetőségünk van arra, hogy előrejelzést készítsünk. Persze nagyon nagy távlatokra nem tudunk kellő biztonsággal prognózist készíteni, de egy vagy két évre vonatkozóan bátran megtehetjük a rendelkezésünkre álló adatok alapján.

Először „optimista” előrejelzést készítettem, ahol a 2006-os csökkenést egy egyszeri, egyedi esetként vettem figyelembe, fenntartva az egyébként lineáris, dinamikus növekedés lehetőségét. A lineáris illesztést azért alkalmazhatjuk, mert a relatív hiba 10% alatt van.

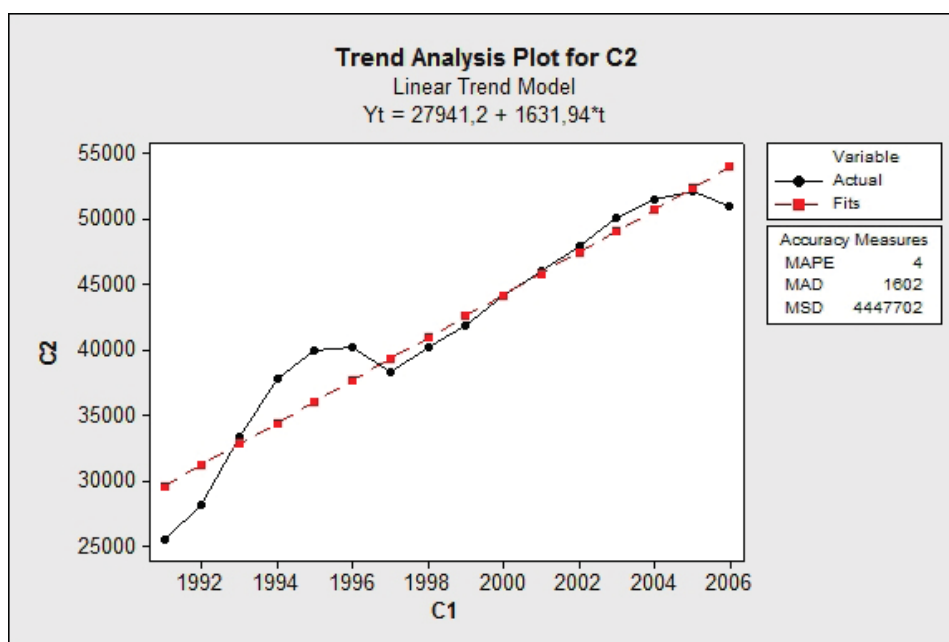
Előrejelzés:

$$- 2007\text{-re: } y_{2007} = 41\,813 + 816 \cdot 17 = 55\,685 \text{ db}$$

$$- 2008\text{-ra: } y_{2008} = 41\,813 + 816 \cdot 19 = 57\,317 \text{ db}$$

2007-ben a lineáris trendet követve várhatóan 55700 db regisztrált vállalkozás működött a megyében, míg 2008-ra előrejelzéseim alapján 57000 körül alakul majd a regisztrált szervezetek száma. (Előrejelzést azért készítettem 2007-re is, mert a KSH-nak még nincs hivatalosan közzétett adata erre az évre vonatkozóan.)

1. ábra: A regisztrált gazdasági szervezetek száma (1991–2006): lineáris illesztés az analitikus trendszámítás módszerével

Forrás: KSH-adatok alapján saját szerkesztés

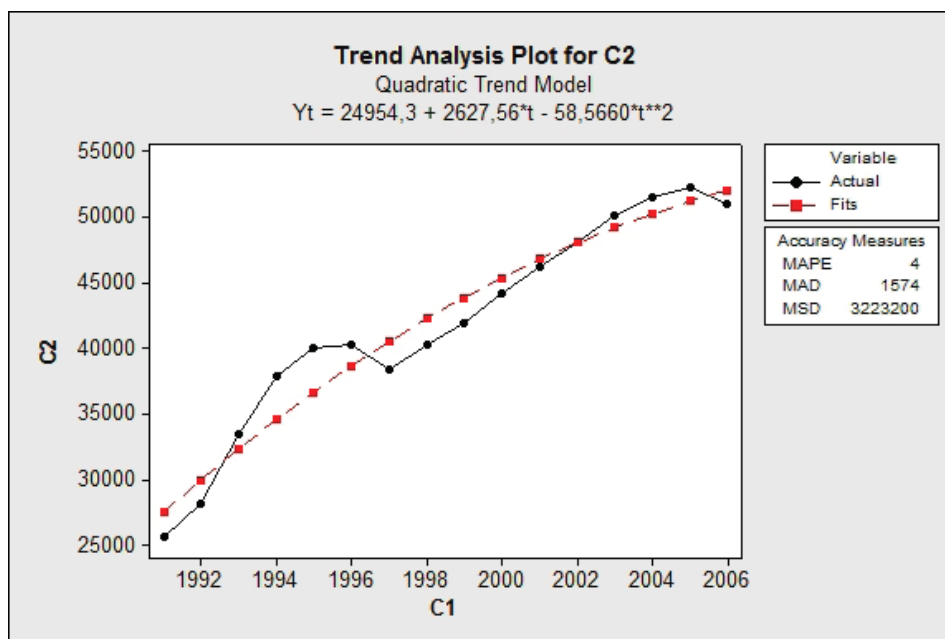
Ezt követően megvizsgáltam a regisztrált gazdasági szervezeteket hatványkitevős trendfüggvénnyel is, ami a 2006-os csökkenést jobban figyelembe veszi, így a korábbi dinamikus növekedés helyett relatíve kisebb növekedési ütemet jelez. Ezt a 2. ábra jól mutatja.

Az így elkészített prognózis alapján 2007-ben kb. 52697 regisztrált vállalkozás volt, míg 2008-ban várhatóan 53275 vállalkozás lesz majd a megyében.

A hatványkitevős illesztésnél még kisebb relatív hiba adódott, így várhatóan ez utóbbi előrejelzés – figyelembe véve a jelenlegi gazdaságpolitikai intézkedéseket – reálisabb jövőképet fest Szabolcs-Szatmár-Bereg megye vállalkozási létszámáról.

Mindezek alapján úgy gondolom, az elkövetkező néhány évben jóval kisebb mértékben nő, vagy esetleg stagnálhat is a regisztrált szervezetek száma. Azt a dinamikus és egyenletes növekedést, amely 2005-ig jellemezte a megye vállalkozásainak számát, az elkövetkezendő időszakban kizártnak tartom.

**2. ábra: A regisztrált gazdasági szervezetek száma (1991–2006): hatványki-
tevős illesztés az analitikus trendszámítás módszerével**

Forrás: KSH-adatok alapján saját szerkesztés

A működő gazdasági szervezetek számának vizsgálata (1995–2003)

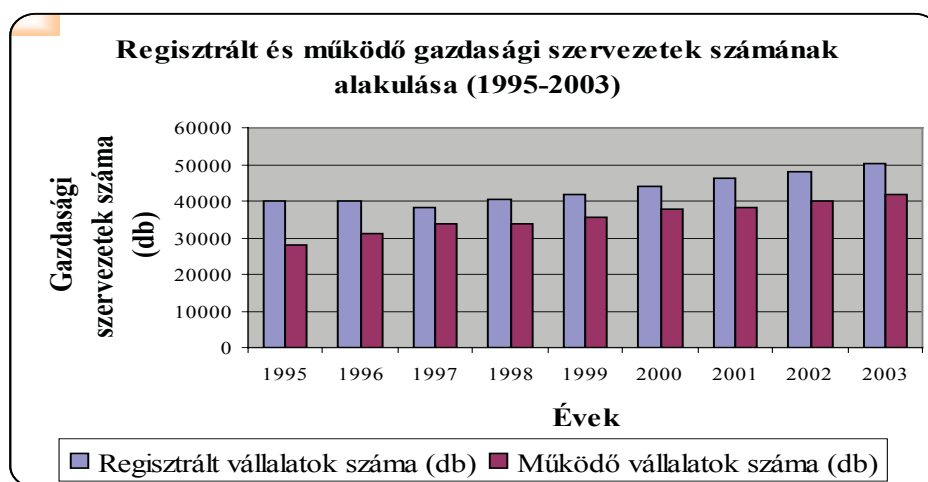
A regisztrált vállalkozások tekintélyes hányada (15-20%-a) valójában nem működik (lásd. 3. ábra). Összességében azonban a működő vállalkozások aránya lassan növekvő tendenciát mutat 1995–2003 között. A nem működő vállalkozások aránya az egyéni vállalkozásoknál a legnagyobb. Bár a KSH 2003-ig végzett adatgyűjtést a működő vállalkozásokra vonatkozóan, alapvetően ma is ugyanezek az arányok érvényesek, tehát a regisztrált vállalkozások 80-85%-a működik ténylegesen.

2. táblázat: A működő gazdasági szervezetek száma 1995 és 2003 között

Év	Regisztrált vállalatok száma (db)	Ebből működő vállalat		x_i	$x_i y_i$	\bar{y}
		(db) y_i	(%)			
1995	39 989	27 975	70,0	-4	-111 900	29 328
1996	40 204	31 202	77,6	-3	-93 606	30 896
1997	38 349	33 952	88,5	-2	-67 904	32 464
1998	40 291	33 952	84,3	-1	-33 952	34 032
1999	41 894	35 543	84,8	0	0	35 600
2000	44 137	37 679	85,4	1	37 679	37 168
2001	46 151	38 354	83,1	2	37 708	38 736
2002	48 068	39 910	83,0	3	119 730	40 304
2003	50 134	41 835	83,4	4	167 340	41 872
Σ	-	320 402	-	0	94 095	320 402

Forrás: KSH-adatok alapján saját szerkesztés

3. ábra: A regisztrált és a működő gazdasági szervezetek számának alakulása 1995 és 2003 között

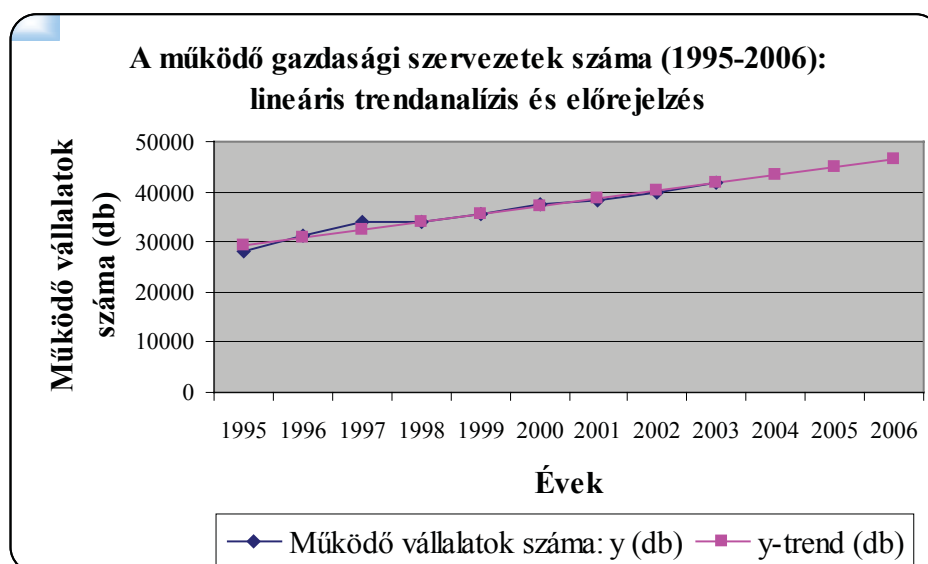
Forrás: KSH-adatok alapján saját szerkesztés

A statisztikai elemzést elkészítettem a működő gazdasági szervezetek számára vonatkozóan is.⁴

1995 és 2003 között évente átlagosan 1773 darabbal, azaz 5,2 százalékkal nőtt a működő gazdasági szervezetek száma.⁵

2007-ben a lineáris trendet követve várhatóan 48 144 db körül alakult a működő gazdasági szervezetek száma, ami 2008-ra várhatóan 49 712 lesz.

4. ábra: A működő gazdasági szervezetek száma (1995–2006): lineáris trendanalízis és előrejelzés

Forrás: KSH-adatok alapján saját szerkesztés

A külföldi érdekeltségű vállalkozások száma 1991 és 2004 között

A tulajdonosi szerkezet stabilizálódni látszik: a mikro- és kisvállalkozások fő tulajdonosai jellemzően belföldi magánszemélyek, a közepeseké belföldi társaságok, a nagyvállalatoké pedig külföldi tulajdonosok. A vállalkozások összetételéből a nagyvállalatok részesedése igen magas és enyhén növekvő, míg a kis- és középvállalkozások részesedése csökkenő tendenciájú, vagyis a tőkekoncentráció fokozódik. A megyében még nem ment végbe maradéktalanul a gazdasági szerkezetváltás, nem alakult ki versenyképes, rugalmas gazdasági szerkezet. A térségbe nem érkezett a gazdaság modernizálásához elegendő külső tőke, a KKV száma alacsony, s a meglévő vállalkozások közül soknak a versenyképessége országos viszonylatban is korlátozott.

3. táblázat: A regisztrált és a külföldi érdekeltségű vállalatok számának alakulása (1991–2004)

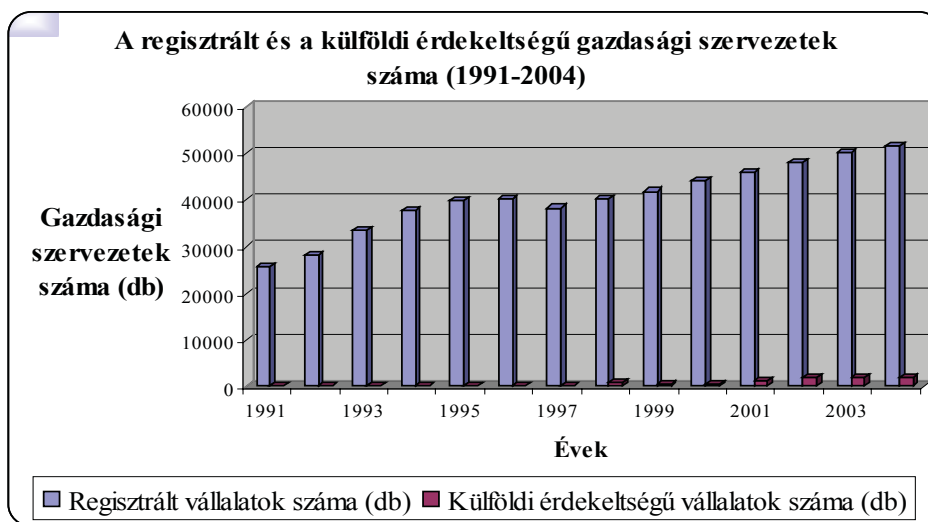
Év	Regisztrált vállalatok száma (db)	Ebből külföldi érdekeltségű		1991=100% V_b	Előző év =100% V_1
		(db)	(%)		
1991	25 580	117	0,5	100,0	-
1992	28 166	220	0,8	188,0	188,0
1993	33 403	214	0,6	183,1	97,3

1994	37 855	214	0,6	183,1	97,3
1995	39 989	236	0,6	201,7	110,3
1996	40 204	262	0,7	223,9	111,0
1997	38 349	283	0,7	241,9	108,0
1998	40 291	738	1,8	630,8	260,8
1999	41 894	615	1,5	525,6	83,3
2000	44 137	680	1,5	581,2	176,0
2001	46 151	1197	2,6	1023,1	150,8
2002	48 068	1805	3,8	1542,7	116,6
2003	50 134	2105	4,2	1799,1	92,8
2004	51 511	1954	3,8	1670,1	

Forrás: KSH-adatok alapján saját szerkesztés

A külföldi érdekeltségű vállalkozások száma 1991-ről 2004-re közel 20-szorosára nőtt. A vizsgált időszakban évente átlagosan 141-gyel, azaz 24,2%-kal nőtt a számuk. Nagyarányú változás '91-ről '92-re, '97-ről '98-ra, valamint '99-ről 2000-re következett be, ekkor ugyanis közel 2-2,5-szeresére nőtt a külföldi érdekeltségű vállalkozások száma. Jelenleg közel 2000 külföldi érdekeltségű vállalkozás van a megyében.

5. ábra: A regisztrált és a külföldi érdekeltségű gazdasági szervezetek számának alakulása 1991 és 2004 között

Forrás: KSH-adatok alapján saját szerkesztés

A regisztrált vállalkozások méret és gazdálkodási forma szerinti jellemzői

A hozzáadott érték létrehozásának vállalati szerkezete nem változott jelentősen. A mikro- és kisvállalkozások részesedése enyhén nőtt, a közepeseké és nagyoké némileg csökkent. A mikro- és kisvállalkozások állítják elő a hozzáadott érték egyharmadát, a közepesek mintegy ötödét, a nagyvállalatok közel felét. A nagyvállalatok az összes nettó árbevétel 40%-át, a középvállalatok közel 20, a mikro- és kisvállalkozások szintén 40%-át realizálták. Az exportértékesítés megoszlásában enyhén csökken a nagyvállalkozások és nő a mikro- és kisvállalkozások részesedése. A vállalkozások adóterhelése a vállalkozások méretével fordítottan arányos, vagyis a kisebb vállalkozások nagyobb adóterhet viselnek, míg a nagyobbak felé haladva ez az érték csökken.

4. táblázat: A regisztrált vállalkozások száma gazdálkodási forma szerint Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében (2000–2004)

Gazdálkodási forma	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Társas vállalkozás	11 951	12 974	14 280	15 306	16 238	16 716	16 988
Ebből: Bt.	6 245	7 022	8 037	8 785	9 254	9 336	9 198
Kft.	4 427	4 678	5 011	5 344	5 830	6 251	6 613
Rt.	85	84	82	84	80	83	87
Szövetkezet	334	327	323	311	288	261	240
Egyéni vállalkozások	28 608	29 527	30 098	30 925	31 239	31 360	29 771
Egyéb	3 244	3 323	3 367	3 592	3 746	3 883	4 052
Összesen	44 137	46 151	48 068	50 134	51 511	52 220	51 051

Forrás: KSH-adatok alapján saját szerkesztés

A vállalkozások közel 60 százaléka egyéni, 35 százaléka társas vállalkozás. Az elmúlt években mind az egyéni, mind a társas vállalkozások arányának lassú növekedése jellemző, bár 2006-ban az egyéni vállalkozások száma némileg visszaesett. A társas vállalkozásokon belül a jogi személyiség nélküliek aránya egészen 2006-ig viszonylag gyorsan nőtt, 2006-ban azonban számuk csökkent, különösen a betéti társaságok esetén. A jogi személyiség nélküli és a jogi személyiségű társas vállalkozások száma közel azonos. Előbbiek között a betéti társaságok, utóbbiak között a kft-k dominálnak. A közkereseti társaságok, részvénytársaságok, szövetkezetek aránya töredéke az említettekének, ráadásul számuk fokozatosan csökken.

Következtetések, javaslatok

A vállalkozások alapvető szerkezeti jellemzői alig változtak az ezredforduló óta: a működő vállalkozások tekintélyes hányada (99,2%-a) 50 főnél kevesebb foglalkoztatottal rendelkező kisvállalkozás (ezen belül 95,2% 10 fő alatti mikrovállalkozás),

0,7%-uk 50-249 fős középvállalkozás és mindössze 0,1%-uk 250 főnél nagyobb nagyvállalat. A vállalkozások száma – köztük a külföldi érdekeltségűek száma - kis mértékben ugyan, de tovább nőtt. Előrejelzéseim alapján 2007 végére számuk elérte az 52700-at, a 2008-ra készített prognózis alapján a regisztrált gazdasági szervezetek száma kb. 53000 lesz majd. A tulajdonosi szerkezet stabilizálódni látszik: a mikro- és kisvállalkozások fő tulajdonosai jellemzően belföldi magánszemélyek, a közepeseké belföldi társaságok, a nagyvállalatoké pedig külföldi tulajdonosok. A vállalkozások ösztökéjéből a nagyvállalatok részesedése igen magas és enyhén növekvő, míg a kis- és középvállalkozások részesedése csökkenő tendenciájú, vagyis a tőkekoncentráció fokozódik a KKV-k rovására. A megyében még nem ment végbe maradéktalanul a gazdasági szerkezetváltás, nem alakult ki versenyképes, rugalmas gazdasági szerkezet. A térségbe nem érkezett a gazdaság modernizálásához elegendő külső tőke, hiányzik az innováció, a KKV száma alacsony, s a meglévő vállalkozások közül soknak a versenyképessége országos viszonylatban is korlátozott.

A megye és a vállalkozások számára kitörési pontot, a régió egyik kiemelkedő adottsága, stratégiai elhelyezkedése jelenthet. Magyarország csatlakozása az Európai Unióhoz új dimenzióba helyezte a kétoldalú gazdasági együttműködést és elsősorban annak egyik legfontosabb elemét, a határ menti kapcsolatok fejlesztését. A jövőben nagy jelentősége lehet a határátkeléshez, árutovábbításhoz, raktározáshoz kapcsolódó logisztikai tevékenységek összekapcsolódásának. Meg kell teremteni Szabolcs-Szatmár-Bereg megye és Kárpátalja kis- és középvállalkozásai számára azt a lehetőséget, hogy a térségben és a tágabb környezetében jelen lévő multinacionális vállalatok beszállítójává váljanak. Ehhez viszont biztosítani kell a szükséges technológia transzfert, a megfelelően képzett humán erőforrást, de még ennél is fontosabb feladat az információs és tőkehiány megszüntetése.

Problémát jelent tehát, hogy az egyéni vállalkozások és a KKV-k tőkenagysága, tőkeereje igen szerény, a vállalkozási szerkezet elaprózódott, emellett pedig nagy arányt képviselnek azok a KKV-k, amelyek pusztán az önfoglalkoztatási kényszer miatt jöttek létre. A tőkeszegénység eredménye a foglalkoztatási problémák növekedése, az alacsony technikai-technológiai színvonal, az innováció hiánya, illetve a vállalatok közötti együttműködési lehetőségek elégtelen színvonalú kihasználása.

Megoldást jelenthetnének a tőkepótló programok, a beruházások ösztönzése, a kedvezményes hitelkonstrukciók, a vállalkozásokat terhelő járulékok csökkentése, amelyek piacképes helyzetbe hozhatják a térség kis- és középvállalkozásait.

Meghatározó jelentőségű a vállalkozási övezetek és ipari parkok fejlesztése, éppen ezért biztosítani kell az ipari és logisztikai tevékenységek fejlődéséhez a térség peremterületein vezető gyorsforgalmi és az ahhoz csatlakozó főúthálózat korszerűsítését.

A gazdasági potenciál fejlesztésének alapját a kis- és középvállalkozások közötti együttműködési lehetőségek, valamint technológiai színvonaluk fejlesztése jelentheti. A KKV szektor megerősítését egyrészt a régióba érkező tőkebefektetésekre, másrészt a meglévő tradicionális iparágak minőségi kiszolgálására lehet építeni. Elengedhetetlen a vállalkozások, a felsőoktatási intézmények, tudáscentrumok, valamint kutatóintézetek kutatás-fejlesztési és innovációs tevékenységének támogatása, elsősorban a regionális fejlesztési pólusokban és annak alközpontjaiban.

Számítások

1. A regisztrált vállalkozások számának elemzését először viszonyszámokkal kezdtem: (lásd. 1. számú táblázat)

A viszonyszámok közül az idősorok elemzésére leginkább a dinamikus viszonyszám alkalmas, melynek két fajtája van:

- Bázisviszonyszám (V_b): $V_b = \frac{y_i}{y_0} \cdot 100$, amely állandó bázissal számított dinamikus viszonyszám.

- Láncviszonyszám (V_l): $V_l = \frac{y_i}{y_0} \cdot 100$, amely két szomszédos időszak adatából számított dinamikus viszonyszám.

2. A fejlődés átlagos mértéke: $\bar{d} = \frac{y_n - y_0}{n} = \frac{51\,051 - 25\,580}{15} = 1698,07 \approx 1698$ db

A fejlődés átlagos üteme: $\bar{l} = \sqrt[n]{\frac{y_n}{y_0}} = \sqrt[15]{\frac{51\,051}{25\,580}} = 1,047 \approx 104,7\%$

3. Először ki kell mutatni a trendhatást (miközben a másik tényező hatását figyelmen kívül hagyjuk), amit a lineáris analitikus trendszámítás módszerével tettem meg ($\sum x = 0$ -módszer alapján):

A lineáris trend általános egyenlete: $\hat{y}_i = a + b \cdot x_i$, ahol az x_i az időt jelenti.

A lineáris trend paraméterei:

$a = \frac{\sum y_i}{n} = \frac{669\,003}{16} \approx 41\,813$ db, amely azt fejezi ki, hogy 1991-2006 között átlagosan 41 813 regisztrált vállalkozás volt Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében.

$b = \frac{\sum y_i \cdot x_i}{\sum x_i^2} = \frac{1\,109\,721}{1360} = 815,97 \approx 816$ db, ami alapján megállapítható, hogy a vizsgált időszakban évente átlagosan 2*816 darabbal, azaz 1632-vel nőtt a regisztrált gazdasági szervezetek száma.

Így a lineáris trend egyenlete: $\hat{y}_i = 41\,813 + 816 \cdot x_i$

Mivel véletlen hatás is érvényesül az idősorban, ezért illeszkedési hiba léphet fel. Előfordulhat, hogy az eredeti adatok nem megfelelően illeszkednek a lineáris trend egyeneséhez, amit a relatív hiba 10% feletti értéke egyértelműen jelez. Ezt is meg kell tehát vizsgálni. Az illeszkedési hibát:

- standard hibával: $S_{\hat{y}} = \sqrt{\frac{\sum (y - \hat{y})^2}{n - 2}} = \sqrt{\frac{71\,163\,231}{14}} = 2254,57$ és

- relatív hibával: $S_{\hat{y}\%} = \frac{S_{\hat{y}}}{\bar{y}} \cdot 100 = \frac{2254,57}{41\,813} \cdot 100 = 5,39\%$ ellenőrizzük.

Mivel a relatív hiba 10% alatt van, ezért elfogadom a lineáris illesztést. A vizsgált adatok jól illeszkednek a lineáris trend egyeneséhez, amit az 1. számú ábra jól szemléltet.

4. A fejlődés átlagos mértéke: $\bar{d} = \frac{y_n - y_0}{n} = \frac{41\,835 - 27\,975}{8} \approx 1733$ db

A fejlődés átlagos üteme: $\bar{l} = \sqrt[n]{\frac{y_n}{y_0}} = \sqrt[8]{\frac{41\,835}{27\,975}} = 1,0516 \approx 105,2\%$

5. Az idősorban érvényesülő alapirányzat (trend) és véletlen hatás vizsgálata:

Trendhatás kimutatását szintén az analitikus trendszámítás módszerével ($\sum x = 0$) végeztem el.

A lineáris trend paraméterei: $a = \frac{\sum y_i}{n} = \frac{320\,402}{9} \approx 35\,600$ db

Tehát a vizsgált időszakban (1995-2003) átlagosan 35 600 volt a működő gazdasági szervezetek száma.

$$b = \frac{\sum y_i \cdot y_i}{n} = \frac{94\,095}{60} = 1568,25 \approx 1568 \text{ db}$$

A vizsgált időszakban évente átlagosan 1568 darabbal nőtt a működő gazdasági szervezetek száma.

A lineáris trend egyenlete: $\hat{y} = 35\,600 + 1568 \cdot x_i$

Mivel véletlen hatás is érvényesül az idősorban, ezért illeszkedési hiba léphet fel.

Az illeszkedési hibát:

$$\text{- standard hibával: } S_y = \sqrt{\frac{\sum (y - \hat{y})^2}{n - 2}} = \sqrt{\frac{4\,711\,688}{7}} = 820,43 \text{ és}$$

$$\text{- relatív hibával: } S_{y\%} = \frac{S_y}{y} \cdot 100 = \frac{820,43}{35\,600} \cdot 100 = 2,3\% \text{ ellenőrizzük.}$$

Az illeszkedési hiba szintén 10% alatt van, ezért elfogadom a lineáris illesztést. Az idősor adatai jól illeszkednek a trend egyeneséhez, ami lehetővé teszi hogy előrejelzést készítsünk.

$$\text{Előrejelzés 2007-re: } y_{2007} = 35\,600 + 1568 \cdot 8 = 48\,144 \text{ db}$$

Nagy Tamás: Maryon Park 2007 – Zselatinos ezüst, rézkarc papír, teával színezve

Kormány Gyula

A szarvasmarha-tenyésztés változásai a Szatmár-Beregi-síkság területén 1945-től napjainkig

A Szatmár-Beregi-síkság mezőgazdasági földterületének 1935-ben 18,8, 2005-ben 15,2 százaléka rét- és legelő, amely a szántó után (1935-ben 69, 2005-ben 51 százaléka) a legnagyobb művelési ág. Ezzel a megoszlással a XIX-XX. században mindig az országos és a megyei átlag felett maradt. A rendelkezésre álló bőséges rét- és legelőterületek elsősorban a szarvasmarha-tartáshoz kínáltak kedvező feltételeket. Ezt az itt élő agrárnépesség eredményesen hasznosította, s az ország egyik legjelentősebb szarvasmarha-tenyésztő tájegységét teremtette meg az Alföld ÉK-i részében. Napjainkra ez a kedvező helyzetkép megváltozott. Térségünkben az elmúlt években (1990–2000 között) helytelen gazdaságpolitikai okok következtében tetemes mértékben visszaszorult az állattartás, a jelenlegi állomány – döntően szarvasmarhából – csak töredéke a korábbinak (1. táblázat).

A térség állattenyésztésének főbb jellemzői

A II. világháború súlyos károkat okozott az állattenyésztésben is. Az állatállomány – számosállatban kifejezve – 56 százalékkal csökkent. A legnagyobb kár a juhállomány 80 százalékat, a sertésállomány 79 százalékat érte. A lovaknak 40, a szarvasmarhának 57 százaléka maradt meg. Ezek az adatok csak részben érzékeltek a valóságos veszteséget, mert nem fejezi ki a minőség romlását. Ugyanis az állatállomány legjobb egyedeit, elsősorban a nagybirtokok törzstenyészeteit nyugatra hurcolták, vagy levágták. A háború után főleg a kisgazdaságok lecsökkent állománya maradt meg, amelynek tenyészértéke, termelési eredménye gyengébb volt az átlagosnál. 1945 után az állattenyésztési politikánk legfőbb célja az volt, hogy az állomány legalább számszerűen mielőbb érje el a háború előttiit. A gyarapodás legelőször a szarvasmarha állománynál következett be 1947-48-ban, majd a sertéseknél 1950-ben, a juhoknál pedig 1953-ban. A lóállomány bár 1958-ig növekedett, de többé nem érte el az 1935. évi színvonalat.

A háború veszteségeinek pótlására kedvezően hatott a földosztás. A régi és az új parasztgazdaságok jövedelmük növelése, családjuk vágóállatokkal és állati termékekkel történő ellátása, valamint a szükséges igaerő és az istállótrágya biztosítása érdekében gyors ütemben fejlesztették állattenyésztésüket.

A földreform után, a kötelező beszolgáltatás éveiben a tenyésztési kényszer és a vágási tilalmak következtében az állatállomány az első években elég gyorsan nőtt, az 1950-es évek elejére átlagosan 2,9 százalékkal haladta túl a háború előtti nagyságát. Az adminisztratív intézkedések visszahatása a mezőgazdaság nagyüzemi átszervezésének első éveiben jelentkezett. 1961-től kezdve a termelőszövetkezetek, állami gazdaságok minőségi selejtezései és az igásállatok egy részének felszámolása miatt, átmenetileg – 1966-ig – csökkent az állatállomány (1. ábra).

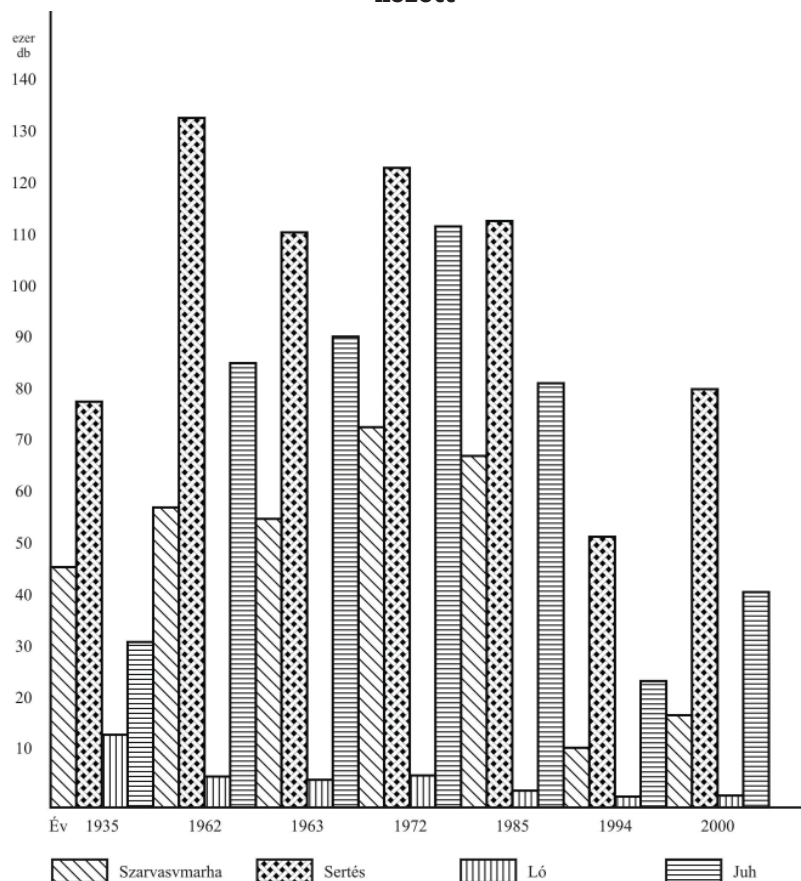
1966. tavaszáig 1935-höz képest a szarvasmarhából 20,2 százalékkal, sertésből 41,2 százalékkal, lovakból 60,9 százalékkal kevesebbet, juhból viszont 302,8 százalékkal többet tartanak (1. táblázat). A szarvasmarha 4,3 százalékkal kevesebb mint 1962-ben volt, s ezen belül a tehenek száma 5,6 százalékkal csökkent. Ennek oka főképpen a háztáji gazdaságok takarmányozási nehézségeiből származnak, valamint a tsz-nél istálló hiányában az elhelyezés okoz problémát az állomány fejlesztésében. Az állatállományban az egyes állatfajok létszámának csökkenésén, illetve növekedésén kívül más jellegű változások is történtek. Megváltozott a hasznosítási módja és az állomány szerkezeti összetétele. Az ökrök, lovak helyett húst és tejet termelő szarvasmarhát, valamint sertést és juhot tartanak. A korábbi sertésállomány csaknem teljes egészében mangalica volt, s ezt az állatállományt felváltotta a szinte teljesen hús jellegű, illetve keresztezett sertésfajta.

1. táblázat. Az állatállomány alakulása 1935–2000 között (db)

Év	Szarvasmarha összesen	ebből: tehén	Sertés összesen	ebből: anyakoca	Ló	Juh	Baromfi
1935	46 585	20 361	79 441	12 934	14 868	30 202	283 671
1962	58 464	23 186	134 417	13 252	6 631	85 593	401 420
1966	56 012	21 899	112 567	9 805	5 916	91 458	953 526
1972	74 764	47 031	124 063	20 302	5 389	113 251	420 651
1985	67 956	25 381	114 057	7 348	3 060	82 700	1 344 237
1994	10 950	6 064	53 583	2 727	1 736	24 688	774 428
2000	18 707	8 613	98 461	7 911	1 561	59 432	728 752

Forrás: KSH (Statisztikai évkönyvek, Ált. mezőgazdasági összeírás, ÁMÓ 2000) alapján, a szerző számításai

1. ábra. A négy fő állatfaj állományának számbeli alakulása 1935-2000 között

Forrás: KSH adatbázisa alapján saját szerkesztés

Az állattenyésztésben 1966-tól 1980-ig a nagyüzemi gazdaságokban addig nem tapasztalt változások történtek. A termelés volumene és színvonala egyaránt gyarapodott. Megindult az iparszerű tartási és takarmányozási rendszerek széleskörű térhódítása, először a baromfi-, később a sertés- és a szarvasmarha tenyésztésben. A 45 szakosított állattartó telep (pl. Csaholc, Csenger, Gacsály, Ura, Beregsurány, Szamosszeg, Tarpa, Tunyogmatolcs stb.) nagyfokú gépesítettsége kedvezően befolyásolták a termékek mennyiségi és minőségi eredményeit. Az állattenyésztés jövedelmezősége fokozatosan javul. A nagyüzemi gazdaságok fajlagos mutatói meghaladják a háztáji, kiegészítő és az egyéni gazdaságok eredményeit, főleg tej-, tojás- és vágócsirke termelésben. A szektorális megoszlására jellemző, hogy a nyolcvanas évek elején a szarvasmarha nagyobb részét (24034 db, 64,7%) a termelősövetkezetekben, állami gazdaságokban, a sertés- és a baromfiállomány több mint 50 százalékát háztáji, kiegészítő és egyéni gazdaságokban tartják.

A hatvanas évek második felétől az állattenyésztés eredményességét segítette a nagy- és kisüzem szoros együttműködése. A szektorális kooperáció a sertéságazatban a legszembetűnőbb. A kistermelő számára a nagyüzem biztosítja a tenyésztés szinte valamennyi feltételét, a növendékállattól a takarmányon keresztül a felvásárlásig. A hízlalást vállalók a gondozással járó munkát, valamint a férőhelyeket adják. Hasonló együttműködés a baromfi- és a szarvasmarha tenyésztésben nem alakult ki. Az 1970-es évek elejétől a sertéságazatban is fellazult a kapcsolat, mivel a termelősövetkezetek szakosított telephelyein már biztosíthaták az állattartásnak a korszerű feltételeit.

A lendületes fejlődés a nyolcvanas évek végén megtorpan. 1980-hoz viszonyítva 1990-ben a szarvasmarha közel 20 százalékkal, a tehén 15 százalékkal, a sertés 10 százalékkal, a juh 30 százalékkal, a baromfiállomány 10 százalékkal csökkent. Az 1990-es évek első felében részben a volt szocialista országok piacainak elvesztése, részben a tulajdonviszonyok átalakulása, másrészt az aszályos évek takarmányhiánya miatt területünk állatállománya a baromfi kivételével olyan mértékben csökkent, ami csak a második világháború okozta pusztításokkal mérhető. 1994-ben 54 százalékkal kevesebb szarvasmarhát, 40 százalékkal kevesebb sertést, 62,8 százalékkal kevesebb juhot és 0,6 százalékkal kevesebb kevesebb baromfit tartanak, mint 5 évvel korábban.

Az állatállomány visszaesése egyaránt érintette az egyéni gazdaságokat, a gazdasági szervezeteket (Rt, Kft, Bt), a szövetkezeti szektort. Néhány Bt, Kft, Rt 1992-től növelte az állatállományát, de ennek szerény mértéke nem tudta ellensúlyozni a veszteséget. Mindezekből az a következtetés vonható le, hogy az állattartást nem az üzemtípus, üzemméret, hanem döntően az ágazat jövedelmezősége határozza meg.

A kilencvenes évek végén a terület állatállománya az Észak-alföldi térségekhez hasonló mértékben változott. Növekedés indult meg főleg a sertés-, a juh- és a baromfi ágazatban. 2000. márciusában 10,5 százalékkal több sertést, 60,1 százalékkal több juhot, és 81,0 százalékkal több baromfit tartottak, mint 1994-ben. Ugyanakkor zuhanásszerűen csökkent a szarvasmarha-állomány. Az állatállomány gyarapodása főleg az egyéni gazdaságokban figyelhető meg, itt 15-20 százalékos növekedés, 10-15 százalékos a gazdálkodó szervezeteknél is, szövetkezeteknél viszont stagnálás, ill. kisebb mértékű fogyás tapasztalható. A Bereg-Szatmár kistérségeiben a korábbi évtizedekhez hasonlóan napjainkban is vegyes jellegű állattartás folyik (2. táblázat). Uralkodó a sertés-, szarvasmarha-tenyésztés, melyet a helyi takarmányalapoknak és a termelési hagyományoknak megfelelően az ágazati jövedelmezőség függvényében kissé módosíthatja a juh- és a baromfitenyésztés.

Az állatállomány szerkezete hasonló a megye-, a régió- és az országoshoz, azzal a különbséggel, hogy a kistérségek egyéni gazdaságaiban különösen a fehérgyarmati, a mátészalkai és a vásárosnaményiban alacsonyabb a sertések, juhok és a baromfiak, de lényegesen magasabb a gazdálkodó szervezeteknél a szarvasmarha aránya. Az állatsűrűség az egyéni gazdaságoknál alacsonyabb a megye, régió és az országos átlagnál, a gazdálkodó szervezetek viszont jelentősen meghaladják azokat. Az egyéni gazdaságoknál 100 hektár mezőgazdasági területre 22,4, a gazdálkodó szervezeteknél 115 számosállat esik (3. táblázat).

Végtekintve az állattenyésztés hat évtizedes fejlődésén megállapítható, hogy az utóbbi években – hasonlóan az észak-alföldi régióhoz – a Szatmár-Beregi térségben állattenyésztése olyan mélypontra került – legalábbis mennyiségi tekintetben –, amelyre nem volt példa a XX. században. Még az 1930-as évek világválsága idején

2. táblázat. Az állatállomány szerkezete és megoszlása gazdálkodó típusok szerint a beregi-szatmári kistérségekben (2000-ben)

Megnevezés	Szarvas- marha	Ebből: tehén	Sertés	Ebből: anyakoca	Juh	Ebből: anyajuh	Tyúkfélék
	<i>d a r a b</i>						
Egyéni gazdaságok							
<i>Kistérségek:</i>							
Csengeri	1 268	586	7 658	439	5 557	4 236	55 139
Fehérgyarmati	4 707	2 592	14 751	740	13 968	9 584	191 908
Mátészalkai	1 945	704	22 983	1 366	11 352	9 144	229 570
Vásárosnaményi	1 990	1 128	12 016	536	14 899	11 158	148 951
Összesen	9 910	5 010	57 408	3 081	45 776	34 122	625 568
Sz.-Sz.-B. megye	21 390	11 044	160 626	9 899	171 457	130 901	1 712 709
Észak-Alföld	74 247	35 985	559 825	40 956	379 254	277 532	5 295 274
Ország összesen	273 662	120 940	2 518 290	178 083	1 032 585	746 495	25 076 588
Gazdálkodó szervezetek							
<i>Kistérségek:</i>							
Csengeri	2 510	1 150	9 086	852	1 735	1 200	-
Fehérgyarmati	3 318	1 493	17 392	2 310	2 610	1 560	12 381
Mátészalkai	2 372	683	1 880	481	1 064	751	90 803
Vásárosnaményi	597	277	12 695	1 187	8 247	5 466	-
Összesen	8 797	3 603	41 053	4 830	13 656	8 977	103 184
Sz.-Sz.-B. megye	18 653	8 496	99 161	10 716	17 930	11 485	482 809
Észak-Alföld	117 661	54 935	557 763	55 410	98 047	64 638	2 946 029
Ország összesen	576 780	270 148	2 523 602	247 514	254 739	169 708	17 342 399

Forrás: A magyar régiók mezőgazdasága, 2000. Észak-Alföld, KSH adatbázisa alapján a szerző számításai

is kb. ötvenezer számosállatot tartottak. Meglepő és tanulságos, hogy a második világháború után, az ötvenes évek elején számosállatban kifejezve több volt az állatsűrűség területünkön mint 1935-ben, vagy az első világháborút megelőzően 1910-ben.

Horn P. (1999) véleményével egyetértésben mai gazdasági helyzetben legfőbb gondot többek között a következő tényezők okozzák:

- szétestek a piaci együttműködés keretei, nagyrészt megszűntek az együttműködési, integrációs kapcsolatok;
- az állattenyésztés szerkezete nem a piachoz való igazodás szándékával változott;
- az állatállomány nagymértékű számbeli ingadozások miatt alig alkalmazhatók sikerrel a piacsabályozás EU-nak megfelelő eszközei;
- az állóeszköz-állomány leromlott, elavult, és a beruházások és fejlesztések még a mai szint újratermeléséhez is elégtelenek;
- a folyamatos takarmányellátásban tapasztalható zavarok.

A szarvasmarha-állomány változása

A térség szarvasmarha-állománya a XIX. század második felében gyors fejlődésnek indult. Ez azonban csak az első világháborúig tartott. Az állomány a két háború között az egyenetlen takarmánytermelés és az országosan jelentkező gazdasági válság hatására hol emelkedett, hol csökkent, de lényeges változás sem számukban, sem összetételükben nem történt. A második világháború súlyos károkat okozott a szarvasmarha-állományban, területünk a veszteséget az ötvenes évek közepére heverte ki. 1962-ben már túlhaladta a háború előtti számát 11884 db-bal, 25,5 százalékkal (4. táblázat).

4. táblázat. A szarvasmarha-állomány számbeli változásai 1935-2000 között (db, %)

Megnevezés	Szatmár-Beregi- (síkság)térség			Szabolcs-Szatmár-Bereg megye		
	<i>Szarvas- marha összesen</i>	<i>Ebből: tehén</i>		<i>Szarvas- marha összesen</i>	<i>Ebből: tehén</i>	
	<i>db</i>	<i>db</i>	<i>%</i>	<i>db</i>	<i>db</i>	<i>%</i>
1935	46 585	20 361	43,7	144 500	75 300	52,1
1952	45 675	23 119	50,6	182 825	81 305	44,5
1962	58 469	23 186	39,6	173 829	91 527	52,6
1966	56 012	21 899	39,1	145 432	58 121	39,9
1972	74 764	28 039	37,5	147 213	58 672	39,8
1985	67 956	25 281	37,2	132 521	51 498	38,8
1994	10 950	6 064	55,4	93 587	37 816	40,4
2000	18 707	8 613	46,0	40 043	19 513	48,7

3. táblázat. Száz hektár mezőgazdasági területre jutó állatállomány a szatmár-beregi kistérségekben 2000-ben

Megnevezés	Szarvasmarha	Ebből: tehén	Sertés	Ebből: anyakoca	Juh	Ebből: anyajuh	Tyúkfélék	100 ha mezőgazd. termőter. jutó számosság
Egyéni gazdaságokban								
<i>Kistérségek:</i>								
Csengeri	11,1	5,1	67,2	3,9	48,7	37,2	483,7	24,4
Fehérgyarmati	14,6	8,0	45,7	2,3	43,3	29,7	594,7	24,2
Mátészalkai	6,1	2,2	71,7	4,3	35,4	28,5	715,8	20,6
Vásárosnaményi	8,2	4,6	49,4	2,2	61,2	45,8	611,9	20,6
Összesen, átlag	10,0	4,9	58,5	3,1	47,1	35,3	601,5	22,4
Sz.-Sz.-B. megye	9,2	4,8	69,2	4,3	73,8	56,4	737,5	26,3
Észak-Alföld	12,8	6,2	96,5	7,1	65,4	47,9	913,0	32,7
Ország összesen	11,8	5,2	108,9	7,7	44,6	32,3	1084,0	33,6
Gazdálkodó szervezetekben								
<i>Kistérségek:</i>								
Csengeri	152,8	70,0	553,2	51,9	105,6	73,1	-	193,1
Fehérgyarmati	44,5	20,0	233,2	31,0	35,0	20,9	166,0	70,9
Mátészalkai	97,7	28,1	77,5	19,8	43,8	30,9	3471,9	117,9
Vásárosnaményi	18,3	8,5	390,0	36,5	253,4	167,9	-	78,3
Összesen, átlag	78,3	31,6	313,5	34,8	109,5	73,2	909,5	115,0
Sz.-Sz.-B. megye	29,1	13,2	154,4	16,7	27,0	17,9	752,0	47,7
Észak-Alföld	28,2	13,2	133,7	13,3	23,5	15,9	706,1	44,6
Ország összesen	24,7	11,5	107,9	10,6	10,9	7,3	741,4	38,0

Forrás: A magyar régiók mezőgazdasága, 2000. Észak-Alföld, KSH adatbázisa alapján a szerző számítása

2000. évi az 1935. évi százalékában	40,1	42,3	-	27,7	25,9	-
2000. évi az 1985. évi százalékában	27,5	34,1	-	30,2	37,9	-

Forrás: KSH (Statistikai évkönyvek, Ált. mezőgazdasági összeírás /ÁMÓ/ 2000) alapján a szerző számításai

A hatvanas évek piaci árai mellett a vágómarha előállítására gazdaságosabbnak látszik a tejtermelésnél, s ezért a mezőgazdasági üzemek igyekeznek a hizlalásra alkalmas állományukat megnövelni. Ennek következtében alakult ki területünkön is az országos helyzethez hasonlóan az alacsonyabb tehénarány. Az 1960-as évek második felétől különböző központi intézkedések hatására (különböző támogatások, akciók, felvásárlási ár emelése) emelkedett az állomány száma, 1972 év végén elérte a 74764 db-ot. A szarvasmarhatartás jelentőségét jól jelzik az állatsűrűségi mutatók is, mely szerint 100 hektár mezőgazdasági területre 48 db szarvasmarha és 21 tehén jut. Országos átlag 29 db szarvasmarha, illetve 12 db tehén.

Az erőteljes számbeli gyarapodást 1975. év második felétől – visszatérő értékesítési nehézségek miatt – csökkenés követte. Mind a nagyüzemekben, mind a kisgazdaságokban – az értékesítési bizonytalanság, alacsony árak, magas önköltségek és az országos átlag alatti hozamok miatt – nem gazdaságos, különösen a tehéntartás. Emiatt néhány kisebb közös gazdaság, több háztáji- és egyéni gazda felszámolta a tehenészetét. A nagyüzemekben az ágazat eszközigényessége és a szűkös fejlesztési lehetőségek a tenyésztés bővítését átmenetileg háttérbe szorította.

Az 1980-as évek elején kedvezően hatottak a jövedelmezőséget javító központi intézkedések. Hatására ismét fellendülő fázisba jutott a szarvasmarha-tenyésztés. 1979-1985 között 3 százalékkal nőtt az állomány, ezen belül az állami gazdaságban 0,5 százalékkal, a termelőszövetkezetekben több mint 5 százalékkal. A kistermelők állománya viszont drasztikusan, 24,7 százalékkal csökkent. A kisüzemi szarvasmarhatartó gazdaságok száma évről-évre csökken. 1985-ben történt állatszámítás adatai szerint 7418 gazdaság foglalkozik szarvasmarhatartással az 1972. évinél 29,8 százalékkal kevesebben. Azok, akik továbbra is foglalkoznak szarvasmarha-tenyésztéssel, általában növelték állományukat. A gazdaságok többségében ott gyarapodott az állomány, ahol a rét és a legelő mellett jelentős területet foglalnak el a szántóföldi takarmánynövények (lucerna, vöröshere, silókukorica). Pl. Szamosszeg, Nábrád, Gulács, Ura, Jánkmajtis, Tarpa, Milota, Kísar, Szatmárcseke, Tiszakerecseny, Lónya, Csenger, Csengerújfalú, Botpalád, Kölcse, Csaholc, Csegöld, Tisztaberek.

A nyolcvanas évek második felétől a szarvasmarha állomány ismét csökkenő tendenciát mutat. Ennek okát a tenyésztés magas önköltségében, a romló belföldi keresletben, az exportlehetőségek beszűkülésében kell keresnünk. A szarvasmarha-állománynak a nyolcvanas évek végén elindult csökkenése a rendszerváltást követően felgyorsult. 1989-1994 között a számbeli visszaesése meghaladta a nyolcvan százalékot (83,9%), mindez a gazdálkodási- és a hasznosítási formák szerint eltérő módon alakult. A termelőszövetkezetekben csökkent a legnagyobb mértékben. A mesterségesen lecsökkentett állomány zöme vágásra került. A szövetkezetek mellett

működő vállalatok, társaságok, valamint a háztáji gazdaságok, egyéni termelők is jelentősen mérsékeltek állataik számát.

A csökkenés országos tendencia, ennek egyik oka a tejipar magánosítása (Laska S.-né – Oros I. – Schindele M. 1996). A külföldi tulajdonú tejipari vállalatoknak elegendő mennyiségű, olcsó, Nyugat-Európából származó alapanyag áll rendelkezésükre, és nem volt érdekük a hazai magas tejtermelési szint fenntartása. Ennek nem kívánatos következménye lett, hogy a tehénállomány jelentős részét vágóállatként értékesítették.

A kilencvenes évek második felétől kezdődően a zuhanásszerű visszaesés megtorpan. 1996 első negyedétől kezdve a csökkenés lelassul, kisebb gyarapodás figyelhető meg. Az egyéni gazdálkodók állattartási kedve átmenetileg megélénkült, s ennek következtében állománybővülés a 2000. év végére meghaladta a tíz százalékot (10,9%). 2002-től sajnos újabb jelentős visszaesés tapasztalható az EU elvárásainak hatására.

Az állomány hasznosítása, fajta szerinti összetétele

A hatvanas évtized elején a legszembetűnőbb változást a szarvasmarha-állomány hasznosítása szerinti összetételében, a mezőgazdasági munkák gépesítése eredményezte. Az átszervezés előtt a mezőgazdaságban a vonóerő-szükségletnek jelentős részét igásökrök, lovak tették ki. A hatvanas évek közepétől a mezőgazdaságok fokozott gépesítése következtében az igavonó állatok helyett húst és tejtermelő szarvasmarhát tartanak.

A hetvenes években bekövetkezett fajtaváltás eredményeként egy tehenre jutó tejtermelés éves átlagban 2916,3 liter volt, az 1980-as évek végére már 161,1 százalékkal túlszárnyalta az 1966. évi tejhozam átlagát (5. táblázat). Ezen belül az állami gazdaságban az állattartás kedvezőbb feltételeinek következtében lényegesen magasabb a tejtermelés, mint a termelőszövetkezetekben, háztáji és egyéni gazdaságokban. 1989-2000 között nő az egy tehenre eső évi tejhozam mennyisége, a korábbi évtizedekhez hasonlóan, most is a nagyüzemi gazdaságokban érnek el nagyobb hozamokat.

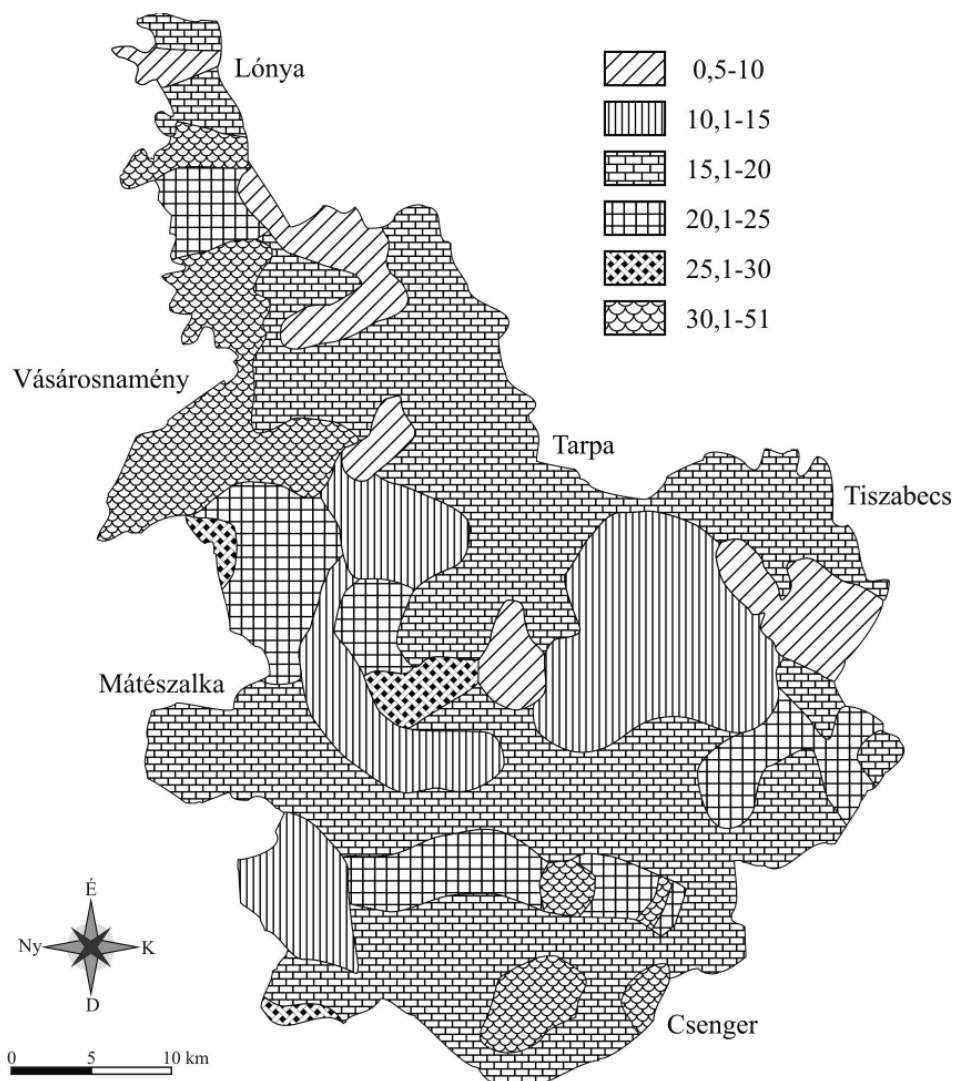
5. táblázat. A tejtermelés alakulása 1966-2005 között szektorok szerinti megoszlásban (Egy tehen évi átlagos tejhozama, liter)

Év	1966	1972	1975	1980	1985	1989	1994	2000	2005
Megnevezés									
Állami gazdaság	3183	3195	3573	4218	4578	4810	-	-	-
Termelőszövetkezet	2104	2358	2875	3113	3402	3478	-	-	-
Háztáji és egyéb gazd.	1902	2207	2301	2608	3197	3294	-	-	-
Gazdálk. szervezetek	-	-	-	-	-	-	5872	7560	8000

Egyéni gazdaságok	-	-	-	-	-	-	5618	7105	7412
Átlag	2 396,3	2586,6	2916,3	3313	3725,6	3860,6	5742	7332,5	7706

Forrás: KSH adatbázisa (Megyei Statisztikai évkönyvek) alapján, a szerző számításai

2. ábra. 100 hektár szántó-rét, legelő területre jutó szarvasmarha számosságát 1972-ben

Forrás: Magyarország Tervezési-Gazdasági Közveti III. Észak-Alföld atlasza, Budapest, 1974.

Az elmúlt 60 év alatt a fajta szerinti összetétele a Szatmár-Beregi-síkságon megváltozott. A második világháború előtti években az állománynak több mint 75 százalékát, főként igazásra használt magyar szürke fajta tette ki. A magyar szürke aránya a századforduló idején csökkent, és ezzel egyidejűleg növekedett a magyar tarkák száma. A tehénállomány zömét a nemesített fajták adják. Területünkön jelentős fajtaváltás az 1970-es években kezdődött. Számos próbálkozás után a húshasznosításnál elsődlegesen a Hereford és a Limusin fajták, a tejhasznosításnál a Holstein-Friz került be az állomány jelentős részébe. Jelenleg a tisztavérű magyar tarka a szarvasmarha állománynak mintegy 55-60 százalékra tehető, míg az állomány 35-40 százaléka Holstein-Friz vagy annak keresztezése. A Holstein-Friz fajtákat zömmel gazdasági társaságok, szövetkezetek tehenészetében, míg a magyar tarkát leginkább az egyéni gazdaságokban tartják.

A Szatmár-Beregi térségben a szarvasmarha földrajzi elhelyezkedése meglehetősen egyenletes. Magasabb állatsűrűségi területek a tiszamenti községekben található (2. ábra). Jelentősebb szarvasmarha-állomány Csaholcon (3092 db), Csengerben (2113 db), Mátészalkán (2086 db), Porcsalmán (695 db), Szamosszegen (685 db), Csengerújfaluban (552 db) és Gyügyén (528 db) van. 200-450 db között található Kölcshén (441), Vásárosnaményban (426), Jándon (400), Tisztabereken (316), Botpaládon (326), Nagyecsedén (238), Tarpán (260), Tiszabecsen (297).

A kistérségek közül legtöbb szarvasmarhát a fehérgyarmati és a csengeri kistérségben tartják, e két körzetben a térség állományának több mint hatvan százaléka (63,1 százaléka) található. Ezzel szemben igen kevés (2587 db → 13,8%) Vásárosnamény vonzáskörzetében. Az alacsony szarvasmarha-sűrűség a legtöbb esetben a rét- és legelőterületek alacsony arányával, gyenge minőségével van összefüggésben. A községi adatok vizsgálata alapján megállapítható, hogy a nagyobb állatsűrűségű területeken főleg a hústermelés, az alacsonyabbnál inkább a tejtermelés a jellemző. Területünk átlagos szarvasmarha-sűrűsége a vizsgált időszakban jelentős mértékben változott, megfigyelhető, hogy vannak évjáratok, amikor mind az országos, mind a megyei átlagot meghaladja, illetve attól kisebb-nagyobb mértékben elmaradnak (6. táblázat).

6. táblázat. 100 ha mezőgazdasági területre jutó szarvasmarha 1935–2000 között (db)

Év	Szatmár-Beregi-síkság		Szabolcs-Szatmár-Bereg megye		Ország	
	szarvasmarha	tehén	szarvasmarha	tehén	szarvasmarha	tehén
1935	41,2	18,9	32,5	13,9	40,2	19,3
1966	36,8	16,9	36,5	15,5	37,1	16,5
1972	37,7	17,1	40,1	17,1	41,5	16,6
1985	43,3	20,7	44,4	19,5	40,4	15,9
1994	18,2	10,3	13,7	7,0	37,8	15,0
2000	44,1	18,2	19,1	9,0	14,0	7,4

Forrás: KSH adatbázisa (Statistikai évkönyvek, Általános Mezőgazdasági Összeírás /ÁMÖ/ 2000) alapján a szerző számításai

A szarvasmarha-állomány koncentrációja

A nagyüzemi átszervezés a mezőgazdaságban a termelőeszközök nagymértékű koncentrációját eredményezte. Ennek mértéke területünk mezőgazdaságának két fő ágában – a szántóföldi növénytermesztésben és az állattenyésztésben – nem volt egyforma, az állattenyésztésben végbement koncentráció lényegesen kisebb volt. 1966-ban a szarvasmarha-állomány 36,1 százaléka van állami és szövetkezeti, 63,9 százaléka háztáji és az egyéni gazdaságok tulajdonában. A nagyüzemekben főképpen növendékállatokat, hizómarhákat, kis számban teheneket tartanak. A háztáji és az egyéni gazdaságokban a tehénállomány száma nagyobb a növendékállatokénál. Az 1966. évi árintézkedések a háztáji gazdaságokban az állattartási kedv növekedését eredményezték. Ez főleg a hizómarhák tartásában jutott kifejezésre. A termelőszövetkezetekben a szarvasmarha-állomány növelését a hatvanas évek közepéig akadályozta az elhelyezési lehetőség. Nem voltak korszerű istállók, szerfásépületekben, vagy a háztáji gazdaságok istállóiban kényszerültek elhelyezni az állatokat. Ez a helyzet kétségkívül hátráltatta a fejlesztést. Az állomány megfelelő elhelyezése, a felhasznált takarmányok tápláló értékének jobb kihasználása korszerű istállók, férőhelyeket igényelt. Az állami gazdaságokban, termelőszövetkezetekben a korszerű, szakosított szarvasmarha telepek építése a hatvanas évek végén kezdődött. 1980-ig 37 telephely létesült, ahol 6875 db állat elkülönített elhelyezését (tehen, borjú, növendék, hizó) biztosították.

A háztáji- és kisüzemi szarvasmarha-állomány tartása többségében elavult, korszerűtlen istállóban történik. A férőhelyek 21,3 százaléka mondható korszerűnek, melyek alkalmasak a háztáji állattenyésztési kiségek alkalmazására is.

A nyolcvanas évek végén a termelőszövetkezetekben, kisgazdaságokban a férőhelyek kihasználtsága 75-80 százalékos az állomány csökkenése miatt. A gazdálkodási formák szerinti megoszlását vizsgálva megállapítható, hogy 1972-ig a háztáji-, kiegészítő- és az egyéni gazdaságokban a szarvasmarha tartás súlya lényegesen nagyobb mint az állami gazdaságokban és a termelőszövetkezetekben együttevén. 1973-tól a kisüzemi gazdaságok száma évről-évre apad, 1962 és 1985 között 87,1 százalékról 29,1 százalékra. A nagyüzemi gazdaságok szarvasmarha állománya viszont 1975-től lendületesen fejlődik, az elsőbbségét a rendszerváltásig megőrzi. 2000-re ismét az egyéni gazdálkodók tartanak 3 százalékkal több szarvasmarhát (7. táblázat).

Kifejezetten állattartóknál és vegyes gazdálkodást folytatóknál együttesen – 2000. év márciusában – 18707 db szarvasmarhát tartottak. Az állatot tartóknál ennek csak kis része, 16,9 százaléka, a vegyes gazdálkodást folytatóknál viszont 83,1 százaléka található. A fentiekben már említettem, hogy a szarvasmarha-állomány példátlan mértékben csökkent az elmúlt évtizedben. Ez a jelenség azonban elgondolkodtató, mivelhogy a Szatmár-Beregi térség természeti adottságai és termelési hagyományai megalapozzák a szarvasmarha-tenyésztés fejlesztését. Az agrárnépesség számára folyamatos munkalehetőséget nyújtó állattenyésztés fellendítése a térségben nemcsak gazdasági érdek, hanem szélesebb értelemben vett társadalompolitikai, foglalkoztatási célokat is szolgálna. Ebből következik, hogy a jelenlegi alacsony állományszám gyarapítása 65-70 ezer db-ra reális célként fogalmazható meg. Főleg a tehénállomány növelése lenne kívánatos. A fejlesztéshez szükséges erőforrások a legtöbb gazdaságban azonban hiányoznak, de a jelenlegi támogatási rendszer kínálta lehetőségek sem fokozzák a termelési kedvet. A kis-

üzemi gazdaságok helyzetét rontja az is, hogy a meglévő, hagyományos istállók ma már nem alkalmasak 20-25 db tehén, vagy 20-30 db hízó- és növendékmарha elhelyezésére, a kis alapterületük, valamint a takarmányozás, higiénikus fejés feltételeinek biztosítása, trágyaelhordás nehéz kézi munkája miatt.

Remélhető, hogy az elfogadott (2006) „Nemzeti Agrár-vidékfejlesztési Stratégia” mezőgazdaság fejlesztésének közép- és hosszú távú programja elegendő központi, illetve EU támogatást biztosít térségünk szarvasmarha-állomány növeléséhez, színvonalának fejlesztéséhez.

7. táblázat. A szarvasmarha állomány megoszlása gazdasági típusok szerint (db)

Megnevezés	1966		1972		1985	
	Szarvasmarha összesen	ebből: tehén	Szarvasmarha összesen	ebből: tehén	Szarvasmarha összesen	ebből: tehén
Állami Gazdaság	2 016	766	2 616	529	1 322	1012
Mezőgazdasági term.szöv.	18 212	7 225	31 923	14 605	35 395	14 117
Háztáji-, kisegítő-egyéni gazdaság	35 784	13 908	40 225	31 897	31 239	10 252
Összesen	56 012	21 899	74 764	47 031	67 956	25 381

Megnevezés	1994		2000	
	Szarvasmarha összesen	ebből: tehén	Szarvasmarha összesen	ebből: tehén
Gazdálkodó szervez.	4 523	2 322	8 797	5 010
Egyéni gazdálkodók	6 427	3 742	9 910	3 603
Összesen	10 950	6 064	18 707	8 613

Forrás: KSH adatbázisa (Statisztikai évkönyvek, Általános Mezőgazdasági Összeírás /ÁMÖ/ 2000) alapján a szerző számítása

Irodalom

- A kistérségek társadalmi, gazdasági helyzete, Észak-Alföld. KSH (Juhászné dr. Hantos É. Sorozatszerkesztő) 2006. Debrecen, p. 91.
- Agrárstatisztikai források és helytörténeti kutatás, községsoros. Statisztikai kiadványok. KSH Budapest, 1980.
- Általános mezőgazdasági összeírás 1-5., 7-8. kötet. KSH Budapest, 1971.
- Általános mezőgazdasági összeírás (ÁMÖ) 2000. KSH Budapest, 2001.
- Boros L. (1989): Szabolcs-Szatmár-Bereg megye mezőgazdasága. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye monográfiája 2. Társadalom és gazdaság. Nyíregyháza, pp. 281-354.
- Horn P. (1999): Állattenyésztés Magyarországon. Ezredforduló. Stratégiai kutatások a Magyar Tudományos Akadémián. pp. 11-14.
- Laska S. – Oros I. – Schindele M. (1996): Szerkezetváltás az állattenyésztésben. Magyarország agrártörténete. Agrártörténeti Tanulmányok. Mezőgazda, Budapest, pp. 645-669.
- Mezőgazdasági összeírás: Magyarország állatállománya, földterülete. KSH Budapest, 1981.
- Szabolcs-Szatmár-Bereg megye Statisztikai évkönyvei (1949-2005-ig). KSH Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Igazgatósága, Nyíregyháza.

Somi Zsolt

Kárpátalja mezőgazdasága az ukrán agrárpolitika feltételrendszerében

Az 1990–1991-es évek történelmi fordulópontjain, az évszázadokon keresztül idegen – lengyel, lengyel–litván, majd meghatározóan orosz, a nyugati területen osztrák – uralom alatt lévő megközelítőleg 50 millió lakost számláló Ukrajna elnyerte függetlenségét. Nem hagyható figyelmen kívül, hogy már az 1991. decemberi, az orosz, belorusz és ukrán államfők által aláírt – Belovezsszkaja Puscsa nyilatkozat előtt is, ami jogilag megszüntette a Szovjetuniót, az ukrán társadalom és az ország vezetése a függetlenséget politikailag realitásnak tekintette. Itt elég utalni az ukrán parlament – Verhovna Rada, 1991. augusztus 24. ülésén elfogadott „Ukrajna függetlenségének kikiáltása” okmányra, amit az 1991. december 1-i népszavazáson a lakosság döntő többsége – így a keleti régió orosz nemzetiségű kisebbsége is támogatott (1., 120–121.). Ukrajna törvényhozása már az 1991. évben a mezőgazdaság fejlesztését meghatározó határozatot fogadott el, ami elvben új utakat nyitott a termelés szervezeti formáit illetően.

Ismert, hogy az 1920–1930. években az akkor az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság területén végrehajtott kollektivizáció eredményeként felszámolták az egyéni gazdaságokat. A második világháború éveiben, majd a háború után a Szovjetunió Nyugat-Ukrajna oblasztyjaiban (megyéiben) is a kolhozrendszer lépett életbe az állami gazdaságok mellett. Ez vonatkozott az 1945. június 29-i szovjet–csehszlovák paktum alapján a Szovjetunióhoz csatolt Kárpátaljára is – néhány éves átmeneti időszak után. Ukrajna függetlenné válása éveiben Kárpátalja összesen 416 ezer hektár mezőgazdasági területéből az állami gazdaságok 87 ezer hektárt, a kolhozok 271 ezer hektárt, míg a lakosság háztáji és kisegítő gazdasága 58 ezer hektárt foglaltak el (2., 7.). Nem hagyható figyelmen kívül, hogy míg Kárpátalja síkföldi régiójában a nagyüzemi gazdálkodásnak megvoltak a feltételei, addig az előhegyi, és különösen a magashegyi rajonokban (járás) úgy a táblaméretek, mint a domborzati viszonyok ezt nem tették lehetővé. A „kényszerkolhozosítás” az 1940–1950. évek fordulóján elsősorban a magashegyi régióban kilátástalan helyzetbe hozta a mezőgazdaságot.

Ukrajna törvényhozása, a Verhovna Rada A földreformról szóló, 1991. évben elfogadott törvénye elvben utat nyitott az egyéni – ukrán terminológiában: paraszti, farmer-gazdálkodás előtt. A törvény a mezőgazdasági területtulajdon és területhasználat reformját irányozta elő. Az 1992. évben elfogadott „A föld tulajdonformáiról” tüllepve az előző az előző törvényt, már a létrehozandó egyéni gazdaságok eseté-

ben a termőföld magántulajdonát is engedélyezte. Azonban ez a magántulajdon nem volt teljesértékű. A megszerzett földtulajdont a tulajdonos nem értékesíthette – esetenként bérbe adhatta, és a földtulajdon nem volt örökölhető. Ukrajnában az alkotmány szerint az államelnöki rendeleteknek – elnöki-parlamenti államforma keretei között is törvényereje van – pontosabban volt, a 2004. év az alkotmány-reform előtti időszakban. Az 1994–1995-ös években érvénybe lépett államelnöki rendeletek a mezőgazdasági termelési szféra reformjáról és a mezőgazdasági vállalatok és szervezetek közös tulajdonába átadott föld vagyonnevesítési rendjéről alapján a volt kolhozok vagyonnevesítése megtörtént, és kollektív mezőgazdasági vállalatokként folytatták nagyüzemi termelésüket. Azonban, a kolhozok szervezése időszakában az „össznépi” tulajdonba került termőföld konkrét nevesítése nem történt meg. Tehát a kollektív mezőgazdasági vállalatok dolgozói nem ismerték a kvázi földtulajdonuknak a helyét, így ha kiléptek a közös (nagyüzemi) gazdálkodás kereteiből és egyéni gazdaságot hoztak létre, úgy vagyonyjegyük értékében a nagyüzem jelölte ki a földterület helyét. A vagyonyjegy érvényesítése földterület szerzésére azonban csak a kollektív mezőgazdasági vállalat tagjait illette meg. Azok a természetes személyek, akik korábban kolhoztagok voltak, de az átszervezés idejében már nem, ugyancsak jogot formálhattak vagyonyjegyre, de ezek érvényesítése csak a termelőeszközökre terjedt ki. Az állami szektor gazdaságai – szovhozok és, például a kutatóintézetek tangazdaságai, földjei továbbra is állami tulajdonban maradtak. Ez, természetesen, ellentétet szült. Egy eredetileg kolhoz utólagos átszervezése szovhózzá megfosztotta a már állami gazdaság dolgozóit a föld tulajdonjoga megszerzésének lehetőségétől.

Ukrajnában az agrárszféra átszervezésében az áttörést az 1999. december 3-i államelnöki rendelet hozta meg. A rendelet, a gazdaság agrárszektora reformjának felgyorsítására irányuló halaszthatatlan intézkedésekről, gyakorlatilag felszámolta a kolhozrendszer utódjaként alakított kollektív mezőgazdasági vállalatokat. Országos szinten a több mint 10 ezer kollektív mezőgazdasági vállalatból 46 százalék gazdasági társaságként, 25 százalék újtípusú teljes vertikumú – termelési, feldolgozási, értékesítési – szövetkezetként, 21 százalék egyéni tulajdonban lévő vállalkozásként folytatta tevékenységét, míg 800 felszámolt kollektív mezőgazdasági vállalat földje egyéni gazdaságok tulajdonába került. Az állami gazdaságok jelentős része ugyanakkor különböző társas vállalkozási formában – részvénytársaság, korlátolt felelősségű társaság – folytatta tevékenységét, vagy, különösen a munkaigényes kultúrák esetében, részes művelésbe adta ki a földterületet (3., 123.).

Kárpátalja egyes régiói eltérő feltételei a mezőgazdasági termelés optimális szervezeti formáinak kialakítása esetében különleges helyzetek kialakulásához járultak hozzá. Mint már említettük, az 1990. évben a lakosság háztáji és kiegészítő gazdasági 58 ezer hektárt foglaltak el, az oblaszty mezőgazdasági területének mindössze 13,9 százalékát. Ugyanakkor míg a Kárpátalján megtermelt mezőgazdasági termék értéke az 1990. évben – összehasonlítva áron számítva, 1574 millió hrivnya volt, addig a lakosság gazdaságaiból ebből 866 millió hrivnya – 55,0 százalék, származott (4., 7.). Függetlenül attól, hogy itt szerepet játszott az úgynevezett kistermelés struktúrájának eltérő helyzete a nagyüzemekkel szemben – az egységnyi területről a munkaigényes kultúrák – gyümölcs, zöldség megtermelhető nagyobb értéke. Abban, hogy Kárpátalján a mezőgazdasági terület alig több mint 10 százalékról a háztáji és kiegészítő gazdaságokban termelték meg a termék több mint felét – 55 százalékot,

meghatározó tényező volt úgy az előhegyi, mint elsősorban a magashegyi régióban a nagyüzemi gazdálkodás feltételeinek a hiánya.

Kárpátalja mezőgazdaságának területi elkülönítése – régiók közötti elkülönítése, az egyes rajonok alapján problematikus. Míg a négy síkföldi rajon – Ungvár, Munkács, Beregszász, Nagyszőlős területének 60–70 százaléka a Nagyalföld határon átnyúló része, addig az előhegyi és magashegyi járások esetében már nehéz meghúzni a határt a mezőgazdasági termelés természeti-klimatikus és domborzati feltételei között. A Nagyberezna, Voloc, Mizshirja (a volt Ökörmező) és Rahó rajonok egyértelműen a magashegyi régióban vannak, addig a többi öt előhegyi rajon Perecseny, Szolyva, Ilosva, Huszt és Técső területe már megosztott. Itt elég kiemelni, hogy Técső rajon a Tisza felső szakasza egy részén a síkföldi területtől a Kárpátok gerincéig terjed. Így a továbbiakban a dolgozatban Kárpátalja regionális helyzetének elemzése esetében csak a síkföldi rajonok és a hegyi régió szerepel. Nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy az előhegyi rajonokban lévő nagyüzemek – mezőgazdasági vállalatok – száma és területe nem meghatározó az itt lévő a lakosság gazdaságaihoz viszonyítva, amiről a továbbiakban ismertetett statisztikai adatok adnak számot. Ugyanakkor – mint Szabolcs-Szatmár-Bereg megye mezőgazdasága esetében – az elemzett időszak az utóbbi évekre terjed ki.

1. sz. táblázat. A gazdálkodó szervezetek száma és mezőgazdasági területe az 1991–2006. években

(4., 13–15.)
hektár

	1991	2004	2005	2006
Mezőgazdasági terület összesen	414 755	420 376	416 463	454 269
Ebből:				
Mezőgazdasági üzemek	357 205	81 351	70 716	54 640
Lakosság gazdaságai	57 550	339 025	345 747	399 629
Mezőgazdasági terület a négy síkföldi rajonban				
Ebből:	190 943	195 028	193 794	201 265
Mezőgazdasági üzemek	169 405	63 771	55 733	44 982
Lakosság gazdaságai	21 538	131 257	138 061	156 283

A dolgozat 1. számú táblázata alapján egy sor következtetést lehet levonni. Kárpátalja összesen 415 ezer hektár mezőgazdasági területéből a négy síkföldi járás az 1991. évben 191 ezer hektárt – a terület 46,0 százalékát foglalta el. Ugyanezek a mutatók a 2006. évben – 454 ezer hektár, illetve 201 ezer hektár – 44,3 százalék, a mezőgazdasági termelésbe vont terület, a síkföldi régióban is, bővülését igazolják. Feltételezhető, hogy az utóbbi években elsősorban a hegyi régióban lévő mezőgazdasági terület – 1991. évben 224 ezer hektár, míg a 2006. évben 253 ezer hektár, a korábban a termelésből kivont területek – gyepek és magashegyi legelők, újraszámbevételét jelenti.

A mezőgazdasági termelés természeti feltételeinek meghatározó mutatója, hogy míg a négy síkföldi járásban a szántó területe a 2006. évben 134 ezer hektár volt (a mezőgazdasági terület 66,7 százaléka), addig ez a hegyi régióban – a szántó 67 ezer hektár, a mezőgazdasági terület mindössze 26,5 százalék-a. Nem lehet

figyelmén kívül hagyni, hogy egy lakosra számítva a mezőgazdasági terület Kárpátalján mindössze 0,35 hektár, ez a mutató Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében 0,68 hektár, addig a szántó esetében nagyobb az eltérés, több mint háromszoros – Kárpátalja mindössze 0,15 hektár, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye 0,49 hektár. Ez a tény – a szántóterület hiánya, függetlenül Kárpátalja mezőgazdasága további előnytelen – klimatikus, domborzati, helyzetétől az egyik tényező lehet a határon átnyúló kapcsolat kialakítása esetében.

A 1. számú táblázat alapján megállapítható, hogy Ukrajna függetlenségének elnyerése után, az új agrárpolitika feltételrendszerében Kárpátalján a lakosság gazdaságai – a volt háztáji és kiegészítő gazdaságok területének bővülése eredményeként – foglalják el a mezőgazdasági terület megközelítőleg 90 százalékát, és térnyerésük az utóbbi két évben is folytatódott – a 2004. évben 80,6 százalék, a 2006. évben 88,0 százalék. Ismét a termelés feltételeinek eltérő helyzetét igazolja a síkföldi és a hegyi régiók között, hogy a négy síkföldi rajonban a mezőgazdasági üzemek, bár vesztek földterületükből, de így is a mezőgazdasági terület 22,3 százalékán gazdálkodtak a 2006. évben.

Az utóbbi években a mezőgazdasági üzemek száma stabilizálódott – területi szinten a 2004. évben 307, míg a 2006. évben 299 társas vállalkozás működött. Ez azt jelenti, hogy az egy vállalkozásra számított mezőgazdasági terület a 2004. évben még 265 hektár, míg a 2006. évben már csak 182 hektár volt. A helyzet Kárpátalja négy síkföldi járásában – valamivel jobb nagyságrendben – hasonló volt. A 2004. évben 155 mezőgazdasági üzem átlagterülete 411 hektár volt, míg a 2006. évben a 190 üzem esetében csak 236 hektár. Kérdés, hogy egy kevesebb mint 300 hektárral rendelkező társas vállalkozás akár gyep, akár szántóterületen képes-e hatékony tevékenységet folytatni.

A lakosság gazdaságainak száma Kárpátalján a 2004. évben 296 ezer, a 2006. évben 322 ezer volt. Egy gazdaság átlagterülete alig haladta meg az 1 hektárt. Gyakorlatilag ugyanilyenek a mutatók a négy síkföldi rajonban – a 2004. évben 109 ezer gazdaság, átlagterületük 1,2 hektár, a 2006. évben 124 ezer gazdaság, átlagterületük 1,3 hektár. Világos, hogy ezek a gazdaságok elsősorban a család élelmiszerszükségletének ellátására termelnek mezőgazdasági termékeket, és csak jelentéktelen mennyiség kerül piaci értékesítésre. Kárpátalja egyes városi piacain, és utcáin is a kvázi „őstermelők” jelenléte a lakosság leszakadó rétegeit jelenítik meg.

Korábban történt említés arról, hogy az 1990. évben a háztáji és kiegészítő gazdaságok Kárpátalján a mezőgazdasági terület 13,9 százalékán termelték meg a mezőgazdasági termékek 55 százalékát. Az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaságban – egyes kísérletektől eltekintve, nem volt ismert a nagyüzemek által integrált termelés a lakosság gazdaságaiban, így ez a bizonyos 55 százalék Kárpátalja különleges helyzetének volt a bizonyítéka. A kolhozrendszer megszűnésével, az állami gazdaságok térvészésével – amit nem pótoltak a létrehozott társas vállalkozások – a lakosság gazdaságaiban termelt mezőgazdasági termékek döntő helyet foglaltak el a lakosság élelmiszerellátásában. Ez nem mond ellent a fentiekben említett „őstermelői” piacozásnak, mivel az egyes vállalatok felvásárolják a lakosság gazdaságaiban megtermelt termékeket, és ezek jelennek meg az értékesítési piacon eredeti vagy feldolgozott formában. A 2001. évben a Kárpátalján megtermelt – pontosabban számbavett, összesen 1224 millió hrivnya értékű – összehasonlító áron számított – mezőgazdasági termékből a lakosság gazdaságaiból származott

1148 millió hrivnya 93,8 százalék, míg a 2006. évben – 1243 millió hrivnya értékéből 1171 millió hrivnya – 94,2 százalék. Az utóbbi években viszonylag stabil volt az előállított termékek értéke, a kiemelkedő 2004. évi termékérték – 1415 millió hrivnya után, csak a 2005. évben volt visszaesés (4., 7.).

A továbbiakban a két meghatározó szántóföldi kultúra – a gabonafélék és a burgonya – termelési adatait elemezzük.

**2. sz. táblázat. Kárpátalja gabona és burgonya termelése
1990–2005. években
(4., 24-25.)**

Megnevezés	1990	2003	2004	2005
Gabonafélék összesen				
Betakarított terület (ezer ha)	64	81	86	80
Termésmennyiség (ezer t)	306	272	355	296
Termésátlag (t/ha)	4,8	3,6	4,3	3,7
Ebből:				
Mezőgazdasági üzemek				
Betakarított terület (ezer ha)	57	28	30	24
Termésmennyiség (ezer t)	277	63	105	67
Termésátlag (t/ha)	4,9	2,3	3,5	2,8
Lakosság gazdaságai				
Betakarított terület (ezer ha)	7	53	56	56
Termésmennyiség (ezer t)	29	209	250	229
Termésátlag (t/ha)	4,1	3,9	4,5	4,1
Burgonya összesen				
Betakarított terület (ezer ha)	23	34	35	35
Termésmennyiség (ezer t)	338	522	561	543
Termésátlag (t/ha)	14,6	15,3	16,0	15,5
Ebből:				
Mezőgazdasági üzemek				
Betakarított terület (ezer ha)	9	1	1	...
Termésmennyiség (ezer t)	131	13	11	9
Termésátlag (t/ha)	12,2	12,2	13,1	15,7
Lakosság gazdaságai				
Betakarított terület (ezer ha)	14	33	34	35
Termésmennyiség (ezer t)	207	509	550	543
Termésátlag (t/ha)	14,8	15,4	16,2	15,5

A 2. számú táblázat adatai viszonylag jól tükrözik Kárpátalja mezőgazdaságának helyzetét és problémáit. A gabonafélék esetében meghatározó, hogy a klimatikus viszonyok miatt a kukorica csak a síkföldi rajonokban, és az előhegyi régió síkföldi részein – de ott is csak a FAO-200, és a FAO-300 – érik be. A magashegyi régióban az egyetlen gabonaféle a zab. Jellemző, hogy a 2005. évben a gabonafélék termelésében – 296 ezer tonna, a négy síkföldi rajon termelése 249 ezer tonna – 84,1

százalék volt. Ezen belül a kukorica szemnek betakarított termelése a síkföldi rajonokon kívül csak az előhegyi Ilosva rajonban volt mérhető.

Feltételezhetően kétségeket ébreszthet a gabonafélék 1990. évi, viszonylag magastermésátlaga. Itt figyelembe kell venni, hogy a szemeskukorica terméshozama az állami gazdaságokban és a kolhozokban 4 tonna/hektáron felül volt. Ugyanakkor, az 1986-ban létrehozott Kárpátaljai Gabonatermelési Rendszer a síkföldi nagyüzemekben 28 ezer hektáron koordinálta a kalászosok termelését, és a termésátlag az 1990. évben kimagaslóan magas – 5,5 tonna/hektár – volt (5., 64.). A mezőgazdaság átszervezése után a termelési rendszer megszüntette tevékenységét.

A 2003–2005-ös években, jellemzően, a gabonaágazat tartotta meg pozícióit a mezőgazdasági üzemekben. A gazdasági társaságok foglalták el a gabonafélék területének több mint 30 százalékát, és innen származott a termésmennyiségének megközelítőleg $\frac{1}{4}$ -e. Azonban, a lakosság gazdaságainak adatai a hiányos adatfelvétel miatt megkérdőjelezhetők. Nem valószínű, hogy az előhegyi és magashegyi járásokban a zab magas termésátlagot biztosított volna, így a 4 tonna/hektáron felüli termésátlag mutatók kérdésesek. Ez a feltevés mégjobban kiemeli Kárpátalja mezőgazdaságának legnagyobb problémáját. – A gabonatermelés a kedvezőtlen természeti feltételek miatt nem tudja biztosítani az állatállomány keveréktakarmány szükségletét. Elég megemlíteni, hogy még a rekordnak tekinthető 2004. évben is az oblaszty egy lakosra számított termésmennyisége 300 kg alatt volt, a nemzetközileg elfogadott 1000 kg-mal szemben. Ehhez még hozzá lehet tenni a gabonafélék struktúrájában a szemeskukorica alacsony részarányát – az 1990. évben mindössze 23,2 százalék, míg a 2005. évben sem haladta meg a 30 százalékot, így a keveréktakarmányt fogyasztó állattenyésztési ágazatok – sertés, baromfi – ellátása saját termelésből nem volt biztosítható. Nem lehet figyelmen kívül hagyni – ennek ismételtén a határmenti integrált agrártermékpiacon koncepció esetében lehet jelentősége –, hogy a Szovjetunió megszűnése előtti időszakban Kárpátalja takarmányfeldolgozó üzemai a központi alapokból évente 600-800 ezer tonna kukoricát kaptak, ami az 1990. évet követően megszűnt.

Kárpátalja elsősorban előhegyi és magashegyi ukrán/ruszin lakosságának a második kenyere a burgonya, amelynek a termelési feltételei a magashegyi rajonokban is biztosítottak. A 2. számú táblázat adatai alapján megállapítható, hogy az 1990. évben az állami gazdaságok és kolhozok szántóterületén 9 ezer hektár burgonya betakarított terület volt, addig az ágazat a következő években egyértelműen a lakosság gazdaságaiban koncentrált. A 2005. évben a kivétel 300 hektár terület, egy az Ungvár rajon magántulajdonban lévő burgonya termelésre szakosodott üzeme. Ugyanúgy mint a gabonafélék esetében, a lakosság gazdaságaiban termelt burgonya mennyiségi és átlaghozam mutatói megkérdőjelezhetők. Függetlenül ettől Kárpátalja egy lakosra számított burgonyatermelése rendkívül magas – meghaladja a 400 kilogrammot, egy ugyancsak elfogadható 15 tonna/hektár termésátlag mellett.

A dolgozat terjedelme nem teszi lehetővé a kertészeti ágazatok részletes elemzését. Itt elég kiemelni, hogy a síkföldi rajonokban összpontosult szőlőágazat termőterülete az utóbbi években gyakorlatilag nem változott – 4-5 ezer hektár, és a terület több mint 50 százaléka továbbra is a társvállalkozások ültetvényein található. Ezzel ellentétben a gyümölcságazat helyzete. Míg az 1990. évben az állami gazdaságok és kolhozok gyümölcsültetvényei 10 ezer hektárt foglaltak el, addig jelenleg ez a terület kevesebb mint 2 hektár. Kárpátalján a gyümölcsstermelés kritikus állapotát

jellemzi, hogy a lakosság gazdaságaiban is csökkent a terület, és míg az oblaszty gyümölcsstermelése az 1990. évben 139 ezer tonna volt, addig az utóbbi években alig haladta meg a 60 ezer tonnát. Ez a visszaesés gátolja a rendkívül jövedelmező gyümölcsösültmények előállítását az egyes üzemek telepein (4., 29–30.).

Kárpátalja állatállományának adatait a 3. számú táblázat tartalmazza.

**3. sz. táblázat. Állatállomány Kárpátalja mezőgazdaságában
1991–2006. években**

(4., 36., 37.)
ezer darab

Megnevezés	1991	2005	2006
Szarvasmarha összesen	353	186	171
Ebből:			
a mezőgazdasági üzemekben	224	9	9
a lakosság gazdaságaiban	129	177	162
Ebből tehén összesen	141	134	125
a mezőgazdasági üzemekben	59	3	4
a lakosság gazdaságaiban	82	131	121
Sertés összesen	343	252	255
Ebből:			
a mezőgazdasági üzemekben	76	9	14
a lakosság gazdaságaiban	267	243	241
Juh és kecske összesen	269	119	116
Ebből:			
a mezőgazdasági üzemekben	197	7	10
a lakosság gazdaságaiban	72	112	106

A szarvasmarha telepek megszűnése a leépült állami gazdaságokban és a felszámolt kolhozokban jelentős állománycsökkenést eredményezett Kárpátalján – 1991. évben 353 ezer, 2006. évben 171 ezer darab – 48,4 százalék. A lakosság gazdaságaiban egy bizonyos állománynövekedés nem tudta ellensúlyozni a nagyüzemi állattartás gyakorlati megszűnését. Ugyanez a helyzet a sertéságazatban, itt viszont a lakosság gazdaságaiban is csökkent az állomány. A fentiekkel részben ellentétes a juhágazat helyzete. Míg az elsősorban magashégyi juhászatok gyakorlatilag megszűntek, addig a lakosság tulajdonában lévő juhállomány jelentősen növekedett.

Kárpátalja síkföldi rajonaiban a lakosság tulajdonában lévő szarvasmarha száma az 1991. évben 31 ezer darab, míg a 2006. évben 47 ezer darab, több mint 50 százalékos növekedés volt. Ezzel ellentétes a lakosság gazdaságaiban tartott sertések állományának változása a négy síkföldi rajonban a létszám 1991. évben 127 ezer, míg a 2006. évben mindössze 95 ezer volt. Megállapítható, hogy a lakosság állattartó tevékenységében nincs jelentős eltérés a hegyi régió és a síkföldi rajonok között. A szarvasmarha tartásban érdekelt gazdák száma emelkedik, míg a sertésállomány csökken a lakosság gazdaságaiban.

Az állattenyésztési termékek előállítása területén az utóbbi években egy viszonylagos stabilizáció tapasztalható. Az élősúlyban számbavett hústermelés

menyisége a 2000–2006-os években 73–77 ezer tonna, a tejtermelés némileg emelkedett – 1999. évben 363 tonna, 2006. évben 389 ezer tonna, ugyanúgy mint a tojástermelés – 1999. évben 262 millió darab, a 2006. évben 297 millió darab volt (4., 41.). Azonban az adatszolgáltatás pontossága, ugyanúgy mint a növénytermesztési ágazatokban, a lakosság gazdasági részéről megkérdőjelezhető, így az állattenyésztési ágazatok helyzetelemzése, figyelembe véve a viszonylag pontos adatszolgáltatást nyújtó mezőgazdasági üzemek hiányát, nem ad megbízható képet a kialakult folyamatokról.

Ukrajna sorsfordító éveiben a nemzeti-demokrata politikai irányzatok agrárpolitikájának központi kérdése volt a dekollektivizáció után a mezőgazdasági termelést – az ukrán terminológia szerint – paraszti, farmer gazdaságokra alapozni. Viszonylag gyorsan kiderült, hogy egy erőltetett – a magyar agrárszférában létrejött „családi gazdaságok”-nak megfelelő, gazdálkodási formának nincsenek meg a megfelelő feltételei. Egyrészt az évtizedekig tartó kollektív termelés időszakában nem alakulhatott ki egy jelentős vállalkozói réteg, másrészt nem volt meg – függetlenül a támogatási rendszertől, a farmergazdálkodás anyagi feltétele. Az Ukrajna agrárpolitikáját meghatározó törvények és államelnöki rendeletek jelenleg egyformán kezelik a létrejött társasági vállalkozásokat, s az egyéni és paraszti, farmer gazdaságokat.

Kárpátalján a területi statisztikai hivatal külön kiadványokban ismertette a paraszti, farmer gazdaságok tevékenységét (6.). Ugyanezek az adatok szerepelnek a mezőgazdaság egészét érintő kiadványokban. Tekintettel a paraszti, farmer gazdálkodás nem meghatározó súlyára Kárpátalján, csak a fontosabb mutatókra térünk ki a továbbiakban.

Az ukrán statisztika a paraszti, farmer gazdaságokat a mezőgazdasági üzem kategóriába sorolja, elkülönítve ezen belül az adatokat. Így jelenleg Kárpátalján jogi személynként 1447 paraszti, farmer gazdaság van bejegyezve, a farmerek birtokában összesen 10997 hektár földterülettel. Egy gazdaság átlagterülete mindössze 7,6 hektár, ami elvben megkérdőjelezi a hatékony tevékenységet. Ezek a mutatók a négy síkföldi rajonban némileg eltérőek – Ungvár rajon 256 gazdaság 2663 hektár terület, egy gazdaságra átlagban 10,4 hektár jut, Munkács rajon 215 gazdaság, 1902 hektár, egy gazdaságra 8,8 hektár, Beregszász rajon 280 gazdaság, 2474 hektár, egy gazdaságra 8,8 hektár Nagyszőlős rajon 401 gazdaság, 1916 terület, egy gazdaságra mindössze 4,8 hektár terület jut átlagban (4., 20.). A rendelkezésre álló adatok szerint a hatékonyságot feltételező minimális 50 hektár birtokmérettel a négy síkföldi rajonban csak 8 gazdaság rendelkezik. Jellemző, hogy ezekben a gazdaságokban található a paraszti/farmer gazdaságok összes gépparkjának – 530 traktor, 20 kombájn – meghatározó része. Az adatok arról adnak számot, hogy csak minden harmadik farmer rendelkezik traktorral (6., 59.). Ugyanakkor nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy az Ungvár rajonban már létrejött a közös mezőgazdasági technika használat, ahol négy paraszti/farmer gazdaság közösen vásárolt és használt gépparkot.

A paraszti, farmer gazdaságok termelési eredményei a 2005-ben a következők voltak. Gabonatermelés összesen 8,8 ezer hektáron, 3,4 tonna/hektár termésátlaggal, burgonya termelés 1,4 ezer hektáron 16,2 tonna/hektár termésátlaggal. Jelentősebb volt a zöldségtermelés – 2,4 ezer hektáron 15,8 tonna/hektár termésátlaggal, akkor amikor a társas vállalkozások nem foglalkoztak a zöldség ágazattal (2., 26–27.). Ugyanakkor az állattartás a paraszti/farmergazdaságokra nem jel-

lemző. A fentiek alapján megállapítható, hogy Kárpátalján a paraszti, farmergazdálkodásnak nincs jelentős szerepe a mezőgazdasági termékek termelésében. A gazdaságok meghatározó része a lakosság gazdaságainak színvonalán van, és jogi jegyzésüket elsősorban egyrészt az adókedvezménye – a magántulajdonban lévő vállalkozásokkal szemben –, másrészt a támogatási rendszer motiválja.

Az agrárszféra szerepe Kárpátalján nem elhanyagolható a lakosság – munkaképes lakosság, foglalkoztatásának esetében. Az 1,3 millió lakos közül a gazdaság egyes ágazataiban foglalkoztatottak száma – a 2005. évben – 551 ezer fő volt. Ezen belül a mezőgazdasági termelésben 158 ezer fő – 28,7 százalék talált munkaalkalmat. Függetlenül ettől ismert a viszonylag krónikus munkanélküliség Kárpátalján, ami a határon túli – elsősorban időszakos – munkavállalást helyezi előtérbe.

Kárpátalja mezőgazdasági termelése az ismert klimatikus és domborzati körülmények miatt történelme folyamán sohasem volt képes biztosítani lakossága élelmiszerellátását saját megtermelt mezőgazdasági termékeiből. Az oblaszty agrárszférájának külkereskedelmi mérlege jelenleg is problematikus. Függetlenül attól, hogy Kárpátalja összes árukivitelével – a 2005. évben 552 millió USD, a mezőgazdasági termékek exportja – 13 millió USD, csak 0,2 százalék, a behozatalban – 686 millió USD, a mezőgazdasági termékek importja 5 millió USD – még a 0,1 százalékot sem éri el. Tehát egy külkereskedelmi 134 millió USD mérleghiány mellett a szűken vett mezőgazdasági termékek külkereskedelme többletet – 8 millió USD mutat, a területen kívülről behozott feldolgozott élelmiszertermékek nagyságrendben felülmúlják ezt a többletet. Ez a tény ismét felveti egy integrált agrártermékpiac kialakításának realitását elsősorban a határmenti régióban – Magyarország és Ukrajna között.

A Szabolcs-Szatmár-Bereg megye viszonylag kedvező természeti feltételei lehetőséget nyújtanak a megye szükségletének biztosítása mellett egy évenkénti megközelítőleg 300-400 ezer tonna gabona más piacokon történő elhelyezésére. Kárpátalja krónikus takarmánygabona hiányát megoldhatja ennek a mennyiségnek az importja. Így lehetőség nyílna a nagyüzemi gazdaságokban felszámolt állattartási telepek újra termelésbe vonására. A felvetett kérdés feltételezi magyar-ukrán vegyesvállalatok létrehozását, ennek minden előnyével együtt.

IRODALOM

1. Almásy Sándor: A független Ukrajna gazdaságának történelmi-politikai háttere. *Gazdaság és Társadalom*. 2003/1. (110-134. old.)
2. Szilszke hozspodarsztvo Zaparpatszkoj oblasztyi. *Sztatszticsnij Zbirnik. Zakarpatszke Oblaszne Upravlinija Szatisztika*. Uzshorod. 1999.
3. Almásy Sándor: Új típusú mezőgazdasági vállalkozások Kárpátalja síkföldi régiójában. *Gazdaság és Társadalom*. 2004/2. (123-128.old.)
4. Szilszke hozspodarsztvo Zakarpattja u 1990-2005 rokach, *Sztatszticsnij Zbirnik.Holovne Upravlinija Sztatsztiki u Zakarpatszkoj Oblasztyi, Uzshorod.2006.*
5. Sepa V. Almásy A. Novüje integrirovannije formirovanije a szelyszkdom hozjajsztve.Uzshorod., Karpati, 1990.
6. Szeljanszki (fermerszki) hozspodarsztva Zakarpatszkoj oblaszti. *Holovne Upravlinija Sztatsztiki u Zakarpatszkoj Oblasztyi. Uzshorod. 2005.*

interjú

Marik Sándor

A csengerújfalusi O'sváth-család 600 éve

O'sváth György nagykövet életéről és a családja történetéről

O'sváth Györgyre illik a jelző: világpolgár. Budapesten született, és érettségizett. Bonnban, Londonban, Párizsban tanult jogot és közgazdaságtant. Harminc esztendeig az Európai Közösség főtisztviselője Brüsszelben, nyugdíjba vonulása után az EU Bizottságának tiszteletbeli igazgatója. Tíz éve Magyarország rendkívüli és meghatalmazott nagykövete utazó nagykövetségi minőségben. A Magyar Máltai Lovagok Szövetségének elnöke, a Szuverén Máltai Lovagrend nagykeresztes tartománygya.

1999 augusztusában ismerkedtünk meg Csengerben, ahol édesapja szobrának avatásáról tudósítottam. Két évvel később az „Általuk híres e föld” című interjúkötet számára készítettünk egy hosszabb interjút édesapjáról, szintén O'sváth Lászlóról. Most pedig a családról beszélgettünk. A három írásban óhatatlanul vannak átfedések, ugyanakkor eltérések is, hiszen egy évtized alatt sokat változott a világ, benne Európa és Magyarország.

– A bevezető tömör életrajz hamis látszatot kelthet, mert nyílegyenes életpályát sugall, holott nem említett részletek többször is komoly fordulatot hoztak életében. Már az érettségi előtt összekülönbözött a hatalommal, s megtapasztalhatta, hogy a küzdelem nem mindig azonos feltételekkel zajlik. Hogyan történt?

– A piarista gimnáziumban tanultam. Államosítása után a gimnázium egyik diákvezetőjeként szólítottak fel, hogy a Mindszenty-perben nyilatkozzak a bíboros hercegprímás ellen. Ezt én hitvalló katolikusként megtagadtam, egyedül a hatvan diákvezető közül, és továbbra is szolidárisan nyilatkoztam a hercegprímás mellett. Ezért az ország összes állami középiskolájából kizártak. Így az akkor egyetlen nem államosított középiskolában, a református gimnáziumban tudtam az utolsó évet elvégezni és érettségizni. Ezzel nem volt vége; összeesküvés, tiltott határátlépés vádja miatt négyévi börtönre ítélték 1951-ben. Húsz éves voltam. Az oroszlányi bányában töltött évek után a Keresztény Ifjúsági Szövetség vezetőjeként és a Budapesti Forradalmi Tanács tagjaként részt vettem a magyar szabadságharc és forradalomban. Egy személyes emlék: Veres Péterrel 1956. október 23-án este 8

O'sváth György

órákor mi hoztuk le Nagy Imrét Orsó utcai házából a Parlamentbe, ahonnan beszédet mondott Budapest felkelt népéhez. November 14-én menekültem nyugatra.

– *Tizenhat-tizenhét évesen akkor sem lehetett túl gyakori az ilyen határozott kiállás, s bizonyára volt más is, hogy ilyen megkülönböztetett figyelemmel kísérték a hatóságok ifjú- vagy inkább kamaszkori tevékenységét. Mit gondol, miért?*

– Nyilvánvalóan a családom, a neveltetésem miatt. Régi nemesi familia a miénk, apám a Horthy-korszak nagy részében a Belügyminisztérium egyik meghatározó vezetője, miniszterek bizalmas munkatársa volt. Nemzeti elkötelezettsége óriási tekintélyt adott neki. Szakértelmére – kevésbé fontos poszton – a háború után az új hatalom is igényt tartott. Akkor távolították el végleg a minisztériumból, amikor a kommunista Rajk László lett a belügyminiszter, aki többek között létrehozta az ÁVH-t. Nyilvánvaló volt, hogy apámmal együtt, különösképpen Mindszenty melletti kiállásom voltán, én sem vagyok az új rendszer híve, s bebörtönzésemmel még egyet üthetnek a szüleimen is. Nehéz időket éltünk.

– *1956 után hosszú éveket töltött Magyarországtól távol, még 1970-ben elhunyt édesapja temetésére sem jöhetett el. Mikor, milyen körülmények között látta viszont Budapestet, őseinek földjét?*

– 1980-ban, és akkor sem könnyen, nem is saját jogon, hanem uniós tisztviselőként. Vezető tisztviselője voltam ugyanis annak az európai küldöttségnek, amely a magyar kormánnyal tárgyalt a magyar acél uniós exportjáról. Mondhatom, nem mindennapi helyzet volt az asztal „másik oldalán” ülni, de túl fontos dolgokról volt szó ahhoz, hogy a magánéletről, a családomról és a saját személyes sorsomról elmélkedjek. Csengerbe, Csengerújfaluba 1984–85-ben jutottam el.

– *A rendszerváltás után nagyon hamar feltűnt az ön neve a közélet első vonalában, különösen aktív politikai életet élt. Mi volt ennek az előzménye?*

– A forradalommal és Antall Józseffel ápolt kapcsolat. Őt nem akkor ismertem meg, amikor miniszterelnök lett, apáink szoros barátsága révén lettünk barátok mi is. Hétéves korunktól együtt jártunk iskolába, később a piarista gimnáziumba, közösen voltunk cserkészek is. Ugyanabból a szellemi forrásból táplálkoztunk mindketten. Természetes volt, hogy már a nemzeti kerekasztal-tárgyalások előtt igényt tartott véleményemre, hiszen a gazdasági- és Európa-ügyekre Brüsszélből jó rálátásom volt. Abban az időben igyekeztem minél több időt itthon tölteni. Amikor a választásokat megnyerve miniszterelnökké választották, felkért, hogy kormányának külügyminisztere legyek, majd később, a kormányátalakítás során, Rabár Ferenc lemondását követően a pénzügyminiszteri tárcát kínálta fel. Egyiket sem tudtam elfogadni; évtizedek óta külföldön éltem, nem ismertem az országot.

– *Engedjen meg itt egy kitérőt, hogy – mint néhai Antall József régi barátjától – megkérdezzem: 1989-ben Antall József miért a Magyar Demokrata Fórumot választotta, amikor három párt igyekezett őt megnyerni vezetőjének?*

– Ez valóban így volt, és logikus válasz is van rá. A három párt a következő: a Kiszgazdapárt, amelyhez kötötte családjá, hagyományai, saját életének is egy bizonyos szakasza, a Kereszténydemokrata Párt, melynek világnézetével egyetértett, s amelynek európai szinten én is tagja voltam, és a Magyar Demokrata Fórum. Azért az MDF-et választotta, mert látta, hogy ebben a pártban – támaszkodva a nemzeti-népi mozgalomra – van meg az a biztosíték, hogy nyugodt, erős, megbízható értékrend-orientáltóságú nemzeti és keresztény párttá tudja alakítani, rá tudja bízni az ország felelősségét. Másrészt baráti körének nagy része már ehhez a mozgalomhoz csatlakozott. Hozzá kell azonban tennem, hogy a Fórumot – a moz-

galmat – párttá Antall József alakította és ő adta meg azt a szellemiségét, amelynek három hordozója volt: a kereszténydemokrácia, a nemzeti-népi elkötelezettség és a nemzeti szabadelvűség. És valójában az MDF volt az egyetlen párt, amely ezt a három alapvető gondolatot képviselte, s kívánja képviselni ma is. Mindezt – a Nemzeti Kör tagjaként – már többször kifejtettem a nyilvánosság előtt.

– *Visszatérve az előző gondolatmenethez, ön tehát nem a közös munkára, csupán egy-egy hivatalos pozícióra mondott nemet...*

– Természetesen, hiszen azt a felkérést elfogadtam, hogy Antall József személyes tanácsadójaként vegyek részt kormánya munkájában. Ez folytatódott a negyedik évben Boross Péter miniszterelnöksége alatt is. E négy esztendő során a magyar kormány több döntésének előkészítésében vettem részt, olyanokban, amelyhez értettem: például a Nemzeti Bank státuszának kialakításában, az ÁPV Rt. létrehozása során a koncepció megteremtésében, vagy az ország Európa-politikájának kidolgozásában.

– *A polgári kormány idején, 1999-ben kapott újabb felkérés – hogy rendkívüli és meghatalmazott nagykövetségként, utazó nagyköveti minőségben vegyen részt ismét a kormány munkájában – feltehetően e tapasztalatokon alapult. Miben áll egy ilyen diplomata feladata?*

– A felkérés szerint elsőrendű feladatomban a kormány segítése tanácsokkal jogi, gazdasági, pénzügyi és adminisztratív kérdésekben minden olyan területen, ami Magyarország integrációját érinti. A második része a nagyköveti megbízásnak az, hogy esetenként konkrét feladatokkal megbízva segítsem az ország külpolitikáját. Például a Világkereskedelmi Szervezet kérdéseiben vagy nemzetközi környezetvédelmi tárgyalásokon, vagy versenyjogi kérdésekben erősítsem a magyar tárgyalási pozíciókat. Ez nem folyamatos napi munka, hanem alkalmasszerű és egyedi, amit a magyar kormányok hol gyakrabban, hol ritkábban vesznek igénybe. Az ország három utazó nagykövete közül vagyok az egyik, hasonló státussal bír még Medgyessy Péter és Habsburg György. A magam részéről rendelkezésére állok, ha bármilyen európai vagy diplomáciai kérdésben úgy érzik, támogatásra van szükség. Brüsszelben több, mint három évtizedes tapasztalatom, széles ismertségi köröm van, részben ma is ott élek, időm mintegy negyven százalékát ott töltöm.

– *Beszéljünk a családjáról, a felmenőiről. Ön korábban azt mondta, hogy az O'sváthok mintegy ötszáz éve vannak jelen Szatmár megyében. Honnan ered a kapcsolat?*

– Az O'sváthok hajdanán Székelyudvarhelyen és környékén éltek. Az első O'sváth, akiről adatok vannak, Erzsébet. Ő a XIII. században egy régi erdélyi család sarjához ment feleségül, a Koloman–Kálmán család tagja lett. A férfiágból egy O'sváth Pálról vannak dokumentumok, ő Nándorfejérvárnál Hunyadi János seregében harcolt. Később vagy ő, vagy a fia csatlakozott Mátyás király „fekete seregéhez”. Az O'sváthok lófők voltak, tehát a nemesi rangsorozatban a második helyen álltak a székely társadalomban.

– *Honnan származik e különleges családnév?*

– Az Osvát keresztnévből, mely akkor elterjedt volt, pl. Rozgonyi Osvát, Thurzó Osvát, stb... Székelyföldön sokan nyerték családnévüket keresztnévből, például a Móriczok, a Jakabffyok, Istvánffyok, a Kendeffyek, így a mi családunk is abból származtatja az eredetileg Osvát nevet. További fejlemény, hogy családjaink – első sorban a XVI–XVII. században – latin nyelven írott nemességleveleket kaptak, de a latinban nem létezik „z”. Így a magyar nyelvű átíratban O'sváthot írtak, az aposzt-

róf azt jelzi, hogy ott hiányzik a „z” betű. A család nevét Ozsváthnak kell kiejteni. Nyolc ilyen családnevünk van, pl. I'sáak, 'Sennyey, 'Sigray, 'Soldos, stb...

– *Mikor és miért jöttek az ősök Szatmárba?*

– Részben a székely nemesi ellenállás jegyében, részben a birtokosztások miatt indultak nyugat felé az első O'sváthok. Először Ugocsa megyében, Csepén szereztek birtokot, majd a XVI. század elején, 1520–1530-ban továbbiakat vásároltak Csengerújfaluban. Itt és ekkor már nyoma van adófizetésüknek. Megjegyzendő, hogy adót nem szabad székely lófókként fizettek, hanem a bérelt vagy megvásárolt zsellérbirtokok után voltak adókötelesek. A következő lépés volt székely nemességük biztosítása magyar oklevelek alapján is. Ez nyolcvan-száz év alatt a család mindkét ágának sikerült. Osváth János 1618. április

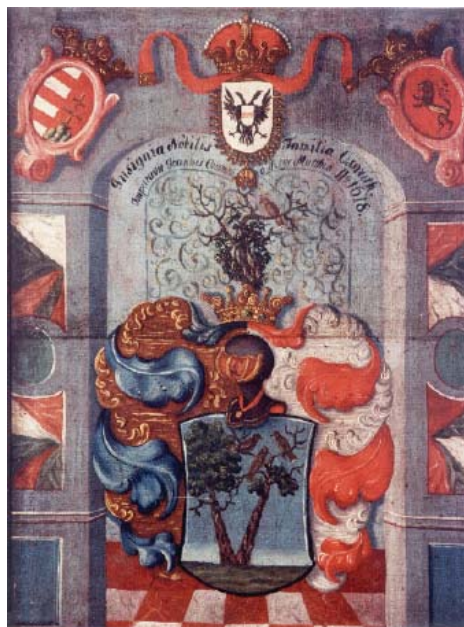
18-án nyert nemességet Bécsben II. Mátyás királytól. Vele együtt emelte a király nemesi rangra feleségét, Annát, fiát Istvánt, és annak testvérét, Nagy Mihályt. A címeres nemeslevelet 1619. április 12-én hirdették ki Petneházán, Szabolcs vármegyében, 1620. április 2-án pedig Szatmár vármegyében ratifikálták. Az én címeremben a név így szerepel: „Georgius O'sváth de Csenger-újfalu”. Ez a családág 1630. május 12-én kapott nemességet II. Ferdinándtól, Osváth Pál, Gergely, András, István és János nevére. A nemeslevelet 1630. november 7-én hirdették ki Borsod vármegyében, 1656. május 18-án pedig Szatmáron.

A családi történelem úgy tartja számon, hogy a református O'sváth-família a gazdálkodó családok közé tartozott. A környéken élő, hasonló társadalmi állású családokkal tartott szorosabb kapcsolatot és velük házasodtak össze, köztük Csuryakkal, Eötvösökkel, Kállayakkal, Urayakkal. Az O'sváthok közül számosan résztvevői voltak a vármegyei közéletnek. Találhatunk a család tagjai között vármegyei tisztségviselőket, alispánokat, jegyzőket, szolgabírókat, sőt írókat és református lelkészeket is. A család életének és közéleti szereplésének évszázadokon keresztül Szabolcs és Szatmár vármegye volt a színtere.

Érdekes csoportot képeznek a család fegyverforgató tagjai. Életüket, tetteiket megőrizték a korabeli krónikák. A Hunyadiak fegyveres szolgálata után egy 1767-ből származó „tanuvallatás” irataiból tudjuk például, hogy O'sváth István katona volt a Thököly-féle felkelés idején és „Munkács alatt fegyver által esett el.” Ugyanez a tanuvallató irat arról is közöl „biztos” adatokat, hogy Istvánnak volt még egy fiú testvére, Pál, s egy leány, Mária. Utóbbi nevelte fel István két árváját. Pál is elment katonának, mégpedig Thököly Imrével, s „holtig oda fel katonáskodott a

O'sváth György címere: a csenger-újfalusi O'sváth-család eredeti címere, kiegészítve a Máltai-szalaggal és -kereszttel

O'sváth János nemesi oklevelének részlete
(Fotók: Helytörténeti Múzeum, Csenger)

olvasókört szervezett, majd 1859-ben, a törvényes közrend megóvására megalakított pandúrság sárréti csendbiztosja lett. Még a betyárnóta sem feledkezett meg róla: „Arra kérem komisszáros uramat, / Ne lője ki alólam a lovamat...” . Ez ő volt. 25 éven át járta a bihari falvakat. Óriási helyismeretre tett szert. Ezt meg is írta élete fő művében, amely a „Bihar vármegye Sárréti járása leírása” címet viseli, Nagyváradon jelent meg 1875-ben. A „tudni vágyó nép részére” monográfiát írt szülőhelyéről, Kismarjáról, és „Pandúrkorom emlékei” címmel kiadatta az izgalmasabb nyomozásainak történetét. E könyveket most reprint kiadásban újra megjelentetem. O'sváth Pál kiváló emberként él a sárréti emlékezetében. Biharkeresztesen álló szobra és mellszobra Gyórfi Lajos Kossuth-díjas szobrászművész alkotása. Nevét Berettyóújfaluban utca őrzi.

Egy szabolcsi településen, Döge községben a főtér is egy O'sváth nevét őrzi, a nagyapámét. Ő Szatmárból került Szabolcsba. Református lelkész volt Nyírtasson, Kisvárdán, végül, leghosszabb ideig, harminc évig dögei esperes. Ez az O'sváth Pál (1863–1931) elvette Hegymegi Kiss Áron tiszántúli református püspök lányát, Erzsébetet, s ők ketten jelentették a környék társadalmi életének központját. Nagyapám Dögében építtetett egy gyönyörű, a község méretéhez képest hatalmas templomot, amelyben ma emléktábla hirdeti nevét. A település lakossága O'sváth Pál emlékét a templomszentelés 100. évfordulója alkalmából, 2004-ben bronz mellszoborral tisztelte meg, amely az általa létrehozott templommal szemben áll, a róla elnevezett téren. Marton László Kossuth- és Munkácsy-díjas szobrászművész alkotása. Számomra megtisztelő, hogy a képviselőtestület ugyanekkor a település díszpolgárává választott, elsőként volt ilyen Döge történetében.

francián Németországba házasodott, s ugyan oda fel is született fia, Zsigmond. Fiának meghagyta, hogy Magyarországra igyekezzenek, mert Szatmár vármegyében, Csengerújfaluban laknak atyafiai és ott jó nemes emberek.” Egy 1741-ben keltezett iratban a csengeri nemesek között olvashatjuk Osváth Dávid nevét, aki „maga személyében kelt fel és a maga költségén ment el a Burkus háborúba.” Én is tartogatok néhány „katonás emléket”. Itt van például az a bilincs a komódomon. Az egyik O'sváth hozta haza, aki II. Rákóczi György fejedelem hadaiban harcolt a tatárok ellen, majd rabságba esett. Ebben a vasban tartották, mígnem nagy váltságdíj fejében hazaengedték.

– Említsen még néhányat a család nevezetes tagjai közül...

– O'sváth Pál (1831–1908) negyvennyolcas honvéd hadnagy volt. Később Szentmártonban (ma Berettyóújfalú része) és Biharkeresztesen telepedett le, ahol nótáriusként (jegyzőként) tevékenykedett 1851–59-ig. Iskolát építtetett és

– *Feltűnő a családban gyakran előforduló Pál keresztnév, a kívülállónak néha meg is nehezíti az eligazodást...*

– A családban megvan ennek a hagyománya, mindig a legidősebb fiú kapta a Pál nevet. Így volt ezzel már lelkész nagyapám is, akiről beszélünk, három fia közül legidősebb, apám bátyja örökölte a nevet. Ő mint jogász, a legfelsőbb közigazgatási bíróság tagja volt – az 1945/47-es rendszerváltás után suszter lett, hogy fenntartsa családját. Fia, Pál, a gyermekasztma világhírű orvosa lett. Az ő elsőszülött fia szintén Pál, aki immár a tizenegyedik Pál. Az ő két fia közül az idősebbik a Pál nevet viseli, a fiatalabbik Máté.

– *Beszéljünk részletesebben mindenképp előtt az ön édesapjáról, O'sváth Lászlóról, aki lelkész-családban született...*

– Négyen voltak testvérek, egy lány mellett három fiú: a legidősebb Pál, akiről már szó volt. A legfiatalabb, Endre ezredesként a hadügyminisztériumban szolgált, 1945/47 neki is kettétörte karrierjét, kitelepítésben halt meg Jászberényben. A középső volt apám, aki Zsarolyánban született 1892-ben. Jogot tanult Debrecenben és Kolozsvárott, 1914-ben diplomázott. Ugron Gábor belügyminiszter, akivel rokonságban állt, hozta fel Szabolcsból a minisztériumba, ahol végigjárta a ranglétrát. Keresztes-Fischer Ferenc alatt – aki a Horthy-rendszer legjelentősebb belügyminisztere volt –, lett az elnöki osztály főnöke, és ezzel a minisztérium kulcsembere. Feladata volt a M. kir. Belügyminisztérium szellemiségének meghatározása, annak a koncepciónak kidolgozása, amely a magyar történelemből és alkotmányosságból származott a minisztériumra. Feladata volt továbbá a magyar közigazgatás újjászervezése és modernizálása. Nagy felelősséget viselt, mert a váltakozó miniszterek mellett ő számított a folyamatosságot képviselő második embernek. Apám rendelkezett még egy jó tulajdonsággal: tudott a háttérben maradni. Ritkán szerepelt a sajtóban, elvétele jelent meg a reprezentatív közéleti eseményeken, ezeket a miniszterek, képviselők dolgának tartotta. Így a szélesebb nyilvánosság nem is nagyon ismerte őt, viszont az egész kormányzat tudta, hogy a háttérben jelentős hatása van az ország sorsát meghatározó döntések alakulására. Erős jelleme, mélyen gyökerező igazságtudata, nemzeti elkötelezettsége miatt élvezett nagy bizalmat mind miniszterei, mind a kormányzó részéről. 1938-tól feladata volt a menekültügy megszervezése, működtetése, amelyet – mint id. Antall Józseftől, Varga Bélától tudjuk – végig elkötelezten, bátran, körültekintően és humánosan oldott meg. 1944. március 19-ig látta el feladatát, tehát addig, amíg a németek meg nem szállták az országot. A német megszálláskor el kellett hagynia a fővárost, 1944 októberében a Szálasi-kormány elfogadási parancsot adott ki ellene. Engem, mivel mint leendő túszt kerestek, dr. Salacz Pál bújtatott. Apámnak 1945-ben ismét felelősséget kellett vállalnia, a Debrecenben székelő kormány őt bízta meg a Belügyminisztérium budapesti részlegének vezetésével. Szakértelmét később a minisztérium városi osztályának vezetőjeként hasznosították, majd 1946 júliusáig még az Országos Törvénytárat, a Törvények Gyűjteményét szerkeszthette, de ezután a kommunista vezetés elbocsátotta, nyugdíját megvonta, ingatlanjainkat elvette, majd az egész családot kitelepítette.

– *Hogyan viselte a megpróbáltatásokat a család?*

– Úgy gondolom, megfelelő a kifejezés: méltósággal. Ez alighanem a kitelepített családok egészére is vonatkozik. 1951-ben a Budapest „reakcióktól történő megtisztítását” célzó kitelepítések idején családunknak Újfehértót jelölték ki kényszerlakhelynek. 59 éves apám és 18, illetve 15 éves húgaim földmunkával, a gyógynö-

vényföldeken szerezték meg a mindennapi kenyérrevalót. Én akkor húsz éves voltam és politikai elítéltként börtönben ültem, az újfahértói éveket csak a család későbbi elbeszéléseiből ismerem. Egy nap reggel hatra jött egy teherautó, amit arra egy óra alatt fel lehetett pakolni, az maradt meg egy élet munkájából, a napi élethez nélkülözhetetlen legfontosabb dolgok. Száműzetésben, primitív körülmények között kellett folytatni az életüket. Az egykori minisztériumi főtisztviselő életkedvét ez sem vette el. Íme egy emlék: az újfahértói temetőben van egy O'sváth-kripta. Apám száraz humorával ezt a sors előrelátó gondoskodásának tekintette. Nem volt rá szükség: 1954-ben megszűnt a kényszerlakhelyhez kötés. A családuknak a Budapest-közeli Vicziántelegre költözött, apám több, mint tíz esztendeig onnan járt dolgozni egy cipőgyárba, hogy raktári könyvelőként újra nyugdíjjogosultságot szerezzen. Szüleim életük utolsó éveit ismét Budapest belvárosában töltötték, együtt a Zlinszky-házaspárral, lévén az asszonyok testvérek. Én – mint már szóba került – 1956-ban nyugatra távoztam, testvéreim úgyszintén. Mivel apám nem kaphatott útlevelet, én pedig beutazási engedélyt, így már nem láthattam újra, 1970-ben a temetésén sem lehettem jelen. A veresegyházi temetőben nyugszik, sírján Szatmárban faragott kopjafa áll.

– *Miként értesült arról, hogy Csenger önkormányzata szobrot állítana édesapjának, a csaknem fél évszázadon át nemkívánatos személynek?*

– Apáti György polgármester vetette fel az O'sváth-szobor ötletét. A millenniumi készülődés kezdetén sok település tervezte Szent István-szobor felállítását, tisztelettel emlékezve az államalapítóra. Csengerben ezt azzal egészítették ki, hogy a város egy saját fiának is szeretne emléket állítani. Csenger és a szűkebb környezet történelmét tanulmányozva arra a következtetésre jutottak, hogy az 1520 óta Csengerben és Csengerújfaluban birtokos köznemesként számon tartott O'sváth-család valamelyik tagja lenne alkalmas. Végül apám személyét választották, amit – talán mondanom sem kell – nemcsak a saját magam, hanem a család nevében is pártoltam.

– *Őseinek földjére hatvanadik életéve táján térhetett csak vissza. Lehet pótolni egy ilyen úrt? Egyáltalán, mit érzett, amikor a szoboravatás előtt a magyar Himnusz hallgatta?*

– Megnyugvást, békességet, hazatérést éreztem. Azt gondoltam, hogy elsősorban apánk tért vissza, tért haza. Mert a szobor immár ott áll Csengerben, ahol a családuknak ötszáz évig otthon volt. Másrészt azzal, hogy az ő szobrát ott láthattam, kötődésem Csengerhez és Csengerújfaluhoz felerősödött. Rokonaim, bár elég távoliak, most is élnek Csengerben és környékén, de kapcsolatunk alig volt – ők nem keresték, én nem jöhöttem.

– *Korábban említette, hogy terveznek egy nagy O'sváth-találkozót. Hogyan halad a szervezés?*

– Írtam egy körlevelet körülbelül négyszáz Osváthnak, akiket a telefonkönyv alapján tudtunk azonosítani. Fölkértem őket arra, hogy amennyiben csengerújfalusi O'sváth-családhoz tartoznak, vagy egyszerűen Csengerújfaluból származó Osváthok leszármazottai, válaszoljanak, és kezdjük meg a nagyobb rokonság közös történetének megírását. Mintegy hatvanan válaszoltak, úgy gondolva, hogy a familiához tartoznak és hajlandók együttműködni. Ötvenen Magyarországról jelentkeztek, tizen külföldről. Most készülök arra, hogy felkérjem őket, küldjék el a birtokukban lévő családi okiratok másolatát, értesítsenek olyanokról, akikről nem tudok, illetve küldjenek egy rövid életrajzot azokról a családtagokról, akik bármilyen formában közéleti szerepet játszottak a múltban. Ezután következhet az O'sváth-találkozó – természetesen Csengerben.

– *Úgy tudom, azért az alapokat nem bízta a véletlenre, a családtörténet-írásban profik is segítik...*

– Kétségtelen, sok minden van már meg. Részben a családi könyvtárból és levéltárból, amely megtépződött ugyan a történelem viharaiban, de sok mindent sikerült pótolni, újra összeszedni. Megszerkesztettem a családfát is, ami ugyancsak sok információt hordoz. A részletesebb, szakszerű tanulmányokat, elemzéseket szakemberek készítik el. Felkészült történészek foglalkoznak a kutatással, írással, kiadással, mint például Borsi-Kálmán Béla, Okolicsányi Tamás, Szabadhegy Péter, Nemessúri István, Zsigray Zsolt, Paschka Rudolf, Barát Béla. A Helikon Kiadó gondozásában jelenik majd meg a családtörténet, amely 10–12 kötetből fog állni, s ebből már 8 kézírata készen van. Van már olyan kötet is, amit bemutattunk a nyilvánosságnak.

– *Ez miről szól?*

– Az összefoglaló cím: „Öt nemzedék, és ami előtte következik...” A kötet – Borsi-Kálmán Béla történész munkája – a temesvári levente-pörrel foglalkozik, egy rég elfeledett történettel. Valójában az első román koncepciók pert ismerhetjük meg belőle. A per 1919/1920-ban volt, amikor a román titkosszolgálati szervek különösen keményen léptek fel a magyarok ellen. Harmincnégy piarista diákot börtönöztek be, mert úgymond szembe mentek a hatalommal, és a Bánátot Magyarországnál akarták tartani. A naiv, lelkes diákok nem voltak tisztában a realitásokkal, talán belerángatták őket egy politikai akcióba, talán ifjonti fellángolás volt. Mindenesetre a hazafias elkötelezettség hősi példája. Miután egy besúgó keveredett közéjük, 1920. január 18-ának hajnalán börtönbe hurcolták mindannyiukat, és a román hadsereg különbírósa vette kezébe az ügyet. Az érintetteket részben halálra, részben hosszú börtönbüntetésre ítélték. Nemzetközi nyomás hatására szabadon kellett engedni a kiskorú fiatalokat. A berendezkedő új román hatalom határozott célja volt, hogy betültesse a magyarokba a félelmet. Ennek eléréséhez gyakran pereket vetettek be. A temesvári incidenst a román diplomácia – szokásos ügyességével – azonnal kihasználta, s így ez az egész helyi jelentőségű ügy az 1920. januárja és márciusa között a kulisszák mögött zajló londoni és párizsi diplomáciai és hatalmpolitikai huzakodások fontos román érve, jobban mondva ürügye lett az úgymond „bűnös magyar irredentizmus” veszélyes akcióinak példászerű bemutatására.

– *Miképpen kapcsolódik ez az ön családjához?*

– A levente-pör kulcsszereplő diákja, ifjú Niamessny Mihály, anyám Magda, a testvére, mindketten Niamessny Mihály kormányfőtanácsos, országgyűlési képviselő, ügyvéd gyermekei. Nem véletlen tehát, hogy ez a történet egy hozzáértő történész-író kezébe került. A kötet méltó emléket állít Niamessny Mihálynak, aki a börtönben elszenvedett kínzások következtében egészen fiatalon, 23 évesen halt meg. A könyv egyébként amellet, hogy családregegy, a Bánság történetét is bemutatja – lényegében egy politikai peren keresztül. A további kötetek is hasonló szándék szerint íródnak.

– *Az előbb említette a családi könyvtárat és levéltárat. Milyen sorsot szán ennek?*

– Négy nagyszülői ág emlékei vannak a birtokomban. Egyenként is érdekes családok. Például apai nagyanyám a Hegymegi Kiss családból származik, ősei Kiss Albert, Rákóczi ezere, György, sárospataki rektor, Áron, debreceni püspök. Anyai nagyapám Niamessny Mihály, aki a Felvidékről származik, felesége, hodonyi

Manasz Margit írónő. A történelem változása miatt nem csak maga a család kezd feledésbe merülni, hanem az újgörög eredet is, jóllehet a névadó 1813-ban birtok- (s magyar nemesicím-) szerző is figyelemre méltó személyiség volt: Eliades Manassis nem más, mint az egyik legjelentősebb havaselvi román (fanarióta) uralkodónak, Alexandru Ypsilanti hercegnek belső titkos tanácsosa, háziorvosa, több ízben nyugatra küldött rendkívüli és meghatalmazott követe, majd a bukaresti egyetem rektora. Itt szeretnék még megemlíteni valamit. Érdekes, hogy a Székelyföldön maradt bibarcfalvi és bethlenfalvi O'sváthok körülbelül ugyanabban az időben, tehát a XVI. század végén és a XVII. század elején kaptak erdélyi fejedelmektől nemességleveleket, mint a Szatmár megyébe szakadt családrészek. Ezeket ők kérték, hogy a lófőségnek ne csak hagyománybeli megalapozottsága, hanem levélben, oklevélben biztosított jogai maradjanak fenn. Amikor mostanában visszamentem Székelyföldre, hogy azokkal a rokonokkal, akiket 500 évvel ezelőtt hagytunk el, újra találkozzam, helyreállítottuk a kapcsolatot.

– *Tehát még több családi dokumentumra van kilátás...*

– Lehetséges, de már most nálam van sok családi emlék, továbbá nagy érték az a könyvtár, amit hungarikumként gyűjtöttem. Ez kb. két és fél ezer kötet a XVI–XIX. századból, magyartárgyú, nem magyar nyelven írt könyv, pergament- és bőrkötésben. Ehhez csatlakozik a hozzávetőlegesen 15 ezer kötetes modern könyvtár Magyarország, valamint a balkáni országok, Szerbia, Bulgária, Románia, illetve Lengyelország történelméről. Ennek a könyvtárnak már az elhelyezése is komoly feladat, főképpen a családi emlékekkel együtt. Ezért megegyeztem a csengeri polgármesterrel, Apáti Györggyel, és az önkormányzattal, hogy Csenger főútvonalán, a városházával szemben, egy meglévő, ki nem használt épületet följújíttatnak, és ide helyezik el az O'sváth-gyűjteményt, ami tehát egy antik könyvtárból és egy modern kézikönyvtárból, valamint az O'sváth-család emlékeiből fog állni. Az átalakítás Makovecz Imre építész tervei szerint készül. Talán mostanra érett meg az ideje ennek, hiszen Románia EU-tagságával a határ jelképessé vált, s Csenger mára Mátészalka és Szatmárnémeti vonzásában kitűnő hely lett.

Csengerújfaluban, ahonnan a két O'sváth-törzs származik, szintén a familia tiszteletére emlékkövet helyez el a település főterén. A parkot a református és a katolikus templom között már kialakították. Az emlékkő, amelyet Györfi Lajos szobrász készít, négy oldalas, négy méter magas szikla, amelynek minden oldala kb. 1,5–2 méter lesz. Egyik oldalán domborműben egy székely lófő lesz, vele szemben, a másik oldalon egy szatmári hétszilvafás nemes, s végül a közép-részen egy írődeák szimbolizálja, hogy az O'sváthok a Székelyföld, majd Szabolcs-Szatmár után kimentek az országba. A negyedik oldalon lesz azon O'sváthok névsora, akik a megyében és az országban közéleti feladatokat láttak el. Az emlékkövet egy éven belül szeretnék felavatni.

– *Mielőtt lezárnánk ezt a beszélgetést, térjünk el kissé a nagy ívű családi tervek-től, és szóljon hazánk Európai Unióban elfoglalt helyéről is. Hogyan látja ön, aki fél életét uniós tisztviselőként élte meg, Magyarországot az Unióban?*

– Már sokat beszéltem erről, és véleményem az utóbbi időben nem változott. Magyarországon a politikai viták közepette elmosódott az a fontos tény, hogy csatlakozásunknak több indító oka volt. Első helyen állt a történelmi odatartozásunk Európához, amelyből fél évszázada kiszakított minket a történelem, de amelyhez mindig tartoztunk. Nem csak mi gondoltuk ezt, Európa is így tekintett ránk. Második a társadalmi odatartozása ennek a népnek beágyazódottsága az

európai társadalomba. A politika és a biztonságpolitikai szempontok, a kultúránk, a kulturális szempontok és utána a gazdasági, a gazdasági szempontok nagyon fontosak, de túlhangsúlyozásuk elhalványítja a többi indító okot. Világos az, hogy nemzeti identitásunkat fönnt kell tartanunk és meg kell védenünk, mint ahogy Európa többi népe is nagy súlyt fektet erre, akár a franciákra, akár a spanyolokra, akár a többi tagállamra gondolok. Világos az is, hogy nemzeti érdekeinket, identitásunkon túlmenően mindenképpen képviselnünk és védenünk kell, azokat az európai jogrendszer keretében – amelyet egy kis ország, mint Magyarország megváltoztatni nem tud –, diplomáciával, elhatározottsággal a legvégsőkig fent kell tartanunk. Ugyanakkor az is nyilvánvaló, hogy egy része azoknak a feltételeknek, amelyek részünkre az Európai Unióhoz történő csatlakozásunkat sikeressé tesz, csak csatlakozásunk után kezd elérhetővé válni. Mint ahogy ugyanilyen volt a helyzet más, viszonylagosan elmaradt tagjelölt országokkal, például Írország, Spanyolország vagy Portugália esetében, amelyek szintén nem voltak egy szinten a törzsállamokkal, de hatalmas föllendüléssel pár év alatt sikerült csökkenteni a különbséget. Az sem meglepő, hogy hazánkban az iparnak, az agráriumnak is vannak olyan részei, melyek nehéz helyzetbe kerülnek a kialakult verseny miatt, mint ahogy több más ágazat profitálni fog abból.

Magyarországon az elvárások rendkívül magasak voltak, és aztán a csatlakozási folyamatban előálltak objektív nehézségek, majd politikai nehézségek is, amelyek az ország gazdasági helyzetét nem olyan módon, vagy nem annyira segítették elő, ahogy kellett volna. Most tulajdonképpen egy nagyon hosszú alapos elemzésre lenne szükség, az egyes szektorokat külön kellene megvizsgálni, hogy láthassuk, mi volt eredményes és mi nem. Az agrárszektor részben jól ment, részben nem. Kukoricatermelésével Magyarország 90–95 százalékban szinte monopolizálja az Európai Uniót, ez nyertes ágazat. A tej- vagy cukorágazat viszont teljes veszteség áll. De nem vitás, hogy közép- és hosszútávon mi a nyerő oldalhoz fogunk tartozni, és Magyarország – már csak az óriási kohéziós segélyek hatására is, amelyek már kezdenek érkezni az országba –, az európai integrációval nagy hasznot fog húzni.

– *Végül van még egy adósságunk, hogy térjünk vissza az ifjú, immár 11. generációt képviselő O'sváth Pálra. Róla mit kívánt még elmondani?*

– Azt szeretném, ha az én családi ágam csengeri kötődése unokaöcsém révén folytatódna. Örömmre már neki is van két fia... Nos, én az O'sváthok birtokában egykor volt földeknek egy részét Csengerújfalun és Csenger környékén visszavásároltam, van ott kb. 150 hektár földem. Ezt örökbe hagyom Palinak, hogy ő továbbadhassa fiainak. Az O'sváth nevet így oda kötöm Csengerújfaluhoz, ahogy ez volt az elmúlt ötszáz esztendőben. Biztosítom, hogy a család jelen legyen Csengerben, akkor is, ha a fiatalok nem helyben, hanem Budapesten élnek. Már ott áll apámnak szobra, Csenger város egyik legszebb terén. Most odakerül az O'sváth-gyűjtemény. Az O'sváthoknak van a régi református temetőben egymás mellett hat sírjuk. Ezeket közös családi sírhelyé alakítom át, és én is, valamint a húgom, aki most Montrealban él, oda fogunk temetkezni. Tehát a törésvonalat helyreállítom azzal, hogy Csengerbe helyezem el mindenem, amit hátrahagyok és magam is oda térek vissza. Az ottani temetőbe.

művészet

Görömbei András

A Ratkó József-díjas Vári Fábián László laudációja három tételben

1.

Ratkó József a szenvedésből, lelencsorsból, megaláztatásokból önmagát emberi méltóságra küzdő dacosságát, elszánt keménységét hagyta ránk.

Erőforrásait az emberhez méltatlan valóságból merítette - legtöbbször éppen azáltal, hogy felháborodottan elutasította, elítélte azt, amit tapasztalni kényszerült.

Ítékezésének alapja az azonosulás volt: elszegődött az alulsó Magyarország „énekes, mindenes cseléd”-jévé, a szegények, a megalázottak, kisémmizettek védőjévé.

Hitt a versben, a költői szó ítéletes igazságában. Nehéz élet kényszerítette szólásra, írásra.

Gyermekkorában József Attila-i sors jutott neki. Verskötetei - *Félelem nélkül, Fegyvertelenül, Egy kenyéren, Törvénytelen halottaim, Félkenyér csillag* - már címükkel is jelezték, hogy Ratkó József küldetéstudattal cselekvő ember.

Költészete a magyar sors szégyenfoltjairól, a szellemi megrekedtségről, a nemzeti tudat zavarairól, a nemzeti történelmünk jóra nem fordított katasztrófáiról, a törvénytelen halottakról, a magyarság életlendületének megtöréséről, a nemzet öntékozlásáról adott drámai jelentést.

Azt mondta el, hogy a lélek, a kultúra és az emberhez méltó élet az alulsó Magyarországon még mindig felszabadításra vár, hogy szóródik, pusztul, morzsálódik ez a nép az ország határain kívül és belül is.

A közösségi felelősség, az egyéni gondokon, bajokon túlmutató küldetéstudat növelte költészetének horizontját történelmi, nemzeti-közösségi számvetésekig.

Metaforáiban létezésünk csonkulását, megannyi törvénytelen halottját - történelmi, tudati, lelki, szellemi, morális és fizikai értelemben vett áldozatát - kérte számon keserű indulattal.

A tékozláson, közösségi felelőtlenségen, történelmi vakságon fölháborodva teremtetten meg erős erkölcsi ítékezésű, léthiányt, létsérülést kifejező sajátos költői nyelvét, képeinek hiánydramaturgiáját, mélyen belénk vésődő képeit, melyekben új értelmet nyertek a szavak: a szülőföld temetőfölddé, a humusz posztumusz humusszá lett, a koraszülöttek helyén korahalottak vannak.

A sérült lét metaforái a sérületlen, a teljes életért, a teljes emberi létezésért perelnek.

A személyes tragédia képesítette Ratkó Józsefet arra, hogy a remény nélküli léthelyzetekkel is szembe tudjon nézni. Így született meg *Segítsd a királyt!* című drámai költeménye, ez a különleges „történelmi helybenjárás lélek magastartásban”, ez a könyörtelenül bensőséges lélek-vallomás a gyászról, veszteségről, magányról, idegenségérzésről, közegtelenségről - s mindezek ellenére a létbizalomról, tisztaságigényről, a nemzetföltés, tisztességvigyázás aktuális gondjairól.

A legfontosabb nemzeti és emberi kérdéseket szegezi szembe velünk. Miféle nép vagyunk? El lehet-e tiltani egy népet önmagától? Lehet- önmagunk ellen önmagunk érdekeivel érvelni? Lehet-e bűnös egy nép? Múlt és jövő miféle összekötöttségében élünk? Képesek vagyunk-e feloldani az örök dilemmát: önmagunk őrzésének belső parancsát és a megújulás éltető szükségének igényét? Mindezekkel a kérdésekkel szembesítve követel tőlünk cselekvő bölcsességet.

2.

A Trianonban szétdarabolt magyarság egy ideig abszurd tévedésnek és ezért átmeneti jellegűnek gondolta új helyzetét. A történelem azonban nem erkölcs és nem logika szerint működik. A kisebbségi magyarságnak tudomásul kellett vennie új sorsát.

A magyar szellemi élet mértékadó képviselői sohasem fogadták el ezt a szellemi szétdaraboltságot. Az országhatárokat a nemzeti kultúra szempontjából nem tekintették döntő jelentőségűnek, azok kényszerű tiszteletben tartása mellett is a nemzeti kultúra lényegi egységét hangsúlyozták.

A magyar nemzeti kultúra szerves működése azonban a diktatúrában illúzióknak bizonyult.

Mindegyik kisebbségi magyar irodalomnak egészen speciális külön sors jutott lélekszám, helyi történelem és kulturális hagyományok, s a jelenkori létet meghatározó szellemi, politikai és gazdasági körülmények tekintetében egyaránt. A magyar nemzeti kultúra egészéhez való viszonya is mindegyiknek másként alakult.

A kárpátaljai magyar irodalom sajátosságait meghatározza az, hogy a kultúra szempontjából a kárpátaljai magyarságnak minden lényeges vonatkozásban a legnehezebb történelem jutott.

„Önálló” kisebbségi életét csak a második világháború után kezdte. S olyan körülmények között, amelyek a szellemi élet elemi személyi és intézményi formáit sem tették lehetővé.

Erről azonban évtizedeken keresztül szólni sem lehetett Kárpátalján.

A szovjet diktatúra csak olyan irodalmat engedélyezett, amelyik meg sem kísérelte a valóságos tények művészi számbavételét.

Az irodalom legbensőbb hivatása az, hogy a maga teremtett világával kifejezze az egyén és a közösség közérzetét, világlátását, világerzékelését.

A kisebbségi irodalmaknak a nemzeti irodalmon belüli egyenlő esélyét éppen az biztosítja, hogy a nemzeti kultúra egészéből vehetnek ösztönzéseket a múltat és a jelent illetően egyaránt. A „szovjet magyarok” fogalmát meghonosítani igyekvő szolgálkúság a kárpátaljai magyar irodalom hagyományait is ijesztően le akarta szűkíteni.

A kárpátaljai magyar irodalomnak a kötelező optimizmus és az esztétikai dogmatizmus ellenében kellett kibontakoznia. Értékesnek, időtállóknak azok a művek minősülnek máról visszatekintve, amelyek szembeszegültek ezekkel a követelmé-

nyekkel, közvetlen hagyományként vállalták az egyetemes magyar kultúrát és reális képet igyekeztek adni a kárpátaljai magyarság életéről, közérzetéről.

Az összetettebb szemlélet kialakítása a dogmatizmus továbbélése miatt egészen a rendszerváltoztatásig áttörhetetlennek bizonyuló akadályokba ütközött.

Kovács Vilmos olyan támadások középpontjába került, amelyek lehetetlenné tették pályája kiteljesülését, félbetörték terveit.

Ugyanez lett a sorsa annak a fiatal generációnak, amelyik az 1963-ban megnyitott ungvári magyar tanszék hallgatóiból szerveződött, s Kovács Vilmosban talált segítő mesterre.

Az 1967-ben létrehívott Forrás Stúdió tehetséges fiataljai néhány publikációjuk alapján a hetvenes évek elején már Magyarországon is ismertté váltak. Tőlük lehetett remélni az irodalom megújulását. A dogmatikus „ideológiai terror” azonban Kovács Vilmossal együtt őket is lehetetlenné tette.

Az irodalomban a sors nem állítható a művek helyére. Fodor Géza, Vári Fábián László, Zseliczki József pályáján az „ideológiai terror” jóvátehetetlen törést okozott. Hosszú ideig nem publikálhattak, napi megélhetési gondokkal küzdöttek. Első vékonyka könyvük csak a rendszerváltoztatás után jelent meg.

A kárpátaljai magyar kultúra történetében a rendszerváltozás fordulatot hozott. A kárpátaljai magyarság határozottan megfogalmazta saját kisebbségi magyar identitását. Amint fölszabadult a szovjet diktatúra alól, tudatosította a magyarsághoz tartozását nyelvi, történelmi és kulturális vonatkozásban egyaránt.

A kárpátaljai magyar irodalom legjobb művei az egyetemes magyar irodalom részei. Legjelentősebb művei jellegzetesen kárpátaljai magyar alkotások. Folytatják Kovács Vilmos sorskifejező regényének és verseinek hagyományát.

Az egyetemes magyar kultúra igen nagy erőforrásuk a kárpátaljai magyar íróknak. Nehéz léthelyzetükben az egyetemes magyar kultúra klasszikusaihoz fordulnak, őket idézik, velük érvelnek.

A kárpátaljai magyar irodalom előtt azzal nyílt meg a kibontakozás lehetősége, hogy végre ez az irodalom is számot vehet az itteni magyar ember sorsával, létkérdéseivel. Nem magára vett program, hanem az alkotó ember belső parancsa szerint.

E „töredék hazácska” legtehetségesebb alkotóinak művei ma már figyelmet érdemelnek és kapnak az egyetemes magyar irodalomban.

3.

Vári Fábián László az ugozsai Tiszaújlakon született 1951. március 16-án. Gyermekkorában Váriban élt. A nagyszülősi középiskolában szerzett érettségi után hét szemeszteren keresztül az ungvári egyetem magyar szakos hallgatója volt, de a fiatal költők verseit politikailag elmarasztaló újságcikk utáni a megtorló intézkedések következtében 1972-ben két év sorkatonai szolgálatra kellett bevonulnia a szovjet hadseregbe.

A népballadák gyűjtését 1969 nyarán kezdte, első versei is ekkortájt születtek. A hagyományok értékének a felismerése és mentése mindkét hivatásának azóta is fontos erőforrása.

Mára a népballadák tudós kutatója és gondozója lett. Eredményeiről gyűjtemények és tanulmányok tanúskodnak. Doktori disszertációja is a magyar és ruszin népballadák összehasonlító vizsgálata.

Költészetének egyéni hangja és látásmódja a népballadai szemlélet értékteremtő jegeit hordozza. *Vannak ringó bölcsők* című kárpátaljai magyar népballada gyűjteményének egyes darabjai verseinél is kedvesebbek neki, mert „olyan értéket képviselnek, amelyhez száz esztendő múltán is arcpirulás nélkül nyúlhatnak gyökeret kereső utódaink.”

Vári Fábián László alapos balladakutatásai alapján állítja, hogy „*a szürrealista látásmód nem a XX. század leleménye*”, hanem a népköltészeté.

Pályakezdése óta egyszerre tekinti mesterének a népköltészetet és Ady, József Attila, Nagy László, Kormos István, Jeszenyin és Lorca népköltészetet is iskolázott művészetét.

Az *Elérhetetlen föld* költőitől pedig az tanulta meg, hogy a versnek - „azon túl, hogy mások helyett beszél - kivételesen szépen kell szólnia, mert csak így érdemel figyelmet”. Az ő versei kivételesen szépen szólnak és a kárpátaljai magyarság történelmi és mai léttapasztalatát egyetemes értékűen fejezik ki.

Kárpátaljai sajátosságát és kisebbségi léthelyzetét költészete sokrétűen megvallja. Költészete azonban ezzel együtt egyetemes érvényű és egyetemes értékű.

Nemzeti felelősségtudata ösztönzi arra, hogy történelmünk tragikus eseményeivel is számot vessen. Meggyőződése, hogy „a nemzet XX. századi felnégyeltetésének okai csak a múlt elemzésével tárhatók fel igazán.” A Rákóczi-hagyomány gyermekora óta foglalkoztatja. Azt is tapasztalta, hogy „a kisebbségbe szakadt magyarság a száműzetés keserűségét is történelmi örökségül kapta”. A *Mikes Kelemen*, a *Majtény* és az *Útban Törökország felé* egyszerre fejezik ki a történelmi száműzetés és a jelenkori - személyes és közösségi - léthelyzet tragikumát. De azt is, hogy megidézett alakjai a kilátástalan helyzetben is helytállnak:

Hatalmas hittel hisszük mégis,
hamarost lesz majd visszaút,
és a tengertől visszacapunk
lobogót, várfalat, falut.

Petőfi és az 1848-1849-es szabadságharc is magyarságtudat és magatartás-erősítő gazdag világ Vári Fábián László költészetében. A szabadság és a nemzeti függetlenség igénye áthatja korábbi verseinek világát.

A népballadák formai-szerkezeti zártsága és világának tágassága nagy ösztönzője Vári Fábián László költői kifejezőmódjának. Ez bátorítja a kötött formák mai alkalmazására.

A balladai szemlélet ösztönzi az illúziótlan nemzeti történelem- és sorsértelmezésre. A népköltészet élő hatását ismerhetjük fel abban is, hogy a bajok számbavétele is közösségi erőt és életakaratot sugároz verseiben.

Gyakran választja az önkifejezés átképeléses, „szerepvállaló” változatát és gyakran szólítja meg a történelem és kultúra nagy alakjait. Mikes Kelemen, Balassi Bálint, Dózsa György, Petőfi Sándor, Ady Endre költői megidézése nem a portréfestés alkalma neki, hanem öntanúsítás és költői személyisége erkölcsi erőinek számbavétele és gyarapítása.

Fájdalmában is méltóság van és gondolati erő, erkölcsi bátorság. Sűrű szövésű versbeszéde összetetten világítja meg történelmünk kegyetlen helyzeteket. Az életakarató erkölcs és az értelem erejét az érzékelés természetességével is segíti. Az *Ady alkonya* négy sorát idézem példaként:

Sorsomhoz szabott síri ágy
A felnégyelt Haza,
Testemnek tűzét csillapítsd
Tisza és Duna.

Vári Fábán László költészetében a legsúlyosabb sorsproblémák kifejezése el-
lenállásra, önmegőrzésre, önkiteljesítésre hív. Költészetének szellemi-lelki tartását,
újraértelmezett nemzet- és hazafogalmát okkal állítják párhuzamba Márai *Halotti
beszéd*, Szilágyi Domokos *Bartók Amerikában*, Domonkos István *Kormányeltörés-
ben*, Kányádi Sándor *Halottak napja Bécsben*, valamint Tózsér Árpád *Adalékok a
nyolcadik színhez* című költeményével.

Verseinek közösségragasztó értéke is igen nagy. A szellemi-lelki összetartozás-
tudatot, az erkölcsi tartást és az értelmes cselekvés hitét erősítik barátait megszólító
költeményei éppúgy, mint az anyanyelvünk megtartó értékéről *Illyés Gyula fejfája
előtt* tett vallomása:

Eleitől fogva
génjeinkben hordva:
anyaország, anyaöl,
anyatej, anyanyelv.

Mienk vagy!
Beszélünk fuldokolva,
ha fakad a sírás,
ha harsan az elv.
Makacs szánkra fegyelmet
izzó jogarral égess,
csak őrizz meg bennünket, édes,
édes anyanyelv!

Költészetének különlegesen értékes és sajátos vonulatát adják a népköltészet
szemléleti kincseit gazdagon kamatoztató szerelmes versei. A virágénekek hangjától
a boszorkányos dévajságig sok hangon szólal meg a szerelem. A *Széphistóriák* és
a *Báthori Anna* lehet itt a két szélső példánk.

Vári Fábán László költői világának gazdag játékos-ironikus rétegéről is külön
kellene szólni. Az egyéni és közösségi önszemléletnek, önismeretnek ad ezzel nél-
külözhetetlen eszközöket.

Verseiben egyszerre vagyunk otthon Ugocsában és a Mindenség színe előtt.

*Elhangzott 2007. november 28-án, a nyíregyházi kitüntetési ünnepségen, a Móricz
Zsigmond Megyei és Városi Könyvtárban.*

**Soltész István: Vadcsapások I-II. 2007 – Diapozitív, zselatinos ezüst kontaktmásolat
20x25 cm-es negatívról**

szemle

Könyvek a mögöttünk maradt időről

A Kelet-Magyarország napilap kiadója csábító lehetőséggel ajándékozta meg két nyugdíjba vonult munkatársát: könyvbe sűrítve jeleníthessék meg pályafutásuk legjavának vélt/ítelt termését. Mit üzen egy ilyen válogatás a mai olvasónak? Egyfelől mozaikkockákban idézi meg a kort – amelyben az írások születtek –, másfelől kirajzolódik az újságíró arculata, viszonyulása a választott témához, az őt körülvevő világhoz.

Bizonyára sok fejtörést okozott számukra: mi is kerüljön be a kötetbe. S ezt nem csupán a bőség zavara okozta. Ezen írások két, egymással ellentétes politikai, társadalmi rendszerhez kötődnek. Más-más elvárások/lehetőségek kínálkoztak, voltak adottak témaválasztáshoz, a fölvethető, vagy fölvetett gondolatokhoz. Ott rejlik benne a kockázat is – egyfajta szembesítés –, hiszen sok olvasó is átélte azt a kort, az írásokat összeveheteti a maga emlékeivel, érzéseivel, véleményével.

A jegyzetek, riportok, interjúk nem csupán számszerű összegzésként állnak előttünk. A megélt életet felidéző freskó ecsetvonásaiként küldenek jelzéseket a mának, a múltat kutató, az iránt érdeklődőknek.

Mindkét szerző a lap vezéregyéniségei közé tartozott. Azok közé, akik a szerkesztőségben betöltött szerepük, írásaik, kvalitásaik révén alakították, formálták annak arculatát. Hogy milyen írásokkal, arról tár a két kötet beszédes képet a ma embere elé.

Marik Sándor: Az írás megmarad

„Nagy időket éltem meg...” – írja bevezető soraiban. Közte kettőt jelöl meg: a városházi tudósítás másfél évtizedét s a többpártrendszerrel beköszöntő kibontakozás éveit.

Az első a város életébe való beágyazódás lehetőségét, a szemtanú szerepét kínálta, a krónikásét, aki a rohamosan fejlődő megyeszékhely mozgalmas éveit jeleníthette meg, a hatvanas évektől a századfordulót követő évekig, a nagyszabású városrendezési tervek megvalósításáig. A kötetben is közölt pár soros hírek, a tudósítások, interjúk apróbb-nagyobb eseményekhez, történésekhez fűződnek, jelezve a folyamat kitárulkozását. Tömör megfogalmazású mondatokban szól róluk, kerülve az érzelmesség legapróbb jeleit is, „azt a csipetnyi pluszt, ami a napi újságírói munka fölé emeli”.

Bár szerkesztőségi beosztása jobbára a megyeszékhelyhez köti, belpolitikai rovatvezetőként gyakran átlépi annak határait. Mátészalka, Kisvárdra, Nyírbátor küzdelme a városi rangért; a gyógyvizek feltárása és hasznosítása; az öt éves fejlesztési tervek, az urbanizáció gondjai éppúgy jelen vannak, mint a megyei változásokat érintő interjúk Zilahi Józseffel, Helmeczy Lászlóval, Gazda Lászlóval, akik a változások, a fejlődés hajtómotorjai voltak az utóbbi évtizedekben.

A rendszerváltozást követően a BBC tájékoztató műsorainak irányelveit tette újságírói tevékenységének alapulvévé:

tisztesség, függetlenség, megbízhatóság, érzékenység. Csupa elvont főnév, abszolutizáló nemes cél, idea. Maga is megtapasztalja, hogy a sajtóprés, a politikai csömör, a nyilvánosság és annak árnyéka, az akció és reakció, a parlamenti csatározások labirintusában ez a „semlegességet”, tárgyilagosságot hirdető alapállás nehezen tartható. Másfelől minden leírt szónak, fogalmi értékén túl egyéb üzenete is van; az alapállás akkor is kikacsint belőle, mögüle, ha a szerző, a lap nem akarja.

Marik Sándor makacsul megmarad a maga útján: a tárgyilagos tájékoztatás mellett. Nem kommentálja az eseményeket, jelzőktől, hasonlatoktól, hangulatfestő soroktól mentes írásokban tájékoztatja olvasóit; többnyire mértékadó személyiségeket szólaltat meg. Pedig benne is ott moco-rog a kisördög. A Sajtóprés című publicisztikai írásában elszólja magát: „én bizony nem nézem el az ilyen módszert” – azaz ő is átlépi a Rubicont, maga sem tud mindennel szemben külső szemlélő, semleges maradni – jó néhány írása igazolja. A lakosság bevonása a döntéshozatalba, az egymás iránti felelősség ébresztése, az 1996-os budapesti világiállítás melletti kiállítás, az előző kormányokra való visszamutogatás jelensége... mind-mind olyan kérdések, amelyek taglalása során állást foglal. Az akkori idők kérdéseit jobbra felülnézetből világítja meg. Az utca embere, a változások hétköznapi munkásai, a terhek, következmények hordozói elvértve jelennek meg e kötet hasábjain.

A kötet legszebb, legemlékezetesebb lapjai emlékezetes találkozásait idézik, a riportokban, útirajzokban, interjúkban realizálódnak. Az eddigiekben jórészt a téma kereste és találta meg az íróját. Ezekben az írásokban ő választja ki írásai alanyait, a témát, tág tere nyílik a szakmai képesség kibontakoztatására, mondhatnánk: szárnyalására. Sikerem-

berek sorsát, életútját idézi élénk, akik köztünk élnek vagy innen származtak el az ország, a világ közelebbi/távolabbi tájaira: orvosok, tanárok, külföldi tudósító, katonatiszt, menedzser, képzőművész, politikus, arab néprajzos, díszpolgárok... olyanok, akik az élet napos oldalán haladtak. Vagy mégsem mindenki? Dr. Loós Tibor tüdőgyógyász főorvos pályájának záró mozzanata nem ezt igazolja. 1993. március 15-én Nyíregyháza díszpolgárává avatják, 1995. december 31-én váratlanul „elbocsátották”, az általa vezetett gyermek-tüdő osztályt minden tiltakozása ellenére felszámolták. Ki és miért? Amiként az is megért volna egy misét, amit a Farkas Bertalan társaságában tett moszkvai látogatásakor leírt a fejezet bevezető soraiban: „hiába van jóval több úrhajós ott, az oroszok sokkal jobban megbecsülik őt, mint mi, magyarok itthon az egyet.

Műfaji tekintetben itt kell szólnunk a pócspetri rendőrgyilkosság revideálását, újratárgyalását nyomon követő, abból ihletődő írásairól. A dokumentumriportból negyven év múltán is megrázó esemény tárul elénk: a félelmet és rettegést keltő koncepció per, az osztályharc nevében elkövetett gáztétről hull le a lepel. Segítőtársa, mondhatnánk úgy is, hogy a sorozat társszerzője a per újratárgyalását kezdeményező és sikerre vivő ügyvéd: dr. Helmeczy László. Marik Sándor ez esetben sem tagadja meg önmagát, nem esik ki a szerepéből: tárgyilagos, távolságtartó, belső indulatnak a halvány jelét sem adja. Főszerkesztője azzal indította útra: „itt az ideje, hogy mi is támogassunk kicsit a nyilvánosság határain”. A mintaszerűen elvégzett feladat több lett annál: leleplező eseménysor; az elítéltek szavai nyomán negyven év múltán is borsózik az olvasó háta.

Az olvasóban a riportok keltik a legnagyobb érdeklődést. Mennyivel oldottabbak ezek a publicisztikai írásoknál! A paletta igen színes: a darukezelőtől a

mindennapi ivóvíz gondokig, a Tisza hajózhatóságától a királyi vonatig, a kínai piactól a bűnügyekig. Bármily érdekes is legyen a téma, nem hagyja sodortatni magát, lényegre törően fogalmaz. Számára ez a műfaj is az információ-közlés szolgálatában áll. Ez esetben is beszélgetőpartnereinek közlései pörgetik az eseményszálakat. A szakmaiság a riportalanyok kiválasztásában jelentkezik: azokat szólaltatja meg, akiket a fölvetett témában a legilletékesebbnek tart, akik kitartó munkával jutottak el a csúcra. Bár nem ebben a fejezetben olvashatók, ide sorolhatjuk a Szakály György, a Liszt- és Kossuth-díjas balett-szólistáról, operaházi balett-igazgatóról, valamint a Munkácsy-díjas Szikora Tamás festőművészről szóló írásokat. Csokorba kötésük is azt példázza, amit a könyv maga: a különböző időpontokban megjelent rövid írások – egy képzeletbeli kompozíció részeként – együtt többet jelentenek.

Ebbe a vonulatba illeszkednek az interjúk is. Ezekben sem bízott semmit a véletlenre. Jó érzékkel orientálódik azok felé, akik a tárgyalt témában illetékesek – országos vagy megyei vonatkozásban egyaránt. E fejezet igen széles spektrumot ölel fel: az idegenforgalomtól a műszaki értelmiséget foglalkoztató kérdésekig, a pápalátogatástól a Magyar Máltai Lovagok Szövetsége hazatelepüléséig, a rendészeti ügyektől a zsidó egyetem alapításáig, a magyarországi választási küzdelmekről az Európai Unió struktúrájáig. Marik Sándor felkészülten fogalmazta meg kérdéseit, a tájékozottságot magára nézvést is alapvető feltételnek tekintette, ami biztosította, hogy a témánál maradjanak, hogy semmiképp se szaladjon el a csikó. Ez segítette abban, hogy a válaszok tömörek, célra törő legyenek, szellemi élményt nyújtsanak.

A nagykövetekkel készített interjúk, beszélgetések sokkal oldottabbak, színesebbek. Soraiból nem csupán

egy-egy személy arculata rajzolódik ki. Képet nyerünk azokról az országokról, amelyekben dolgoztak. Többletélményt jelent, ha az illető személyiség Szabolcs szülöttként jutott a felelősségteljes méltóságba. Ezek az írások – a mai kizárólagosan információ-centrikus, leegyszerűsítő zszurnalizmussal szemben – felidéznek bennünk a Kelet-Magyarország hétvégi mellékleteinek színes, változatos, sokoldalú kitárulkozásra alkalmas és lehetőséget nyújtó világát, gazdagságát.

Marik Sándor szenvedélyes utazóként járta a világot, kiküldetésben vagy saját költségen. A toll, a notesz, a fényképezőgép mindig a tarsolyában volt, bárhol is járt. Az ilyen jellegű írások a leghálásabbak: az ismeretlenre történő rácsodálkozás, a látvány, a később sem halványuló élmény beszüremlik az írásba, sőt eluralja azt. Ettől válnak valóban széppé, hatásossá. Bár a líra, a képzelet játéka ezúttal sem keríti hatalmába, kilep tartózkodó szerepéből. Az egyes szám első személyes megszólalás olvasóit is társutassá avatja. Ily módon magunk is „eljutunk” a távoli tájakra – Észak-Koreába, Vietnamba, Kubába, Mongóliába, Kárpátaljára, Bulgáriába... s minden más helyre, ahova Marik Sándort jó sorsa elvetette. Külön fejezetben jelenteti meg amerikai tudósításait, találkozásait magyar (s azon belül szabolcsi) származású személyiségekkel – Charles Fenyvesivel, Kvassay Sándorral. Külön fejezet a 2001. szeptember 11-i tragédia. A World Trade Center ikertornyai elleni terrortámadás megrengette az amerikai társadalmat. Marik Sándor tudósításai révén a szabolcsi olvasók első kézből olvashattak a még füstölgő romok látványáról, az amerikaiak hangulatáról, interjút a tornyokat építő team Szabolcsban született tagjával, Egerházi Józseffel.

Kötetzáró írásában szól a megváltozott szerkesztőségi munkáról, az internet, a lap top, a világháló áldásairól, az ötvenöt éves Keletről, melynél négy évtizedet

szolgált. Hatvan éves korában lépett nyugdíjba. „...tudni kell abbahagyni.” Abbahagyni? A napi penzumot igen. De akit megejtett az írás ördöge, obsitos voltában sem teheti azt. Más szinten, más közegben folytatja fáradhatatlanul, az addigiaknál is nagyobb intenzitással.

Angyal Sándor: Micsoda világ!

„Nem ígerek felhőtlen szórakozást, mert mint látni fogják, ötven éve engem nem a talmi csillogás, az életművészek hazardirozása, hanem a munkája után megélni akaró átlagemberek sorsa érdekelt” – olvashatjuk a szerző ajánló soraiban. Tiszteletet ébresztő, ugyanakkor kockázatos vallomás! Hisz előttünk a kötetbe szerkesztett anyag, az „irdatlanul nagy idő” termésének a töredéke, mely – cseppben a tenger – visszavetíthető, szembesíthető a sikeres életpályát összegző megállapítással, azzal a szándékkal, mely nem kevesebbet tűzött maga elé, mint „szolgálni az embert”.

Az öt évtized időnyi aktív újságíró pálya csodálatos ajándéka az életnek. A Krúdy-díjjal, Aranytollal, Alkotói-díjjal kitüntetett újságíró, lapszerkesztő konok kitartása, igyekezete energiáit otthonról hozta, a nagyecsed-i szülői házból, amelyben korán megtanulhatta: az élet semmit sem ad ajándékba, mindenért keményen meg kell küzdeni. Megtapasztalhatta, hogy teher alatt nő a pálma.

Pályája a szó valódi értelmében történelmi időket ível át. Oly kort, amelyek lehetőséget s korlátokat bőven osztott, ám mindenkor adott volt az emberség megőrzésének járható útja, a kitért vagy rejtett kapu, s annak kulcsai.

Az első fejezetben korántsem a kezdet pőszeségével találkozunk, hisz riportjaiban már a mesterség titkait, eszközeit birtokló újságíró lép elé. Az újraélesztett, indított tézesítéséről szóló írások tárgya, témái kora elvárásaira utalnak. A lelkesedés, az optimizmus mögött jól kirajzo-

lódó emberi arcok állnak előttünk, akik hisznek abban, hogy a közös gazdálkodás valóban egy új, tartalmasabb élet forrása. A kétely, a bizalmatlanság, a szembeszegülés jobbára csak halkán megjelenítő hangját nem a szerzőn kell számon kérni! Amint azt sem, hogy idők múltán miért jutott zsákutcába mindez. A nyíregyházi cipőgyárról szóló pergő ritmusú riport a selejt bosszúját vetíti elé, nem csupán annak gazdasági következményeit, hanem a szakmai tisztesség csorbulását is fölveti. A Váci Mihályhoz fűződő emlékek idézése a költő közéleti tevékenységét állítja előtérbe. Későbbi riportjai, a rendszerváltás utáni időkhöz fűződő élethelyzetekről részeként olvashatjuk a Végh Antalról szóló írást is. Ma, amikor róla is kevés szó esik, szívesen olvasunk arról a korában mindenképp bátor emberről, aki fölkaparta az Erdőháton, Nyírségen jócskán bepocsolyásodott állóvizet. Irodalmi mű talán azóta sem okozott olyan „közbotrányt”, mint az ő penészleki riportja. „...szerzett magának néhány százezer új olvasót és néhány száz ellenséget. Ez azért nem rossz arány.”

A Portrék élén olvasható két írás – a mosónő s a gyár udvarán sepregető mindenek – a kezdetekre vezet vissza bennünket. Hazulról hozott örökség és személet jeleként a társadalmi ranglétra alsó fokain élő emberekre figyel fel. Sajnáljuk, hogy a későbbiekben alig válogatja be az e rétegről szóló írásokat. Nem teljességgel, hisz a további portrék „modelljei”-nek többsége is onnan indul. Önerejéből küzdte föl magát, vált szakszervezeti vezetővé, filmrendezővé, kiváló sportolóvá, orvosprofesszorrá. A mögöttük álló társadalom, a körülöttük zajló világ csak halvány vonalakkal megrajzolt háttérként van jelen. Hogy akkor sem volt minden rendjén, arra az orvosprofesszor utal, amikor egy félmondatban megemlíti: „akkor is ki kellett állni (...) amikor a politika eltávolodott a valóságtól. Volt, amikor lehurrogtak egyesek,

nekem ezt is el kellett viselnem, s a nehéz időkben is őrizni csipetnyi hitemet.”

Az interjú a tájékoztatás, az események háttere megvilágítását, értelmezését szolgálja. A megkérdezettek többsége azok sorából kerül, akik az adott témában, munkakörben, az információk birtokában válaszolhatnak az újságírónak. Érthető, hogy a főkaptány tájékoztathat a leghitelesebben a közbiztonságról, a vezérigazgató az ivóvíz gondokról, a pedagógiai intézeti vezetője a diákság egyenlő esélyeinek biztosításáról, a Közútkezelő Kht. igazgatója a közutak állapotáról, a rektor a főiskola jelenéről és jövőjéről, a Start megyei vezérigazgatója a sérült emberek életéről... A kör tovább tágul: a diabetológus a népbetegséggé szélesbedő cukorbetegsége irányítja a figyelmet; az IPOSZ megyei elnöke kemény szavakkal szól arról, hogy az iparosok mostoha gyermekei voltak az egymást váltó kormányoknak”; a múzeumigazgató arra int, hogy „múltunk megismerése nélkül nincs jövőnk”; a nyugdíjas szervezetek szövetségének elnökével folytatott beszélgetésben az újságíró teszi szavát: „ez a réteg helyenként iszonyúan nehezen él”.

A társadalom pulzusát mérő, figyelemmel követő újságíró leggyakoribb műfaja a publicisztika. A legkézenfekvőbb megnyilvánulási forma csak látszólag könnyű műfaj. Alapos tárgyismeretet, széles látókört, jártasságot, nagy fokú társadalmi érzékenységet, a tömör kifejezési mód biztos birtoklását igényli és feltételezi. Míg a portré, az interjú, a riport esetén valamelyest háttérben maradhat, e műforma nem rejtheti véka alá, hogy miként viszonyul a fölvetett gondolathoz. Angyal Sándor vérbeli publicista. Könyve is tanúság rá, hogy e műfaj a legkedvesebb számára. Az effajta megnyilvánulásra különösen az 1990-es éveket követően nyílt szabad tér. Ízelítőül, példázatként idézünk néhány általa megfogalmazott gondolatot. A gazdasági pluralizmusról: „ott nincs kötelező magatartási forma,

ott szabad a gazda, és a határ a csillagos ég – vélik egyesek a kötelező üzleti tisztesség helyett, ami jellemzője egy jól működő piacgazdaságnak”. A tömeges elszegényedésről: „a gazdasági változás, az elszabadult infláció, a hetenként ismétlődő áremelés ezeket a családokat sújtja, miközben az a bizonyos szociális háló nem szövődik a fejük fölött”; közülük kerülnek ki „újsütetű kapitalizmusunk taborcai”. Az első szabad sajtó napján „a korábbi diktatórikus állam- és politikai berendezés”-ről szól.

A paletta a továbbiakban is színes. A gyermekkori emlékektől a költségvetési gondokig, az elárvult fekete rigókat etető kisfiútól a politikában eluralkodott ellenségképig, a funkcióból kiesett ember vergődésétől az államadósság aggasztó növekedéséig, a kezdők munkanélküliségétől a magára hagyott anyóka karácsonyi leveséig, a luxusadótól a falusi szolidaritásig, a gigaprofittól a mindennapos erőszakig, a túlköltekező államtól a spórolós családokig, a futószalagon érkező újabb s újabb terhekig... igen széles a skála. Mind-mind a társadalom széles rétegeit érintő téma.

A mindennapi életben tapasztalt jelenségekről szól, általános érvényű gondokról. Félutacatnyit kivéve, sajnos elmaradnak az írások megjelenési idejét jelző dátumok. A jobb megértés és betájolás végett sem volna érdektelen pontosan tudni, hogy kinek szólnak a „már hallom az ellenzék dörgedelmét”-szerű kiszólások – megjelenésük idején ezek nyilvánvalóak voltak, de ma már nem azok.

A kötet közel felét a Városjáró fejezetben megjelent, dokumentum-értékű írások teszik ki. Keltezési idejük igen friss: 2006 második fele. Mondhatnánk, hogy a szakmától búcsúzó félben levő újságíró ismeretei, tapasztalásai kívánnak felsorakozni egy olyan sorozatban, amely egy időben szól a mai állapotokról, a múltról s a jövődőről. Városgazdák, –tervezők,

tisztségviselők szavaiból bontakozik ki a kép – mint magas hegyről elénk táruló panoráma –, oly személyektől, akik hivatalból és/vagy lelkes lokálpatriotizmustól telítetten tájékoztatnak bennünket. Angyal Sándor korántsem csak szemlélőként, hanem az eltelt fél évszázad tanújaként, sőt cselekvő részeseként mutatja be a fejlődés, a jelenkori kibontakozás mozaikkockáit, teljesíti ki a képet.

Mondhatnánk, könnyű dolga van, hisz városaink zöme az utóbbi ötven esztendőben nyerte vissza (el) a városi státuszt, oly korszakban, amelyről ő maga is tudósított.

Az természetes, hogy elsőként a megyeszékhely, Nyíregyháza – „a színesedő szőke város” – meredeken felívelő fejlődésvonala apróbb–nagyobb állomásaival ismerteti meg az olvasót. Soha hálásabb téma! Negyedszázadnál több apró írás követi nyomon azt a metamorfózist, melynek folytán a peremrészekből tízezer lakótelepek lesznek, a hajdan poros utcácskák helyén toronyházak magasodnak, melynek során az itt lakók életminősége európai színvonalra magaslik. Információk halmaza jelzi, szemlélteti ezt a folyamatot. Elismerőleg szól azokról, akik cselekvő részesei voltak e folyamatnak, a városi polgárságról, akik eleik példájától buzdítva maguk is áldozatos munkával segítették a kibontakozást. A jövőt szolgáló Bencs-program új fejlődési távlatot nyit, ígéretes jövőt sejtet. Azt is észleli, hogy a sok pozitívum mögött gondok is fölsejlenek: a város társadalmi szegényekre és gazdagokra osztódása elé gátat kellene emelni, a mélyszegénység megszüntetése második örökváltság feladataként ként áll a város előtt.

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye többi városa – szám szerint huszonhárom

– bemutatását hármasságban végzi el: mai állapotok bemutatása, történelmi visszatekintés, most formálódó jövőkép koordinátáira kivetítve ismerkedhetünk velük. Örömeik, gondjaik hasonlóak. Döntő többségükben 1989 után nyerték el a városi rangot. A fiatalos lendület, a merész álmok és tervek – valamennyi közös jellemzője. Közös a városvezetők tenni akarása, mely történelmi hagyományokra épít, a mai kor elvárásai szerint szeretné alakítani közössége jövőjét. Ám közösek a gondok is. A gyér ipar, az országos átlagnál magasabb munkanélküliség oly gond, amely a legmerészebb álmok elé is kemény akadályokat gördít.

Az írások értéke azok dokumentumjellege, a rendkívüli adatgazdagság miatt akár egyfajta kézikönyvként, útikalauzként is forgathatjuk, lapozhatjuk a kötetet. Az azonos belső struktúra azonban oda vezethet, hogy az olvasó átsiklik fontos helyi értékeken, amelyek méltán érdemelnének figyelmet. A függelékként közölt fotók a kötet szerzőjét közelebb hozzák az olvasóhoz. Azt a mozgalmas életet szemléltetik, amely az újságírói pálya lehetőségeit jelzik.

Micsoda világ! – olvashatjuk a szép kivitelezésű kötet címlapján. A felkiáltójel azt a hangulatot idézi, azokat az időket, amelynek Angyal Sándor részese, írással pedig alakítója is lehetett, s egykori munkahelye lapjának hasábjain időről időre ma is maradt.

Marik Sándor: Az írás megmarad – Négy évtized, tízezer cikk a „Kelet”-nek (Válogatott írások 1965–2004) Ardlea Kiadó, 2004. 344 p.

Angyal Sándor: Micsoda világ! Fél évszázad a Kelet szolgálatában. Inform Média Kft., 2007. 372 p.

Máriás József

Nagy könyv a kis Túrról

A sors kifürkészhetetlen: a legváratlanabb módon is születhet egy remek helytörténeti kiadvány. Jó példa erre a Lenti István kandidátus szerkesztésében megjelent „Hová siet a Túr?” című elegáns, keménykötésű, sok fényképpel illusztrált kötet, amely egy uniós program „melléktermékeként” jelent meg – sokak öröme.

A megyei önkormányzat 2005-ben pályázatot nyújtott be az INTERREG Közösségi Kezdeményezés Programok keretében meghirdetett Magyarország-Románia határon átívelő együttműködési programra, és az támogatásban részesült. A pályázat egy olyan komplex beruházás előkészítését célozta meg, amely – Dályai Józsefné programfelelős szerint – megmenti az Öreg- és az Élő-Túr természeti értékeit, lehetővé teszi a táj szépségeinek, viszonylagos érintetlenségének turisztikai hasznosítását, miközben javítja a környezeti állapotokat, elősegíti az árvizekkel szembeni biztonságot. A program javaslatot tesz a megvalósítás lehetséges alternatíváira, a vízre alapozott több milliárdos fejlesztés megvalósítására európai uniós pályázati pénzekből.

Egy ilyen nagy ívű program különösen értékes szakmai elemzéseket, sokféle tervet feltételez, amelyek nem csak az elképzelt fejlesztésekhez, hanem az érintett terület minden eddiginél jobb megismeréséhez is hozzájárulnak. Ezért is döntött úgy a program menedzsmentje, hogy az összegyűlt hatalmas anyag java részét könyv formájában is közkinccsé teszi. A kiadvány az év elején jelent meg.

Jelentőségét az adja – miként köszöntőjében Fülöp István, a megyei közgyűlés elnöke fogalmaz –, hogy egy komoly térségi program elkészültét mutatja be. Amely e természeti táj megőrzése és megóvása mellett a szakemberek közel kétévi munkájának eredményeként megoldási, fejlesztési javaslatokat fogalmaz meg.

Annak érdekében, hogy a megye e tája a folyó rehabilitációját követően kiemelt fejlesztési területté válhasson.

A kötet öt fő fejezetre oszlik: A Túr krónikája (szerző: dr. Konecsny Károly geográfus); A Túr jelene, jövője (Illés Lajos hidrológus); A Túr-vidék élővilága (dr. Lenti István c. főiskolai tanár); A túristvándi Rókás-legelő növény- és gombavilága (Lenti István); Túr-vidéki emlékek, élmények (dr. Vágvölgyi Sándor főiskolai tanár, dr. Németh Péter c. múzeumigazgató, Balogh Géza újságíró, Makay Béla tanár, Lenti István). A kötetet román és angol nyelvű fordítás egészíti ki.

Konecsny Károly alapos elemzést készített a Túr vízgyűjtő és belvízrendszerének földrajzi és vízrajzi adottságairól, a Túr és mellékvizeinek vízjárásáról és vízkészletéről, a heves árvizek és tartós belvizek jellemzőiről, a külföldi hatásokról. Történeti visszapillantást is olvashatunk, a korábbi legalaposabb, 1936-ban készült elemzés alapján. A Túr vízének elemzéséből megtudhatjuk, hogy a határon túlról érkező szennyeződések már régen a múltéi lennének, ha a vízgyűjtőben lévő színesfém-bányák csupán az eredetileg tervezett (1970–1985) időszakban működtek volna, ám állítólag még mindig olyan jelentős mértékben találhatók e területen kitermelésre alkalmas értékes színes fémek, hogy a bányák további üzemeltetése mellett döntöttek. Ez a szűk kapacitások és az elavult berendezések miatt állandó veszélyforrás. A fejezetet sok táblázat és grafikon egészíti ki, amely a szakemberek, és az érdeklődők számára egyaránt hasznos lehet.

Illés Lajos a Túr jelenét és lehetséges jövőjét mutatja be, miként lehetne az uniós pályázat keretében fenntartható módon, hosszú távon rendezni a Túr és környezete helyzetét. Ehhez az árvízi biztonság növelésére van szükség, amelyet az ártér revitalizációjával és turisztikai

fejlesztésekkel lehetne összekapcsolni. Ugyanakkor fontos lenne az Óreg Túr (Túr belviz főcsatorna) komplex rehabilitációjára, rendezésére, a települési fejlesztések támogatására. Dr. Tilki Attila tanulmányában azt fogalmazta meg, hogy mit jelent a helyieknek a Túr rehabilitációja. A Túr folyót stratégiai elemnek tekintik, amely lényeges kihátással van a környezetében élő emberek életére. Kívánatos az árapasztó tározó kialakítása, fontosak a tervezett kerékpárutak, lényeges a holtágak vízellátásának javítása. Ezekhez sok más fejlesztési program kapcsolható. A tanulmányból kitűnik: a térség turisztikai értékei változatosak, amelyek jó hasznosítása alapvetően javíthatna az itt élők életén.

Lenti István a Túr-vidék élővilágát rendkívül gazdagnak láttatja. Gyertyános tölgyesek, puhafás ligetek, szedreszek mellett a nyári tőzike, a bíbor nebántsvirág, a medvetalp előfordulásai érdekesek. A Túr és mellékének állatvilága számos fajt számlál, a síkvidékiek gyakran keverednek a hegyvidékiekkel. Sajnos, a híresen bő halkinálattal ma már

csak legendákban él. A Túr vidéke azonban még mindig megkapó, vadregényes, romantikus, hangulatos. Madárvilága talán a leggazdagabb országrészekével vetekszik. Külön érték a túristvándi Róka-legelő növény- és gombavilága.

Sok más érdekesség mellett megtudhatjuk, hogy a XIV. században már három malom állt a Túr folyón, s a vízimalmok „virágzásának” a biztosabb üzemű gőzmalmok megjelenése vetett véget a XIX. század második felében.

Értékes könyv jelent meg tehát egy uniós pályázat közbülső munkaanyagából. Mivel a Túr vízgyűjtője alapvetően határon túli területen, Romániában van, teljesebb kép bontakozna ki, ha megjelenhetne egy hasonló, második kötet a tükörprojekt túloldali elemzéseiből. Jócskán emelte volna a könyv értékét, ha az alapos elemzések, szép fényképek mellé igényes tipográfiai szerkesztés, gondosabb korrektúra társult volna.

Hová siet a Túr? Szerkesztette: dr. Lenti István. A megyei önkormányzat kiadása, 2008. 200 p.

M. S.

Négy fotográfus a Pál Gyula Teremben

A digitális technika megállíthatatlan térnyerése óta az is fényképez, aki azelőtt sosem vett gépet a kezébe. Divat lett a fotózás. A képgyártásra alkalmas telefonok, az „elérhető árú” kompakt masinák gyorsaságot, élességet, színeket kínálnak, az eredmény pedig azonnal ellenőrizhető. A vég nélküli képcsinálás, s főleg az immár érdektelen színes felvételek mindent elöntő áradása idején sóhajtva gondolunk arra, hogy ez a tevékenység bizonyos alkotók kezében képes művészetté válni. És, szerencsére, ma is dolgoznak olyan fotográfusok, akik csak „válogatott műveiket” tárják a közönség

elő. Válogatott és műves darabokat kínálnak a befogadónak.

Nem véletlen, hogy manapság számos korábbi, elfeledett(nek hitt) kézműves technika éli reneszánszát. Az ezüsthalogenid eljárás nem tűnt el, sőt, újabb híveket szerez magának. Igaz, a felhasználók köre leszűkült, hajdani patinás gyártók fejezték be a termelést (Agfa, Konica, Forte), mások pedig – az Ilford, a Fuji és a Kodak mellett – új termékekkel jelentkeztek (Gigabitfilm, Rollei 3, Efke). Mindemellett a Kodak, illetve a Fuji is újabb és újabb fejlesztésű negatívokkal és diákkal áll a vásárlók rendelkezésé-

re. Az olyan egykori technikák, mint az argentotípiya, a cianotípiya fel-feltámad haló poraiból, hogy visszalopjon a mába valamit abból a korból, amikor a fotó még mesterség volt. És művészet.

A 2008 tavaszán nyílt Szökő 4 című kiállítás ezért is okozott örömet a szemlélőnek. Semmi pixelhalmozás, csak a fény csodálatos rajza, a nagy formátum hihetetlen részletgazdagsága, a cianotípiya hasonlíthatatlan hangulata, a fekete-fehér nosztalgiamentes szépsége.

Négy nyíregyházi fotográfus, még 1996-ban eltökölte, hogy szökőévenként új anyaggal, közös tárlattal lép a publikum elé. *Boros György, Nagy Tamás, Síró Lajos és Soltész István* ennek az elhatározásnak megfelelően immár negyedszer jelentkezett a megyeszékhelyen, most a Pál Gyula Teremben. Igaz, hogy tizenkét esztendővel ezelőtt a digitális képalkotás még alig jutott túl az első tétova lépéseken: a négy fotós azóta is tendenciózusan, mondhatni teoretikusan határolódoik el a világot meghódító kényelmes eljárástól. Munkáik a fotótörténetben járattan szemlélőt is magukkal ragadják, annyira mások, mint a ma megszokott, agyonélesztett, Photoshop-trükkökkel manipulált digitális nyomatok.

Soltész István, aki többnyire az általa kézi munkával, fából épített, nagy formátumú kamerával dolgozik, bemutatott anyagával meggyőzően bizonyította, hogy a világra pillantó objektívje különös árnyalatok kirajzolására képes. A 6x7-es negatívról készült kontakt sztereó diapozitívok, a 20x25-ös negatív kontaktjai (Vadcsapások sorozat) nemcsak a nagy méretek káprázatos vonalélességét kínálják, hanem meggyőzik a nézőt arról: az alkotó elé táruló világ már a kiválasztás által képes arra, hogy a pusztá látványt megemelje s a művészet szférájába utalja.

Nem kevésbé érdekes Boros György anyaga. A Fényképek Sóstórol darabjai,

a „polaroid transzfer, vegyes technika” megjegyzésű sorozat a helyiek által jól ismert mindennapi környezetet valami álomszerű, Krúdy-hangulatú látomássá alakítja. (Szintén ő az, aki a szellemes Gyerekjátékok című kompozíciójában nem idegenkedik a humortól sem: a labdát szorongató kisfiú, s az egykori önmagához hasonló pózban Bronicát tartó, ezüstösödő hajú férfi portréja között eltelt potom negyven évet, a régi fotó reprodukciója s az új digitális technikájú arckép között eltelt évtizedeket a játék metaforájába sűriti.

A történelmi technikákat Síró Lajos cianotípiái képviselik. A Különös hely darabjai, a Vizililiom 01-03 a látvány hangulatteremtő erejével ragad meg, míg az Áldozat 05-10 filozófiai képzettársításokat, s Pilinszky-reminiszcenciákat idéz fel a látogatóban.

Nagy Tamás teával színezett rézkarc-papírra készült, zselatinos ezüst nagyításai viselhetnék a Hommage à Antonioni alcímet is, hiszen a Maryon park a Nagyítás című Antonioni-film forgatási helyszíne volt. Nagy Tamás megkereste és ábrázolta a híres mű beállításainak helyét: a gesztus nemcsak a rendező, hanem az ezüsthálogenid technika előtti tiszteletadás is. (A megértést segíti a néhány filmkép elhelyezése.) Szintén Nagy Tamásé az ötletes Camera inversura, a plafonról lelógatott, parányi lyukkal ellátott doboz, amely a camera obscura helyett fényt sugárzó, bepillantásra csábító eszköz...

Soltész István sztereó dianézó szekrénye és fekete fehér diapozitívjai, Síró Lajos kék árnyalatú cianotípiái, Boros György polaroidjai és Nagy Tamás barnás színezetű munkái nem hagynak kétséget afelől, hogy a „hagyományos” fotográfia még sokáig fog élni – mindannyiunk gyógyörködtetésére és öröme.

Karádi Zsolt

Stílusközpontú nyelvművelés

Kemény Gábor meghatározó egyénisége és személyisége a magyar nyelvtudományban. Stilisztikus, fő kutatási területe a költői képalkotás, Krúdy-kutató, s nem utolsósorban nyelvművelő a szó legnemesebb és hagyományos értelmében. Eddig megjelent kötetei is erről tanúskodnak (*Krúdy képalkotása, Szindbád nyomában, Képekbe menekülő élet, Bevezetés a nyelvi kép stilisztikájába*). A nyelvművelő Kemény Gábort pedig a következő kötetek fémjelzik: *Hivatalos nyelvünk kézikönyve, Nyelvművelő kézikönyv, Szaknyelvi divatok, Normatudat – nyelvi norma* stb. Egyébként a nyíregyházi olvasók számára sem ismeretlen a nyelvtudós, hiszen a 2003 őszén a Nyíregyházi Főiskolán tartott Krúdy-konferencia előadója volt, *A szakrális és az erotikus viszonya Krúdy prózájában* című előadását hallgathattuk meg.

Az alább bemutatandó könyve a *Nyelvi mozaik* címet viseli. Alcíme: *Válogatás négy évtized nyelvművelő írásaiból*. Ez utóbbit akként is lehetne módosítani, hogy válogatás egy életpálya nyelvművelő írásaiból, azonban ezzel óhatatlanul azt sugallnánk, hogy Kemény Gábor befejezte nyelvművelő tevékenységét. Azonban ez koránt sincs így, sőt.

A kötet három nagy fejezetre tagolódik, ezek a következők: *Stílusközpontú nyelvművelés, Mondhatta volna szebben?, Nyelvi mozaik*.

Az első fejezet kezdő írásának a címe a nagy előd, Lőrincze Lajos alaptétele: *Pozitív nyelvművelés*. Itt többek között arra a kérdésre keresi a választ a szerző, hogy mire jó a nyelvművelés, szabad-e, lehet-e, kell-e beavatkozni a nyelv változási folyamatába. Nos, a válasz természetesen arany középutas: mértékkel igen. Mint ahogy nem szabad a nyelvi hibát ejtőket phellengerre állítani, ugyanúgy kifogácsolható az a vélekedés, amely szerint a

nyelvész ne akarja befolyásolni a nyelvi gyakorlatot, mert többet árt, mint használ ezzel, elbizonytalanítja, megzavarja a beszélőt. Íme a megfontolt állásfoglalás szó szerint: „Meg vagyok róla győződve, hogy e két szélsőséges felfogás közül egyik sem állja meg a helyét, következésképpen mind a kettő ellen küzdeni kell. Napjaink nyelvművelőjének esze ágában sincs Nyelvhitattal játszani, de arra sem hajlandó, hogy ölbe tett kézzel szemlélje a körülötte zajló nyelvi folyamatokat, vagy legfeljebb pusztán regisztrálásukra szorítkozzék. Ezzel magának a nyelvművelésnek a létjogosultságát vonná kétségbe.” A nyelvművelő nem a helyes-helytelen kategóriákkal értékeli, hanem a fokozatosság és a viszonylagosság alapján tanácsol. A modern stilisztika *funkcionális adekvátság* (rendeltetésszerű odaillőség) fogalma alapján a nyelvművelésben célszerű bevezetni a szituatív helyesség kategóriáját. Ez azt jelenti, hogy megnyilatkozásunk mind írásban, mind szóban függ a helytől, az időtől, az alkalomtól, a hallgatóságtól, a beszédcéltől, és a minősítés is ennek függvényében alakul. Mindezek alapján kitűnő új fogalmat vezet be Kemény Gábor: a stilisztikai szemléletű nyelvművelést.

A következő írás a *Helyesírásunk alapelvei és néhány fogas kérdése* címet viseli. Nyilván nem sértődik meg a szerző, ha jómagam ezen tanulmányának a *Nyelvművelő cikkek negyven éven felülieknek* címet adom. Arról van ugyanis szó – s talán ez közismert –, jelenleg a *Magyar helyesírás szabályainak* a 11. kiadása van érvényben, 1984 óta. Márpedig ebben az írásban a 10. kiadásra is vonatkoznak adatok, még pontosabban a 11. kiadás előkészítésére. Így főleg azoknak mond sokat, akik 1984-ig érettségiztek. Ez a kijelentés sem helytálló. Ugyanis annyira érdekes az okfejtés, s a példák is annyira

élőek és tanulságosak, hogy így is öröm olvasni. Így például a hagyomány elvének taglalásakor megtudhatjuk, hogy a vezetéknevekben megőrizzük a régies betűket (*Weöres*), de a keresztnévben nem, azaz nem *Deák Ferencz*. Kitűnő a *j-ly* harcáról szóló rész, amelyből kiderül, hogy már több mint száz éve folyik a polémia a *ly* eltörléséről, illetve megtartásáról. A szerző tételszerűen végigveszi az érveket pro és kontra, majd a végkövetkeztetés: szükség van a *ly*-re.

Az egyik legnehezebb szabályt az egybe- és különírását is tárgyalja a szerző, s mint mindenütt, itt is ragyogó példákkal illusztrálva. Különbség van a *mérges gomba-szakértő*, valamint a *mérgesgomba-szakértő* között. A következő példa alapján talán nem tűnik intimpistáskodásnak, ha elárulom, hogy Kemény Gábor a futball nagy rajongója, így például az idegen nevek kiejtésekor említi egy francia labdarúgó, *Desailly* [döszájji] nevének a hibás, *Desailly-jal* ragos alakját, helyette *Desaillyval* a jó (kötőjel nélkül, *v*-vel).

E fejezetben szó esik még a hivatalos és a szaknyelvről, ezen belül a terjesztésségről, például: *biztonsági intézkedéseket foganatosítottak*. S ne feledjük, sajátos archaikus bája van a példamondatoknak is, a szerkezetkeveredésnél találkozhatunk a következővel: *A Munkácsy szocialista brigád tagjaként továbbműveli fafaragó tevékenységét*.

A szóhasználatnál kapcsolatban egyértelmű megállapításai vannak a szerzőnek: „A divatszavak elkerülése nem is annyira nyelvhelyességi, mint inkább stíluskérdés. Jó mércéje az újságíró szerkesztői igényességének.” Vagy: „Nem az idegen szót kell irtani, hanem a vele egyenértékű magyart terjeszteni.” A fejezeten belül külön egység foglalkozik a sajtó nyelvvel. A Magyar Televízió hírműsorainak nyelvi-stilisztikai sajátosságai című rész érinti többek között a nyelvi képek használatát, a riporterek beszédét. Teljesen

egyetérthetünk a szerzővel abban, hogy nem ildomos a riportalanyt még akkor sem tegezni a nyilvános beszélgetés során, ha egyébként a magánéletben pertuviszonyban vannak egymással. E tárgykört illetően sajnos a továbbiakban sem a dicséreté a szó. Napjainkban trendi az interjúalany szavába vágni, akár a miniszterelnökébe. S a túlzottan „oldott” megnyilatkozás gyakran stílusterést okoz, például: brahiból nyújtottak be módosító indítványokat (nyilván a képviselők). És bizony nem kívánja palástolni jó kritikai érzékét a szerző akkor sem, amikor a tudományos nyelv anomáliáiról szól. Itt két kategóriát állít fel: a tudóskodót és az irodalmiaskodót. Az előbbi a nagyképű körülményeskedés, körmönfontosság, az utóbbit a dagályosságba fúló eredetiszedés jellemzi. Magyarázat helyett inkább idézem: „az effajta »felfuvalkodott« mondatok végül is éppúgy szét-pukkadnak, mint a Phaedrus-mesében a béka.” Természetesen nem marad ki a „sportnyelvörjárat” sem, a sportműsorok nyelvének vizsgálata, például az egy-egy helyes ejtése gyakran kifogásolható, ugyanis hosszú *gy*-vel kellene hangoztatni.

A javaslatok elsősorban a nyelvművelő alapelvekhez kapcsolódnak: a stílusossághoz, a gazdaságossághoz, s bőven akadt „nyelvelnivalója” a szerzőnek a mexikói labdarúgó-világbajnokság okán is. A képszerűségről szóló, valamint a Mestereim, barátaim, példaképeim cím alatt felsorakozó írásokkal együtt 26 cikk, illetve tanulmány olvasható az első fejezetben.

Találkozhatunk újabb tétellel is, így a nagy előd, Kovalovszky Miklós nyelvművelő programjával: „Tiltó és túlzó szabályok, öröklődő nyelvhelyességi babonák helyett alkotó, pozitív, funkcionális nyelvművelésre van szükség.” S immár Kemény szavaival: „így juthatunk el a nyelvi helyesség alapkövetelményétől a stilisztikai helyesség eszményéig”. Itt

jut el a szerző a napjainkban érvényes stílusközpontú nyelvművelés meghatározásához.

A könyv második része, amely a Mondhatta volna szebben? címet viseli, nem kevesebb, mint 105 cikket közöl. Ezek az Élet és Tudományban jelentek meg 1976-tól 1980-ig, a hetilap minden második számában egy nyelvtanilag és/vagy stilisztikailag helytelen mondat javítása történt meg. Ez az egység akár külön kötetben is megjelenhet(ett volna) Stílusgyakorlatok magyar és kommunikáció szakos hallgatóknak címmel. Hogy a tisztelt olvasó is el tudja képzelni, miről van szó, az egyik írást idézem.

Este fél 9-kor a tévében nemrég bemutatott III. Béla című drámájáról előnyösen ismert Sz. Gy.-nek a szabadságharc hős tábornokainak kivégzésük előtt Gyulán töltött napjairól írott, A nagyszerű halál című történelmi drámáját tekintjük meg. (egy programfüzetből)

Nyilvánvaló, hogy itt nem az egyes szavakkal, kifejezésekkel van a baj, hanem összekapcsolásuk módjával, röviden: a mondatszerkezettel. Aki a fenti tájékoztatót megírta, mindent egyetlen egyszerű mondatba gyömöszölt bele, vagyis olyan mondatba, amely nyelvtanilag mindössze egy tagmondatból áll. Ez az egyszerűnek szánt, egymondatos megoldás azonban a gyakorlatban nagyon is szövevényesnek bizonyult. Ráadásul meglehetősen egyhangú is ez a mondat: a szerkezeti (nyelvtani) monotónia, pl. a befejezett melléknévi igenevek ismétlődése hangzásbeli monotóniát von maga után. bemutatott ... ismert ... töltött írott. Tartogat a szöveg egy félreértési lehetőséget is. Az ügyetlen szórend (*Este fél 9-kor a tévében ... tekintjük meg*) miatt akár azt is hihetjük, hogy a tévében kerül műsorra A nagyszerű halál című színdarab. Pedig nem ott, hanem a gyulai Várszínházban, „élőben”!...

Az átalakításhoz úgy fogunk hozzá, hogy az eredeti, „elefantiázisban szenvedő”

mondatot több kisebb, önálló részre bontjuk. Ezt a műveletet úgy hajtjuk végre, hogy kiemeljük a lényegét és előrehozzuk a közlemény elejére, míg a másodlagos fontosságú, járulékos információkat később, külön mondat(ok)ban fűzzük hozzá. Ily módon a szöveg sokkal áttekinthetőbbé, könnyebben érthetővé válik.

Az első mondat a közlés lényegét fogalmazza meg: „Este fél 9-kor megtekintjük Sz. Gy. történelmi drámáját, A nagyszerű halál-t.” Választékosabb, de ebben a nyelvi környezetben kevésbé természetes szórenddel: „Este fél 9-kor megtekintjük Sz. Gy.-nek A nagyszerű halál című történelmi drámáját.” (A birtokos jelző -nak, -nek ragját ilyenkor okvetlen ki kell tenni.) Ha ki akarjuk emelni a tárgyat (az eredetiben ki van emelve!), a szórend így alakul: „Este fél 9-kor Sz. Gy. történelmi drámáját, A nagyszerű halál-t (v.: Sz. Gy.-nek A nagyszerű halál című történelmi drámáját) tekintjük meg.”

Ezután – új mondatban – a darab tartalma következik, pl. így: „A színmű a szabadságharc hős tábornokainak kivégzésük előtt Gyulán töltött napjairól szól.” Alárendeléssel: „A színmű a szabadságharc hős tábornokainak utolsó napjairól szól, melyeket kivégzésük előtt Gyulán töltöttek.”

Végül a szerző „beharangozására” keríthetünk sort, ilyenformán: „Az írot (egyébként) előnyösen ismerjük a tévében nemrég bemutatott III. Béla című drámájáról.” Szebben: „A szerző nevét a tévében nemrég bemutatott III. Béla című drámája tette ismertté.” A három mondat sorrendjével a bennük foglalt tartalom fontossági sorrendjére is utalunk.

A könyv az Utószó helyett: Borsó a falon című írással zárul. A némi székepszissel, némi érzelemmel vegyülő „vég” azt próbálja meg újra megválaszolni, hogy vajon érdemes-e ilyesmivel foglalkozni (mármint nyelvművelő cikkeket írni),

van-e eredménye a nyelvi ismeretterjesztésnek. Most, az eddigiekkel ellentétben, nem idézem a szerző véleményét. Arra biztatom minden leendő olvasóját, hogy válaszoljon erre ő maga.

Kemény Gábor: Nyelvi mozaik. Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához 65. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2007. 414 p.

Minya Károly

Tréfás történetek Tiszabercelről

„Úgy tűnik, ez egy savanyú világ, melyben kevés nevetni való történik” – írja Eperjesy Ferenc a „Tarka disznó, tarka kutya” című kötet szerzője. És bizony, igaza van, mert valóban nem szakadunk meg a nevetéstől, ha a mindennapok történéseire gondolunk! Inkább a haragos indulatok, mint a jókedv és a vidámság jellemző az emberi kapcsolatokra. Éppen ezért fontos és hiánypótló a kertész-mérnök végzettségű szerző munkája, aki nyugdíjazásáig a termelőszoövetkezet elnöke volt Tiszabercelen.

Abban a közösségben dolgozott tehát, amelyik a szegénységében, a számkivettségében is meg tudta őrizni a jókedvét és ha a sorsa jobbra fordult, csak fogékonyabb lett a tréfára. A szerző állítás szerint az időrendben közölt történetek valós eseményeket dolgoznak fel. Szereplői hús-vér emberek és leginkább a saját nevükön jelennek meg a történetekben. „Ahol név nem szerepel, annak nyomós oka van” – írja a szerző – „de a háttérben a valós szereplők állnak ott is”.

Az események helyszíne többnyire Bessenyei faluja, Tiszabercel, de egy-egy villanásra a környező rétközi települések is megjelennek. És megjelennek a tréfacsinálás állandó szereplői „a Hegedűs Jósákak”, akik nélkül emlékezetes esemény nem is történhetett egy közösségben.

A szerző három generáció világát igyekszik átfogni az időrendbe szedett történetekkel. A dédnagyapa korától jut el napjainkig és mindezt úgy teszi, hogy közben felépít egy kis családtörténetet is, bemutatja őseit, familiájának szlovák gyökereit.

A történetek a tréfán, a jókedven túl a paraszti bölcsesség, a paraszti józanság forrásai, bizonyítékai is. Ilyen módon valóságos néprajzi értékkel bírnak, hiszen az adott kor hétköznapi életének, a mindennapok történéseinek tanúi. Az, hogy a néprajzon, a népköltészetben belül hova is sorolhatók be igazán, már nehezebb kérdés.

Kétségtelen, hogy a történetek egy része anekdotának nevezhető, mert adott személyhez fűződő, csattanóval végződő történet. Többségük azonban nélkülözi a „csattanót” és a csattanó helyett a történet vége „tanítómesévé” szelidül. Az viszont tagadhatatlan, hogy mindegyik közös jellemzője a tréfa, a jókedv. Éppen ezért szerencsésebb lett volna, ha az alcím is ezt fogalmazza meg: „Tréfás történetek Tiszabercelről”

Ennél súlyosabb hiányosság az, hogy a kötetnek nincs impresszuma. Hiányzik a kiadó, a nyomda és a kiadás évének a megjelölése és ISBN szám sincs! Vagyis könyvészetileg lehetetlen pontosan leírni, azonosítani! Mindezért igazán kár! Mert, hogy a szerzőt idézzem, ismét „ebben a savanyú világban” jó lenne széles körben terjeszteni a jókedvet, a tréfát! Az olyan könyveket, amelyek segítenek feledni – ha átmenetileg is – gondjainkat, bajainkat és az állandóan mozgó világ naposabb oldalát mutatják nekünk.

Ezért is ajánlom jószívvvel a tréfás történeteket minden kedves Olvasónak!

Eperjesy Ferenc: Tarka disznó, tarka kutya – Anekdoták Tiszabercelről. H. n., é. n. 216 p.

Nagy Ferenc

krónika

SZABOLCS-SZATMÁR-BEREG IRODALMA

Válogatott bibliográfia 2007. április 1–december 31.

- Összeállította a Móricz Zsigmond Könyvtár
sajtófigyelő szolgálata
ÖNÁLLÓ MŰVEK
ÉS GYŰJTEMÉNYES MUNKÁK
Szabolcs-Szatmár-Bereg megyére
vonatkozó közleményei
147. Acta Beregsasiensis: A Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola évkönyve. – Beregszász : Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola, 2001. – 160 p.
148. A 90. év: Zrínyi Ilona Gimnázium és Kollégium Évkönyve: 2006-2007. – Nyíregyháza : Zrínyi Ilona Gimnázium, 2007. – 139 p.
149. ACZÉL Géza: (vissza)galopp: Lírai utószinkron. – Pécs: Jelenkor Kiadó, 2007. – 66 p.
150. AMBRUS Zoltánné – MAROSI Anikó – SÓLYOM Ildikó – SZILÁGYINÉ BÍRÓ Edit: Az oktatás strukturális változásai az Észak-Alföldön: 1990-2005. – Debrecen : KSH Debreceni Igazgatósága, 2007. – 52 p.
151. ANGYAL Sándor: Micsoda világ!: Fél évszázad a Kelet szolgálatában. – Nyíregyháza: Inform Média Kft., 2007. – 371 p.
152. BALASSA Péter: Magatartások találkozója: Babits, Kosztolányi, Móricz. – Budapest : Balassi Kiadó, 2007. – 210 p.
153. Balogh István válogatott írásai Szabolcs-Szatmár-Bereg megye és Nyíregyháza múltjából. Szerk. Henszel Ágota. – Nyíregyháza : Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Önkormányzat Levéltára, 2007. – 324 p.
154. BOCSKAI Magda – MAURER Böbe – POKROVENSZKI Gergely: 23 sikertörténet: A siker receptje: kitarás, szorgalom, szerencse. – 2006. – 192 p.
155. Bencs Program: Nyíregyháza megyei jogú város fejlesztési terve a 2006-2020-as évekre. – Nyíregyháza: Nyíregyháza Megyei Jogú Város Polgármesteri Hivatala, 2006. – [127] t. fol.
156. BERKI Antal: Korrajz. – Nyíregyháza: Aranymetszés Kulturális Egyesület, 2006. – 252 p.
157. BODNÁR István: A magány arcai. – Nyíregyháza: Örökségünk Kiadó Bt., [2007]. – 118 p.
158. BODNÁR István: Sóstó, a Nyírség oázisa: Írások, vallomások. – Nyíregyháza: Örökségünk Kiadó Bt., 2007. – 160 p.
159. CSIZMAZIA Tamásné – KISSNÉ MAJTÉNYI Mónika – MALAKUCZINÉ PÓKA Mária: Nyugdíjasok, nyugdíjak az Észak-Alföldön. – Debrecen: Központi Statisztikai Hivatal Debreceni Igazgatósága, 2007. – 42 p.
160. DEMETER Sándor: Sarjad az akác. – [Nyírtura]: Szerző, 2007. – 239 p.
161. Felső-Tisza [számítógépes dok.]. – Nyíregyháza : Felső-Tisza-vidéki Környezetvédelmi és Vízügyi Igazgatóság, [2006]. – 1 CD-ROM
162. FÓNAI Mihály – PÉNZES Mariann – VITÁL Attila: Etnikai szegénység, etnikai egészségi állapot? : A cigány néesség élethelyzete és kitérési lehetőségei Északkelet-Magyarországon. – Nyíregyháza: Krúdy Könyvkiadó: Szocio East Egyesület, [2007]. – 291 p.
163. A gazdasági fejlődés regionális különbségei Magyarországon 2006-ban. – Debrecen : KSH Debreceni Igazgatósága, 2007. – 59 p.
164. HAMAR Péter: Móricz Zsigmond utolsó szerelme. – Budapest: Kairosz Kiadó, 2007. – 232 p.
165. HEIKKINEN, Beijo: Vuosisata Kajaania / tak. Kuva Reijo Heikkinen. – Kajaani : Kainuun Sanomat Oy, 2005. – 142 p. Leírás, fényképgyűjtemény
166. HUSZTI Ilona – KOLJADZSIN Natália: Nyelv és oktatás a 21. század elején: Nemzetközi tudományos konferencia előadásainak gyűjteménye. – Ungvár: PoliPrint Kft., 2005. – 190 p.
167. KEDVES Gyula: Répásy Mihály a szabadságharc huszártábornoka. – Kemece: Kemece Város Önkormányzata, 2007. – 60 p.
168. KÖLCSEY Ferenc: Levelezés 2.: 1820-1831. – Budapest: Universitas Kiadó, 2007. – 881 p.
169. KRÚDY Gyula: Regények és nagyobb elbeszélések 4. – Pozsony: Kalligram Könyvkiadó, 2007. – 451 p.
170. LAKATOS Bálint – PAKSA Rudolf: Történeti emlékkönyvek repertórium: Magyar tudósok és tanárok tiszteletére megjelent emlékkönyvek és emlékszámok történeti vonatkozású tanulmányainak

- válogatott jegyzéke, 1884-2004. – Budapest : ELTE Középkori és Kora Újkori Magyar Történeti Tanszék, 2006. – 634 p.
171. A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Évkönyve: 1996-2006. – Ungvár : II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, 2006. – 247 p.
172. MOLNÁR József – MOLNÁR D. István: Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében. – Beregszász: Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség, 2005. – 115 p.
173. Nyíregyházi Állatpark: SóstóZoo. – Nyíregyháza: Nyíregyházi Állatpark, [2007]. – [32] p.
174. PÁSTI Csaba: Csodálatos Magyarország: Az Őrségtől a Hortobágyig. – Debrecen : Aquila Könyvkiadó, 2006. – 207 p.
175. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Civil Almanach 2007. – Nyíregyháza : Első Nyírségi Fejlesztési Társaság, 2007. – 140 p.
176. SZILÁGYI László: A „Kuruc vármegye”: Parlamenti képviselők és választók a dualizmus kori Szabolcs vármegyében. – Nyíregyháza: Örökségünk Kiadó, 2006. – 188 p.
177. Társasági tükör 2.: A nyíregyházi Móricz Zsigmond Kulturális Egyesület évkönyve. – Nyíregyháza: Móricz Zsigmond Kulturális Egyesület, 2007. – 127 p.
178. UDUD István: Ahogy vettem: Válogatott versek. – Fehérgyarmat: Fehérgyarmat és Vidéke ÁFÉSZ, 2007. – 152 p.
184. Molnár József: A Kárpátaljai tömb és szórványmagyarság identitástudatának eltérései = Pro Minoritate, tavasz p. 135–150.; határon túli magyarok; Kárpátalja
185. Evva Margit: A tolcsvai Bónis család leszármazási tábláinak kiegészített, javított változata = Turul, 81. évf. 1. sz. p. 1–12.; családtörténet; Bónis-család
186. Kádár Imre, Márton László, Németh Tamás, Szemes Imre: Meszezés és műtrágyázás hatása a talajra és növényre a 44 éves nyírlugosi tartamkísérletben = Agrokémia és Talajtan, 56. évf. 2. sz. p. 255–270.; talajvizsgálat; Nyírlugos
187. Kövér György: Önéletrajzi hamisítvány, avagy csalóka emlékezet : Scharf Móric önéletrása = Aetas, 22. évf. 2. sz. p. 106–122.; életrajz; Scharf Móric (1868–1929)
188. Klinger András: A halandóság társadalmi különbségei Magyarországon a XXI. század elején = Demográfia, 50. évf. 2–3. sz. p. 252–282. Országos összehasonlító adatokkal.; halandóság; statisztika; Szabolcs-Szatmár-Bereg megye
189. Vörös Júlia: Egy végrendelet grafológiája : Gondolatok Kőlcsey Ferenc végakarataról = Irodalomismeret, 18. évf. 2. sz. p. 52–53.; kézirat; Kőlcsey Ferenc
190. Balla Tibor: A magyar királyi honvéd tisztikar 1938–1945 = Hadtörténelmi Közlemények 119. évf. 3. sz. p. 1094–1096.; könyvismertetés; Bene János; Szabó Péter; A magyar királyi honvéd huszár tisztikar
191. Skultéty Csaba: Iratok a pozsonyi magyar Megbízotti Hivatal és Áttelepítési Kirendeltség tevékenységéről = Kisebbségkutatás, 16. évf. 3. sz. p. 441–448.; szlovákok; kitelepítés
192. Szarka László: A csehszlovák-magyar lakosságcsere helye a magyar kisebbség tervezett felszámolásában 1945–1948 között = Kisebbségkutatás, 16. évf. 3. sz. p. 415–430.; kitelepítés; lakosságcsere; szlovákok; 1945–1948
193. Örfi József: Kápolna Kállósejében = Országépítő, 18. évf. 3–4. sz. p. 63.; kápolna; építészet; Kállósején
194. Karádi Zsolt: Visszatekintés : Rendhagyó beszélgetés Margócsy Józseffel = Pedagógiai Műhely, 32. évf. 3. sz. p. 69–72.; életrajz; pedagógus; Margócsy József
195. Marczinkó István: Fejezetek Kisvárdai iskola történetéből : A polgári fiúiskola működése városunkban = Pedagógiai Műhely, 32. évf. 3. sz. p. 32–37.; iskola történet; Kisvárdai; 1899–1914
196. Margócsy József: Tétova kommentár egy hosszú, hasznos életúthoz = Pedagógiai Műhely, 32. évf. 3. sz. p. 82–83.; nekrológ; Balogh István (1912–2007)

IDŐSZAKI KIADVÁNYOK

Szabolcs-Szatmár-Bereg megyére

vonatkozó közleményei

2007. január 1–december 31.

179. Tóth István: Archaikus fehér arcú Gorgó és rakamazi korong = Archaeológiai Értesítő, 132. sz. p. 343–346.; régészeti lelet; Rakamaz; honfoglalás kora
180. Csáki Judit: Az otthon nekem Beregszász : Trill Zsolt színművésszel Csáki Judit beszélgetett = Hungaricum, 1. sz. p. 168–173.; portré; Trill Zsolt (1972–)
181. Scherter Judit: Halász a hálóban : beszélgetés Berniczky Évával = Hungaricum, 1. sz. p. 162–167.; portré; Berniczky Éva
182. Kótyuk Erzsébet: Das Gesundheitswesen der Transkarpaten-region in der Tschechoslowakischen ara (1919–1939) = Orvostörténeti Közlemények, 1–2. sz. p. 61–69.; egészségügyi ellátás; Kárpátalja; 1919–1939
183. Gereben Ferenc: A határon túli magyarok kulturális identitása (különös tekintettel a tömb- és szórványmagyarságra) = Pro Minoritate, tavasz p. 24–38.; határon túli magyarok; olvasásszociológia; Kárpátalja

197. Mesterné Juhász Beáta: Az eleven házak : Gondolatok Csenger organikus épületeiről = Pedagógiai Műhely, 32. évf. 3. sz. p. 80–81.; építészet; Csenger
198. Papik Péter: Tízéves a SULIEXPO = Pedagógiai Műhely, 32. évf. 3. sz. p. 73–75.; kiállítás; iskola; Nyíregyháza; Suliexpo
199. Pintye Tiborné: A természet közelében : Erdei iskola a fehérgyarmati Kölcsey Ferenc Általános Iskolában = Pedagógiai Műhely, 32. évf. 3. sz. p. 57–61.; általános iskola; erdei iskola; Fehérgyarmat; Kölcsey Ferenc Általános Iskola
200. Tóthné Bordé Katalin: Fejezetek Szabolcs-Szatmár-Bereg megye könyvtártörténetéből = Pedagógiai Műhely, 32. évf. 3. sz. p. 76–78.; könyvismertetés; Futaky László; Fejezetek Sz.-Sz.-B. megye könyvtártörténetéből
209. Gáthy Vera: Levelek az Andrassy-házból (1864–1869) : egy kis szociográfia a XIX. századból = Társadalomkutatás, 25. évf. 3. sz. p. 357–361.; könyvismertetés; Levelek az Andrassy-házból – Bp. 2006.; Andrassy-család
210. Tanczos Krisztina; Ratkó József munkásságának európai orientációja = Versmondó, 14. évf. 3-4. sz. p. 13–16.; költő; pályakép; Ratkó József (1936. 8. 9–1989. 9. 13.)
212. Szilágyi Zsófia: Pillangók, nimfák, maszkák = Irodalomtörténet, 88. évf. 4. sz. p. 519–535.; könyvismertetés; Móricz Zsigmond; Pillangó
213. Hablicsek László: A roma néesség iskolázottságának területi alakulása : tények és becslések = Kisebbségkutatás, 16. évf. 4. sz. p. 729–766. Országos összehasonlító adatokkal.; cigányság; iskolázottság; Szabolcs-Szatmár-Bereg megye
214. Scholtz Róbert: Szkita kori leletek a börtön alatt : Régészeti kutatások Tiszalökön = Ókor, 6. évf. 4. sz. p. 98–101.; régészeti lelet; Tiszalök
219. Weisz Boglárka: Vásártartás az Árpád-korban = Századok, 141. évf. 4. sz. p. 879–942. Függelék: vásárhelyek az Árpád-korban; vásár; kereskedelem; Bereg vármegye; Szabolcs vármegye; Szatmár vármegye; Ugocsa vármegye; Árpád-kor
220. Faluvégi Albert, Tipold Ferenc: A területfejlesztés kedvezményezett térségeinek 2007. évi besorolása = Területi Statisztika, 10/47. évf. 6. sz. p. 523–540.; területfejlesztés; kistérségek; Szabolcs-Szatmár-Bereg megye
221. Dévényi Anna: „In asperis et prosperis” – amire a Kállay név kötelez = Európai Útas, 2. sz. p. 65–68.; életrajz; Kállay Kristóf máltai lovag (1916–2006); Kállay-család
222. Jenei Teréz: Gyermekkép Ámi Lajos magyar nyelvű cigány meséiben = Fordulópont, 2. (36). sz. p. 37–43.; népmese; Ámi Lajos (1886–1963)
223. KL: 8. Országos Ratkó József Vers- és Prózamondó Verseny = Versmondó, 14. évf. 3-4. sz. p. 34.; szavalóverseny; Nagykálló; Ratkó József Országos Vers és Prózamondó Verseny
224. Laczó Zoltán: Ünnepeink: XI. Országos Zeneiskolai Zongoraverseny Nyíregyháza, 2007. március 16–19. = Parlando, 49. évf. 4. sz. p. 46–55.; zongoraverseny; Nyíregyháza; 2007; 10. Országos Zeneiskolai Zongoraverseny
225. Komarek Levente: A hazai erdőgazdálkodás néhány indikátorának alakulása, különös tekintettel napjainkra = A Földrajz Tanítása, 15. évf. 5. sz. p. 10–19. országos összehasonlító adatokkal; erdőgazdálkodás; Szabolcs-Szatmár-Bereg megye; 1995; 2004
226. Farkas Károly: A hazai és nemzetközi fejlesztési támogatások területi megoszlása 2002–2005. években 2. Kistérségek – megyei jogú városok „szerepe”, részesevé az összes támogatásokon belül = Comitatus, 5. sz. p. 4–15. Országos összehasonlító adatokkal állami támogatás; kistérségek; pályázat; területfejlesztés;
227. Hüse Lajos: Szűz Mária zsebkendőjének keleti csücskében = Esély, 18. évf. 5. sz. p. 126–130.; könyvismertetés; Fónai Mihály; Péntes Mariann; Vítal Attila; Etnikai szegénység, etnikai egészségi állapot
228. Ladányi Erika, Forrai Erzsébet: Tanulmány a vidéki támogatott lakhatási programban részt vevő hajléktalan emberekről = Kapocs, 6. évf. 5. sz. p. 10–33. Országos összehasonlító adatokkal; hajléktalanok; szociális támogatás; Észak-Alföldi régió
229. Forrai Erzsébet–Ladányi Erika: A hajléktalan emberek támogatott lakhatási programjának megvalósításáról = Kapocs, 6. évf. 6. sz. p. 52–64. Országos összehasonlító adatokkal. hajléktalanok; hajléktalanszálló; szociális támogatás; Szabolcs-Szatmár-Bereg megye
230. Pál Judit: Karrier a „tudatlanság földjén” : egy főúri kliens a 18. század közepén Kelet-Magyarországon = Századok, 141. évf. 6. sz. p. 1407–1454.; társadalmi kapcsolatok; nemesség; levelezés; Szatmár vármegye; Szatmárnémeti; 18. század; Károlyi Sándor gr. (1669–1743); Károlyi Ferenc gr. (1705–1758); gr. Károlyi Antal (1732–1791); Zánthy József
231. Habarics Béla, Horváth Róbert: A változatos Szatmár-Bereg = Természetbúvár, 62. évf. 6. sz. p. 20–23.; természetvédelem; növényritkaság; állatritkaság; Szatmár-Beregi Tájvédelmi Körzet
232. Dérczy Péter: A „nagy zabálás” mitológiája = Alföld, 9. sz. p. 97–104.;

- gasztronómia; műelemzés; Krúdy Gyula (1878 – 1933)
233. Lukács Lilla: Névváltozatok Kárpátalja térképein = A Földgömb, 24. évf. 7. sz. p. 76–80.; történelem; Kárpátalja
234. Göbolyös Lídia: Kodály Ünnepe Mátészalkán = Zenészo, 17. évf. 7. sz. p. 10–11.; kórustalálkozó; Mátészalka; 2007. június 9.; Kodály Zoltán
235. Tamáska Máté: A kuruc metropolisz Tiszahát = A Földgömb, 24. évf. 8. sz. p. 62–71.; szociográfia; Tiszahát
236. Sutaj, Stefan: Megszabadulás a kisebbségektől : szlovák történelem a csehszlovák–magyar lakosságcsereéről = História, 29. évf. 8. sz. p. 3–13.; szlovákok; lakosságcsere
237. Harcsa Tiborné: A dajka kötelességei = Óvodai Nevelés, 8. sz. p. 278–279.; óvoda; Nyíregyháza; 1846
238. Balogh Tibor: „Élesen felülről”: A Határon Túli Magyar Színházak XIX. Fesztiválja – Kisvárdá = Criticai Lapok, 9. sz. p. 23–26.; színházi találkozó; fesztivál; Kisvárdá; Határon Túli Magyar Színházak Fesztiválja
239. Tamáska Máté: Környezeti tudatosság négy Tiszamenti településen = Comitatus, 17. évf. 9. sz. p. 31–37.; környezetvédelem; Rakamaz
240. Beke József: Édös anyanyelvünk = Forrás, 9. sz. p. 80–95.; műelemzés; Móricz Zsigmond (1879–1942)
241. Sz. Tóth Gyula: Elyelni könnyeinket végre = Hitel, 9. sz. p. 119–126.; könyvismertetés; Oláh András; Átokverte. Három történelmi dráma
242. Páskándi Géza: Álláspontjaim = Korunk, 9. sz. p. 88–94.; portré
243. Tófalvi Zoltán: A Páskándi Géza-dosszié = Korunk, 4. évf. 9. sz. p. 70–87.; titkosszolgálat; életrajz; Páskándi Géza (1933. 5. 18–1995. 5. 19.)
244. Balogh Zoltán: Karrierszolgáltatások szerepe és jövőképe napjaink felsőoktatásban : A Nyíregyházi Főiskola Karrier Irodájának sikertörténete = Munkügyi Szemle, 9. sz. p. 39–41.; főiskolai hallgatók; munkahelyteremtés; Nyíregyháza; Nyíregyházi Főiskola Karrier Iroda
245. Dékei Krisztina: Sötét idők = Műértő, 10. évf. 9. sz. p. 2.; képzőművészeti kiállítás; Ámos Imre (1907–1944)
246. Kovács Sándor: A Hóvár ostroma = Magyar Turista, 9. sz. p. 38–39.; turizmus; Kárpátalja
247. Mezey László Miklós: Szabolcs-Szatmár-Bereg megye monumentális könyvtártörténete = Könyvtári Levelező/Lap, 19. évf. 9. sz. p. 30–31.; könyvismertetés; Futaky László; Gerő Gyula; Fejezetek Sz.-Sz.-B. megye könyvtártörténetéből
248. Fónai Mihály, Hajdú Sándor, Estók Gábor: Szakképző iskolák tanulóinak rekrutációja és motivációi = Új Pedagógiai Szemle, 57. évf. 9. sz. p. 92–107.; szakmunkásképző intézet; középiskola; továbbtanulás; szociológiai felmérés; Szabolcs-Szatmár-Bereg megye
249. Horváth Lajos: A „német déli sereg” tábori postája Kárpátalján 1915-ben = Bélyegvilág, 60. évf. 10. sz. p. 14–15.; filatélia; Kárpátalja; első világháború
250. Kállai Katalin: Hímtag leleplezve – széljegyzetek a nyíregyházi Happy Art fesztiválról = Criticai Lapok, 16. évf. 10. sz. p. 30.; színházi találkozó; Nyíregyháza; Happy Art Fesztivál
251. Buzás Szilvia: Egy magyar irodalom van : beszélgetés Elek Tibor irodalomkritikussal, a Bárka folyóirat főszerkesztőjével = Könyvjelző, 3. évf. 10. sz. p. 24–25. pályakép; Elek Tibor
252. Benyovszky Gábor: Tiszabecstől Szatmárcsekéig = Magyar Turista, 5. évf. 10. sz. p. 38–40.; turizmus; Tisza-folyó
253. Rác Judit: A gondviselés szerkeszti a programot = Muzsika, 50. évf. 10. sz. p. 18–19.; zongoraművész; zenei fesztivál; Tiszadob; 6. Tiszadobi Zongorafesztivál
254. Koltai Gábor, M: Menekülések félálomban = Színház, 40. évf. 10. sz. p. 52–61.; színikritika; színházi találkozó; fesztivál; kitüntetés; A kétfejű fenevad. Rend.: Koltai M. Gábor; Móricz Zsigmond Színház; Happy Art Fesztivál
255. Filep László: Kárpátalja postatörténete a HUNFILA 2007-en = Bélyegvilág, 60. évf. 11. sz. p. 9–10.; filatélia; kiállítás; Kárpátalja
256. Balogh Tibor: Lélektani mélydizájn = Criticai Lapok, 16. évf. 11. sz. p. 14–15.; színikritika; Bodó Viktor; Vinnai András; Erdős Virág; Fotel. Rend.: Bodó Viktor; Merénylet. Rend.: Keszég László; Móricz Zsigmond Színház
257. Bíró Kristóf: Az átlépés képei = Ellenfény, 12. évf. 11. sz. p. 32–33., háttap; színikritika; Vinnai András; Fotel. Rend.: Bodó Viktor; Móricz Zsigmond Színház
258. Király Pál: In memoriam prof. dr. Fodor István = Erdészeti Lapok, 142. évf. 11. sz. p. 366–367.; nekrológ; Fodor István (1907. 11. 2–2000. 4. 23.)
259. Pápai Gábor: „Viruljon hazánk erdészete”: emléktúra a Fekete-Tisza forrásához az OEE 1882. évi vándorgyűlésének 125. évfordulóján = Erdészeti Lapok, 142.

- évf. 11. sz. p. 360–365.;
erdészet; évforduló; Kárpátalja; Fekete-Tisza; 1882
260. Sándor L. István: Mindennapi terrorizmus = Ellenfény, 12. évf. 11. sz. p. 25–28.;
színikritika; Erdős Virág: Merénylet. Rend.: Keszég László; Móricz Zsigmond Színház
261. Mesteri fokon oktatnak = Gazdasági Tükörkép, 7. évf. 11. sz. p. 50.;
egészségügyi főiskola; idők; Debreceni Egyetem Egészségügyi Főiskolai Kara
262. Rezsői István: A megváltozott munkaképességűek munkahelyteremtését és foglalkoztatását elősegítő támogatási eszközök működése az Észak-alföldi régióban = Munkaügyi Szemle, 51. évf. 11–12. sz. p. 60–65.;
rehabilitáció; foglalkoztatás; Szabolcs-Szatmár-Bereg megye; Észak-alföldi régió
263. Katona Tamás: Kalandozások Szatmár túlsó végén = Örökség, 11. évf. 11. sz. p. 3–4.;
emlékhely; köztéri szobor; Szatmár (tájegység)
264. Brückner Gergely: Happy Art-morzszak Nyíregyházáról = Premier, 8. évf. 10–11. sz. p. 48–50.;
színházi találkozók; Nyíregyháza; Happy Art Fesztivál
265. Halász Glória: Gyáva vényul. Erdős Virág: Merénylet = Színház, 40. évf. 11. sz. p. 18–19.;
színikritika; Erdős Virág: Merénylet. Rend.: Keszég László; Móricz Zsigmond Színház
266. Székely Szabolcs: Kedélyes káosz : Bodó Viktor: Fotel = Színház, 40. évf. 11. sz. p. 14–15.;
színikritika; Bodó Viktor: Fotel. Rend.: Bodó Viktor; Móricz Zsigmond Színház
267. Matronics András: A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola története és végzőseinek karrier-vizsgálata = Új Pedagógiai Szemle, 57. évf. 11. sz. p. 87–108.;
főiskola; határon túli magyarok; Beregszász; II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
268. Szilágyi Zsófia: Mélységek és nyomjelek = Alföld, 58. évf. 12. sz. p. 56–73.;
irodalomelmélet; Móricz Zsigmond (1879–1942)
269. Kelecsényi László: Hol (nem) járt Krúdy Gyula? = Holmi, 19. évf. 12. sz. p. 1559–1565.;
életrajz; Krúdy Gyula (1878–1933)
270. Kovács Sándor: A kárpátaljai magyarság fővárosa I = Magyar Turista, 5. évf. 12. sz. p. 46–47.;
várostörténet; határon túli magyarok; Beregszász
271. Tóth Norbert, C.: A mesterség jutalma : képzelt krónikái bejegyzés 1429-ből = Tiszatáj, 61. évf. 12. sz. p. 100–104.;
kismesterség; Szabolcs megye; 15. század
372. -Bez-: „Az oktatás a fennmaradás záloga” = Köznevelés, 26. sz. p. 12–13.;
határon túli magyarok; iskola; Nagypalád
373. N. G.: A nagypaládi magyartanárr = Köznevelés, 26. sz. p. 11–12.;
pedagógus; portré; Móricz Zsigmond Iskola; Oroszi Zsuzsanna
374. Novák Gábor: „Gyökerek és szárnyak”: országos tanévnyitó Nyíregyházán = Köznevelés, 28. sz. p. 4–5.;
általános iskola; látogatás; Nyíregyháza; Kertvárosi Általános Iskola; Hiller István
375. Schäffer Erzsébet: Panyola – egy falu élni akar = Nők Lapja, 58. évf. 33. sz. p. 60–62.;
szociográfia; Panyola
377. Balogh Géza: Gyönyörű Kömörő = Szabad Föld, 33. sz. p. 27.;
szociográfia; Kömörő
379. Ébli Gábor: A művészetben értelmetlen a nemzetiségi megkülönböztetés : interjú Murádin Jenő művészettörténésszel = Élet és Irodalom, 35. sz. p. 7.;
művésztelep; Nagybánya; Nagybányai Festőiskola
380. Dobszay János: Félház felé félúton : megtört a színházi konjunktúra = Heti Világgazdaság, 29. évf. 35. sz. p. 15–18. Országos összehasonlító adatokkal;
színházi évad; szociológiai felmérés; 2006; Móricz Zsigmond Színház
381. Harsányi Gézáné: Nagykálló muzsikája = Honismeret, 35. évf. 4. sz. p. 81–89.;
népzene; zenetörténet; néptánc; Nagykálló
382. Avar László: Burgonya : erősödő kenyérszerepben = Magyar Mezőgazdaság, 35. sz. p. 14–15.;
burgonyanemesítés; konferencia; Nyírtelek
383. Ágoston Balázs: Legalább egy budi legyen = Magyar Demokrata, 11. évf. 36. sz. p. 13–15.;
cigányság; Nyírmihálydi
384. Balogh Géza: Becsics Becs = Szabad Föld, 36. sz. p. 38.;
szociográfia; Tiszabecs
385. Kádár Márta: Befelé forduló szemmel : Ámos Imre emlékkiállítás = Élet és Tudomány, 38. sz. p. 1208–1209.;
képzőművészeti kiállítás; Ámos Imre (1907–1944)
386. -cs-s: „Menjetelek és hirdessétek” : egyházközségi kommunikációfelelősök találkozója Nyíregyházán = Új Ember, 63. évf. 39. sz. p. 4.;
római katolikus egyház; konferencia; Debrecen-Nyíregyházi Egyházmegye
387. Gáti Julia: Visszavételkényszer : kórházi labor államosítása Nyíregyházán = Heti Világgazdaság, 29. évf. 43. sz. p. 73–75.;
kórház; egészségügyi ellátás; önkormányzati tulajdon; Nyíregyháza; Jósza András Megyei Kórház; Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Közigyelés
388. Kozma István: Iskolát neveztek el dr. Kozma Pálról = Kertészet és Szőlészet, 56. évf. 43. sz. p. 14–15.;
névadás; általános iskola; szoboravatás; Gyulaháza; Kozma Pál (1920. 7. 11–2004. 2. 14.)

389. Balogh Géza: Agapé gyöngysora = Szabad Föld, 63. évf. 46. sz. p. 8.;
idősek; fogyatékosok; szenvedélybetegség; rehabilitáció; Nyíregyháza-Nyírszölös; Nyíregyháza-Sóstó-hegy; Agapé Alapítvány
390. Varga János: Szatmár vértanú püspöke : Scheffler Jánosra emlékeztek Kálmádon = Új Ember, 63. évf. 46. sz. p. 6.;
püspök; életrajz; Scheffler János (1887. 10. 29–1952. 12. 06); Szatmári Egyházmegye
391. Palágyi Béla: Ahová a király is gyalog jár = Szabad Föld, 63. évf. 49. sz. p. 38.;
szociográfia; Napkor
392. Feltérképezték a nyírségi erdők talajtípusait = Magyar Mezőgazdaság, 62. évf. 50. sz. p. mell. VIII.;
talajvizsgálat; Nyírség; Nyírerdő Rt.-Zrt.
393. Kelecsényi László: Krúdy Gyula hőlgyei = Élet és Irodalom, 51. évf. 51–52. sz. p. 28., 30.; életrajz; író; Krúdy Gyula
394. Vranai Katalin: Kéretik magukat : középállalatok felvásárlása = Figyelő, 51. évf. 49. sz. p. 60–61.;
gabonaipar; Nyíregyháza
395. Krug Emília: Eperjeske az Unió végvára = 168 Óra, 19. évf. 51–52. sz. p. 16–18.;
szociográfia; Eperjeske
396. Veres János: Modern állam – felelős gazdálkodás a közpénzekkel = Pénzügyi Szemle, 52. évf. 2. sz. p. 193–196.

ESEMÉNYNAPTÁR

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye jelentősebb eseményei 2007. november–december

November

- Az ÁNTSZ engedélye alapján Tokaj várost betegellátási szempontból a Jóna András Oktató Kórházhoz csatolták.
- Nyíregyházán az Északi temetőben az elhurcoltak emlékhelyénél a Hősök temetőjében a sírhelyeknél emlékeztek a halottak napján.
Vásárosnaményban felrobbantották a Bereg Hotelt, a helyére bevásárlóközpontot építenek.
- Szlovák szakmai befektetőtársaság, a St. Nicolans csoport FMCG részlege vásárolta meg a Várda Drink Zrt-t.
- A kőszegi Haydn Vonósnegyes hangversenyét hallhatuk Nyíregyházán.
Száz éve született Astrid Lindgren címmel nyílt kiállítás a Móricz Zsigmond Könyvtárban.
- Az országos Biztos Kezdet Programba a nyíregyházi Huszár telepi romaközösség számára kidolgozott programmal kapcsolódott a Human-Net Alapítvány és a Városi Családsegítő Szolgálat.
A Móricz Zsigmond Könyvtárban bemutatták az óbudai Krúdy Gyula Irodalmi Kör 25 éves évfordulójára megjelent Negyed évszázad című kötetet, ahol az olvasótermet Krúdy Gyuláról nevezték el.
Kelet-vitát rendeztek Borbányán a megszüntetett szeméttelep, a hajdani Csárda tó rendezésének rekonstrukciójáról.
- A zsidókérdés megoldhatatlanságáról tartott előadást Heller Ágnes filozófus professzor Nyíregyházán a Hepicentrumban.
- Vajda Mária textiltervező iparművész munkáiból nyílt kiállítás Nyíregyházán a Pál Gyula Teremben.
A Foglalkoztatási és Szociális Hivatal Lépjt egyet előre! címmel rendezett felnőttképzési konferenciát Nyíregyházán, a Korona Hotelben.
- Almanapi konferenciát rendeztek Nyíregyházán, ahol Nagy Sándor ezüst emlékérmét adtak *Szöke Ferencnek és Gyermán Miklósnak*.
Berecz András mesemondó, népdalénekes mutatta be műsorát Gávavencsellőn a községében.
- A Magyar Könyvtárosok Egyesülete Gyermekkönyvtáros Szekciója „Játék és tudástár: a könyvtár” címmel rendezett konferenciát a Móricz Zsigmond Könyvtárban.
Ünnepélyes keretek között kapott működési engedélyt a Kállay Gyűjtemény, amely ezután a megyei múzeumi szervezetben önálló tagintézményként dolgozhat tovább.
A megyei agrárkamara nemzetközi kapcsolatai a spányol hasonló szervezetre terjednek ki az uniós program keretében.
A Szociális Munka Napja alkalmából rendezett konferenciát a megyei Szociális Intézmények Szakmai Egyesülete Nyíregyháza-Sóstón, ahol számos kitüntetés is átadására is sor került.
A Tégy a jövőért Egyesület jótékonyági estét rendezett Nyíregyházán a Kodály Zoltán Általános Iskolában.
Nyíregyházán az Esély Centrumban szakmai felkészítést tartott szakértői részére az Országos Rehabilitációs és Szociális Szakértői Intézet.
- A Móricz Zsigmond Színházban bemutatták a Valahol Európában című darabot.

- VIII. Nyíregyházi Természetgyógyászati és Életmód Konferenciáját rendezte a Napfény Életmód és Köz-művelődési Egyesület Nyíregyházán.
- Nyíregyházán tartották a Magyar Nőgyógyász Onkológusok Társaságának soron következő, a női dagana-tokról szóló kongresszusát.
11. Márton napi vigasságok címmel szerveztek programot a Sóstói Múzeumfaluban.
12. a Fényeslitke székhelyű Don menti Magyar Honvédsí-rok gondozására Alapítvány a 28. zárandokcsoportot in-dította útjára a Don folyó térségében lévő temetőkbe.
- Kállay-émléket rendeztek a Kállay Rudolf Szakis-kolában, kiosztották a Kállay Rudolfról és az Ilosvay Ferencről elnevezett díjakat, majd átadták az új okta-tótermet és tanműhelyt.
13. A Magyar Tudomány Napján A tudomány szerepe a régió társadalmi gazdasági fejlődésében címmel ren-dezett tudományos konferenciát a Szabolcs-szatmár-bereg megyei Tudományos Közalapítvány a Nyíregyházi Főiskolán.
- Klauzál Gábor-díjjal tünteték ki *Pekó Lászlót*, a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara elnökét.
- Japánban lett a kyokushin karate világbajnoka *Szövetes Vera* a nyíregyházi Figft Team SE sportolója.
14. Tánc házzal ünnepelték a Zay Anna Gimnázium és Egészségügyi Szakközépiskola megnyitását 20. évfordulóját.
- Átadták a barabási és beregszászi határrendészeti kirendeltségek új épületeit.
- A folyóvíz mosta ki Tiszadán egy tizezer éves gyapjas mamut csontját.
15. Az országos rendőrfőkapitány beiktatta hivatalába *Szepesi István* határőr dandártábornokot, a megyei rendőr-főkapitányság új vezetőjét.
- A Neumann János Számítógép-tudományi Társaság megyei szervezete megalakulásának 30. évfordulója alkalmából tudományos konferenciát rendezett a Nyí-regyházi Főiskolán.
- Perzsia művészete címmel nyílt kiállítás Nyíregy-házán.
- Az őszi védmű-felülvizsgálat, az ár- és belvízvédelmi felkészültség volt a központi témája a Felső-Tiszavidéki Környezetvédelmi és Vízügyi Igazgatóság szakmai értekezletének.
- Mátészalkán rendezték meg az INTERREG III. projekt záró-konferenciáját.
16. Kóthay László a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisz-terium államtitkára Tiszadobon felavatta a Vásárhelyi Terv keretében kiépített Andrassy-gátat.
- Megrendezték a XV. Megyei, Nemzetközi Független Film-és Videoszemlét, amelyre 29 alkotás érkezett.
- A KÉSZ Újfehértói Szervezete és a város önkormány-zata 8. alkalommal rendezett nemzetközi egyházzenei kórustalálkozót.
- A Határmenti Régiók Egészségügyi Dolgozóinak ta-lálkozására került sor a fehérgyarmati Szatmár-beregi Kórházban.
- Kálmánházán új, korszerű polgármesteri hivatalt avattak.
17. Jubileumi Kodály hangversenyt adott a Cantemus Vegyeskar Nyíregyházán a Kodály Zoltán Iskolában.
19. A Szent Erzsébet emlékévként zárásaként a görög katoli-kus templomban ünnepi hangversenyt hallhattunk a Piccoli Archi Zenekar és a Harmónia Kamarakórus előadásában.
- Szeifrid Zoltán* festő-grafikus „Árpád-házi Szent Erzsé-bet a szolgáló szeretet” című kiállításának megnyitóján vehettünk részt a Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtárban.
- Szepessy Béla* grafikusművész metszeteiből nyílt kiállítás a Zay Anna Gimnázium és Egészségügyi Szakközépiskolában.
- Dr. Együtt Mihály* városi főorvos a Egészségügyi, Szociális és Bölcsődei Igazgatóság új igazgatója.
20. „A kisebbségi önkormányzatok helyzete és kilátásaink a foglalkoztatás és a gazdaság tükrében” címmel ren-deztek konferenciát a megyeházán.
- Bathelt Mária Julianna* az Egyesült Királyság Nemzet-közi Szent György Lovagrendjének nemzetközi nagy-mester-helyettese a nyírbogáti óvodába látogatott.
22. A Gyermekünk Zenei Neveléséért Közhasznú Alapít-vány harmadik alkalommal szervezte meg a Muzsika Zeneiskola „Zene határok nélkül” elnevezésű nemzet-közi zenei találkozót Nyíregyházán.
- A megyei közgyűlés döntött a balkányi kastélyban lévő gyermekotthon bezárásáról, és az ott lakó gyermekek elhelyezéséről.
23. A görög katolikus örökségkutatás útjai címmel ren-deztek nemzetközi tudományos konferenciát a nyír-egyházi Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskolán.
- Picasso Sanghajból érkezett 12 alkotásából nyílt kiállít-ás a mátészalkai Szatmár Múzeumban.
- Átadták a felújított és kibővített Demecseri Oktatási Centrumot.
- Olaszországi vendégszereplésre utazott a Cantemus vegyeskar kamaraénekara.
- Új tűzoltólaktanyát avattak Baktalórántházán.
24. Tizenegyedik alkalommal rendezték meg az Őszikék Népzenei Fesztivált és versenyt Beszterecen és Demecserben.
- Rzeszóvban nemzetközi versenyen szerepelt a Vikár Sándor Zeneiskola kamarazenei csoportja.

27. Nemzetközi konferencián mutatták be azt a magyar-szlovák-angol nyelvű kiadványt, amely a magyar és a szlovák határ két oldalán található Andrassy-kastélyokat veszi számba.
A Nyíregyházi Városvédő Egyesület alapításának 20. évfordulója alkalmából emlékkiállítás rendezett a Városházán.
Hajózás a Felső-Tiszán, természetvédelem és vidékfejlesztés a magyar-szlovák-ukrán határvízekon címmel projektzáró konferenciát rendeztek Záhonyban.
28. A kormány által elfogadott uniós támogatást igénylő, kiemelt projektek között szerepel a máriapócsi bazilika, a nyírbátori református templom és a minorita kolostor rekonstrukciója, a nyíregyházi állatkert, továbbá Záhony és térsége gazdasági fejlesztése.
29. A tiszalöki arborétumban felavatták *Vigh Tamás* szobrászművész alkotását, amely a Tisza-szabályozásnak állít emléket.
Az Európai Határ Régiók Szövetsége nemzetközi fórumát Nyíregyházán tartották.
30. Átadták a Vállalkozók és Munkáltatók Országos Szövetsége megyei szervezetének Prima díját *Horváth László Attila* színésznek, *dr. Noviczki Miklós* osztályvezető főorvosnak, *dr. Balogh Árpád* ny. főiskolai rektornak. A közönség díját a Piccoli Archi zenekar kapta.
Az Arno Galéria Nyíregyházán kortárs művészek festményeinek, kárpitjainak, grafikáinak, kispasztikáinak kiállításával nyitott.
A kisvárdai Doktorock társulatának „új” generációja a Hírnev c. musicallal Mátészalkán a művelődési központban lépett fel.
Felavatták a Nagykállói Gimnázium, Szakközépiskola és Kollégium felújított épületgyűjtését, ahol az önkormányzat együttműködési megállapodást írt alá a Nyíregyházi Főiskolával a felsőfokú szakképzés és a közös pályázatok segítségével érdekében.
4. A Filharmónia Kelet-Magyarország felnőtt bérleti hangversenyén Szabadi Vilmos és Vigh Andrea Liszt-díjas művészek koncertjét hallhattuk.
A Nyíregyházi Ipari Park kapta „Az év befektetőbarát ipari parkja” oklevelet, amelyet a Gazdasági és Közlekedési Minisztérium és a Magyar Kereskedelmi és Fejlesztési Kht ítelt oda.
5. Budapesten a Művészetek Palotájában a III. HunDeszt Pálinkaverseny en a Várda Drink Zrt. Naményi Pálinkaföldje érte el a legjobb eredményt, de az Érpataki Kaiser 2000 Kft. Zsindelyes Pálinkafözde párlatait is több díjat kaptak.
Az Észak-alföldi Minőségi Díj 2007 régiós elismerésben részesült a Szatmár-Beregi Kórház és a Tipographic Kft.
Megalakult a Nyíregyházi Hölgykoszorú kórus.
6. Születésének 100. évfordulója alkalmából Ámos Imre festőművészre emlékeztek Nagykállóban.
A Nyíregyházi Városvédő Egyesület és a Bessenyei Irodalmi Társaság közös szervezésében bemutatták *Ferencz Miklósné Kovács Gizella*: Életpályám működési bizonyítványai c. kötetét.
7. *Rákász Gergely* orgonaművész adott hangversenyt Nyíregyházán a belvárosi református templomban.
Az Év Vállalkozója Díjat megyénkből a nyírbátori Csekő Kávéház és a nyíregyházi Dentart Kft kapta.
A bujtosi csarnokban gálán adták át az Év megyebeli sportolója címet: *Sitku Ernőnek*, *Erdősné Balogh Erikának*, a Marso-Vagép NyKK-nak és a Betonú-NRK-nak.
8. Gulácson a művelődési házban bemutatták Patak Gábor pedagógus Gulács története című könyvét.
Leviczki László 20 éve elhunyt órásmesterre, lokálpatriótára emlékeztek a Nyíregyházi Városvédő Egyesületben.
A Magyar Gyorsírók és Gépírók Országos Szövetsége által meghirdetett 2007. évi országos gyorsíró-, gépíró és szövetszerkesztő versenyen a nyíregyházi helyi csoportok három első helyezést is elértek.

December

1. A Jósa András Múzeum Napján bemutatták a megújuló múzeumot.
A Cantemus Gyermekkoros japán kapcsolatainak 15. évfordulója alkalmából jubileumi hangversenyt rendezett a Kodály Zoltán Általános Iskolában.
Antalovszky Mihály hegedűművész, a vásárosnaményi zeneiskola nyugalmazott tanára 70. születésnapja alkalmából feleségével koncertet adott Vásárosnaményban.
NagyLucskay László, a nyíregyházi Optimal + Kft ügyvezető igazgatója 2004 után ismét „Az év épületgépész mérnöke” kitüntetésben részesült.
3. A Magyar-román határ menti kistérségek fejlesztési koncepciója projekt zárókonferenciáját tartották Szatmárcsekén.
10. A Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Írók Társasága (SZIRT) Irodalmi Egyesület bemutatózó felolvasó estét tartott a Móricz Zsigmond Könyvtárban.
Átadták a Megyei Pszichiátriai Szakkórház új Járóbeteg Ellátási Komplexumát Nagykállóban.
11. Neumann-díjjal tüntették ki *Simon Jánosné dr.* főiskolai tanárt a NJSZT megyei szervezetének elnökét.
Dr. Székelyföldi József infektológus főorvos halálának 30. évfordulója alkalmából emléklapketet avattak a Jósa András Kórházban.
Inkubátor vásárlására 2 és fél millió Ft-t ajándékozott a Dunapack Zrt a Jósa András Kórház Gyermekosztályának.

12. A megyei levéltárban *dr. Balogh István* volt levéltár-igazgató születésének 95. évfordulójára emlékeztek.
Megtartották a Második esély a Vásárosnaményi Kistérségben EQUAL-program zárókonferenciáját.
13. Vásárosnaményban *Kóka János* SZDSZ-elnök felavatta a Szilva Termál és Wellness Fürdőt, amely zöldmezős beruházként épült.
A Nyíregyházi Főiskolán bemutatták a Vörös Postakocsi című művészeti, tudományos, közéleti folyóirat első számát.
A Ratkó Józsefről elnevezett irodalmi díjat 10 év szünet után ítelték oda *Vári Fábíán Lászlónak*.
Egy folyamat címmel nyílt meg Balogh Géza festő- és szobrászművész kiállítása a Pál Gyula Teremben.
Megjelent Budaházi István Ágat a madárnak című kötete.
14. A Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár az ország könyvtárai közül elsőként kapta meg az ISO 9001:2001 szabvány szerinti okiratot, hivatalosan is akkreditált közgyűjteményként végezheti munkáját.
A sóstóhegyi katolikus templomban a Solti György Rézfűvös Együttes karácsonyi hangversenyt hallhattuk.
Az Artisjus Zenei Alapítvány Artisjus-díjat adott *Papp Istvánnak*, a Vikár Sándor Zeneiskola igazgatójának a zenei oktatásban végzett kiemelkedő munkájáért.
15. *Kodály Zoltán* születésének 125. évfordulója alkalmából leleplezték a zeneszerző mellsobrát a Zeneiskolában, ahol hangszeres produkcióval is emlékeztek a zeneszerzőre.
Az evangélikus nagytemplomban a Cantemus Kórus, a jósavárosi görög katolikus templomban a Piccoli Archi Zenekar és az önkéntes énekkar adott karácsonyi hangversenyt. A nyíregyházi Re-flex Moderntánc Stúdió karácsonyi gálaestjén megalakulásának 15. évfordulóját ünnepelte a Nyíregyházi Főiskola Kodály Termében.
A Móricz Zsigmond Színház bemutatta a Száz év magány című darabot *Telihay Péter* rendezésében.
Veres János pénzügyminiszter felavatta a „Pöcspetri-Máriapócs szennyvízközmű beruházás” II. ütemét
19. Ünnepléses keretek között adták át a Josa András Kórházban a Térségi Diagnosztikai és Szűrőközpontot.
20. A Nyíregyházi Főiskola Kodály Termében adott karácsonyi koncertet a Hang-Szín Tanoda, az Igrice Néptáncgyűttes és a Gandemus Énekkar *dr. Bánhidiné Maróti Magdolna* irányításával.
Korányi Frigyesre emlékeztek Nagykállóban a Korányi-emlékházban, ahol a róla elnevezett díjat *Pokol Margit* doktornőnek ítelték oda.
Bessenyei Györgyről neveztek el a megyeháza dísztermét. A megyei közgyűlés megszavazta a megyei Szakképzési Társulás létrehozását.
A Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben felszentelték a Szent Dániel prófétáról elnevezett kápolnát.
21. A Szabolcsi Szimfonikus Zenekar és a Cantemus Kórus, Cantemus Vegyeskar közreműködésével tartotta a nyíregyházi önkormányzat hagyományos karácsonyi koncertjét a római katolikus társszékesegyházban.
Ibrányban átadták a tanuszodát, amely egy budapesti befektető segítségével valósulhatott meg.
23. Aranyvasárnapi hangversenyt tartott a Piccoli Archi Zenekar Nyíregyházán a belvárosi református templomban.
28. *Dr. Németh Péter* régész, a Josa András Múzeum ny. igazgatóját választotta első diszpolgárának Szabolcs község képviselőtestülete.
29. Budapesten a Művészetek Palotájában blues és dixieland misét adott elő a Cantemus Kórus a Benkó Dixieland együttesel és az Állami Énekkarral.
A nyírbátori Talán Teátrum parasztkomédiáról szóló premierjét a Nyírbátori Kulturális Központban láthattuk.

Összeállította: *László Gézné*

TARTALOM

monográfia

KUJBUSNÉ MECSEI ÉVA: A megváltakozás időszaka II. 147

történelem

ZSOLDOS ILDIKÓ: A tulipános mozgalom Szabolcsban 185

gazdaság

MALAKUCZINÉ PÓKA MÁRIA: A megye gazdaságának jellemzői a kétezres évek első felében 197

NAGY TÍMEA: Szabolcs-Szatmár-Bereg megye üzleti vállalkozásai bemutatása az idősorok elemzésével 217

KORMÁNY GYULA: A szarvasmarha-tenyésztés változásai a Szatmár-Beregi síkság területén 1945-től napjainkig 229

Somi Zoltán: Kárpátalja mezőgazdasága az ukrán gazdaságpolitika feltételrendszerében 242

interjú

MARIK SÁNDOR: A csengerújfalusi O'sváth-család 600 éve.
Beszélgetés O'sváth György nagykövettel életéről és a családtörténetről 251

művészet

GÖRÖMBEI ANDRÁS: A Ratkó József-díjas Vári Fábián László laudációja három tételben 261

szemle

Két könyvről (*Máriás József*) 267

Nagy könyv a kis Türről (*Marik Sándor*) 273

Négy fotográfus a Pál Gyula Teremben (*Karádi Zsolt*) 274

Stílusközpontú nyelvművelés (*Minya Károly*) 276

Tiszaberceli történetek (*Nagy Ferenc*) 279

krónika

Bibliográfia 2007. április 1–június 30. 280

Eseménynaptár 2007. november 1–december 31. 284

Összeállította: *László Gézáné*

A tanulmányokat elválasztó képek a Nyiregyházi Fotóklub „Szökő4” című kiállításán szerepelt munkák. Írásunk a 274. oldalon.